Historia ekonomi & forskning

FEM RAPPORTER OM IDROTT

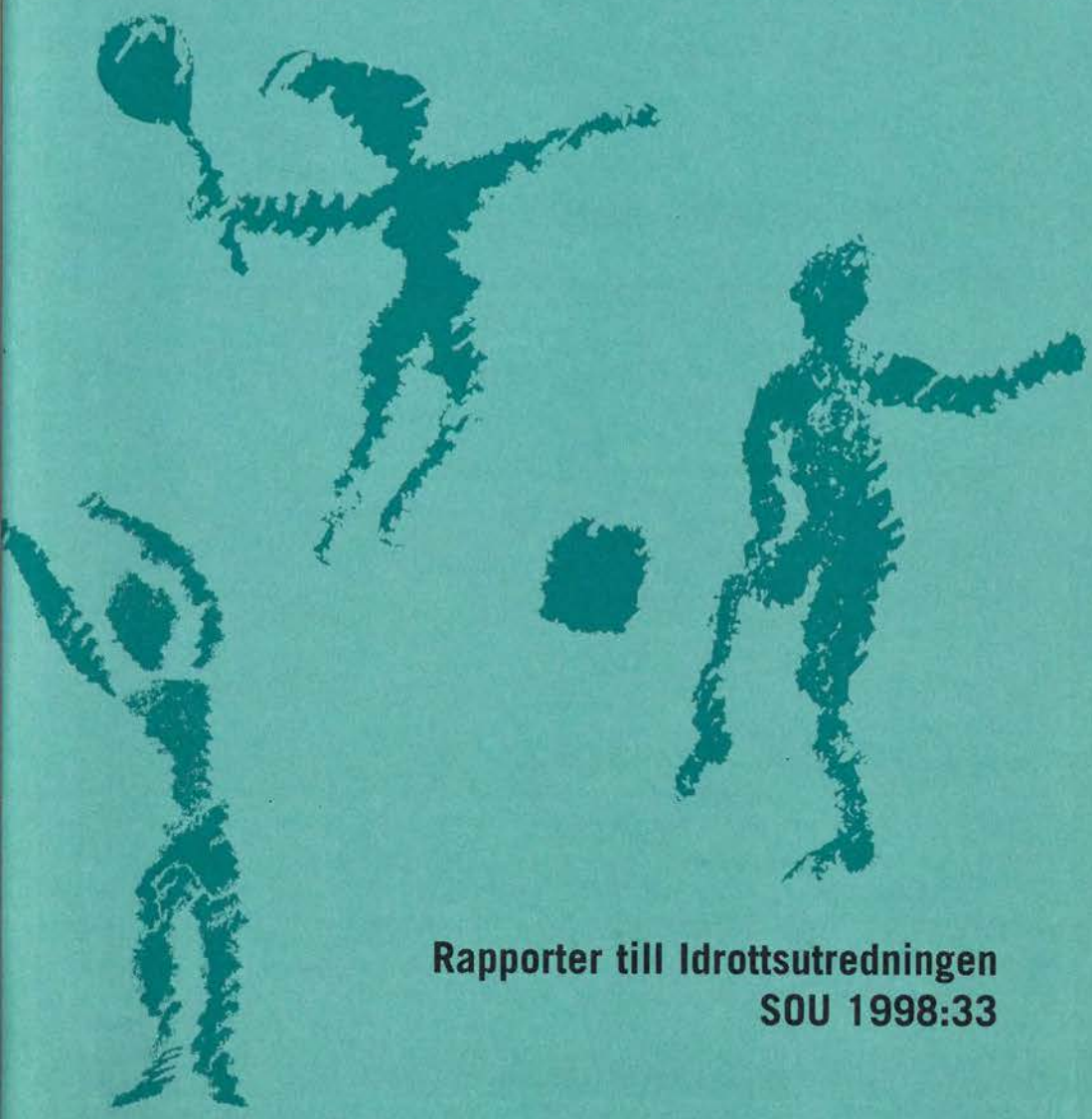

Rapporter till Idrottsutredningen
SOU 1998:33

68

Statens offentliga utredningar
1998:33
Inrikesdepartementet

Historia – Ekonomi – Forskning

Fem rapporter om idrott

Rapporter till Idrottsutredningen
Stockholm 1998

SOU och Ds kan köpas från Fritzes kundtjänst. För remissutsändningar av SOU och Ds svarar Fritzes Offentliga Publikationer på uppdrag av Regeringskansliets förvaltningsavdelning.

Beställningsadress: Fritzes kundtjänst
106 47 Stockholm
Orderfax: 08-690 91 91
Ordertel: 08-690 91 90
E-post: fritzes.order@liber.se
Internet: www.fritzes.se

Svara på remiss. Hur och Varför. Statsrådsberedningen, 1993.
- En liten broschyr som underlättar arbetet för den som skall svara på remiss.

Broschyren kan beställas hos:
Regeringskansliets förvaltningsavdelning
Distributionscentralen
103 33 Stockholm
Fax: 08–405 10 10
Telefon: 08–405 10 25

Elanders Gotab, Stockholm 1998

ISBN 91-38-20867-9
ISSN 0375-250X

Förord

Idrottsutredningen har i sitt direktiv (Dir. 1996:84) bl.a. uppdragits att göra särskilda analyser och genomlysningar av olika förhållanden i anslutning till idrotten. Tre av dessa presenterar vi i denna volym:

LOK-stödets effekter författad av Rolf Sandahl beskriver bl.a. betydelsen av det offentliga stödet till idrottsföreningarnas barn- och ungdomsverksamhet dels ekonomiskt, dels symboliskt.

Kartläggning av den idrottsrelaterade forskningen i Sverige författad av Göran Patriksson, Christian Augustsson och Sten Eriksson redovisar idrottsforskarnas spridning i landets universitet och högskolor samt tillgången på rörliga forskningsmedel för deras verksamhet.

Finansiering av idrottsrörelsen författad av Åsa Annerstedt, Anders Björkman och Jonas Persson redovisar samtliga penningströmmar – offentliga, kommersiella och medlemsbaserade – till idrottsrörelsens samtliga organisationsnivåer. Då författarna genomfört en liknande studie år 1993 kan även trender i finansieringsstrukturen beskrivas.

Därtill har vi i utredningen på eget initiativ tagit hjälp av två historiker i syfte att fördjupa vår allmänna kunskap om idrotten.

Kontinuitet och förändring författad av Jan Lindroth presenterar tankar om idrottens framtid. Uppsatsen kan bl.a. läsas som ett inlägg i den aktuella s.k. bolagiseringsdebatten inom idrotten.

Nya tider och gamla problem författad av Johan R. Norberg ger en kunnig historisk analys rörande förhållandet mellan staten och idrottsrörelsen.

Vi vill med denna samlingsvolym dela med oss av de kunskaper rapporterna givit oss i förhoppning om att de kan intressera en vidare krets såväl inom idrottsrörelsen som i samhället i övrigt. Innehållet i boken är således ett underlag för kommitténs fortsatta arbete, inte ett ställningstagande av kommittén. Kommitténs samlade bedömningar och ställningstaganden publiceras i ett kommande slutbetänkande.

Stockholm i februari 1998

Kjell Nordström
ordförande

Innehåll

Kontinuitet och förändring 6

Tankar om idrottens framtid

Jan Lindroth

LOK-stödets effekter 25

Utvärdering av LOK-stödet

Rolf Sandahl

Nya tider och gamla problem 61

Ett diskussionsunderlag rörande förhållandet mellan staten och idrottsrörelsen

Johan R. Norberg

Kartläggning av idrottsrelaterad forskning i Sverige 101

En studie genomförd på uppdrag av Idrottsutredningen

Göran Patriksson, Christian Augustsson, Sten Eriksson

Finansieringen av idrottsrörelsen 159

En kartläggning av idrottsrörelsens intäkter m.m.

Åsa Annerstedt, Anders Björkman, Jonas Persson

Kontinuitet och förändring

Tankar om idrottens framtid

Jan Lindroth

Professor i idrottshistoria vid Stockholms universitet

Kontinuitet och förändring

Tankar om idrottens framtid

Den som studerar vasmålningar från antikens Grekland finner ofta idrottsmotiv. Scener med löpning, hopp, kast, fribrottning och annat för tanken till dagens tävlingsidrott – "inget nytt under solen". Men skenet bedrar. Under ytan finns viktiga skillnader. Då brydde man sig inte om att mäta resultat och slå rekord. Det räckte att kora en vinnare, allmänt betraktad som gudarnas gunstling. Alla andra var beklagansvärda förlorare. I kampgrenar tolererades avancerat våld, kvinnorna var nästan osynliggjorda, "idrott åt alla" otänkbar ens som utopi.

Exemplet visar hur idrotten utvecklas under historiens gång. Tidlösa inslag kombineras med tidsbundna, kontinuitet med förändring. Enbart kontinuitet eller enbart förändring är otänkbart, båda är ofrånkomliga i skilda proportioner. Detta gäller givetvis även framtidens svenska idrottsliv.

Våra dagars idrott är präglad av industrisamhället. De värderingar och den praktik som ligger bakom detta samhälle gav upphov till både ett industriellt produktionssystem och ett idrottsligt tävlingssystem, som starkt bröt av mot tidigare förhållanden. Rationalism, organisation, prestation, resultatmätning och framstegsoptimism hörde till grundbultarna i den nya given.

Nu talas med rätta om att ett nytt samhälle håller på att formeras, det postindustriella (informations- eller kunskapssamhället). Det finns i ett sådant läge all anledning att vänta sig stora nyheter också i idrottslivet. Idrottens närmaste framtid, sammanfallande med ett årtusendeskifte, kommer av allt att döma mer att präglas av förändring än av kontinuitet. Tecken har givit sig till känna – framtiden är redan här.

Syftet

Dessa rader avser att belysa frågan om kontinuitet och förändring inom svensk idrott i ett framtidsperspektiv. I vilken utsträckning kan man förvänta sig förändring? På vilka punkter sätter de in? Vad betyder omvärldsfaktorerna? Hur påverkas idrottsrörelsen (folkrörelsen), aktiviteterna (grenarna), föreningarna och de enskilda individerna (medlemmarna)?

Bakgrunden är ett önskemål från den statliga idrottsutredningen om synpunkter på idrottens framtid, gärna i essäform. Rimliga förväntningar på denna typ av litteratur infrias inte. Däremot kommer åtskilliga synpunkter på den svenska idrottens framtid att redovisas. Det sker med några specifika förutsättningar:

– Jag ser idrotten *utifrån*. Detta innebär större frigjordhet från dagens situation än vad som är vanligt då skilda idrottsrepresentanter diskuterar framtiden. Inte heller föreligger i en "frigjord" studie krav på lojalitet med studieobjektet, endast uppriktig vilja att se möjliga och sannolika utvecklingsvägar. Uppgiften är alltså inte att försvara det bestående men inte heller att illvilligt kritisera det. Personliga önskemål och förhoppningar är ovidkommande.

– Framtiden innefattar i detta fall 25-30 år, alltså en *medellång sikt*. Vanligen begränsar sig den interna framtidsdiskussionen till några få år och inriktar sig på akut problembehandling.

– *Tillspetsningar* och *djärvheter* hör till bilden. Det är angeläget att lyfta fram alternativ som kan te sig chockerande; vad är det.ex. empelvis som hindrar att intresset för våra dagars tävlingar och rekord i idrott kommer att ebba ut med nya värderingar?

– I centrum ställs *idrottsrörelsen*, idrotten i frivilligt organiserad folkrörelseform. I praktiken gäller det alltså huvudsakligen RF-idrotten. Men den måste ses i förhållande till den övriga idrotten (skolans idrott, oorganiserad idrott mm). Idrottsrörelsen är en del av idrotten, inte synonym med den.

Minihistorik

Den moderna tävlingsidrotten är i ett långsiktsperspektiv en tämligen ny företeelse. Med början i England tog den form under 1800-talets lopp. I Sverige fick den fotfäste i slutet av 1800-talet, men ännu endast som en svagt spirande planta med ovissa framtidsutsikter. Linggymnastiken var det svenska 1800-talets dominerande riktning inom skolan. På frivilligplanet förekom folkliga kraftprov och lekar, cirkus- och marknadsuppträdanden liksom mer borgerliga och aristokratiska aktiviteter som segling och hästsport. Motionstanken hade slagit rot hos delar av den icke kroppsarbetande befolkningen men det är ovisst hur många som gick från tanke till handling.

Allmänt kan man karakterisera 1800-talets svenska idrottsliv som splittrat, trevande och utan fasta organisatoriska ramar. Med tävlingsidrotten i sin moderna form kom paradigmskiftet. Nya värderingar och praktiska tillämpningar gjorde sig gällande med oemotståndlig kraft. Det kan inte nog betonas vilken kroppskulturell revolution som därmed släpptes ut över den civiliserade världen.

Kännetecknande för den svenska utvecklingen är att tävlingsidrotten snabbt kanaliserades i folkrörelseform, detta typiskt svenska (skandinaviska) svar på industrisamhällets och den politiska demokratins behov av samverkan mellan människor i rörelse med reformer som mål. Det var en logisk kombination, eftersom tävlingsidrotten och folkrörelserna växte fram samtidigt i slutet av 1800-talet. Idrottsrörelsen är alltså en produkt av den allmänna samhällsutvecklingen i ett givet historiskt skede, en del av folkrörelse-Sverige.

I början av 1900-talet tilltog antalet lokala idrottsföreningar. De började sprida sig från de tidigare helt dominerande städerna till mindre tätorter, i synnerhet i den industriella tillväxtens boningar. Industri-Sverige och tävlingsidrotts-Sverige gick hand i hand. Under mellankrigstiden spred sig föreningarna vidare till landsbygden. En massrörelse hade tagit form i jämnbredd med de andra stora folkrörelserna. Efterkrigstiden har sett idrottsrörelsen expandera till den största och mest vitala enheten, själva flaggskeppet, i moder Sveas delvis sjunkande folkrörelseflotta.

Idrottsrörelsen har inte bara gått framåt kvantitativt. Även organisatoriskt har utvecklingen varit positiv, förutsatt att man ser stabilitet och enhetlighet som basala värden. RF har sedan tillkomsten 1903 med stor skicklighet systematiskt byggt upp ett effektivt organisationskomplex, den svenska idrottsmodellen. Konkurrenter har utmanövrerats, ibland genom att införlivas. Här finner vi alla de välkända

ingredienserna: topporganet RF, specialförbunden (SF), distriktsförbunden (DF), specialdistriktsförbunden (SDF), föreningarna (ca 30.000 plus korpens ca 20.000) och de bokstavligen oräkneliga individuella medlemmarna (ibland angivna till ca 2.5 miljoner).

Till bilden hör andra positiva inslag. Tävlingsmässigt har Sverige hävdat sig väl, i synnerhet genom ett både brett och framgångsrikt engagemang. Det ideella ledarskapet har haft – och har – en mycket stor omfattning. Den sociala rekryteringen har successivt breddats från en ursprungligen smal bas. Genomslaget i det omgivande samhället har varit utomordentligt stort, avläst i offentliga satsningar, massmedia, skolan, sponsorer och – i sista hand – allmänhetens breda uppslutning.

Ett viktigt inslag i utvecklingen var amatöridealet, som – liksom nu dopingen – omgavs med en rigorös, inomidrottslig lagstiftning. Amatöridealet omfattade både idrottsutövare och ledare. När det successivt övergavs under efterkrigstiden, öppnades dörren för tävlingsidrottens kommersialisering. Det var en – trots nackdelarna – ofrånkomlig förändring (på samma sätt som – enligt min förmodan – i framtiden även den inomidrottsliga dopinglagstiftningen kommer att luckras upp och överges).

Ett annat markant inslag i idrottsrörelsen är den manliga hegemonin. Historien präglas av männens envetna, huvudsakligen på krystade och känslomässiga skäl grundade motstånd mot kvinnligt deltagande. Successivt har kvinnornas uppslutning ökat både bland aktiva utövare och ledare. Det kan diskuteras om någon folkrörelse i ord och gärning varit mer kvinnofientlig än idrottsrörelsen – låt vara att de senaste åren sett början på en islossning.

Ännu i början av 1900-talet var folkmajoriteten skeptisk eller avvisande till tävlingsidrotten. Därefter har denna moderna form av idrottsverksamhet skrivit en formidabel framgångshistoria. En sak har saknats: slaven på triumfvagnen som viskat fram sitt memento mori – kom ihåg att du är dödlig.

Några tankeställare

– Förhållandet mellan idrott och samhälle kan tillspetsat ses på två sätt: Idrotten är antingen en spegel av samhället (avspeglingsteorin) eller väljer fritt sina egna vägar (autonomiteorin). Sanningen ligger givetvis någonstans mellan dessa motpoler. De stora trenderna dikteras framför allt av samhällsutvecklingen. Idrottens folk har större frihet att välja lösningar i frågor av mera kortsiktig och "intern" karaktär. För att yttra sig om idrottens framtid i stort måste man alltså ha en uppfattning om varåt hela samhället är på väg.

– Framtidsforskarna är tämligen överens om att vi nu befinner oss i ett övergångsskede. Industrisamhället håller på att överges som dominerande ramverk, ett postindustriellt samhälle dominerat av tjänster och kunskaper kommer i dess ställe. Övergången sker givetvis inte i ett slag. Vissa delar av landet, i synnerhet bruksorterna, håller fast vid det gamla. I tillväxtens boningar, exempelvis välmående storstadsområden, är det postindustriella samhället i mångt och mycket redan ett faktum. För det närmaste kvartsseklet får man räkna med en fortsatt blandning, dock med allt mer av tjänste- och kunskapsdominans.

– Den enskilda människan byter sällan grundvärderingar under sitt livslopp. Tvärtom, de värderingar som etableras åren kring de 20 står sig normalt. En annan sak är att moden och konkreta aktiviteter på ytplanet kan växla flitigt. Djupare värderingsförskjutningar är alltså generationsbundna. Därmed är dagens ungdomsgeneration, i synnerhet den i tillväxtens boningar, avgörande för framtiden. Det är dess värderingar som bestämmer idrottspraktiken om ett kvartssekel. Omvänt representerar en äldre ledargeneration sin ungdoms värderingar i fråga om både idrott och samhälle.

Den skisserade situationen inbjuder till konservatism och klyftor mellan generationerna. Förhållandet är tankeväckande. Inte minst gäller det idrottsrörelsen, där särskilda ungdomsförbund saknas och där äldre i hög grad leder unga, vuxna leder barn. Framtiden formas med gårdagens värderingar. Detta saknar inte förtjänster i form av stabilitet och traditioner, men är ohållbart som enda strategi. Kontinuiteten garanteras, inte förändringen. Man går baklänges in i framtiden.

– Vilka värderingar gör sig gällande i dagens postmaterialistiska ungdomsgeneration? Forskningen har målat upp följande bild. Trygghetsvärderingar (materialistiska) ersätts av frihetsvärderingar (postmaterialistiska). Familj, djupa relationer i övrigt och arbete betonas mer än hobbies och föreningsliv. Självständighet och omväxling är viktiga inslag, inte hierarkier och fasta arbetsförhållanden. De ekologiska sammanhangen, natur och miljö har stor betydelse. Det finns anledning att ta dessa värderingar på allvar.

– Vidare har man noterat en intressant skillnad mellan kvinnor och män. Kvinnor lutar mer åt det ekologiska hållet liksom åt kunskaps- och informationssamhället. Konservatismen är större på manssidan. Detta har givetvis betydelse i en framtid med växande kvinnligt inflytande. För att illustrera spännvidden kan vi ställa två ungdomar mot varandra: den manliga industriarbetaren i Degerfors och den kvinnliga

socialassistenten i Hässelby. Vem av dem står den traditionella tävlingsidrotten närmast, vem formar framtidens idrottsliv?

– Ännu en samhällsfaktor av betydelse är konkurrensen om människors uppmärksamhet och intresse. Utvecklingen är entydig. Alltfler aktiviteter tillkommer (somliga kan vi nu inte ens föreställa oss). Det ökade utbudet kan illustreras med musikmaskiner och datateknologin men även tillgången till fritidshus, båtar och utlandsresor bidrar till konkurrensen. Positiv, bl.a. för idrotten, kan kanske den ökade fritiden bli– vad kommer arbetslösheten att betyda i detta sammanhang? Men begreppet fritid är diskutabelt och i stort sett reducerar den ökande konkurrensen utrymmet för varje fritidsområde och typ av aktivitet.

– Så långt samhället i stort. Nu några tankeställare som gäller idrottsrörelsen. Den har hela 1900-talet igenom framhållit sin karaktär av folkrörelse. Detta begrepp, folkrörelserollen, har varit ett honnörsord, förknippat med folkrörelsernas stora betydelse vid framväxten och vidareutvecklingen av det svenska folkhemmet. Statliga och kommunala "makter" har behandlat folkrörelserna väl i olika avseenden, de senaste decennierna inte minst idrottsrörelsen. Det mesta tyder emellertid på att folkrörelserna i "klassisk skepnad" sett sin bästa tid, andra krafter och gemensamhetsformer tar vid. Både folkhemmet som helhet och det idrottsliga folkhemmet befinner sig i gungning.

Folkrörelsetanken imponerar inte på dagens ungdomsgeneration och därmed inte på framtiden. Det är därför en rimlig förutsägelse att den framtida idrottsrörelsen inte som hittills kommer att gynnas av folkrörelserollen. Man kanske inte ens själv kommer att betona den.

– Samtidigt är idrottsrörelsen nu den i särklass största och mest dynamiska av dagens folkrörelser. Kampen om folkrörelseSverige blir i mångt och mycket en fråga om idrottsrörelsen, flaggskeppet. Även om folkrörelsernas guldålder är förbi, finns åtskillig makt och inflytande kvar i enlighet med de sega strukturernas (kontinuitetens) princip. Det bästa i idrottens folkrörelsetanke och praktik kan på sikt räddas, endast om det kombineras med betydande förändringar i (fram)tidens anda.

– Hur stor är viljan och förmågan till förändring inom idrottsrörelsen? Ser man till de historiska erfarenheterna är det kontinuiteten och konservatismen som dominerar. Man har på många håll sett bakåt efter sina ideal, inte framåt, fastän båda synsätten behövs. Den framtid som diskuteras omfattar normalt bara några få år och diskussionen förs av ledare som är fångar i (lojala med) de bestående strukturerna. Detta är naturligt. Men för att åstadkomma större förändringsvilja måste de

svåra principfrågorna ställas: Behövs idrottsrörelsen (RF-idrotten)? Vad åstadkommer den som inte kan uppnås på andra sätt? Vilka är alternativen? Skall idrottsrörelsen endast syssla med idrott eller bredda sig till en frilufts- och fritidsrörelse? Multikulturella föreningar? Vilken roll skall det rådande tävlingssystemet spela?

– Detta tävlingssystem är av särskild betydelse. Det har starka traditioner och internationella förankringar, det genomsyrar stora delar av den svenska föreningsidrotten, det är tongivande i skolan, det drar till sig väldiga resurser och det dominerar fullständigt massmediabilden av idrott. Resultatet har blivit att många sätter likhetstecken mellan idrott och detta system. Kommer denna situation att fortsätta och hur skulle ett systemskifte kunna se ut? Här har vi den stora frågan!

Några omvärldsfaktorer

Hur kommer omvärlden att påverka idrottsrörelsen det närmaste kvartsseklet? Frågan rymmer många delfrågor, den är stor och svår. Här följer några synpunkter på fyra områden: politik, massmedia/näringsliv, vetenskap och mentalitet.

Politiker på skilda nivåer och i olika partier har under efterkrigstid – med få undantag – ställt sig välvilliga till idrottsrörelsen. Det har yttrat sig såväl i positiva uttalanden som i direkta bidrag och andra ekonomiska satsningar. Kommer denna hållning att fortsätta? Det är en grannlaga uppgift att sia om framtiden på ett område som nära berör en pågående statlig utredning. Mina svar blir här korta och allmänna.

Några omständigheter talar mot stor satsning av offentliga medel i framtiden: De klassiska folkrörelsernas gynnade ställning försvagas, tävlingsidrottens fortsatta utveckling inger betänkligheter, huvuddelen av motionsidrotten (folkhälsoidrotten) försiggår utanför idrottsrörelsen, en privatiseringstrend gör sig gällande, konkurrensen om skattemedlen hårdnar.

Andra omständigheter, som delvis förutsätter förändringar inom idrottsrörelsen, talar för fortsatt kraftfull satsning: en internationellt framgångsrik bred svensk tävlingsidrott upplevs som ett samhälleligt intresse (jfr arbetet på OS i Stockholm 2004), den kommersiella artist- och underhållningsidrotten flyttar/flyttas ut ur idrottsrörelsen, motionsidrotten bereds större plats, föreningsidrottens sociala funktion byggs ut, det ideella ledarskapet värnas.

Avgörande för utgången blir – här som i andra fall – värderingarna hos dagens ungdomsgeneration. Så mycket står klart att idrottsrörelsen inte kan räkna med framtida stöd av tradition och ohejdad vana.

Massmedia/sponsorer kan ses som en enhet vad artistidrotten beträffar. Vi står här på underhållningsindustrins mark. Massmedia engagerar sig i relation till publikintresset. Näringslivet sponsrar i relation till massmediaexponeringen och det sponsrade objektets status. Hittills har en utomordentligt stark, uppåtgående utveckling ägt rum. Samtidigt gör sig turbulens gällande beträffande det dominerande TV-mediets förutsättningar att sända attraktiva evenemang på goda villkor.

Alltför förbisett är att allmänhetens intresse för artistidrotten kan minska – och det radikalt. Man kan förutse ett mer selektivt, mindre oförbehållsamt intresse hos ungdomsgenerationen. Man tar inte som en självklarhet del av tävlingsidrott på hög nivå, man väljer. Samtidigt ökar konkurrensen i media. Man kan förutsätta att flera nya, slagkraftiga alternativ kommer att ta upp kampen med artistidrotten. Kommer den att hålla ställningarna?

Man kan vidare föreställa sig att idrottsutbudet alltmer kommer att mediaanpassas för att klara konkurrensen. Processen är i själva verket i full gång. Artistidrotten omges av ett starkt maktkomplex i form av idrottsledare, sportjournalister, mediaansvariga och sponsorer. De har alla intresse av att presentera slagkraftig idrott. Det betyder förändringar av tävlingsidrotten med massmediala värderingar. Så kommer det att fortsätta.

Vad bli resultatet av dessa tendenser? Stora, klassiska evenemang (OS, VM i fotboll, Vasaloppet mm) kan sannolikt leva vidare i massmedia, huvudsakligen utifrån egna förutsättningar (även om massmediala hänsyn förstärks). Däremot får man räkna med en långtgående trivialisering och jippoisering av annat medialt idrottsutbud, särskilt i TV. Utplockade höjdpunkter, korta, rafflande avgöranden och andra tillrättalägganden ökar. I förlängningen ligger de i förväg uppgjorda tävlingarna, som garanterar största möjliga dramatik. Man närmar sig även den välregisserade brottningsformen catch-as-catch-can och andra inslag utanför den tävlingsidrottsliga traditionen.

Sammanfattningsvis skall två punkter framhävas. Dels blir artistidrotten utsatt för allt större konkurrens i massmedia – och det är inte säkert att den står sig i längden; massmedia/sponsorer satsar utan sentimentalitet på det mest attraktiva. Dels får man räkna med alltmer tillrättalagda inslag i enlighet med den breda publikens smak. Inomidrottsliga värderingar får svårt att hävda sig.

Vetenskapen har alltmer ökat sin betydelse inom idrotten. Främst gäller det medicin och fysiologi. Idrotten har förvetenskapligats. Det gäller både tävlingsidrotten och motionsidrotten men med olika målsättningar. I det förra fallet är det fråga om att optimera resultaten och ta hand om skador, i det senare att skapa hälsa och välbefinnande. De stora vetenskapliga insatserna och resurserna tillfaller nu tävlingsidrotten. Hur blir det i framtiden?

Utvecklingen mot resultatförbättring och därmed allt perfektare förberedelser inom tävlingsidrotten (totaliseringsprocessen) kan inte bromsas. Det betyder att den vetenskapliga satsningen trappas upp. Inte minst bör det finnas expansionsutrymme för den psykologiska disciplinen (mental träning). Mest tillspetsad blir utvecklingen inom grenar där resultaten mäts exakt. De mer irrationella bollspelen har hittills haft mindre behov av vetenskap – men det kommer successivt att ändra sig. Kunskaps- och vetenskapssamhället är i växande.

Vilka konsekvenser får den ökade vetenskapligheten? En konsekvens är ökade kostnader för tävlingsidrotten. Det blir tal om idrottsvetenskaplig kapprustning, en parallell till den militärvetenskapliga. Vidare kan resultaten allt mer tillskrivas vetenskapen, allt mindre de aktiva. Båda konsekvenserna medför en belastning för tävlingsidrotten. På plussidan kan noteras att vetenskapen i elitidrottsmännen får "försökskaniner" av värde och att de vetenskapliga insatserna möjligen kan intressera delar av allmänheten. Både aktiva och tränare kommer alltmer att förvetenskapligas och internationaliseras.

Med denna utveckling kommer tävlingsidrottens karaktär av allvarligt arbete på ett avancerat kunskapsområde att accentueras. Detta i sin tur försvårar en bred uppslutning. Inom andra kulturområden har vetenskapen mindre utrymme, konstnärskapet och den spontana leklusten större.

Slutligen några ord om det i nutida forskning gångbara men svårfångade begreppet *modernitet*. Det bygger på föreställningen att vissa inslag i samhället framstår som "inne", i takt med tiden och därmed eftersträvansvärda. Det moderna ger good will. Men inget är modernt hur länge som helst. Moderniteten kämpar sig fram ur underläge, vinner hegemoni och förlorar sin kraft.

Både tävlingsidrott och motionsidrott har i hög grad burit modernitetens prägel under 1900-talet. Många tar nog för självklart att det kommer att fortsätta så efter millennieskiftet. Jag menar att det inte alls är att lita på. Tvärtom kan det bli "ute" att syssla med idrott. Detta gäller i synnerhet den trendkänsliga ungdomen.

Vilka delar av idrottslivet är särskilt utsatta för trenderna? Naturligtvis gäller det de enskilda grenarna/aktiviteterna. Här finns uppkom-

lingar, fast etablerade och deklinerande. Men frågan avser större enheter. Jag menar att hela tävlingsidrotten inom några decennier kan bli "omodern" både för utövare och publik. Det kan te sig osannolikt med tanke på dagens intresse. Men det finns underströmmar som pekar i annan riktning. Nya aktiviteter får grepp om sinnena.

Tävlingsidrottens svaghet är att den är utbytbar, en sociokulturell konstruktion. Den bygger på våra behov av spänning, identifikation, rörelse, gemenskap m.m. Men om behoven kan tillfredsställas lika bra eller bättre på annat håll, minskar idrottens attraktion på populärkulturens och underhållningsindustrins hårdnande marknad.

Jag menar att motionsidrotten står på fastare mark. Den är grundad i ett ursprungligt rörelsebehov, som tidigare tillgodosågs automatiskt genom en fysiskt aktiv livsföring. Visserligen kan detta rörelsebehov undertryckas genom inaktivitet. Så sker för övrigt till stor del – även bland ungdomen. Men det är då fråga om ett undertryckande av något naturgivet, kroppen.

Motionsidrotten har ytterligare tillgångar. Den är inte beroende av publik. Därmed är den mindre känslig för massmedial påverkan. Den behöver inte kosta mycket pengar. Den är, i rimliga former bedriven, hälsosam. Min tro är att man från vetenskapligt håll kommer att kunna ytterligare bekräfta motionens värde. Jag misstänker att särskilt de psykiskt/mentala effekterna kommer att uppvärderas. Till detta skall läggas möjligheterna av rekreation och social samvaro (som dock även förekommer inom tävlingsidrotten).

Slutsatsen blir alltså att tävlingsidrotten är underkastad modernitetens böljegång mer än motionsidrotten. Den förra går en osäker, bitvis dyster framtid till mötes, den senare kan se framtiden an med tillförsikt.

Idrottsrörelsens framtid

Vad blir då framtiden för idrottsrörelsen som helhet, grenarna (specialförbunden), den traditionella föreningen och medlemmen/individen? I det följande diskuteras dessa fyra "instanser" inom idrottsrörelsen i tur och ordning.

Det har redan konstaterats att folkrörelserna sett sin bästa tid. Man har problem med att hålla uppe numerären och tenderar att växa samman med den offentliga sektorn. Det blir allt svårare att vidmakthålla dynamiken och idealiteten. Kommer *idrottsrörelsen*, den mest vitala folkrörelsen, att kunna stå emot det yttre trycket? Kan den inåt hålla samman?

Det står klart att påfrestningarna kommer att öka det närmaste kvartsseklet. Att en så djupt förankrad storhet som idrottsrörelsen skulle "försvinna" på denna tidsrymd är inte att tänka på. Däremot kan den minska i omfång och förändras betydligt. Att endera eller bådadera inträffar, förefaller sannolikt.

Redan nu finns tecken på rekryteringssvårigheter både i fråga om ledare och aktiva. Först kommer tillbakagången i tillväxtens boningar, där trenderna slår hårdast (det nya Sverige). Säkrast i sadeln sitter folkrörelseidrotten i traditionella industriområden (det gamla Sverige). Det är också där den fyller sin viktigaste samhälleliga funktion. Här kan den i arbetslöshetens tecken till och med få ökad betydelse.

Hittills har med kraft värnats om idrottsrörelsen som en sammanhållen storhet där topp och bredd i den klassiska pyramiden är positivt beroende av varandra. Denna vackra tanke vilar delvis på en myt. Det går att få fram ett stort deltagande inom en idrott utan existensen av en topp. Likaså går det att nå internationellt ledande positioner inom tävlingsidrotten utan bredd. Framtidens alltmer av vetenskapen och underhållningsvärdet styrda tävlingsidrott kommer att accentuera ihåligheten i det traditionella bredd-topp-tänkandet.

Redan nu kan var och en se tydliga tecken på att artistidrotten i de mest publika grenarna frigör sig från folkrörelseidrotten. Detta sker i anslutning till internationella trender. Man får räkna med att artist- och underhållningsidrotten i framtiden kommersialiseras och internationaliseras fullt ut, att den förs från folkrörelse till näringsliv. Alltmer kommer detta att framstå som en god lösning. En företeelse som blivit en belastning för folkrörelseidrotten hamnar på sin naturliga plats, likställs med kulturfenomen som popmusik och film.

Var går gränsen mellan den "frigjorda" artistidrotten och den bredare tävlingsidrotten? Hur är framtiden för det utbredda seriesystemet och motsvarande tävlingsformer? Jag tror att gränsdragningen kommer att ske tämligen automatiskt genom en kontinuerlig process. Det blir svårt att ställa upp bestämda kriterier, även om försök kommer att göras.

Den andra frågan är mycket spännande. Den gäller alltså den bredare tävlingsidrotten, symboliserad av division-3-matchen i ett bollspel i X-köping. Denna traditionellt vitala del av idrottslivet, själva kärnan i den hittillsvarande RF-idrotten, får enligt min tro svårare att hävda sig i fortsättningen. Kraven blir allt högre både på de aktiva och på ledarna. Konkurrensen ökar. På ena sidan lockar artistidrotten med sina världsstjärnor att avnjuta i länstolen hemmavid, på den andra motionsidrotten med sitt rikhaltiga smörgåsbord av egna aktiviteter. Därtill kommer ett växande utbud på fritidsmarknaden.

Uppgiften att få allt större delar av befolkningen att röra på sig ingår sedan länge i det kontinuerliga folkhälsoprojekt, som statsmakterna mer eller mindre stött. I framtiden kommer frågor om sund livsstil att bli allt viktigare. Motionsidrotten är en vital del i detta. Men denna typ av idrott bedrivs huvudsakligen utanför idrottsrörelsen. Hur kommer idrottsrörelsen att ställa sig framdeles och vad är möjligt att uppnå?

Man kan förutse livliga framtida diskussioner på denna punkt. Kommer idrottsrörelsen att förskjuta tyngdpunkten från tävling till motion? (Den senare kan möjligen förses med milda tävlingsformer på egna villkor.) Flera tecken i tiden skulle kunna leda till en sådan förskjutning: Ett samhälle med mer utrymme för natur-, miljö- och ekologitänkande; ett ökande intresse för rörligt friluftsliv och naturen som idrottsplats; risken/möjligheten att traditionell tävlingsidrott framstår som omodern; ökad insikt om motionens hälsovärde; kvinnornas tilltagande inflytande i idrottsrörelsen (en kvinnodominerad idrottsrörelse ter sig på sikt fullt möjlig och skulle förändra inriktningen).

Hur går det för de *skilda idrotterna* och deras *organisationer*? Allt talar för en hårdnande konkurrens på alla nivåer. På toppen, inom artistidrotten, kommer de marknadsmässiga utspelen att skärpas, den egna idrotten/evenemanget att profileras och – direkt eller indirekt – rikta sig mot andra grenar/evenemang. Talet om vinnar- och försvinnargrenar får ökad relevans. Utvecklingen är redan i full gång.

Till bilden hör att alltfler aktiviteter uppträder på samhällsarenan, gör anspråk på status av en idrottsgren och kräver ekonomiskt stöd (RF-anslutning). Befolkningen kommer inte att räcka till för den växande floran av idrotter, varav flera med karaktär av modeflugor baserade i ungdomskulturen. Det blir dessutom allt svårare att fånga upp de nya idrottsliga aktiviteterna i sedvanliga organisationer (specialförbund) inom RF-komplexet.

Lokalföreningarna är idrottsrörelsens organisatoriska fundament, föreningsbandet mellan individen och förbunden. Idrottsföreningarnas framtida utveckling avgör idrottsrörelsens. Hur kommer det att gå? Frågan är svårbemästrad bl.a. därför att föreningarna ser så olika ut. Alltfler typer har uppstått, spännvidden ökat – och så kommer det att fortsätta. Förutsättningarna är olika med hänsyn till aktiviteter, traditioner, geografisk belägenhet m.m. Den lilla glesbygdsföreningen för skidor, storstadsföreningen med ledande ställning i fotbolls- eller ishockeyartisteriet och golfklubben kan inte dras över en kam.

En tydlig trend är professionaliseringen i föreningsdriften. Föreningsarbetet kräver alltmer specialistkunnande av de ansvariga. Idealitet räcker inte, trotjänarnas skara krymper. Detta kommer alltmer att

leda till anställda tjänstemän i det idrottsliga föreningslivet. Det håller inte – som i idylliska pionjärår – att "ha kontoret på fickan". Tendensen har redan gjort sig gällande de senaste åren och kommer att förstärkas.

Ett uttryck för professionaliseringen och behovet av specialistkompetens är det fenomen som kallats serviceföreningen. Den tillhandahåller "idrottstjänster" mot fastställda avgifter och genom avlönade funktionärer. Trots föreningsform är karaktären av företag påtaglig. I grenar som golf och tennis är tendensen tydlig och kommer att fortsätta.

Slutligen återfinns idrottsverksamhet organiserad i företagsform. En rimlig gissning är att skillnaden mellan den och föreningsformen kommer att minska. Framtiden blir med andra ord en dragkamp om intresset mellan den traditionella, ideellt ledda föreningen, serviceföreningen och företaget. Den vinner som bäst tillgodoser medborgarnas önskemål. Utvecklingen står nu och väger – men i förhållande till utgångsläget befinner sig den ideella föreningen på defensiven, företagsformen på offensiven. Kommande lagstiftning och anslagspolitik spelar givetvis roll för utgången.

Den traditionella idrottsföreningen bygger på det ideella ledarskapet. Kommer dagens ungdomsgeneration att ställa upp som sina föregångare? Det är inte sannolikt. Hos den råder andra värderingar och livsvillkor: mer familj, oorganiserade vänskapsgrupperingar och miljö/naturmedvetande än förenings- och karriärintresse. Det bitvis mödosamma frivilliga organisationsarbetet blir inte högprioriterat. Man vill snabbt och enkelt komma åt idrottsutövningen. Försvårande framtidsomständigheter tillkommer: ökad rörlighet mellan orter, länder, yrken, föreningar och aktiviteter. Den traditionella idrottsföreningen gynnas av kontinuitet, medan vi går mot ökad förändring.

Utan vilja och förmåga till förändring kommer den traditionella idrottsföreningen ohjälpligt att gå bakåt. Kan och vill den i framtiden anpassa sig till nya förhållanden? Förändringsviljan är oviss. Däremot kan man spekulera i några tänkbara förändringar i linje med förväntade framtida värderingar: Mindre ensidig bundenhet vid den elitära tävlingsidrotten ger utrymme för nya verksamhetsformer; större vikt lagd vid familj och social samvaro; en multikulturell inriktning där även icke-idrottsliga inslag bereds plats (musik, naturupplevelser, miljöarbete m.m.); mer nöje – mindre föreningsarbete.

I sista hand är det givetvis *individen* som har avgörandet i sin hand. I vilka former vill han och hon fortsättningsvis aktivt befatta sig med idrott? Hur kommer föreningsengagemanget att utvecklas, dvs i vilken utsträckning kommer individerna i framtiden att vilja vara medlemmar i idrottsföreningar?

En polarisering mellan idrottsligt aktiva och passiva kan redan nu skönjas och kommer att förstärkas. I ett högmekaniserat samhälle, där man kan leva tämligen orörligt, är detta givetvis särskilt betänkligt (nyttan av motion framträder allt tydligare).

Invandrarna blir troligen en god rekryteringsbas för det tävlingsidrottsliga föreningslivet. Med sitt tydliga, universella budskap ger tävlingsidrotten positiva signaler till nya grupper i det svenska samhället. Samtidigt ligger det i samhällets intresse att integrera dessa. Det idrottsliga föreningslivet ger goda möjligheter. Man kan räkna med ökat invandrarengagemang i idrottsrörelsen.

Ett motsvarande resonemang gäller kvinnorna, även de en tillväxtpotential för det samlade idrottslivet. Men de har delvis andra värderingar än männen. Frågan är i vilken utsträckning dessa värderingar kommer att kunna förverkligas inom idrottsrörelsen. Sker det, får man räkna med långt mer av kvinnligt inflytande, om inte kommer det kvinnliga engagemanget att förverkligas utanför idrottsrörelsen.

I övrigt har individens förhållande till idrotten i mångt och mycket framgått i andra sammanhang ovan. Ökad konkurrens om medborgarnas intresse, nya värderingar hos dagens ungdomsgeneration, geografisk rörlighet, snabbt växlande moderiktningar, ökade krav på idrottssatsningen och inbrytningar från näringslivet försvårar för idrottsrörelsen att värva och behålla medlemmar.

Sammanfattning

Dessa framtidstankar är inte uttryck för personliga önskemål. De utgår från möjligheter och sannolikheter enligt historisk och samtida utveckling, fångad genom egen forskning, litteratur och allmänna iakttagelser i tiden. Syftet har varit att svara för ett diskussionsunderlag.

Nedan sammanfattas framställningen i några huvudpunkter:

1. Idrottslivet påverkas av djupgående samhällsomvandlingar (paradigmskiften). Vi är nu inne i ett sådant skede. Stora förändringar kan påräknas även inom idrotten. Mer än tidigare under 1900-talet kommer de att beröra grundläggande strukturer.

2. Det med industrisamhället parallella tävlingsidrottssystemet har med inlandsisens tyngd lagt sig över stora delar av idrottslivet världen över. Det kommer att ifrågasättas mer än förr, dess bastioner att drivas tillbaka med början i den avancerade västvärlden, där det började. En given plats har det inom underhållningsindustrin – men allmänhetens

intresse kan komma att krympa betydligt med nya generationer. Inom andra delar av idrottsslivet får det traditionella tävlingssystemet svårare att hävda sig.

3. Alternativa former för idrott växer kontinuerligt fram. Hit hör en motions- och hälsoidrott på egna villkor. Även skolidrotten är här av intresse; namnbytet till idrott och hälsa har signifikans som tecken på en framtida tyngdpunktsförskjutning. Det finns anledning att sia om ett ökande intresse för naturen som idrottsplats och därmed för rörligt friluftsliv. Det återstår att se om detta nya – mer eller mindre – kan och kommer att fångas upp av idrottsrörelsen.

4. Vidare kommer nya grupper att aktivera sig idrottsligt, exempelvis invandrarna och kvinnorna. De förra kommer framför allt att förstärka sin identitet genom engagemang i den traditionella tävlingsidrotten. De senare svarar för ett bredare engagemang, som inrymmer nya former av idrott (jfr punkt 3 ovan). Frågan är i vilken utsträckning detta kommer att ske inom och utanför idrottsrörelsen.

5. Idrottsrörelsen går en självprövning till mötes. Dess sammanhållning sätts på hårda prov. Delar kommer att flytta till näringslivet. I framtiden förslår varken folkrörelsetanken i sig eller föreställningen om det harmoniska sambandet mellan alla former av idrottsutövning. I sin strikt reglerade tävlingsform har idrottsrörelsen haft sin storhetstid under 1900-talet. Det 21:a århundradet kan inte se fram emot en fortsättning på det triumftåget men däremot på nya, spännande utvecklingsvägar, som inte behöver leda till försämringar.

Litteratur i urval

Andersson, Åke & Furth, Thomas: *70-talister – om värderingar förr, nu och i framtiden*. (1997).

Blom, K. Arne & Lindroth, Jan: *Idrottens historia. Från antika arenor till modern massrörelse*. (1995).

Die Zukunft des Sports. *Materialien zum Kongress "Menschen im Sport 2000"*. Deutscher Sportbund. (1986).

Engström, Lars-Magnus: *Idrottsvanor i förändring*. (1989).

Dens. m. fl.: *Livsstil – prestation – hälsa*. Liv 90. Rapport 1. 1993.

Kroppens spejl. En antologi om idraet og sundhed. Institut for Idraet, Odense Universitet. (1991).

Liljegren, Lars & Wallin, Bengt: *Idrott i rörelse. Inlägg inifrån*. (1985).

Olofsson, Eva: *Har kvinnorna en sportslig chans? Den svenska idrottsrörelsen och kvinnorna under 1900-talet*. (1989).

Lindroth, Jan: *Idrottens fyra samhällsroller*. (1994).

Svensk idrott (månadstidning). 1995-97.

Sätt framtiden på dagordningen. SISU idrottsböcker. (1995).

Turbulens i rörelsen. Sju perspektiv på idrottens framtid. (1991).

Vårt behov av rörelse. En idéskrift om fysisk aktivitet och folkhälsa. Folkhälsoinstitutet. (1996).

LOK-stödets effekter

Utvärdering av LOK-stödet

Rolf Sandahl

Revisionsdirektör vid Riksrevisionsverket

Innehåll

1 Inledning **27**

2 Bakgrund till och kunskap om LOK-stödet **28**

2.1 Förslag till LOK-stöd 28
2.2 Förändringar av LOK-stödet 32

3 Intervjuundersökningen **37**

3.1 Urval 37
3.2 Resultat 38
3.2.1 LOK-stödets påverkan på omfattningen av aktiviteterna.... 38
3.2.2 LOK-stödets påverkan på inriktningen av aktiviteterna?.... 47
3.2.3 Alternativ eller bara justeringar? 50

4 Sammanfattande kommentar **54**

Referenser

1 Inledning

1971 infördes det statliga lokala aktivitetsstödet, det s.k. LOK-stödet. Stödet var ett bidrag till ungdomsorganisationernas lokala föreningar och storleken bestämdes av aktivitetsnivån.

LOK-stödet har nu funnits i drygt 25 år. Några radikala förändringar av stödet har inte gjorts. Inte heller har det gjorts särskilt många uppföljningar av stödet under årens lopp. Det behöver naturligtvis inte betyda att stödet därför skulle vara dåligt, kanske snarare precis tvärtom. Däremot blir det svårare att uttala sig om dess effekter, eftersom tidsperioden 25 år gör att stödet blivit ett "normalt" inslag i föreningslivet och därför svårt att urskilja från andra inkomstkällor.

Ett annat problem om man inte har gjort särskilt många uppföljningar kan vara att man lätt glömmer bort vilka syftena med stödet var när det infördes, eftersom det vid varje uppföljningstillfälle finns anledning att på nytt ta upp stödets syften och målsättningar.

Syftet med denna intervjuundersökning är att försöka att se *om* LOK-stödet har haft effekter och i så fall *vilka*. I uppdraget ingår inte bara att se om stödet gynnar de fysiska aktiviteterna utan även om det t.ex. främjar de sociala och demokratiska värdena. Däremot är det ingen sociologisk undersökning om hur de verkliga förhållandena är, dvs. om t.ex. de demokratiska eller sociala värdena verkligen gynnas, om vissa idrotter eller flickor missgynnas av detta stöd etc. Vi får endast den bild de intervjuade förmedlar i dessa frågor.

Vi gör alltså inte anspråk på att ge någon heltäckande bild av det lokala statliga aktivitetsstödet. För det är utredningstiden för kort. Men det beror inte enbart på tidsaspekten. Populationen för undersökningen, dvs. föreningarna är stort till antal men även olika utifrån ett antal variabler, som storlek, idrotter, ekonomiska förutsättningar osv. vilket innebär att det är svårt att fånga helheten.

Vårt syfte är ändå att försöka svara på ett antal frågor om LOK-stödet. Bl.a. skall vi utifrån intervjuundersökningen se hur stor andel stödet utgör av dessa föreningars totala intäkter, vilka ekonomiska och eventuellt andra effekter stödet har, vad som skulle hända om stödet togs bort etc. Först skall vi ge en historisk återblick och se vilken kunskap som hittills funnits om detta stöd.

2 Bakgrund till och kunskap om LOK-stödet

2.1 Förslag till LOK-stöd

Förslaget till LOK-stödet utarbetades av en arbetsgrupp inom Statens ungdomsråd. 1971 kom utredningen från Ungdomsrådet med titeln Bidrag till ungdomsorganisationernas lokala verksamhet. [1]

Här kan vi se motiven för detta stöd, som dock är allmängiltigt för alla ungdomsorganisationer, inte bara för idrotten. Låt oss återge bakgrunden som den kommer till uttryck i arbetsgruppens förslag:

> "Grunden för vår demokrati är att medborgarna har möjlighet att föra fram fria åsikter. Detta innebär inte endast frihet från censur och kontrollåtgärder, utan än mer medborgarnas aktiva medverkan i debatten om samhällsfrågorna. Organisationernas uppgift är att ge medborgarna möjlighet till en sådan medverkan. Det gäller inte minst ungdomsorganisationerna, som ger de unga möjligheter att medverka i samhällets utformning. Föreningsarbete innebär också en träning i att använda demokratins arbetsformer.
>
> Verksamheten har även ett stort värde genom att unga människor fostras för kommande uppgifter inom 'vuxenorganisationer' och i olika samhällsorgan. I vårt samhälle, som genomgår snabba och genomgripande förändringar, har ungdomsorganisationerna även en stor social funktion. Föreningsarbetet bidrar till att skapa kontakt mellan människor och ökar förståelsen för andras uppfattningar i etiska, religiösa, kulturella och politiska spörsmål.
>
> De ideella ungdomsorganisationernas verksamhet framstår dessutom som en värdefull och oersättlig motvikt till olika former av kommersiell fritidsverksamhet. Genom ungdomsorganisationernas

[1] Bidrag till ungdomsorganisationernas lokala verksamhet. Statens ungdomsråd. Stockholm 1971.

viktiga bidrag till de ungas utveckling skapas samtidigt en förebyggande verkan mot olika former av social missanpassning". [2]

Arbetsgruppen utvecklade sitt resonemang vidare och syftet med stödet:

"Arbetsgruppen anser, att insats-resultat-värdering av samhällsstödet till ungdomsorganisationerna bör undvikas, även i de fall det rör sig om förändringar till det bättre för både organisationer och samhälle. Resultatet kan annars bli, att stödet ej längre kan anses motiverat, då inga positiva förändringar kan redovisas. Ungdomsutredningen gjorde ett klart ställningstagande i denna fråga och påpekade, att en positiv syn på organisationernas egenvärde bör ligga till grund för samhällsstödet."

"Det bör emellertid påpekas, att synsättet ej är oförenligt med uppfattningen att ungdomsorganisationernas verksamhet har en allmänpreventiv effekt. Det väsentliga i resonemanget är, att man lägger tonvikten vid det förhållandet, att det i första hand är organisationernas egenvärde, som motiverar ett kraftigt stöd från samhällets sida."

Därefter utvecklade gruppen vad de menade med organisationernas egenvärde. En sådan aspekt var att organisationerna utgjorde en *betydelsefull del av demokratin*: "I ungdomsorganisationerna får ungdomarna själva ta ansvar för den verksamhet som bedrivs, dra upp riktlinjerna för densamma, välja och avsätta sina egna ledare etc., med andra ord tillämpa demokratins principer i praktiskt arbete."

En annan aspekt av organisationernas egenvärde var de *samhällsfostrande uppgifterna*: "I organisationerna kan ungdomen således förbereda och utbilda sig för deltagandet i samhällsarbetet."

En tredje aspekt var den *sociala funktionen*: "Föreningsarbetet kan bidra till att bryta isolering från medmänniskor, skapa förståelse för andra människors uppfattningar samt på annat sätt fullgöra viktiga sociala funktioner."

En fjärde aspekt var *fritiden*: "Standardutvecklingen medför, att fritiden ökar och därmed konsumtionen av olika fritidsaktiviteter. Fritiden får inte endast bli en tillgång för kommersiella intressenter, som kan utnyttja exempelvis ungdomens köpstyrka och behov av aktivitet."

En sista aspekt var *organisationernas oberoende*: "Många organisationer brottas med ekonomiska problem. Verksamheten får ibland be-

[2] Ibid., s. 11.

drivas med syftet att i första hand skapa de ekonomiska förutsättningarna för organisationernas fortbestånd. Arbetsgruppen finner dessa förhållanden synnerligen orimliga, i synnerhet då risk finns, att den idémässiga särarten till viss del får träda i bakgrunden."

Arbetsgruppen ansåg därför att stödet från staten var en garanti för organisationernas oberoende från bl.a. olika kommersiella intressen. Ett generellt bidrag var också en förutsättning för att man inte skulle hindra organisationernas rörelsefrihet och utveckling. Detta ansågs som än mer väsentligt eftersom stödet var av stimulanskaraktär och inte ett kostnadstäckningsbidrag.

Att de inte ville ha bidraget utformat som ett kostnadstäckningsbidrag berodde på att det var svårt att se vad som skulle vara bidragsgrundat, att föreningarna skulle maximera bidragsgrundade verksamheter, att det var besvärligare att administrera och kontrollera. Stödet måste därför utformas så att det passade flertalet organisationer och inriktningar. [3]

Riksorganisationerna föreslogs bli huvudmän för det nya bidraget. Det innebar att stödet enbart skulle utgå till den lokala verksamheten i de riksomfattande organisationerna, dvs. ej till lokala och/eller tillfälliga grupper. Detta hindrade naturligtvis inte kommunerna, enligt utredningen, att ge de senare grupperna bidrag. [4]

Bidragsberättigad sammankomst, enligt utredningen, skulle vara en planerad aktivitet anordnad av en ungdomsorganisation, i vilken minst fem personer deltog i åldern 12-25 år och skulle omfatta minst en timme. Bidragsbeloppet föreslogs bli 10 kr/sammankomst.

Att kräva fem personer som minimum för att få bidrag ansåg arbetsgruppen vara ett värde, eftersom detta gynnade gruppverksamheten. Att ge bidrag till sammankomst och inte i förhållande till antalet personer hängde samman med att bidraget inte var ett kostnadstäckningsbidrag. [5]

Remissinstanserna hade vissa synpunkter på arbetsgruppens förslag. Några ansåg att det borde räcka med tre deltagare för sammankomst. Riksidrottsförbundet ansåg att bidragsbeloppet skulle differentieras med avseende på antalet deltagare dvs. 10 kr/sammankomst för 5-14 deltagare, 20 kr/sammankomst för 15-30 deltagare och 30 kr/sammankomst för mer än 30 deltagare. [6]

---

[3] Ibid., s. 73 f.
[4] Ibid., s. 80.
[5] Ibid., s. 83.
[6] Ibid., s. 26 f.

Statens ungdomsråd ansåg att en differentiering skulle innebära administrativt krångel och att små grupper var bra för den personliga utvecklingen. Många remissinstanser hade synpunkter när det gällde den undre gränsen på 12 år. Den ansågs vara för hög. Att Statens ungdomsråd satte gränsen till 12 år berodde på att man ville avvakta Barnstugeutredningens förslag, och man behöll därför den undre gränsen som funnits i fritidsgruppsbidraget, dvs. det bidrag som hittills utgått för ungdomsverksamhet.

Sammanfattningsvis var följande motiv vägledande för Statens ungdomsråds förslag om nya principer för det statliga stödet till ungdomsorganisationernas lokala verksamhet: [7]

"– bidragsreglerna skall ej styra verksamheten vad avser form och innehåll,

– bidragsgivningen skall vara administrativt enkel,

– bidraget skall vara ett stöd till de riksomfattande ungdomsorganisationernas lokala verksamhet,

– riksorganisationerna bör vara huvudmän för verksamheten,

– bidraget bör vara så utformat, att det medger enkla kompletteringar med kommunala bidrag,

– bidraget skall utgå i proportion till de lokala avdelningarnas aktivitet."

Departementschefen ansåg visserligen att en lokal myndighet borde ha de bästa förutsättningarna att bedöma resursbehovet och att det var viktigt att undvika en splittring av samhällets insatser. Detta talade för enbart en kommunal bidragsgivning till organisationernas lokala ungdomsverksamhet. Andra skäl talade dock även för ett statligt stöd. Dels skulle ett statligt bidrag utgå efter enhetliga grunder i landets olika delar, dels skulle genom att resp. organisations centrala ledning fick ansvaret för bidraget möjligheterna till sammanhållning inom organisationen öka och utvecklingsmöjligheterna därigenom förbättras. [8]

Departementschefen och riksdagen anslöt sig till de förslag till regler som Statens ungdomsråd föreslagit ovan. [9] Skolöverstyrelsen var till en början tillsynsmyndighet men ansvaret övertogs efter ett par år av Statens ungdomsråd. [10]

---

[7] Ibid., s. 12.

[8] Prop 19971:32, s. 32.

[9] Prop 1971:32; krU 12; rskr. 187; SFS 1971:388. I anslaget på 17,5 milj. kr skulle 13 milj. kr gå till idrottsorganisationernas lokala verksamhet.

[10] SFS 1976:382.

2.2 Förändringar av LOK-stödet

Man kan säga att bidraget i huvudsak sett likadant ut under årens lopp. Endast ett fåtal förändringar har gjorts. Några av förändringarna gäller bidragsbeloppet per sammankomst. När LOK-stödet infördes var det ett reservationsanslag. Det verkliga utfallet det första året blev bara drygt 6 kr i stället för 10 kr/sammankomst. [11] Reservationsanslaget byttes senare till ett förslagsanslag. Beloppet 10 kr/sammankomst fastställdes dock först 1977. Samma år sänktes även den nedre åldersgränsen för stödet från 12 till 7 år. [12]

1978 höjdes bidraget till 11 kr. [13] 1981 sänktes bidraget igen till 10 kr, eftersom dessa medel även skall täcka utgifter för ungdomsorganisationernas ferieverksamhet. [14] Beloppet höjdes igen till 11 kr 1986. [15]

Folkrörelseutredningen

Ungdomsstödet utreddes ett par gånger mellan 1971 och 1986, men ingen av utredningarna berörde det lokala statliga aktivitetsstödet. Det är först i 1986 års Folkrörelseutredning (SOU 1987:37) som frågan togs upp. I utredningen sades att få förändringar vidtagits under åren liksom att beloppen inte förändrats nämnvärt. Utredningen föreslog därför höjda belopp och att det lokala stödet i fortsättningen skulle betalas ut av kommunerna, eftersom dessa stod för merparten av det samlade stödet till föreningarna och hade väl uppbyggda rutiner för fördelning av bidrag på kommunal nivå. Bidraget skulle fördelas på grundval av antalet lokala föreningar som erhöll kommunalt bidrag till barn- och ungdomsverksamhet i respektive kommun. De närmare reglerna bestämdes av respektive kommun. [16]

Det fanns ganska stark kritik mot detta förslag och förordades inte heller av departementet. Statens ungdomsråd hade ett annat förslag att lokalt bidrag skulle utgå "... med dels grundbidrag - lika för alla lokalavdelningar som genomfört minst tio sammankomster godkända för

[11] Statligt lokalt aktivitetsstöd till idrottsföreningarna - förslag till nya kriterier, utarbetad av en arbetsgrupp inom Riksidrottsförbundet 1990, s. 7.
[12] Prop 1976/77:100, bil. 12, s. 183; SFS 1977:406.
[13] Prop 1977/78:100, bil. 12, s. 175; SFS 1978:247.
[14] Prop 1980/81:100, bil. 12, s. 216; SFS 1981:502.
[15] Prop 1985/86:100, bil. 10, s. 478; SFS 1986:536.
[16] SOU 1987:37, s. 47 ff.

statligt lokalt bidrag – dels rörligt bidrag – baserat på antalet genomförda sammankomster". [17]

Ingen förändring av stödet vidtogs förutom att beloppet höjdes till 12 kr/sammankomst. [18] Däremot ansåg regering och riksdag att det var angeläget att en översyn av reglerna skulle göras. [19]

Riksidrottsförbundet ges i uppdrag att utforma LOK-stödet

När det gällde det lokala aktivitetsstödet till idrotten skulle Riksidrottsförbundet i fortsättningen bli ansvarig för att utforma dessa regler: [20]

> "I idrottsrörelsen fostras hundratusentals ungdomar i samarbete, demokratiska spelregler, hänsyn och respekt för medmänniskor. På så sätt är idrottsrörelsen för många unga människor i Sverige en skola för livet." "Det lokala aktivitetsstödet är av stor betydelse för den lokala idrotten och dess möjlighet att aktivera ungdomar. De nu gällande reglerna för fördelning av den statliga delen av detta stöd har kritiserats. Bland annat har man pekat på, att enhetliga regler gör att vissa verksamheter har svårt att utnyttja stödet. Också sättet att mäta aktiviteterna har kritiserats." "Rf torde vara bäst lämpat att utforma de regler som bör ligga till grund för fördelningen av idrottens del av det statliga lokala aktivitetsstödet." "Det ankommer på Rf att inkoma till regeringen med förslag om regler för fördelning av dessa medel..."

1990 höjdes LOK-stödet och beloppet bestämdes till 17 kr/sammankomst. 1991 höjdes anslaget till LOK-stöd rejält beroende på att skattereformen skulle medföra fördyrade kostnader för t.ex. mat, resor och logi. [21]

Riksidrottsförbundet som fått i uppdrag att utarbeta regler för bidraget tillsatte en arbetsgrupp för att göra en översyn av det statliga lokala aktivitetsstödet. I direktiven till arbetsgruppen skrevs: "Uppdraget till projektgruppen blir att pröva om det finns andra konstruktioner av stödet, som på ett bättre sätt stämmer med hur idrottsaktiviteter bedrivs,

---

[17] Prop 1987/88, bil. 11, s. 183.
[18] Ibid., s. 114; SFS 1988:374.
[19] Prop 1987/88:100, bil. 11, s. 113 ff; krU 18; rskr. 261.
[20] Prop 1989/90:100, bil. 13, s. 77 ff.
[21] SFS 1990:503; prop 1990/91:100, bil. 13, s. 95 ff.

och om möjligt än mer rättvist t.ex. i frågan om lagidrotter - individuellt idrottande." [22]

Det arbetsgruppen kunde konstatera var att stödet sjunkit i värde. Beloppet per sammankomst uppräknat enligt inflationen borde, enligt gruppen, idag vara 45 kronor per sammankomst. [23]

Arbetsgruppen konstaterade samtidigt att det inte fanns några undersökningar som kunde ge ett samlat svar på hur stor del av föreningarnas intäkter som utgjordes av det statliga lokala aktivitetsstödet. Däremot fanns det undersökningar från enstaka kommuner som kunde ge en fingervisning om stödets andel.

I arbetsgruppens material hänvisades till en undersökning av 50 västgötaföreningars ekonomi 1982 och 1987. Enligt denna undersökning skulle det statliga stödets andel av föreningarnas intäkter ha minskat från 2,2 % 1982 till 1,8 % 1987. [24] I en annan del av rapporten säger man emellertid att det statliga lokala aktivitetsstödet står för 10-15 % av föreningarnas totala intäkter.

Däremot menar gruppen att "...om man lägger ihop effekterna av att kommunerna i sin bidragsgivning och länsstyrelserna i sin tillståndsgivning för bingospel till föreningarna använder sig av principerna för det statliga stödet, kan man säga att "den statliga 12-kronan" är värd närmare 60 kronor." [25]

Det slutliga förslaget från Riksidrottsförbundet efter det att remissinstansernas synpunkter på arbetsgruppens förslag beaktats blev att det statliga lokala aktivitetsstödet skulle utgöras dels av ett grundbidrag, dvs. ett fast belopp per grupp, dels ett rörligt belopp per deltagare. Det rörliga bidraget skulle utgå till max. 20 deltagare per grupp. Det fasta beloppet bestämdes till 10 kr per sammankomst och det rörliga beloppet till 2 kr per deltagare. Antalet deltagare per sammankomst sänktes från tidigare 5 till 3. Syftet var att tillgodose de individuella idrotterna eftersom dessa ibland hade svårt att få ihop 5 deltagare till sina aktiviteter. [26]

---

[22] Statligt lokalt aktivitetsstöd till idrottsföreningar - förslag till nya kriterier, s. 2.
[23] Ibid., s. 7 f.
[24] Ibid., s. 16.
[25] Ibid., s. 19.
[26] Enligt Riksidrottsstyrelsens beslut 1991-04-18.

Idrott åt alla?

Nästa gång LOK-stödet behandlas är i utredningen Idrott åt alla? (Ds 1993:58). I den görs en mer omfattande kartläggning av idrottsstödet. Man menade att statsbidraget över lag inte var flexibelt och gynnade etablerade idrotter eftersom det fördelades av Riksidrottsförbundet på ett tämligen statiskt sätt och där tidigare bidrag utgjorde en viktig grund för bidragsberäkningen.

När det gällde det lokala aktivitetsstödet menade man att kommunernas och statens skilda regler när det gällde åldersgränser innebar en krånglig administration.

Det utredningen förordade var samma lösning som Folkrörelseutredningen ovan: " Kommunerna och idrottsutövarna har ett gemensamt intresse av att utnyttja befintliga anläggningar så effektivt som möjligt. Det kan i ett sådant läge vara olyckligt om de kontanta bidragen är knutna till rigida regelsystem." "Ett alternativ... är att aktivitetsstödet i sin helhet förs över till kommunerna." [27]

Utredningen menade vidare att effekterna av det statliga stödet var oklara. Ingen ökad idrottslig aktivitet hade kunnat påvisas av de uppräkningar av aktivitetsstödet som hade gjorts på senare år. Aktivitetsnivån bland ungdomar under 25 år hade snarare minskat under den senaste 10-årsperioden.

Det var i stället inom rörelser som Friskis & Svettis som inte hade tillgång till kommunala anläggningar som deltagarökningen hade varit kraftig. Någon koppling mellan statligt stöd och idrotter som minskar eller ökar i omfattning kunde man således inte se.

Det utredningen sammanfattningsvis konstaterade om LOK-stödet var:

> "Om staten fortsättningsvis skall fördela något direkt stöd via Riksidrottsförbundet kan det ifrågasättas om *aktivitetsstöd* enligt nuvarande modell är mest effektivt. Det statliga stödet utgör endast 5 % av idrottsföreningarnas inkomster och har således i den totala ekonomin begränsad betydelse. Detta hindrar inte att det kan vara viktigt i enstaka föreningar. Om statens aktivitetsstöd togs bort helt skulle sannolikt föreningarnas verksamhet i huvudsak fortsätta som tidigare och då med något ökat stöd från föräldrarna." [28]

---

[27] Ds 1993:58, s. 75 ff.

[28] Ibid., s. 13, 66 f och 74 ff.

Föreningsstudie 1994

Någon förändring av LOK-stödet med anledning av denna utredning gjordes inte. I Föreningsstudie 1994 fick föreningarna bl.a. frågan om LOK-stödets andel av sina intäkter och de uppskattade denna till i medeltal 7 % (för föreningskategorin IF Svensson) och 10 % (för föreningskategorin Bra IF), dvs. något högre än i utredningen Idrott åt alla? (Ds 1993:58). [29]

För att se på hur hanteringen av LOK-stödet sköttes lät Riksdagens revisorer en revisionsbyrå se på 20 föreningars redovisning av aktivitetsstödet (urvalet är ej representativt eftersom de sorterats ut vid den allmänna kontrollen eller genom "tips"). Revisorerna konstaterade att det förekom många fel i dessa fall, samtidigt som felen i allt väsentligt berodde på okunskap eller slarv. [30]

Detta är i stora drag vad vi faktiskt vet om LOK-stödet. Det är egentligen inte särskilt mycket. Underlagsmaterialet är i många fall dessutom knapphändigt och osäkert. Stödet har således sett ganska lika ut under årens lopp. Det har justerats något med avseende på sammankomstbegrepp och belopp. Beloppet är idag 12 kr per sammankomst och 2,3 kr per deltagare, som dock kan skifta något beroende på hur stort antalet aktiviteter är. Beslut att sänka den övre åldersgränsen från 25 till 20 år togs vid Riksidrottsmötet våren 1997.

Syftet med denna undersökning är att ta reda på vad föreningarna själva anser om LOK-stödet. Vår undersökning är en intervjuundersökning (telefonintervjuer), kompletterad med en del annat underlag, och inte en enkätundersökning som tidigare studier.

[29] Föreningsstudie 1994, s. 21.

[30] Riksdagens revisorer 1995/96:2, s. 28 f.

3 Intervjuundersökningen

3.1 Urval

Att göra ett korrekt urval av idrottsföreningar i Sverige är komplicerat. Det beror inte enbart på att antalet föreningar är stort (ung. 27 000), vilket kräver ett stort urval och stora arbetsinsatser, utan också på att den centrala urvalsbasen t.ex. inte innehåller medlemsantal vilket gör att man inte kan göra kluster efter föreningsstorlek eller region. En annan orsak är att antalet olika idrotter är stort och att förutsättningarna för respektive förening kan vara mycket olika. Detta innebär att det krävs ett oerhört stort urval av föreningar för att få ett, statistiskt sett, representativt urval.

Eftersom undersökningen bygger på intervjuer, finns en naturlig begränsning av antal utvalda föreningar. För att inte få urvalet alltför snedvridet, eftersom det är litet, har urvalet gjorts med utgångspunkt i att det skall vara föreningar i södra, mellersta och norra delen av landet, att det skall vara olika storlek på föreningarna och att olika typer av idrotter skall vara representerade.

Urvalet har omfattat 53 st. föreningar som tillhör tre olika distriktsförbund, nämligen Småland, Västerbotten och Örebro. Inom respektive distrikt har urvalet gjorts med hjälp av någon på distriktsförbundet. Urvalsprincipen har varit att spridningen på idrotter och föreningsstorlek skall vara stort. De intervjuade har ofta varit föreningens ordförande eller kassör men frågorna har (som skickats ut i förväg eftersom en del frågor kräver faktauppgifter) enligt många av de intervjuade diskuterats av flera i föreningen.

Medlemsantalet i de utvalda föreningarna varierar mellan 16 och ung. 2 500 och antalet aktiva mellan 12 och 2000. En stor del av de aktiva utgörs av ungdomar i bidragsberättigad ålder. Drygt hälften av föreningarna är ensektionsföreningar, dvs. bedriver bara en idrott, och resten flersektionsföreningar. Trots ovanstående skillnader mellan föreningarna finns en ganska stor samstämmighet mellan de svar som föreningarna givit.

3.2 Resultat

Syftet med denna intervjuundersökning är att *se om* det statliga aktivitetsstödet har effekter och i så fall *vilka*. Grundfrågan i en effektmätning är vad som skulle ha hänt om stödet inte funnits. Som vi nämnde inledningsvis har stödet funnits så länge att det blivit ett normalt inslag i föreningslivet och att det därför är svårt att urskilja just LOK-stödets effekter. Det är tyvärr inget vi kan ändra på utan måste acceptera.

Det stödet kan påverka är antingen *omfattningen* eller *inriktningen* på aktiviteterna. Låt oss börja med att se på stödets påverkan på omfattningen av aktiviteterna.

3.2.1 LOK-stödets påverkan på omfattningen av aktiviteterna

För att kunna bedöma stödets påverkan på aktiviteternas omfattning skall vi till att börja med se hur stor andel av de intervjuade föreningarnas intäkter som det statliga lokala aktivitetsstödet utgör.

LOK-stödets andel

Spännvidden med avseende på LOK-stödets andel av de totala intäkterna är stor mellan de intervjuade föreningarna. Stödets andel av intäkterna finns i intervallet 40 % till några promille. 67 % av föreningarna ligger inom intervallet 0-5 %, 25 % inom intervallet 6-10 % och 8 % inom intervallet 10- 40 %. Medianen är 3,5 % (medelvärde 5,7 %). Bingo, lotterier m.m. står för en betydligt större del av föreningarnas intäkter. I några föreningar utgör BingoLotto 30-40 % av de totala intäkterna. Ekonomin upplevs i övrigt av de flesta föreningarna som god eller i balans. LOK-stödets andel av föreningarnas totala intäkter har, om vi jämför med de studier vi referat till ovan, sjunkit ytterligare.
Följande kurvor speglar dels utfallet av beloppet per sammankomst sedan 1971 (i löpande priser) och vad beloppet skulle ha varit (i fasta priser) om 10-kronan följt den allmänna prisutvecklingen (konsumentprisindex):

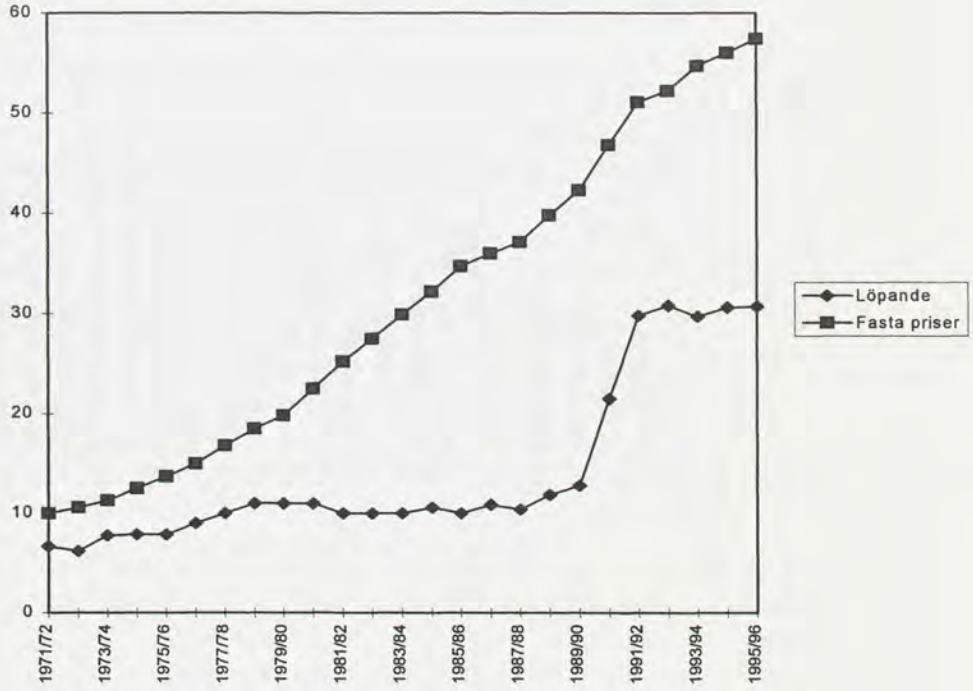

Fig. 1. Belopp per sammankomst i löpande och fasta priser, 1971-1996.

Beloppet 10 kr 1971 motsvarar således ung. 57 kr i dagens penningvärde. Det genomsnittliga beloppet per sammankomst idag är drygt 30 kr. Värdet av 10-kronan har alltså sjunkit till ungefär halva värdet sett till hela perioden. Detta är således en av förklaringarna till att LOK-stödets relativa andel av föreningarnas totala intäkter minskat.

Antalet sammankomster

Har då även antalet aktiviteter sjunkit som en följd av stödets relativt minskade betydelse? Följande diagram visar antalet sammankomster som erhållit aktivitetsstöd under årens lopp:

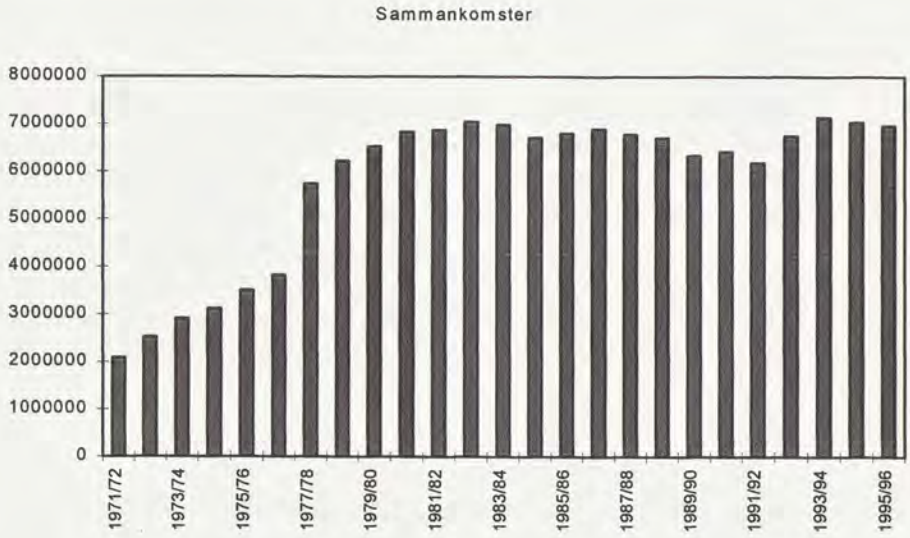

Diagram 1. Antalet sammankomster som erhållit LOK-stöd 1971-1996.

Antalet bidragsberättigade sammankomster ökade, som vi ser av diagrammet, de första tio åren från att drygt 2 milj/år till ung. 7 milj/år. I slutet på 1980-talet och i början av 1990-talet sjönk antalet sammankomster för att öka igen från 1992/93. Att antalet sammankomster ökade beror förmodligen på att beloppet höjdes, men också på att kravet på antalet deltagare per sammankomst sjönk från 5 till 3. För att få fram det totala antalet deltagare under årens lopp måste man se på respektive distriktsförbunds statistik för respektive år. Antalet deltagare säger dock inget om det är samma personer som blivit aktivare eller om det är nya medlemmar som har tillkommit.

Det statistiken ovan visar är alltså bara vilka sammankomster som fått stöd, inte stödets effekter på antalet sammankomster.

Att mäta effekterna av just det statliga aktivitetsstödet på omfattningen av aktiviteterna kompliceras dock av att kommunerna ger motsvarande stöd för exakt samma aktiviteter, även om de kommunala reglerna för stödet ofta skiljer sig från de statliga reglerna. För att kunna bedöma statens andel av det totala aktivitetsstödet frågade vi de intervjuade föreningarna hur mycket det kommunala stödet utgjorde av föreningarnas totala intäkter.

Ett fåtal kommuner har inget aktivitetsstöd. I övrigt är den relativa andelen av det kommunala aktivitetsstödet ungefär som det statliga stö-

det. I 59 % av föreningarna utgör det kommunala aktivitetsstödet 0-5 % av intäkterna, i 27 % av föreningarna mellan 6-10 % och i 14 % av föreningarna mellan 10-30 %. Medianen för det kommunala stödet är lika som för det statliga dvs. 3,5 % (medelvärde 5,3 %). Lägger vi ihop det statliga och det kommunala aktivitetsstödet blir medianen 7,2 % (medelvärde 11 %). Det är ju möjligt att benägenheten för att söka det statliga aktivitetsstödet bland de föreningar som söker skulle minska om inte det kommunala aktivitetsstödet fanns. Rutinerna och blanketterna är ju ungefär desamma och för samma aktiviteter så varför skulle man bara söka på ett håll.

LOK-stödets betydelse

Vi har inte bara frågat de intervjuade om hur stor andel det statliga aktivitetsstödet utgör av de totala intäkterna. Vi har även frågat föreningarna vad de anser om effekten av detta stöd.

Ung. 36 % av de intervjuade föreningarna anser att stödet har stor betydelse, drygt 43 % säger att stödet har en relativt stor betydelse och resten, dvs. drygt 20 % anser att stödet har liten betydelse. Dessa siffror stämmer ganska bra med Föreningsstudien 1994, som dock hade fler svarsalternativ. [31]

Att så många anger att stödet har en relativt stor betydelse beror således på att stödet har relativt stor betydelse för ungdomsverksamheten och att man ser till det absoluta beloppet och inte till den ringa procentsatsen. Beloppet uttryckt i absoluta tal finns inom intervallet 1 000 kr upp till fler hundra tusen kronor. I enstaka föreningar kan t.ex. 8 000 kr utgöra 40 % av en förenings intäkter, medan stödet i en annan förening kan vara flera hundra tusen kronor, men ändå bara utgöra 6 % av föreningens intäkter.

För vissa föreningar har stödet således en stor reell betydelse, medan det för andra bara har en marginell betydelse totalt sett, även om det har betydelse för själva ungdomsverksamheten.

Några röster från intervjusvaren:

– *Föreningens verksamhet varken står eller faller med LOK-stödet, men det är ett välkommet tillskott. I och med de kommunala neddragningarna blev många oroliga för föreningslivets framtid men*

[31] Föreningsstudien 1994, s. 24. Här svarsalternativen: mycket stor, stor, liten, mycket liten och ingen alls.

ser det ej som ett allvarligt problem eftersom aktivitetsstödet är en så liten del av ekonomin.

– Verksamheten bygger till stor del på stödet. Om man ser till omsättningen kan stödet te sig relativt litet, men de ca 90 000 kronorna totalt har stor betydelse.

– Stödet är ett viktigt tillskott även om det inte är så oerhört mycket. För viss verksamhet har stödet stor betydelse.

– Ser kanske lite ut på papperet men eftersom föreningen arbetar på marginalen är varje hundralapp ett jätteviktigt tillskott. Skulle gärna vilja ha mer stöd.

– Alla bidrag är bra, föreningen lever mest på bidrag.

– Stödet är helt avgörande för verksamhetens framgång eller fall.

– Stödet har relativt stor betydelse, det ger ju mer pengar.

Om stödet togs bort?

Eftersom aktivitetsstödet inte är öronmärkt utan ingår som vilken resurs som helst bland föreningens intäkter, är det svårt att ställa frågan om just aktivitetsstödets effekter. Vi frågade därför den hypotetiska frågan om vad som skulle hända om stödet i stället togs bort. 75 % svarade att det skulle få negativa effekter, medan 25 % svarade små eller inga effekter. De som sade att det skulle få negativa effekter, trots att stödet endast utgör en liten andel av de totala intäkterna är de som anser att det ändå har stor betydelse för ungdomsverksamheten. Om stödet togs bort skulle följden bli att föreningarna blev tvungna att försöka dra in dessa pengar på annat sätt, t.ex. genom att sälja fler lotter, utöka det ideella arbetet, höja medlemsavgifterna eller försämra kvaliteten på aktiviteterna.

Men man menar också att om man tar bort stödet kan det få andra effekter. Om staten skulle ta bort sitt stöd, skulle kanske detta uppfattas som negativt bland andra stödgivare. Kommunerna skulle möjligtvis bli mer restriktiva i sin hållning.

Stödet har dock en faktisk betydelse för föreningarnas övriga inkomster. Vid fördelning av medel från kommersiell bingoverksamhet

tar man hänsyn till föreningens aktivitetsstöd, där fler aktiviteter ger fler poäng.

Några röster från intervjusvaren:

– *Breddidrotten skulle minska, eftersom det är dit stödet går.*

– *Speciellt ungdomsverksamheten skulle minska, de yngre är mer beroende av stödet för sina intäkter än de äldre.*

– *Deltagaravgiften skulle höjas.*

– *Man skulle få skära i vissa utgifter t.ex. för resor för att slippa minska verksamheten.*

– *Sänka kvaliteten på verksamheten.*

– *Ta bort vissa aktiviteter.*

– *Många föreningar skulle säkert få lägga ner på sikt.*

– *Det vore en dålig signal till kommunerna som troligen också skulle ta bort sina stöd.*

– *Det vore en felaktig signal från staten när det gäller folkhälsans betydelse. Skolan har inte tillräckligt med idrottsaktiviteter.*

– *I dagsläget liten effekt men tiderna kan förändras.*

– *Föreningen står inte och faller med det statliga stödet. Mer ett symboliskt värde. Försvinner både det statliga och kommunala blir det mer besvärligt. Man kan naturligtvis öka BingoLotto, men det innebär att man tar andelar från andra föreningar.*

– *Inga Nu. Tack vare Loket. Men när Loket är borta.*

– *Stödet är livsviktigt.*

– *Om 120 000 satsas på ungdomen och 30 000 försvinner, ja?*

– *Ledarnas tid och energi skulle gå till att skaffa pengar istället för att utveckla ungdomsarbetet.*

– Ännu mer ideellt arbete. När kommunala stöd togs bort innebar det att man fick arbeta mer ideellt med anläggningarna

I vissa fall skulle, enligt de intervjuade, verksamheten få skäras ned eller det skulle få effekter på kvaliteten. I många fall skulle man försöka ersätta stödet och hålla uppe aktivitetsnivån antingen genom mer ideellt arbete, höjda avgifter eller ökad försäljning.

Varför söker inte alla LOK-stöd?

Skulle man kunna dra slutsatsen att de som söker stöd tycker att det har betydelse annars skulle man inte bry sig om att söka stöd eller är det så att det är självklart att man utnyttjar alla möjliga inkomstkällor?

Om LOK-stödet verkligen har en stor betydelse varför söker då inte alla föreningar? I Folkrörelseutredningen (SOU 1987:37) hade man en siffra på att ungefär 40 % av föreningarna inte sökte LOK-stöd, men man visste inte av vilken anledning de inte sökte. [32]

Bland de distrikt som finns representerade i denna undersökning söker 42 % av föreningarna i Småland, 55 % i Örebro och 52 % i Västerbotten. Det är långt ifrån alla föreningar som söker stöd. Vi kan inte säga om denna andel sjunkit under åren, men vi kan konstatera att andelen som inte söker stöd är ganska stor. I Föreningsstudien 1994 sägs att 61% av föreningarna redovisar LOK-stöd. [33]

Varför söker då föreningarna inte LOK-stöd? Västerbottens distriktsförbund gjorde i samband med denna utredning ett utskick till de 171 föreningar som inte sökte LOK-stöd hösten 1996. Svarsfrekvensen var dock låg, endast 23 % (39 st) svarade. Av dessa sa 28 % (11) att verksamheten var vilande, 23 % (9 st) att man inte hade aktiviteter i bidragsberättigade åldrar. Några menade att man inte var informerade, saknade ledare, hade bristande rutiner, problem i klubben etc. [34]

Smålands distriktsförbund gjorde en liknande undersökning 1994 av de föreningar som inte sökt LOK-stöd våren 1994. I denna undersökning fanns 289 svar. Av dessa uppgav 32 % att de antingen inte hade medlemmar i dessa åldersgrupper eller hade för få för att det skulle vara värt besväret att skicka in en ansökan. 24 % angav att de glömt att skicka in, missat datumet, slöhet m.m. Knappt 10 % ansåg att de antingen inte kände till stödet eller hade för dålig information. Knappt

[32] SOU 1987:37, s. 23.

[33] Föreningsstudien 1994, s. 23.

[34] Enkät sammanställd av Västerbottens distriktsförbund 1997-06-03.

6 % sökte via andra organisationer, hos drygt 6 % var verksamheten vilande. 9 % angav som skäl att de byggde om lokaler, att de faktiskt skickat in ansökan som verkade ha kommit bort etc. Ytterligare andra angav att verksamheten var ny, tyckte det var för jobbigt att ansöka, skickade in ansökan vid annan tidpunkt, behövde ej stödet etc. [35]

Hos ung. 56 % av de som inte sökte fanns således antingen ingen verksamhet i rätt ålder eller också var verksamheten vilande. Andra skäl var att man sökte genom andra förbund, hade skickat in ansökan, byggde om etc. Det är möjligtvis bland de 25 % som hade glömt, missat datum etc. som vi finner fall där stödet egentligen inte haft en tillräckligt stor betydelse.

Sammantaget kan man därmed säga att de flesta föreningar, som har en bidragsberättigad verksamhet, faktiskt söker LOK-stöd. I annat fall skulle dessa föreningar kunna utgöra vår kontrollgrupp för att se om verksamheterna på något sätt skiljer sig från dem som får LOK-stöd.

Detta innebär naturligtvis inte att stödet har effekter bara för att alla som har möjlighet söker stödet. Det innebär bara att de flesta åtminstone tycker att de inte vill vara utan stödet.

Om stödet fördubblades?

För att testa stödets effekter ställde vi inte bara den hypotetiska frågan om vad man trodde skulle hända om stödet togs bort, utan även vad som skulle hända om stödet i stället fördubblades. 25 % av de intervjuade ansåg att ett fördubblat stöd inte skulle ge några effekter. Ungefär hälften trodde att de skulle öka kvaliteten på befintliga aktiviteter och 25 % att såväl kvantiteten och kvaliteten skulle öka. Exempel var att ha "prova-på-aktiviteter" för att få ännu mera bredd, bjuda in föreläsare för att inspirera unga, minska den höga belastningen på ledarna, satsa på utbildning av ledare, kunna ha elitsatsningar etc.

Att man inte skulle öka antalet aktiviteter särskilt mycket var de allra flesta överens om. Det berodde dels på att var det svårt att locka fler ungdomar då man redan idag ansåg sig göra allt vad gäller värvning till idrottsaktiviteter, dels att det var svårt att få tag i fler ledare. Dessutom skulle det uppstå praktiska problem om antalet aktiviteter ökade beroende på lokalfrågan, dvs. det fanns i många fall helt enkelt inte fler tider i lokalerna för att öka aktivitetsnivån.

---

[35] Enkät utskickad av Smålands distriktsförbund hösten 1994 till de som inte sökte LOK-stöd våren 1994.

Det är alltså inte säkert att den kritiska variabeln är mer pengar utan det kan lika gärna vara så att det är svårt att få tag på ledare, att få föräldrar att ställa upp och att det finns brist på tider i lokalerna.

En tänkbar effekt av det statliga aktivitetsstödet är att det kanske inte ökar det totala antalet aktiviteter eller deltagare, men däremot ökar omfattningen av antalet sammankomster. Man kan ju tänka sig att aktiviteterna delas upp i mindre grupper för att man på så sätt skall kunna redovisa fler sammankomster och därmed erhålla ett större totalt stöd. Att antalet sammankomster ökade 1992 kan delvis vara ett utslag av att man minskade kravet på antal deltagare per sammankomst från 5 till 3.

Vi frågade föreningarna om de *organiserade* sin verksamhet för att passa de statliga reglerna. De flesta, knappt 70 %, svarade emellertid att aktiviteterna inte anpassades efter reglerna. De flesta utövar sina aktiviteter och ser sedan efteråt vad de kan få bidrag för. Man tänker inte i "regeltermer". 30 % säger sig dock anpassa aktiviteterna så att de kan få större bidrag.

Om detta är en positiv eller negativ effekt är däremot svårt att säga. Det beror på hur man organiserar aktiviteterna. Att försöka samla en grupp för att få bidrag kan ju vara positivt med tanke på att bidragets syfte är att stimulera till att skapa grupper som i sin tur förutsätts stimulera andra värden, t.ex. demokratiska och sociala värden. Om det bara är så att man delar upp större grupper i mindre för att därigenom erhålla ett större bidrag behöver naturligtvis inte leda till en bättre verksamhet.

Antal sammankomster behöver alltså inte vara ett bra mått på vare sig aktivitetsnivå eller innehållet i aktiviteterna.

LOK-stödets relativa betydelse är alltså idag ganska liten. Stödets betydelse har dessutom minskat under årens lopp. Det hindrar dock inte att föreningarna *uppfattar* eller anser att stödet trots detta fortfarande har en relativt stor betydelse. Det man säger från föreningshåll är att många bäckar små..

Symboliska effekter

En del av de intervjuade (38 %) framhåller att det inte är den ekonomiska effekten i sig, utan mer den symboliska att staten stöttar verksamheten som är viktig. Det är ett kvitto från staten på att verksamheten anses viktig.

Några röster från intervjusvaren:

– *Sätter ibland norm för andra bidrag/aktiviteter*

– Har ett stort symboliskt värde (kicken för de som arbetar med ungdomarna).

– Drar staten ner skjuter kommunerna inte till.

– Ett kvitto på att det som görs uppskattas.

– Viktigt att visa föräldrarna att det finns stöd (legitimitet).

Långt ifrån alla anser dock att statens stöd har en symbolisk effekt. 30 % säger att det inte har det och 25 % vet ej.

3.2.2 LOK-stödets påverkan på inriktningen av aktiviteterna?

Om aktivitetsstödet inte påverkar omfattningen i särskilt hög grad, kan den då påverka inriktningen på aktiviteterna?

Negativa effekter

Det påstås ibland att LOK-stödet gynnar etablerade idrotter, pojkidrotter, lagidrotter etc. Vi frågade de intervjuade föreningarna om de ansåg att stödet hade några negativa effekter (även om vi inte kan förvänta oss att dessa föreningar skulle svara ja på att det gynnade de etablerade idrotterna). De allra flesta (58 %) menade att det åtminstone inte missgynnade deras idrotter. Och här har vi då täckt in alla typer av idrotter. I några undantagsfall har man svårt att samla 3 deltagare och då går man alltså miste om bidrag.

21 % av de intervjuade säger att stödet har negativa effekter och 21 % vet ej. En del av de föreningar som har individuella idrotter svarar att de inte själva märker av de negativa effekterna av att lagidrotter gynnas av stödreglerna, men har förstått att så är fallet.

En förening svarade att det snarare är kommunens stöd som gynnar pojkidrotter, eftersom kommunerna bygger arenor osv. för pojkidrotter. Arenor och anläggningar är det dyra i verksamheten.

Flera föreningar svarade att stödet gynnar lagidrotter, p.g.a. stödreglerna, men att detta inte är något negativt eftersom det är lagidrotter som är de populäraste idrotterna och att det är lagidrotter som skapar mest gemenskap mellan ungdomarna.

Bredd-elit?

I utredningen Idrott åt alla? (Ds 1993:58) finns ett påstående om att pengarna från breddidrotten skulle gå till elit (som dock utgjordes av endast en fallstudie). Den här intervjuundersökningen ger inget sådant belägg (även om en av de intervjuade sade att ingen i så fall skulle säga det). Att det inte satsas på elit beror helt enkelt på att de flesta föreningar inte har någon elit. 75 % av föreningarna säger sig satsa på bredd, medan resten på såväl bredd som elit. I den mån man har elit måste naturligtvis även dessa ges bra förutsättningar, menar man.

Vi valde att inte fråga föreningarna hur stor del av kostnaderna de lägger på ungdomsaktiviteter (föreningarna uppgav att de flesta aktiva var ungdomar), eftersom vi antog att föreningarnas sätt att beräkna skulle skilja sig åt och då blir inte heller siffrorna meningsfulla.

Demokratiska och sociala effekter

Syftet med idrottsstödet, liksom övrigt organisationsstöd, är att det i t.ex. idrottens fall inte bara skall leda till fysiska aktiviteter, utan att föreningslivet i sig är en verksamhet där sociala och demokratiska aspekter är viktiga. Man skall inte bara lära sig samhällets demokratiska spelregler, utan även sociala värden skall utvecklas, större förståelse för varandra, större förståelse mellan olika grupper i samhället etc. Det är en anledning till att bidraget ges till grupper vilka utgör en förutsättning för att dessa värden skall kunna utvecklas.

Detta kan vi läsa i ursprungsmotiven för stödet i allmänhet. Liknande eller nästan exakt samma målformuleringar har följt stödet under årens lopp. "Stödet till det lokala föreningslivets ungdomsaktiviteter är särskilt betydelsefullt för den viktiga verksamhet som idrottsrörelsen har bland barn och ungdom. Verksamhetens betydelse för att träna ungdomar i såväl fysiska aktiviteter som deltagande i föreningslivets demokratiska beslutsprocesser är stor." [36]

I vilken mån anser sig föreningarna ta till vara eller utveckla dessa värden? Och kan detta i så fall tillskrivas LOK-stödet? De flesta föreningar svarar "naturligtvis" ja på en fråga om föreningen så att säga bidrar till att infria sådana värden (knappt 80 %). Många tycker dock att frågan är svår att besvara. En del svarar att det egentligen inte är något man "direkt tänker på eller diskuterar". Man anser att man tar sitt

[36] Prop 1994/95:100, bil. 14, s. 73.

sociala ansvar, men inte att "nu skall vi överföra demokratiska principer."

Några röster från intervjusvaren om de sociala aspekterna:

– Ett oerhört stort socialt ansvar anser man sig ha. Varje tisdag har man öppet hus för ungdomarna där man blandar idrottsligt med andra aktiviteter. Det finns inte så mycket i övrigt att göra. Föräldrarna har inte heller råd med så mycket.

– Ja man håller i ungdomarna och har kul.

– Ja, oberoende av bidrag.

– Ja. alla får vara med, ingen utslagning.

– Ja i högsta grad. Det är en sport där man också tillbringar en stor del av tiden vid stallet. Man försöker hålla låga priser på ridlektioner

– Avgifter sätts så att alla kan vara med.

– Här ser man de stora värdena. Brottning är en arbetarsport där man inte alltid har uppbackning hemifrån. Man plockar upp en del ungdomar, som skapar sig självförtroende och därmed kanske även blir bättre i skolan.

– Om någon inte kan betala medlemsavgiften brukar det ordna sig ändå.

– Den sociala verksamheten går före den idrottsliga i föreningen.

– En stor social funktion. Man fångar dock upp de redan frälsa, dåliga på att fånga upp strulputtarna. Idrottsalliansen (400 klubbar) hade på förslag att ta sig an varsin strulputt. Det har inte realiserats.

Några föreningar sade sig emellertid diskutera dessa frågor mer direkt, att sektionerna kan ha studiecirklar om regler och hur man skall fungera tillsammans eller att det står i föreningens stadgar att alla skall få delta på lika villkor. En förening påpekade att det är svårt att hitta någon koppling mellan det statliga stödet och föreningarnas eventuella arbete med sociala och demokratiska frågor. En annan förening menade

att det är just med hjälp av aktivitetsbidraget som sociala obalanser kan jämnas ut, t.ex. då vissa föräldrar har svårt att betala för sina barns aktiviteter.

Någon menade vidare att det förekommit att de diskuterat etik och moral, men det beror på ledarna. Sociala värden är viktiga men samtidigt finns ett inneboende faktum att vissa slås ut, prestationsmässigt eller t.ex. då föräldrar inte har råd att betala för barnens deltagande.

För att påverka de demokratiska och sociala värdena spelar naturligtvis ledarna en stor roll. Bidraget i sig skapar givetvis inte automatiskt dessa värden. Innehållet i verksamheterna påverkas till stor del av vilka utbildningar som ledarna går, både specialförbundens och SISU:s utbildningar.

Rent allmänt uppfattade föreningarna i vår studie ledarsituationen som bra i 38 % av föreningarna, 32 % som relativt bra medan 30 % ansåg att den inte var bra. Många föreningar satsar stora resurser på ledarutbildning, medan många får lita till föräldrar som ledare eller att de något äldre utbildar de yngre. En del föreningar har ofta eller alltid svårt att hitta ledare. Flera menade att det blivit allt svårare att engagera föräldrarna som ledare. Dessa har inte tid eller ser verksamheten som barnpassning.

Att föreningarna påstår sig ha en socialt bra verksamhet är en sak. Att belägga något samband mellan LOK-stödet och föreningarnas inriktning när det gäller att t.ex. utveckla de sociala och demokratiska värdena är en helt annan sak. Bidraget är ett aktivitetsbidrag och ställer inga innehållsliga krav, bara krav på ålder och antal deltagare som antas befrämja dessa värden. Om verksamheten som stödet främjar i allmänhet är bra är ju detta naturligtvis viktigt och bra, men säger inget om stödets effekter.

3.2.3 Alternativ eller bara justeringar?

Alternativ

Vad anser de intervjuade om LOK-stödet? Är det bra som det är? Skall det justeras något eller finns det bättre alternativ? Drygt 75 % anser att stödet är bra som det är, dvs. man vill inte ersätta det eller anser att det är svårt att finna alternativ som är bättre. LOK-stödet anses utgöra ett bevis på att man verkligen gör något, ett bevis för att man utför aktiviteter.

Alternativet att t.ex. göra om LOK-stödet till ett projektstöd, dvs. att man får söka medel för särskilda projekt ansåg många inte vara ett bra alternativ. Ett sådant alternativ skulle missgynna små föreningar som inte hade vana att formulera ansökningar eller resurser att söka bidrag. Krav på projektbeskrivningar och pappersarbete skulle hindra ny verksamhet från att komma igång och det skulle dröja ännu längre innan pengarna betalades ut. Projektformen skulle innebära ännu mer arbete för de redan tungt belastade ledarna.

Dessutom kan det vara svårt eller omöjligt att definiera, mäta och kontrollera kvalitet i de här sammanhangen. Detta angavs vara speciellt svårt i bred verksamhet till skillnad mot i elitverksamhet. Dessa föreningar menade också att vackra projektbeskrivningar inte säger någonting om den faktiska kvaliteten i verksamheten. Några angav att det redan idag fanns möjligheter att söka olika projektbidrag.

Några ansåg däremot att projektanknytning vore en bra idé. Detta skulle leda till att föreningarna tänkte igenom sin verksamhet bättre. Det är också bra då pengarna skall redovisas och verksamheten utvärderas. Någon angav att det är nödvändigt att styra upp stödet bättre, och styra bort från elittänkande och gynnandet av pojkidrotter. Inom flera idrotter saknas etik, moral och en jämlik och jämställd människosyn. Detta borde diskuteras i styrelser, föreningar, mellan föreningar och kommuner osv.

Några röster från intervjusvaren:

– *Gör inte om bidraget till projektstöd. För projekt finns många andra "källor" att söka ur. Alltför många "spärrar" brukar finnas i projektformen, ex. vända sig till tjejer, invandrare, nyskapande verksamhet m.m.. Det behövs ett bidrag som stöder den grundläggande, dagliga verksamheten i en förening. En bra idé att gynna kvalitet på något sätt före massverksamhet. Men hur mäter man kvalitet?*

– *Det är viktigt att hålla kvar aktivitetsstödet, eftersom det är lätt att mäta och man så att säga vet vad ungdomarna gör.*

– *Stödet är bra som det är, eftersom det gynnar bredden.*

– *Totalt föreningsbidrag från stat, kommun och landsting. Kriterierna skulle vara kön, aktiviteter, ekonomi, invandrare. Man skulle se om det gavs förutsättningar för idrott för båda könen för att få stöd för denna idrott.*

– Man bör kanske se över kostnaden för en medlem i olika klubbar.

– Projekt missgynnar små klubbar.

– Svårt mäta kvalitet. Vad är kvalitet - SM-guld? Social gemenskap? Antal ungdomar som tränar?

– Bra som det är. Projekt leder oftast ingenstans, dvs. en rapport och sedan inget. Man skulle kunna tänka sig att differentiera stödet för att ge en jämnare balans mellan pojkar och flickor.

– Att knyta bidraget till projekt vore en jättebra idé. Tror att detta skulle leda till att föreningarna tänkte igenom sin verksamhet bättre. Detta vore ett bra sätt att få stöd. Föreningen arbetar redan mycket i projektform.

– Aktivitetsstödet bör styras upp bättre, det är grunden för mycket annat stöd. Det måste styras från elittänkande och gynnande av pojkidrotter till kriterier som gynnar motsatsen.

– "Idrotten vill" ..är vackra ord på ett papper om hur barn- och ungdomsidrott ska bedrivas i Sverige. Något att visa upp för föräldrar och politiker. En bra idé vore att utveckla dessa riktlinjer och verkligen fördela bidrag utifrån sådana kriterier, så att stödet inte gynnar och uppmuntrar ett stort antal sammankomster inom samma idrott utan i stället flera idrotter för de yngre.

De flesta av de intervjuade anser således att LOK-stödet är ett bra stöd och att det därför bör behållas. Det är svårt att se andra alternativ. Däremot kan många tänka sig justeringar i nuvarande regler.

Justeringar

50 % av de intervjuade anser att de nuvarande reglerna är bra, medan 50 % vill ha vissa justeringar. De justeringar som föreslås gäller i många fall åldersgränserna, såväl uppåt som nedåt. Att man vill höja den övre åldersgränsen kunde bero på att det annars kunde vara svårt att få ihop lag, att de äldre behövs i lagen för att få aktiviteter och spelet att fungera, att reglerna innebär en för tidig specialisering och att de äldre faller bort eftersom de inte är lönsamma för föreningen. En föreningsrepresentant menade att den låga övre åldersgränsen är en "08-

beställning" eftersom den passar tätortsföreningar - där det finns stora ungdomsgrupper och alla har nära till allt - och missgynnar glesbygd, där det är svårt att få ihop lag utan att de äldre är med.

När det gäller den nedre åldersgränsen framkom synpunkter både om höjning och om sänkning. Vissa menade att den borde sänkas så att fler grupper blir berättigade till stöd, eftersom de hade många aktiviteter för barn i dessa åldrar. Andra menade att den borde höjas så att föreningarna inte "jagar efter" så små barn som medlemmar. Dessa menade att det inte är bra att specialisera sig för tidigt på en idrott, då tröttnar barnen snabbt. Det är mycket bättre att barn yngre än 7 år provar på olika idrotter i t.ex. idrottsskola.

Några anser att reglerna missgynnar vissa idrotter, liksom att rika klubbar inte borde få något stöd.

Flera föreningar tycker att kommunerna och staten borde ha samma regler för stöden med avseende på ålder, antal deltagare per sammankomst och att inlämningstidpunkten för ansökan skulle vara densamma. Några ansåg även att det kunde räcka med att lämna in ansökan 1 ggr/ år och inte 2 ggr/år som nu.

För att se hur de kommunala reglerna skiljer sig ifrån de statliga när det gäller aktivitetsstöd, har vi sammanställt uppgifter från en enkät som skickats till alla kommuner. Det vi kan se av dessa svar är att reglerna i stort sett i varenda kommun i något avseende skiljer sig från de statliga reglerna. [37] Det gäller såväl med avseende på bidragsberättigad ålder, antal deltagare i sammankomsterna och med avseende på stödstorlek. Endast ett fåtal kommuner har tagit bort det kommunala aktivitetsstödet, men har då oftast "lagt in" detta i något annat bidrag.

Om vi i övrigt ser till administrativa frågor är det få som tycker att LOK-stödet är krångligt att hantera. Exakt hur mycket tid föreningarna lägger ned på administrationen har vi inte brytt oss om eftersom detta är oerhört svårt att uppskatta. I den studie som gällde föreningar i Smålands distrikt som inte sökte LOK-stöd, som vi referat till ovan, var inte administrationen kring ansökan något vägande skäl till att inte söka bidrag.

Bland de distriktsförbund som vi har med i denna undersökning har vi frågat hur mycket tid de lägger ned på hanteringen av LOK-stödet. De uppskattar tiden till mellan 3-6 manmånader, medan Stockholmsdistriktet, som en referenspunkt och som har fler föreningar, uppskattar denna till 9 manmånader.

---

[37] I en enkät utskickad av IEC på uppdrag av Idrottsutredningen finns bl.a. en fråga till kommunerna om de kommunala reglerna skiljer sig från de statliga i fråga om lokalt aktivitetsstöd.

4 Sammanfattande kommentar

Till att börja med kan vi säga att LOK-stödet sedan det infördes 1971 sett ungefär likadant ut. Särskilt många uppföljningar av stödet har inte gjorts. På central nivå finns i stort sett bara uppgifter om totala antalet sammankomster (ej deltagarantal), antalet sammankomster per idrott och totalt utbetalat belopp. Våra kunskaper om LOK-stödet är därför generellt sett ganska dåliga. Siffermaterialet i de uppföljningar som är gjorda är dessutom ganska osäkra och inte alltid jämförbara eftersom man använt olika beräkningssätt. Det är därför svårt att göra jämförelser över åren.

Vår intervjuundersökning visar bl.a.:

– Att stödet endast utgör en liten andel av föreningarnas totala intäkter i genomsnitt och att det minskat med tiden.

– Att stödet ökar möjligheterna till inkomster från andra källor, som t.ex. bingointäkter.

– Att det är svårt att belägga om stödet vare sig ökar omfattningen av aktiviteterna eller inriktningen på dessa.

Men att de intervjuade menar:

– Att föreningarna, trots en liten andel, ändå själva anser att stödet har stor eller relativt stor betydelse, åtminstone för ungdomsverksamheten.

– Att stödet kan ha en symbolisk effekt.

– Att föreningarna säger sig bli tvungna att t.ex. öka det ideella arbetet, höja medlemsavgifterna eller få sämre kvalitet på aktiviteterna om stödet togs bort.

– Att en ökning av stödet inte skulle öka antalet aktiviteter, däremot öka kvaliteten på befintlig verksamhet.

– Att de flesta föreningar anser att stödet fungerar bra och har svårt att se andra alternativ.

Hur säkra är då ovanstående resultat, dvs. vad är det som säger att intervjusvaren ger en riktig bild av LOK-stödets effekter? Det vi i allmänhet kan säga är att svårigheten med att göra uppföljningar eller utvärderingar av tillståndet i idrottsföreningarna är att det faktiskt är svårt att ta fram ett bra representativt urval. Detta gäller naturligtvis även för denna undersökning. Det är därför som vi i tolkningen av resultatet måste ha i åtanke dels att urvalet är litet, dels att svaren kommer från dem som faktiskt erhåller stöd, dvs. graden av objektivitet kan ifrågasättas.

Det som ofta är svårt i effektmätningar, vilket även gäller i detta fall, är att kunna isolera effekten av *ett* stöd i förhållande till alla andra inkomstkällor. Detta blir än mer uppenbart ju mindre stödet är och desto längre det funnits.

Det vi åtminstone med ganska stor säkerhet kan säga är att LOK-stödet utgör ett litet stöd, endast 3,5 % av föreningarnas intäkter. Här är våra siffror (åtminstone för dessa föreningar) förmodligen ganska säkra eftersom föreningarna i förväg fått frågor och uppmanats att specificera såväl det statliga som det kommunala aktivitetsstödet.

Att ett stöd är litet behöver inte alltid vara en nackdel om det t.ex. finns specifika kriterier för att erhålla detta stöd, dvs. stödet är unikt. Det enda specifika kravet är att sammankomsten kräver 3 deltagare och skall pågå en viss tid och att det avser ungdomar i en viss ålder. Det statistiken av antalet sammankomster visar är dock bara vilka sammankomster som fått bidrag, ej effekterna av själva stödet.

Nu säger vissa av de intervjuade att de kan ha påverkats i organiserandet av aktiviteterna för att på så sätt erhålla ytterligare stöd. Där kan vi tala om en effekt av LOK-stödet och det är möjligt att man dessutom försöker få fler deltagare per sammankomst, men det vet vi inte. Om det är en positiv eller negativ effekt vet vi inte heller.

Samtidigt vet vi inte ens hur "riktiga" uppgifterna är i redovisningen av antalet sammankomster. Riksdagens revisorers undersökning som vi redovisade ovan av aktivitetsstödet visade på många fel i redovisningen, även om felen ofta berodde på okunskap. Denna undersökning byggde inte på ett slumpmässigt urval och resultatet bör därför tolkas med stor försiktighet.

Samtidigt skall noteras att t.ex. Stockholms Idrottsförbund hösten - 96 skickade ut ett blad där man efterlyste skärpning vid ansökan om lokalt aktivitetsstöd. Man säger i detta blad att antalet oriktiga ansökningshandlingar ökar vid varje ansökningstillfälle. Det gäller såväl små

som stora föreningar. I många fall beror detta på okunnighet, säger man, men alltför ofta rör det sig om systematiskt utnyttjande av egna gjorda tolkningar av bestämmelserna. Felaktigheter kan dock även slå åt andra hållet, dvs. vid granskningar visar det sig att föreningar redovisat för få sammankomster, dvs. man har t.ex. följt de kommunala reglerna som kan ha en lägre åldersgräns.

Måttet antalet sammankomster säger alltså inte särskilt mycket och det är svårt att använda när det gäller att bedöma LOK-stödets effekter. Antalet sammankomster speglar fortfarande vilka aktiviteter som är bidragsberättigade och antalet följer det belopp som finns för dessa aktiviteter. Dessutom är det för svårt att idag bedöma effekterna av stödet eftersom det funnits länge. En sådan studie skulle i så fall ha gjorts en kort tid efter att det infördes 1971 och några år därefter.

Man skall inte heller ta för givet att det finns ett automatiskt samband mellan ökat eller minskat LOK-stöd och antalet sammankomster. Det ökade bidraget under 1990-talet innebar inte automatiskt att antalet sammankomster ökade och inte skulle antalet sammankomster heller öka om, enligt vår hypotetiska fråga ovan, stödet fördubblades. Föreningarna skulle snarare satsa på kvaliteten i aktiviteterna. Ökad kvalitet kan naturligtvis ha den effekten att t.ex. benägenheten att stanna kvar inom idrotten bland ungdomarna ökar. Utan ökat stöd skulle kanske antalet aktiva minska. Hur det verkligen förhåller sig vet vi naturligtvis inte men ingen slutsats är, rent teoretiskt sett, mer riktig än någon annan.

Antalet deltagare skulle kunna vara ett bättre mått för att se om föreningarna lockat fler ungdomar till sina idrotter. Dessa siffror kan vi dock inte få fram utan att gå igenom alla distriktsförbunds årsredovisningar för respektive år. Ett problem med måttet antalet deltagare är emellertid att vi inte kan säga om det är samma personer som blivit aktivare eller om det är nya medlemmar som har tillkommit.

Av den allmänna statistiken är det således svårt att uttala sig om LOK-stödets effekter, något som kan vara svårt oavsett hur bra och detaljerad statistik man än för, här krävs andra undersökningar. Vi säger alltså inte att stödet inte kan ha effekter på omfattningen av aktiviteterna, bara att vi inte kan belägga hur stor effekt.

Om stödet påverkar föreningarnas inriktning, dvs. att man kan uppnå även andra värden, som t.ex. demokratiska eller sociala värden är lika svårt att veta. Det finns och har alltid funnits en allmän tilltro till att idrottsrörelsen främjar dessa värden. Det är en anledning till att man från början ville stödja bl.a. idrotten och få organisationerna att bli starka och oberoende för att stå emot t.ex. vissa kommersiella intressen.

Om det nu förhåller sig så att föreningarna bedriver en verksamhet i denna anda bidrar naturligtvis även statens stöd till detta. En del säger sig t.ex. ta ett stor socialt ansvar. Samtidigt är frågor om demokrati etc. inte något man diskuterar i föreningarna. Många tycker att frågor som rör sociala och demokratiska värden är svåra att svara på. I Fritidsutredningen nämns bl.a. en studie som säger att ungdomar i föreningslivet inte är mer benägna än andra att engagera sig i samhällsfrågor. Det är motivet att bli bra i idrott som gör att man går med i en idrottsförening. Här är påverkan på barn och ungdomar inte större än t.ex. i skolan eller fritidshemmet. [38]

Eftersom LOK-stödet i sig inte ställer några krav på innehållet i verksamheten kan man fråga sig varför just LOK-stödet skulle ha någon påverkan på aktiviteternas inriktning. LOK-stödet är ett aktivitetsbidrag, inget annat (vilket inte kan få någon annan följd än att lagidrotter får mycket stöd). Dessutom har ju staten i praktiken frånhänt sig ansvaret för det mer konkreta målformulerandet. Detta är Riksidrottsförbundets uppgift. Formellt sett är det alltså inte samma regler som gäller för idrottens organisationer som för de ungdomsorganisationer inom andra områden som ligger under Ungdomsstyrelsen.

Den hypotetiska bild som vi har försökt resonera oss fram till om LOK-stödets effekter, utifrån fakta om dels vad vi vet om dess relativa storlek kontra andra inkomstkällor för föreningarna, statistik om omfattning etc. och stödets innehållsliga krav skall då ställas som motbild till de effekter som vi fått fram i våra intervjusvar.

LOK-stödet har som alla inkomstkällor en betydelse för föreningarnas ekonomi och bidrar med sin andel till föreningsaktiviteterna. Hos vissa föreningar har stödet en stor betydelse och skulle vara svår att ersätta, medan det hos andra föreningar har en marginell betydelse. Stödet är ett stimulansbidrag - vilket också var syftet när det infördes - och inte ett kostnadstäckningsbidrag. Historiskt sett kan man rimligtvis inte säga något annat att bidraget påverkat omfattningen av aktivitetsnivån, men är idag inte särskilt styrande på vare sig omfattning eller inriktning av aktiviteterna.

Vår intervjuundersökning visar dock, som förväntat, ett mer positivt resultat av LOK-stödet. Vi kan inte påstå att den ena bilden är mer riktig än den andra. Kanske skall vi justera den mer negativa bilden uppåt och intervjuundersökningens resultat något nedåt.

Det vi däremot kan säga, oavsett vilken bild vi väljer ovan, är att om staten fortsättningsvis vill att själva LOK-stödet skall vara något mera än bara ett allmänt stimulansbidrag, dvs. om man har för avsikt att på-

[38] SOU 1996:3, s. 129 f.

verka aktiviteternas inriktning, kan inte stödet se ut som idag. Om ambitionen är att styra men att styrning via bidraget t.ex. visar sig administrativt besvärligt och besvärligt att kontrollera, måste man på annat sätt, t.ex. via utbildningsinsatser etc., påverka idrottens inriktning.

Oavsett om man väljer att behålla stödet som det är eller vidtar förändringar av något slag kan vi bara avslutningsvis konstatera att de uppföljningssystem som idag finns av stödet inte räcker. Dagens informationssystem, som i stort sett bara visar hur stort stöd som betalas ut och hur många aktiviteter som omfattas av stödet, ger naturligtvis ingen bra bild av hur stödet utvecklas. Den kontroll som görs av distriktsförbunden är inte bara begränsad utan gäller bara stödets redovisning, inte den verksamhet som den stöder. Det som förvånar är att de gjorts så få uppföljningar och utvärderingar av detta stöd trots att det funnits i mer än 25 år och att det i ekonomiska termer under perioden handlar om flera miljarder kr. Frågan gäller därför inte, *om* bidraget i fortsättningen skall betalas ut, om uppföljningen skall intensifieras utan *hur* det skall ske och av *vem*.

Referenser

Ds 1993:58. *Idrott åt alla? - Kartläggning och analys av idrottsstödet.*

Enkät utskickad av Smålands distriktsförbund hösten 1994 till de som inte sökte LOK-stöd våren 1994. Opublicerad.

Enkät sammanställd av Västerbottens distriktsförbund om föreningar som ej söker lokalt aktivitetsstöd. 1997-06-03, opublicerad.

Enkät utskickad av Idrottsekonomiskt Centrum (IEC) på uppdrag av Idrottsutredningen.

Riksdagens revisorer 1995. *Det statliga stödet till studieförbund och idrott.* Rapport 1995/96:2.

Riksdagstryck.

Riksidrottsförbundet 1990. Statligt lokalt aktivitetsstöd till idrottsföreningarna- förslag till nya kriterier. Utarbetad av en arbetsgrupp inom Riksidrottsförbundet.

Riksidrottsförbundet 1995. *Föreningsstudie 1994.*

SOU 1987:37. *Stödet till barn- och ungdomsföreningar.*

SOU 1996:3. *Fritid i förändring. Om kön och fördelning av fritidsresurser.*

Statens ungdomsråd. *Bidrag till ungdomsorganisationernas lokala verksamhet.* Stockholm 1971.

Nya tider och gamla problem

Ett diskussionsunderlag rörande förhållandet
mellan staten och idrottsrörelsen

Johan R. Norberg

Doktorand vid Historiska institutionen Stockholms universitet

Innehåll

1 Att klargöra det grundläggande problemet ... 63

1.1 Nya direktiv för statens stöd till idrotten ... 63
1.2 Idealet om den demokratiska processen ... 64
1.3 Idealet om den autonoma och aktivitetsinriktade folkrörelsen ... 65
1.4 Idrottsrörelsens dilemma ... 69
1.5 Statsmaktens dilemma ... 70
1.5.1 Statliga motiv knutna till idrotten som en aktivitet ... 70
1.5.2 Statliga motiv knutna till idrotten som en folkrörelse ... 71
1.5.3 Att styra eller inte styra? ... 72

2 Staten och idrottsrörelsen – en historisk skiss ... 75

2.1 Idrottens väg till folkrörelse ... 75
2.2 De första statsanslagen ... 76
2.3 Den första idrottskrisen ... 78
2.4 Tipsfrågan och de tidiga myndighetsuppdragen ... 80
2.5 Ett implicit kontrakt mellan staten och en folkrörelse ... 81
2.6 Myndighetsfrågan – att styra eller inte styra ... 82
2.6.1 Idrott blir en samhällsangelägenhet ... 82
2.6.2 Myndighetsfrågan ... 83
2.6.3 1955 års idrotts- och friluftsutredning ... 83
2.6.4 Anslagsfrågan i Norge och Danmark ... 87
2.6.5 1957 års idrottsutredning ... 89
2.6.6 1965 års idrottsutredning ... 90
2.7 Från 1970 till idag – nya tider och gamla problem ... 92

3 Sammanfattning och diskussion ... 96

Referenser

1 Att klargöra det grundläggande problemet

1.1 Nya direktiv för statens stöd till idrotten

Den 24 oktober 1996 tillsattes en statlig utredning för frågor rörande det statliga stödet till idrotten. Redan i direktivens inledande stycke kan man utläsa att kommittén har till uppgift att "föreslå nya, tydligare mål för statens stöd till idrotten". Därefter framgår det att man även skall utreda huruvida nya rutiner skall utarbetas för att "säkerställa insyn i och kontroll av bidragsfördelningen till idrotten". Utredningen har med andra ord till uppgift att studera grundläggande frågor rörande förhållandet mellan statsmakten och den svenska idrottsrörelsen. Dessutom antyds att den nuvarande situationen behöver *förändras* – att dagens idrottsrörelse i allt för hög grad självständigt styr över de offentliga bidragens fördelning och nyttjande.

Det är inte första gången en statlig utredning studerar förhållandet mellan staten och det frivilligt organiserade idrottslivet. Ända sedan idrottsrörelsen i början av seklet fick sina första statliga anslag har dessa relationer blivit föremål för diskussion. Anledningen kan sägas vara att det för staten handlar om att förena två delvis oförenliga ideal; *idealet om den demokratiska politiska processen och idealet om den autonoma och aktivitetsinriktade folkrörelsen.* Syftet med föreliggande rapport är att diskutera detta grundläggande problem i relationen mellan staten och idrottsrörelsen.

Rapporten har följande disposition. Inledningsvis kommer de ovan nämnda idealen att renodlas och ställas mot varandra. Avsikten är att visa hur statens stöd till idrottsrörelsen har medfört ett dilemma för båda parter. Därefter kommer en kortfattad historisk skiss av relationen mellan staten och idrottsrörelsen att tecknas. Syftet med detta är dels att sätta dagens situation i sitt historiska sammanhang, dels att visa hur både statsmakten och idrottsrörelsen tidigare förhållit sig till detta "grundläggande problem". Rapporten avslutas med en sammanfattning och diskussion.

1.2 Idealet om den demokratiska processen

Det svenska politiska systemet kan skisseras på följande sätt:

Figur 1. Den parlamentarisk-demokratiska beslutsprocessen

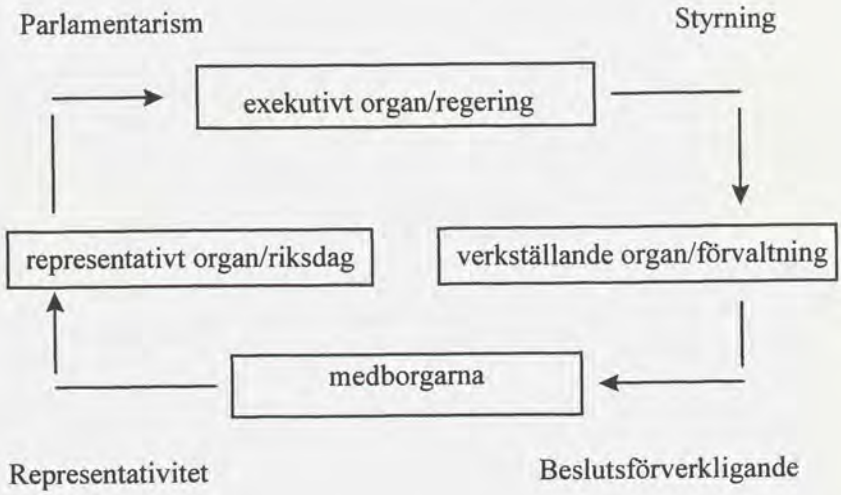

Enligt regeringsformens första paragraf skall all offentlig makt i Sverige utgå från folket. Det svenska politiska systemet bygger med andra ord på tanken att *medborgarna skall styra sig själva*. Detta skall åstadkommas genom att medborgarna, via de politiska partierna, i allmänna val utser ett representativt organ, riksdagen, som i folkets namn skall besluta i gemensamma angelägenheter. Därefter får ett exekutivt organ, regeringen, med tillhörande förvaltning till uppgift att verkställa de offentliga besluten i enlighet med riksdagens intentioner. När dessa beslut verkställs påverkas tillvaron för medborgarna, som kan reagera med nya krav och önskemål.

Denna skissering av den offentliga politiska processen skall inte betraktas som en fullständig beskrivning av det levande statsskicket. Alla delar i den politiska styrningskedjan kan på olika sätt problematiseras och nyanseras. Massmedias och frivilliga organisationers inflytande måste tas i beaktande. Likaså har den svenska förvaltningens en självständighet som naturligtvis påverkar den offentliga politikens reella utformning. Det viktigaste för den fortsatta diskussionen är dock att statsmakten, det vill säga riksdag och regering, skall företräda *alla medborgare*. Denna tanke finns implicit uttalad i begrepp som "det allmänna", "allmänviljan" och "offentlig" politik. Det är även i detta avseende som politiska partier tydligast kan avgränsas från det övriga

organisationsväsendet. Kännetecknande för politiska partier är att de har politiska program som avser att spegla *hela samhället*, medan t.ex. intresseorganisationer i specifika frågor vill främja vissa gruppers önskemål i förhållande till andra grupper.

Dessutom – av naturliga skäl finns det ett intresse hos statsmakten att *styra* hur de offentliga medlen används. Företrädare för statsmakten har de facto ett uppdrag av folket att förverkliga den svenska folkstyrelsen. Detta medför ett ansvar att säkerställa att statliga medel utnyttjas på ett effektivt sätt för att uppnå de mål som riksdagen fastställer. Statlig styrning av offentliga medel är nödvändigt för att den politiska beslutskedjan inte skall kortslutas, och således både naturligt och önskvärt ur ett demokratiteoretiskt perspektiv.

1.3 Idealet om den autonoma och aktivitetsinriktade folkrörelsen

I regeringsformens andra kapitel fastställs de svenska medborgarnas grundläggande fri- och rättigheter, däri bl.a. yttrandefrihet, mötesfrihet och föreningsfrihet. Det svenska statsskicket bygger därmed inte enbart på tanken att medborgarna skall representeras av sina politiskt valda företrädare. Vi har även rätt att själva organisera oss i olika sammanslutningar för att på så sätt främja våra intressen. Detta är dessutom mycket vanligt. Begreppet "organisationssverige" är välkänt och av stor relevans.

Det finns dock en mängd olika typer av organisationer. Många försök har gjorts för att analytiskt bringa ordning i den brokiga skara sammanslutningar som i praktiken kännetecknar det svenska organisationsväsendet. Någon allmänt vedertagen analysapparat eller klassificeringsmodell har dock aldrig etablerats. Det enda som kan sägas vara genomgående är att verklighetens mångfald av vitt skilda sammanslutningar inte entydigt kunnat föras in i analytiskt avgränsade kategorier. Oavsett vad olika forskare ansett vara det centrala för en kategoriseringsgrund – t.ex. organisationernas rättsliga reglering, deras mål eller organisationsstruktur – har överlappningarna i praktiken blivit betydande.

Det är inte nödvändigt att i detta sammanhang ta ställning i en sådan debatt eller att mer utförligt försöka kategorisera idrottsrörelsen i förhållande till det övriga organisationsväsendet. Det är dock nödvändigt att säga något om idrottsrörelsens viktigaste kännetecken för att klarlägga det grundläggande problemet i dess relation till statsmakten. Jag har för detta syfte valt att benämna idrottsrörelsen som *en autonomi-*

strävande och aktivitetsinriktad folkrörelse. Denna formulering innehåller flera centrala begrepp som behöver motiveras närmare.

Inledningsvis bör det sägas något om begreppet *folkrörelse*. När statsminister *Göran Persson* helt nyligen benämnde idrottsrörelsen "vår tids största folkrörelse", var det nog inte många som reagerade på detta uttalande. Att idrottsrörelsen är en folkrörelse är tvärtom för det stora flertalet svenska medborgare ett allmänt vedertaget faktum. Trots detta kan det i vetenskapliga sammanhang vara problematiskt att använda folkrörelsebegreppet för att karaktärisera det frivilligt organiserade idrottslivet. Problemet är folkrörelsebegreppets mångtydighet– det kan både användas som ett *analytiskt redskap* och som ett *legitimitetsskapande maktmedel.*

Inom den statsvetenskapliga och historiska forskningen har folkrörelsebegreppet vanligtvis använts som ett analytiskt redskap. Det vanligaste tillvägagångssättet har varit att först ställa upp vissa kriterier för vad som karaktäriserar en folkrörelse, för att därefter studera i vilken utsträckning olika sammanslutningar lyckats leva upp till dessa kriterier. Naturligtvis finns det olika åsikter om *vilka* kriterier som bör ingå i en sådan forskningsansats. Vanligt förekommande har bl.a. varit självständighet i förhållande till staten, varaktighet, ett demokratiskt mötesliv, stor medlemsanslutning och social spridning.

Fördelen med en s.k. analytisk ansats är naturligtvis att folkrörelsebegreppets mer *normativa* förtecken kan lämnas åt sidan – något som vanligtvis är önskvärt i vetenskapliga sammanhang. Samtidigt är det just detta som är problemet. Begreppet folkrörelse är – trots allt – i hög grad positivt värdeladdat, vilket kan förklaras genom dess *historiska* ursprung. Termen introducerades redan under slutet av 1800-talet. Ett antal då etablerade medborgarsammanslutningar – såsom frikyrkorörelsen och nykterhetsrörelsen – ville med begreppet folkrörelse markera styrka, enighet och politisk legitimitet. Sedan dess har många sammanslutningar gjort anspråk på att vara folkrörelser. Begreppet har utvecklats till en viktig maktresurs för frivilliga organisationer vilka velat legitimera sin verksamhet och ställa krav på staten och det omgivande samhället.

Enligt min mening är idrottsrörelsen en folkrörelse *i båda dessa egenskaper*. Den är onekligen en frivilligt organiserad massrörelse som lever upp till gängse vetenskapliga kriterier *och* en rörelse som i hög grad identifierar sig som en folkrörelse i dess legitimitetsskapande mening. Det senare är dessutom det viktigaste. Det är just genom att utgöra en folkrörelse i dess legitimitetsskapande mening som idrottsrörelsen lyckats förena två svårförenliga målsättningar – ett statligt ekonomiskt stöd utan därmed förlorad organisatorisk autonomi. Detta är en central tes i rapporten som kommer att utvecklas senare.

En naturlig följdfråga är *vilka* organisationer som kan sägas ingå i denna idrottsliga folkrörelse. Intressant nog stöter vi här på samma problem som i diskussionen ovan. Precis som folkrörelsebegreppet är idrottsbegreppet historiskt och därmed *föränderligt*. Vad vi intuitivt uppfattar som idrott idag är inte detsamma som människor lade i begreppet för hundra år sedan. Det är med andra ord inte möjligt att utifrån begreppet idrott så att säga peka ut de organisationer som med rätta kan göra anspråk på att utgöra en del av den svenska idrottsrörelsen. Därmed även sagt att idrottsrörelsen alltid har varit, och alltid kommer att vara, en rörelse stadd i förändring.

I denna rapport kommer dock endast de organisationer som erhåller statligt stöd i egenskap av att de bedriver idrott att diskuteras. Utifrån ett sådant perspektiv består den svenska idrottsrörelsen för närvarande av följande organ på riksnivå: *Sveriges riksidrottsförbund, Sveriges Olympiska Kommitté, Friluftsfrämjandet, Sveriges Sportfiske- och Fiskevårdsförbund, Svenska Livräddningssällskapet-Simfrämjandet, Svenska pistolskytteförbundet, Svenska Båtunionen* samt *Cykelfrämjandet*. Därtill tillkommer en del organisationer – bl.a. *Friskis och Svettis* – vars centralförbund inte är knutna till Riksidrottsförbundet men där de enskilda föreningarna vanligtvis ingår i något specialförbund.

Till skillnad från många andra s.k. folkrörelser är idrottsrörelsen en i huvudsak *aktivitetsinriktad* folkrörelse. Detta är både idrottsrörelsens mest självklara kännetecken och samtidigt det som är mest centralt i dess relation till den offentliga makten. Medan t.ex. intresseorganisationer främst avser att främja vissa gruppers ekonomiska intressen i förhållande till andra grupper och därmed har en *utåtriktad* målsättning, har idrottsrörelsens huvudsakliga intresse alltid riktats *inåt* – mot en egen aktivitet.

Slutligen formuleringen *autonomisträvande*. Det är oproblematiskt att påstå att idrottsrörelsens organisationer allt sedan deras uppkomst eftersträvat att självständigt i förhållande till omvärlden bedriva sin verksamhet. Genom att framhålla att de egna organisationerna utgör en del i en folkrörelse har denna strävan även givits legitimitet såväl i förhållande till staten som till det omgivande samhället. Men *varför* har idrottsrörelsen eftersträvat autonomi? Detta kan enligt min mening förklaras genom följande figur.

Figur 2. Sveriges riksidrottsförbund

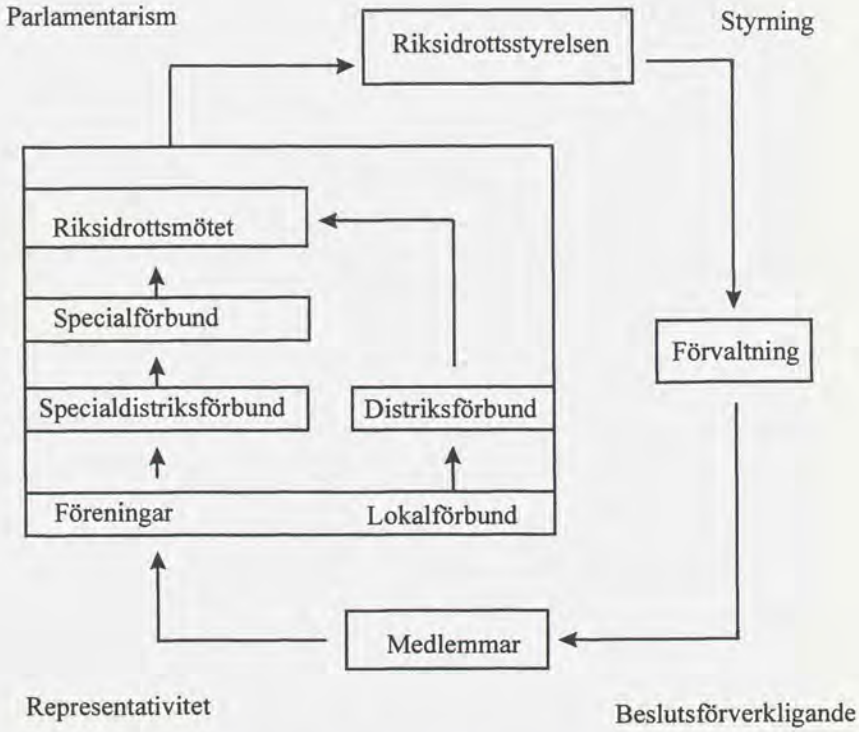

Figur 2 är en renodling av RF:s organisatoriska struktur och interna beslutsprocess. I enlighet med ovan förda resonemang är därmed inte hela den svenska idrottsrörelsen inkluderad. Med tanke på att RF dock är det i särklass största organisationskomplexet, försvåras inte den kommande diskussionen av att vissa mindre organisationer för närvarande lämnas åt sidan.

Det finns som synes flera likheter mellan RF:s konstruktion och den tidigare skisseringen av det svenska politiska systemets struktur. Precis som att det svenska statsskicket bygger på tanken att *medborgarna* skall styra sig själva, bygger RF:s konstruktion på tanken att *medlemmarna* skall styra sig själva. RF:s valda representanter företräder den egna organisationens medlemmar och har till uppgift att fatta de beslut och riktlinjer som gagnar medlemmarna själva. Visserligen kan det finnas ett intresse inom RF att så stor del som möjligt av den svenska befolkningen blir medlemmar i den egna organisationen. I förhållande till de offentliga institutionerna representerar dock RF alltid ett *särintresse*.

Organisationen valda företrädare har endast ett ansvar inför sina medlemmar och inte inför hela den svenska befolkningen.

Med tanke på detta blir RF:s autonomisträvanden i förhållande till omvärlden inte särskilt förvånande. Varför skulle organisationen eftersträva något annat? Det går att dra en parallell med att de beslutsfattande organen i ett politiskt system har en ambition av att autonomt i förhållande till omvärlden fatta de beslut och riktlinjer som medborgarna vill ha. Detta kan visserligen vara svårt att uppnå – inte minst i en tid präglad av tilltagande internationalisering och starka marknadskrafter. Ambitionen finns dock och kan ses som en naturlig följd av att politiska beslutsfattare är medborgarnas valda företrädare.

1.4 Idrottsrörelsens dilemma

Det går att teoretiskt tänka sig idrottsrörelsen fullständigt autonom i förhållande till det omgivande samhället. Om vi bortser från de begränsningar som uppstår av rättslig reglering och rent geografiska begränsningar skulle detta vara en rörelse som klarade sig själv genom de egna medlemmarnas ideella insatser, finansierad via egen verksamhet och medlemsintäkter.

I praktiken har dock idrottsrörelsen alltid varit i behov av finansiellt stöd utifrån. Detta har varit en nödvändighet för att rörelsen skulle kunna utveckla sin verksamhet, och därmed något som legat i medlemmarnas intresse. Teoretiskt kan man tänka sig detta stöd från olika håll – från de offentliga institutionerna, från näringslivet eller från båda delarna. Idrottsrörelsen har i praktiken sökt och erhållit stöd från både stat och näringsliv. Det största ekonomiska bidragen har dock alltid kommit från offentligt håll.

Det grundläggande problemet för idrottsrörelsen är att förena å ena sidan ett behov av ekonomiskt stöd från det omgivande samhället, å andra sidan att bibehålla sin självständighet och handlingsfrihet. All form av ekonomiskt stöd tenderar att skapa autonomiproblem. En idrottsrörelse som i huvudsak stöds med bidrag från näringslivet riskerar att förmås prioritera sådant som näringslivets sponsorer vill ha. På liknande sätt tenderar statligt stöd att påverka idrottslivets utformning i enlighet med de offentliga organens intentioner.

Utifrån detta resonemang kan autonomi-begreppet preciseras. Att idrottsrörelsen eftersträvat autonomi skall inte förstås som att rörelsen försökt att distansera sig från staten, eller det omgivande samhället. Tvärtom skall autonomi förstås som ett relationellt begrepp – det skall förstås som en önskan hos idrottsrörelsen att självständigt bedriva en aktivitet *i en interaktion* med de offentliga institutionerna.

1.5 Statsmaktens dilemma

Även för statsmakten har stödet till idrottsrörelsen skapat ett dilemma. För att detta skall kunna tydliggöras måste statens motiv för stöd till idrottsrörelsen studeras närmare. Det har redan påpekats att idrottsrörelsen utgör en *aktivitetsinriktad folkrörelse*. Statsmakten kan därmed ha i princip två skilda motiv för statligt stöd. Å ena sidan kan det statliga stödet motiveras för att uppmuntra den *aktivitet* som utövas inom idrottsrörelsen, å andra sidan kan stödet ses som ett mer generellt stöd för uppmuntran av idrottsrörelsen som en *folkrörelse*.

1.5.1 Statliga motiv knutna till idrotten som en aktivitet

Det går att tänka sig ett flertal motiv för statsmakten att befrämja den aktivitet som idrottsrörelsen bedriver. Låt mig endast nämna de mest självklara:

Först och främst kan statsmakten ha som mål att främja idrottsrörelsen utifrån ett *folkhälsoperspektiv*. Eftersom idrott och olika former av fysisk aktivitet har en positiv inverkan på människors hälsa kan statsmakten, genom statligt stöd till idrottsrörelsen, öka det allmänna välbefinnandet i landet och därmed förbättra folkhälsan. Detta kan inte minst vara av värde i en tid när människor tenderar att bli allt mer stillasittande och när fysisk aktivitet framstår som en bristvara.

Därefter kan idrottens *fostrande* karaktär nämnas. I direktiven till 1996 års idrottsutredning stadgas bl.a. att det internationella tävlingsutbytet "skapar en viktig grund för ökad förståelse för levnadsvillkor och förhållanden i andra länder" samt att idrottsrörelsen konsekvent i internationella sammanhang "verkat för att få erkännande för de demokratiska principerna om människornas lika värde och rättigheter". Dessutom framhålls att grupper "som annars har svårt att finna en plats i samhället" kan finna gemenskap och stärka sin självkänsla genom idrotten. Vidare att tävlingsinslaget inom idrotten inte enbart utgör ett stimulerande spänningsmoment utan också är något som stärker människors samarbetsförmåga och laganda. Det är således inte enbart utifrån ett folkhälsoperspektiv som idrott kan generera s.k. positiva externa effekter för den svenska samhällsekonomin.

Statsmakten kan även ha anledning att stödja idrottsrörelsen utifrån ett s.k. *elitidrottsmål*. Det är ingen nyhet att det finns ett utbrett intresse hos den breda allmänheten för idrott på elitnivå. Detta kan i sig vara ett argument för att staten skall stödja verksamheten. Utifrån ett sådant perspektiv får elitidrotten ett *egenvärde*, och kan i detta avseende jäm-

ställas med andra kulturella verksamheter vilka erhåller statligt stöd. Samtidigt kan stöd till elitidrott även motiveras *indirekt* utifrån tesen att "elit föder bredd". Enligt denna tanke kan elitidrott skapa intresse hos den breda allmänheten för fysisk aktivitet, och därmed indirekt stärka breddidrotten och – i förlängningen – folkhälsan i landet.

Det är nu viktigt att betona att statliga mål knutna till idrotten som en aktivitet är riktade mot *hela* befolkningen. Statsmakten, som företrädare för folket, vill naturligtvis att *alla medborgare* skall tillförsäkras en sund hälsa och beredas möjlighet till både rekreation och förnöjelse. Dessutom är den nuvarande idrottspolitiska ordningen – där idrottslig aktivitet uppmuntras genom anslag till frivilliga och icke-statliga organisationer – inte det *enda* alternativet för statligt agerande. Det går tvärtom att argumentera för att stöd till frivilligt *organiserad* verksamhet inte når ut till alla medborgare. Det kan t.ex. vara svårt för staten att främja den icke-organiserade enskilde motionärens intressen genom anslag till organisationer i vilka denne saknar medlemskap.

I princip finns det många strategier de offentliga institutionerna kan använda för att befrämja idrottslig aktivitet. Om statsmakten t.ex. avser att främja idrott utifrån ett folkhälsoperspektiv kan detta åstadkommas genom informationskampanjer, genom ökade satsningar på offentligt anordnade idrottsanläggningar och motionsslingor eller t.o.m. genom något så enkelt som statlig subvention av promenadskor. Detsamma kan sägas gälla för statens stöd till elitidrott. Inte minst de forna öststaterna har visat att det inte finns en nödvändig koppling mellan elitidrott och *frivillig* organisering. Tvärtom kunde dessa länder hävda sig mycket väl internationellt med en offentligt organiserad idrott på elitnivå. Vad jag vill betona i sammanhanget är endast att den nuvarande ordningen – med anslag till frivillig verksamhet – är en politisk lösning av flera. Och vill man förstå varför statsmakten valt en idrottspolitik inriktad i huvudsak på anslag till frivillig verksamhet måste man därför även fråga sig vilka *andra* värden som statsmakten velat främja genom just detta agerande.

1.5.2 Statliga motiv knutna till idrotten som en folkrörelse

Ett första argument för att staten skall stödja idrottslig verksamhet genom anslag till frivilliga organisationer kan ta fasta på idrottsrörelsens *historiska* ursprung. Idrottsrörelsen växte fram i den civila samhällssfären. Den uppstod genom att frivilliga entusiaster på sin fritid gick samman i föreningar och slutligen bildade ett gemensamt riksförbund. Trots att rörelsen tidigt erhöll statligt stöd har verksamheten alltid byggt

på denna frivillighetens princip. Kanske kan detta i sig vara ett tillräckligt argument för att den svenska idrotten även fortsättningsvis skall utvecklas som en i huvudsak frivilligt organiserad verksamhet. I folkrörelsernas förlovade land kanske ett folkrörelseperspektiv på idrotten är något så självklart och naturligt att det inte behöver en närmare argumentering.

Ett annat argument kan fokusera på värdet av det *föreningsliv* som idrottsrörelsen är uppbyggd kring. Ända sedan de första statsanslagen till idrott har det medföljande föreningslivet på olika sätt framhållits såsom värdefullt av de politiska institutionerna. Det har bl.a. betraktats som en meningsfull och sund fritidssysselsättning för en ungdom som annars riskerat att ägna sig åt andra, mindre "uppbyggliga", verksamheter. Dessutom har föreningslivet uppfattats som en *skola i demokrati*. Följande citat är hämtat ur 1996 års idrottsutrednings direktiv:

> "Den breda folkrörelseidrotten ger varje deltagare möjlighet att, genom sitt medlemskap i en förening, påverka verksamheten och låta den utvecklas efter sina och gruppens önskningar och prioriteringar. Den demokratiska mötesordningen ger också goda tillfällen för barn, ungdomar och vuxna att lära sig att tillämpa de demokratiska spelreglerna."

Med ett liknande argument, och i den amerikanske statsvetaren *Robert D. Putnamns* efterföljd, kan man säga att inte bara den direkta idrottsverksamheten utan även föreningslivet skapar ett *socialt kapital* hos bl.a. ungdomen – något som i förlängningen kommer hela samhället till del.

Slutligen kan, utifrån statsmaktens synvinkel, även *ekonomiska* aspekter läggas. Grunden för den svenska idrottsrörelsen utgörs av de många frivilligas ideella insatser. Om vi således bortser från att frivillig verksamhet kan generera s.k. positiva externa effekter för samhället återstår det fortfarande anledningar för statsmakten att välja denna grundläggande form av idrottspolitik. Genom anslag kan statsmakten utnyttja den idealitet och kunskap som finns inom de frivilliga organisationerna. Den förda politiken kan således vara ett mycket kostnadseffektivt sätt att uppmuntra en samhällsnyttig aktivitet.

1.5.3 Att styra eller inte styra?

Statens idrottspolitik kan således ses som ett försök att förena två olika målsättningar; dels uppmuntra förekomsten av idrottslig verksamhet, dels uppmuntra att denna verksamhet bedrivs inom en folkrörelse. Vi kan nu relatera dessa två övergripande målsättningar till statsmaktens

intresse av politisk styrning. Häri ligger statsmaktens dilemma vilket kan formuleras som en ambition av att både *styra* och *inte styra* idrottsrörelsen.

Statlig styrning är – vilket tidigare påpekats – naturlig utifrån ett ideal om en fungerande demokratisk process. Dessutom satsar staten varje år stora summor av offentliga medel på den frivilliga idrotten. Naturligtvis medför detta ett intresse och ansvar hos den politiska makten att säkerställa att dessa medel utnyttjas kostnadseffektivt och i enlighet med riktlinjer fastställda av riksdag och regering.

Men samtidigt som statsmakten således har ett intresse av att styra över de statliga idrottsanslagen finns det även ett intresse av att låta bli. Först och främst därför att idrottsrörelsen de facto utgör en *folkrörelse*. Idrottsrörelsen är inte en del av statsapparaten utan en frivillig och icke-statlig organisering med ett grundläggande intresse av autonomi. RF:s förhållande till staten är i detta avseende mycket intressant. Som den i särklass viktigaste organisationen inom idrottsrörelsen har RF sedan 1930-talet utfört olika former av myndighetsuppdrag på det idrottspolitiska området. RF har med andra ord utvecklat en *myndighetsroll*. Därmed inte sagt att organisationen kan likställas med ett statligt ämbetsverk. Enligt parlamentarismens princip har regeringen det politiska ansvaret för förvaltningens verksamhet. Det är således naturligt att förutsätta att statsmakten har en sorts grundläggande auktoritet över förvaltningens tjänstemän. Implicit finns detta uttalat i formuleringar som att förvaltningen "står till regeringens förfogande" eller som regeringens "förlängda arm". I sin relation till RF saknar dock statsmakten denna grundläggande auktoritet. RF har aldrig betraktat den egna organisationen som ett instrument för de politiska organen – tvärtom har just oberoendet i förhållande till staten alltid varit det centrala. Man kan tvärtom argumentera för att RF har fått en myndighetsroll därför att statlig styrning inom den frivilliga idrottens område inte ansetts som önskvärt.

Det kan således vara problematiskt för staten att försöka styra idrottsrörelsen eftersom en sådan politik riskerar att möta ett motstånd hos de grupper som politiken riktas mot. Vi måste med andra ord skilja på att idrottsrörelsen kan bedriva en verksamhet som uppfattas som samhällsnyttig – och därmed förtjänt av statligt stöd – och hur en sådan folkrörelse reagerar på ett statligt engagemang inom det egna verksamhetsområdet.

Dessutom främjas flera av statens idrottspolitiska mål just genom avsaknaden av statlig styrning. Skall t.ex. föreningslivet inom idrotten fungera som en reell "skola i demokrati" är det naturligtvis mindre lämpligt av staten att ställa krav på hur verksamheten skall bedrivas och organiseras. Vill staten uppmuntra medborgarnas förmåga till frivilligt

engagemang är det viktigt att den verksamhet som utförs inte börjar att uppfattas som ett offentligt åtagande. Statlig styrning riskerar således inte enbart att möta ett motstånd hos de frivilliga organisationerna. Någonstans finns även den gräns där ett allt för starkt statligt inflytande riskerar att skada de frivilliga fundament som bär upp verksamheten.

Statlig styrning av frivillig verksamhet är med andra ord något ytterst problematiskt. Det kan å ena sidan leda till ökad överensstämmelse mellan statliga intentioner och den reella politikens utfall– det riskerar å andra sidan att skada de värden som staten genom sin stöd avser att främja. Det kan motiveras utifrån ett ideal om en fungerande demokratisk process. Det kan inte på samma sätt motiveras utifrån ett ideal om en autonom folkrörelse.

2 Staten och idrottsrörelsen – en historisk skiss

Det föregående avsnittet utgjorde ett försök att renodla ett grundläggande problem i relationen mellan staten och idrottsrörelsen. Diskussionen kan nu utvecklas genom en kortfattad historisk skiss av statens förhållande till idrottsrörelsen; detta kan dels sätta dagens situation i sitt historiska sammanhang, dels visa hur båda parter tidigare försökt att hantera de dilemman som statsanslaget medfört.

2.1 Idrottens väg till folkrörelse

Grunden till dagens svenska idrottsrörelse lades under 1800-talets sista kvartssekel. Det föreningsbildande som stod i centrum för den fortsatta utvecklingen påbörjades under 1870-talet för att därefter kraftigt tillta under 1880-talet. I fråga om verksamhet dominerade gymnastiken inledningsvis. På 1880-talet började dock även en rad andra idrottsgrenar – såsom rodd, cykel, friidrott, skridsko, simning – att utvecklas i organiserade former. Från 1890-talet framstod friidrotten som den allvarligaste utmanaren av den frivilliga gymnastikens dominans. Under perioden 1905-1914 framträder en ny bild där de mest populära föreningsverksamheterna utgörs av friidrott, fotboll och skidåkning.

De första betydande riksorganisationerna uppstod vid sekelskiftet: 1897 bildades *Sveriges centralförening för idrottens främjande* (Centralföreningen) och 1903 tillkom Sveriges gymnastik- och idrottsföreningars riksförbund (sedan 1947 Sveriges riksidrottsförbund, RF). Dessa organisationer var både till sin inriktning och organisatoriska struktur mycket olika.

Centralföreningen var närmast att betrakta som en *främjandeförening*, där verksamheten i allt väsentligt dominerades av en handlingskraftig styrelse. Målet var att allmänt leda, propagera för och understödja inhemsk idrott. I praktiken handlade mycket av arbetet om att mobilisera medel till idrottslig verksamhet. Dessutom ansvarade man för stora punktinsatser, t.ex. byggandet av Stockholms stadion inför

Olympiska spelen 1912. Däremot avhöll sig föreningen från att påverka det dagliga idrottsarbetet ute i lokalföreningarna.

Centralföreningens förmåga att effektivt samla medel till idrottslig verksamhet kan till stor del förklaras av dess sociala sammansättning. Föreningens styrelse torde utgjort den mest socialt exklusiva gruppen över huvud taget i folkrörelsesammanhang. Detta borgade inte minst för goda kontakter med näringslivet.

Till skillnad från Centralföreningen blev RF organisatoriskt uppbyggd som en klassisk folkrörelse. Det som sätter sin särprägel på RF i organisatoriskt avseende är hur man försökt att lösa den ofrånkomliga dualismen inom idrottsvärlden; dels de enskilda idrottsgrenarnas intressen mot de mer mångsysslande föreningarna; dels det nationella intresset mot olika läns- och ortsintressen. Lösningen har blivit en organisatorisk uppbyggnad utifrån två skilda huvudlinjer; dels en *horisontell* struktur där riksorganisationen utgör paraplyorganisation för relativt självständiga specialförbund, dels en mer traditionell vertikal och pyramidliknande struktur med föreningar och distriktsförbund under en gemensam riksledning.

Medan Centralföreningen tidigt fick ansvaret för frågor rörande idrottsrörelsens ekonomi blev RF centrum för den aktiva idrottsutövningen. Alla föreningar med avsikt att bedriva avancerad tävlingsverksamhet var nödgade att ansluta sig. RF fick med andra ord *hegemoni* över det frivilligt organiserade idrottslivet – en position man alltjämt innehar.

2.2 De första statsanslagen

Idrottsrörelsen kom tidigt att via Centralföreningen ansöka om ekonomiskt stöd hos staten. Ett första engångsanslag beviljades redan 1898. Svårare var det dock att erhålla regelrätta årliga anslag. Visserligen hade föreningen goda kontakter inom regeringskretsar. Problemet var att idrotten inte hade samma stöd i riksdagen. Under perioden 1902-1906 avslog riksdagen inte mindre än tre propositioner om statsanslag.

Det bör noteras att detta motstånd inom riksdagen inte främst var partipolitiskt betingat. De avgörande skiljelinjerna låg istället mellan landsbygd och storstad. Under denna period motsatte sig landsbygdens riksdagsmän generellt ett allt för stort statligt engagemang inom olika områden. Därtill kom misstankar om att ett anslag till idrott framförallt skulle komma städernas medborgare tillgodo. Störst stöd hade idrottsrörelsen istället hos de borgerliga stadsborna. Enligt dessa riksdagsledamöter förtjänade idrottsrörelsen stöd på grund av verksamhetens fysiskt och psykiskt uppfostrande verkan, dess främjande av nationa-

lism och nationell samhörighet, nykterhet samt det faktum att idrotten verkade för klassutjämning.

När anslagsvägen således visade sig vara stängd anhöll CF istället om ett statslotteri för idrotten. Eftersom sådana kunde beviljas genom direkta regeringsbeslut var detta en metod för att kringgå motståndet i riksdagen. I februari 1908 beviljades ett lotteri. Idrottsrörelsen fick således för första gången medel till allmän verksamhet.

1912 gjorde Centralföreningen och RF gemensamt en anhållan om generellt, årligt statsanslag. Tidpunkten var väl vald. De svenska idrottsmännen hade lyckats mycket bra i sommarens OS i Stockholm. I den sammanlagda poängberäkningen hade Sverige lyckats bli bästa nation. Detta hade naturligtvis en mycket positiv inverkan på idrottsintresset i landet, vilket även kom att återspeglas i riksdagsdebatten. För första gången, men med en mycket knapp majoritet, kom riksdagen att bevilja idrotten ett årligt regelrätt statsanslag.

Idrottsrörelsen hade därmed fått officiell status. Med anslaget följde dock vissa villkor från regeringens sida. Framförallt framhölls att anslaget skulle utgöra en sporre till självhjälp. Dessutom skulle "de mindre bemedlade samhällsklasserna" och landsbygdens folk prioriteras, medan "för sådana grenar av idrott, vilkas utövare huvudsakligen tillhörde de burgnare samhällsklasserna, som regel den enskilda offervilligheten borde anlitas". Det var även regeringen som avgjorde hur medlen skulle fördelas mellan förbunden, och till vilka ändamål. Därtill kom att både Centralföreningens och RF:s räkenskaper årligen skulle granskas av revisorer tillsatta av chefen för Ecklesiastikdepartementet.

Kanske mest anmärkningsvärt är att regeringen även kom att intervenera i de frivilliga organisationernas *interna* angelägenheter. Regeringen bestämde att både Centralföreningen och RF skulle utse en ledamot vardera i varandras styrelser. Dessutom fick statsmakten en egen representant i Centralföreningens styrelse och förvaltningsutskott. Vidare stadgades att om denna representant inte kunde biträda ett beslut i styrelsen, i en fråga av direkt eller indirekt ekonomisk innebörd, skulle detta beslut underställas prövning av Kungl. Maj:t.

Även om Centralföreningen och RF ansvarade för olika uppgifter inom idrottsrörelsen, kom deras inbördes relationer att präglas av återkommande friktioner. Dessutom var RF en mycket expanderande organisation medan Centralföreningens medlemsunderlag tidigt började stagnera. RF:s ökade betydelse på bekostnad av Centralföreningen kan bl.a. utläsas ur anslagsfördelningen. Huvudparten av det första statsanslaget 1913 tillföll Centralföreningen. Redan fr.o.m. året därpå kom det motsatta förhållandet att gälla.

Sammantaget innebar statsanslaget att idrottsrörelsen gavs officiell status och förbättrade möjligheter till såväl geografisk som social ex-

pansion. Detta skedde dock till viss del på bekostnad av organisatorisk autonomi. Forskning har visat att detta inte var helt oproblematiskt. Framförallt inom Centralföreningen skapade statens nya inflytande viss irritation.

2.3 Den första idrottskrisen

Den första egentliga krisen för idrottsrörelsen i dess förhållande till staten inträffade 1921. Tumultartade uppträdanden hade uppstått vid centralstationen i Stockholm när tusentals entusiaster ville välkomna den internationellt kände boxaren *George Carpentier*. Uppståndelsen resulterade i omfattande negativa uttalanden i pressen. Även om boxning inte bedrevs inom RF kom den s.k. Carpentier-affären att bli en svår belastning för idrottsrörelsen som helhet.

Genom instiftandet av ett statsanslag 1913 hade statsmakten visserligen legitimerat idrottsrörelsen och dess verksamhet. Därmed inte sagt att frågan om idrottens eventuella samhällsnytta hade slutat att diskuteras. Medan idrottens förespråkare framhöll verksamhetens framförallt fysiskt och psykiskt fostrande egenskaper, såg dess kritiker idrotten mer som en förråande och elitistisk företeelse. Genom Carpentier-affären ställdes denna grundläggande fråga om idrottens samhällsnytta åter på sin spets. Detta kom även att återspeglas i idrottsrörelsens relation till statsmakten.

Först och främst resulterade kritiken i ett *minskat och omfördelat statligt stöd*. Idrottsanslaget hade ökat under mellankrigstidens första år och Kungl.Maj:t hade inför riksdagen 1921 föreslagit ett anslag på 200.000 kronor. I statsutskottet, som behandlade frågan, ifrågasattes dock idrottsrörelsens utveckling. Utskottet talade om "avarter" och "överdrifter" inom idrotten och framhävde den svenska tävlingsfria gymnastiken som en sund motvikt. I enlighet med detta förordades ett sänkt anslag till 100.000 kronor varav hela 40.000 skulle tillfalla gymnastikförbundet. I den slutliga riksdagsvoteringen fick idrotten endast ett anslag på 90.000 kronor varav 40.000 tillföll gymnasterna. Med detta uppstod en ny situation inom idrottsrörelsen. Genom riksdagens agerande gavs gymnastikförbundet en självständig status i förhållande till den övriga idrottsrörelsen – detta markerat från offentligt håll med ett anslag av nästan samma storlek som hela den övriga idrottsrörelsen förfogade över tillsammans.

Dessutom tillsattes en första *statlig idrottsutredning*, med uppgift att närmare utreda och ge förslag i fråga om "det statsunderstöd, som borde äskas hos riksdagen för främjande av idrotten" samt ge "förslag till de allmänna villkor, som kunde böra föreskrivas för statsunderstö-

dets utgående". Det grundläggande förhållandet mellan staten och idrottsrörelsen skulle med andra ord prövas. Det bör dock påpekas att ansvarig minister till statsrådsprotokollet lät meddela att utredningen inte skulle ifrågasätta idrottsrörelsens autonomi. Tvärtom framhölls att idrottsrörelsens egna representanter även i fortsättningen borde ha den "huvudsakliga bestämmanderätten över den form de önska giva sin organisation".

Följande år därpå kunde ett betänkande presenteras. Intressant nog visade det sig att utredningen – trots den tidigare kritiken – ställde sig mycket positiv till idrottsutövning. Det betonades att staten även i fortsättningen skulle bevilja rörelsen ett ekonomiskt stöd. Däremot uppfattade man dualismen i idrottsrörelsens ledning som olycklig, eftersom denna ledde till ett omfattande administrativt dubbelarbete, onödig byråkrati och ineffektivitet. Utredningen förordade en nyordning där RF ensamt skulle förvalta statsanslaget, medan andra "synnerligen betydelsefulla uppgifter" skulle tillfalla Centralföreningen – i praktiken att organisera "passiva ledamöter" samt ge ut en årsbok.

Någon större omorganisation kom dock inte till stånd, eftersom RF och Centralföreningen redan träffat en egen överenskommelse när utredningens betänkande presenterades. Enligt denna överenskommelse fick RF visserligen en mer framträdande roll inom idrottsrörelsen, men Centralföreningen behöll ett visst inflytande. Det bör således noteras att utredningens betänkande inte föranledde en reformistisk regeringsproposition, och att statsmakten undvek att *kräva* en organisatorisk förändring inom idrottsrörelsen. Detta kan jämföras med norska förhållanden där statsmakten vid flera tillfällen under 1910-talet ställde sådana direkta krav på de idrottsorganisationer vilka ville erhålla statligt stöd.

Redan ett par år senare kom dualismen inom den svenska idrottsrörelsens ledning att få en lösning. Detta skedde dock inte genom statligt agerande utan på initiativ från kungahuset. Idrottsrörelsen hade sedan länge goda kontakter med kungafamiljen. I RF hade kronprins *Gustav Adolf* (sedemera *Gustav VI Adolf*) varit ordförande sedan organisationen bildades 1903. I Centralföreningen övertog han sin faders ordförandeskap 1907. Han hade således en unik position inom svensk idrottsrörelse.

I februari 1930 presenterade kronprinsen en promemoria där han konstaterade vissa olägenheter med två idrottsorganisationer på nationell nivå. Han föreslog därför en nyordning där RF skulle anförtros hela ansvaret för idrottsrörelsens ekonomi och den oinskränkta ledningen av den aktiva verksamheten, medan Centralföreningen fortsättningsvis endast skulle tilldelas en allmänt understödjande och propagerande roll. Prinsens förslag vann gehör och fr.o.m. 1 juli 1931 blev RF ensamt organ inom idrotten på nationell nivå. Viktiga i detta samman-

hang är de särskilda bestämmelser och den statliga representation som etablerades i Centralföreningen i och med det första statsanslaget – dessa överfördes nu till RF. Att statsmakten sedan 1913 hade en representant i Centralföreningen var egentligen inte så anmärkningsvärt med tanke på Centralföreningens delvis myndighetsliknande karaktär. Nu uppstod dock den mer anmärkningsvärda situationen att staten fick egen representation på central nivå i en svensk folkrörelseorganisation.

2.4 Tipsfrågan och de tidiga myndighetsuppdragen

Inom idrottsrörelsen hade man sedan länge hävdat att statens bidrag var otillräckliga, och olika förslag till finansiering vid sidan om statsbudgeten hade därför varit föremål för diskussion. Den lösning som slutligen kom att prövas blev inrättandet av en statlig tippningsverksamhet. I enlighet med riksdagens beslut bildade Kungl. Maj:t 1934 ett aktiebolag, *Tipstjänst*, med uppgift att anordna vadhållning i samband med tävlingar. Meningen var att bolagets vinst, efter viss avsättning, skulle tillfalla idrottsrörelsen. Året därpå inrättade regeringen även en särskild fond, *Fonden för idrottens främjande*, för statens anslag till idrott. Förvaltning av fonden överläts till RF.

Det visade sig snart att Tipstjänst gav en betydande vinst, och idrottsrörelsens statsanslag kom därmed att öka markant under 1930-talet. Redan 1936 beslutade statsmakten att en viss del av denna vinst skulle tillföras den allmänna budgeten. Samtidigt började intressen utanför den direkta idrottsverksamheten att ansöka om del av tipsmedlens överskott. 1939 inrättades ytterligare en fond, *Fonden för friluftslivets främjande*, för dessa ändamål. I december samma år inrättades även *Statens fritidsnämnd* för handläggning av ärenden rörande friluftsfonden.

Det är också under 1930-talet som RF på allvar börjar att utvecklas till något av en myndighet inom idrotten. Ett exempel utgör RF:s *idrottsplatskommitté*. Detta formellt icke-statliga organ utvecklade tidigt en reell myndighetsroll i behandlingen av ansökningar om lån och anslag till idrottsanläggningar. RF:s viktigaste myndighetsutövning rörde dock beredningen och administreringen av idrottens statsanslag. Riksdagen fattade varje år ett beslut om hur stor del av tipsmedlens överskott som skulle tillfalla idrottsfonden. Fördelningen på olika ändamål var dock en fråga för regeringen. Till grund för regeringens beslut låg förslag från RF. Organisationens myndighetsroll bestod således i att man som enda instans gjorde en samlad bedömning över samt-

liga idrottsorganisationers anslagsäskanden – detta gällde såväl egna organisationer som utomstående. Även kommuners ansökningar om bidrag för t.ex. idrottsplatser kom att remissbehandlas av RF.

Statsmakten valde som synes två olika administrativa lösningar i fråga om anslaget till idrotten respektive friluftslivet. Inom idrotten utvecklades ett s.k. *korporativt* system med RF "i myndighets ställe" medan en statlig nämnd inrättades inom friluftsområdet.

Den direkta kopplingen mellan Tipstjänst och idrottsrörelsen varade inte länge. I samband med krigsutbrottet 1939 reducerades idrottsanslaget kraftigt. Efter kriget kom både idrottsrörelsen och friluftslivets organisationer endast att få medel över statsbudgeten. Detta inverkade dock inte på RF:s myndighetsutövning i fråga om idrottens anslag. RF förblev närmaste instans under Kungl. Maj:t i fråga om beredning och administrering av dessa medel.

2.5 Ett implicit kontrakt mellan staten och en folkrörelse

Studerar man statens relation till idrotten under perioden fram till andra världskriget, blir det tydligt att idrotten inte uppfattades som ett egentligt offentligt ansvarsområde. Statsmakten valde visserligen att i viss mån *reglera* och *kontrollera* idrottsrörelsen och framförallt dess nyttjande av statsanslag. När dessutom vissa tendenser till avarter inom idrotten uppstod ökade den statliga styrningsambitionen, vilket inte minst tillsättandet av 1921 års idrottsutredning visar. Samtidigt är det tydligt att idrottsrörelsen och statsmakten delade ett övergripande perspektiv: *man betonade idrottsrörelsens karaktär av icke-statlig verksamhet*. Det blev aldrig ifrågasatt att idrottens fundament skulle utgöras av frivilliga organisationer. På så sätt bidrog den statliga politiken och statsanslaget de facto till att idrotten kunde utvecklas till en massrörelse i RF:s regi – med en stark identifikation som folkrörelse.

Det finns ännu inga studier som visar hur och när en folkrörelseidentitet växte fram inom idrottsrörelsen. Studerar man förhållandet mellan staten och idrottsrörelsen vid perioden för andra världskrigets slut kan man dock fastslå att ett folkrörelseideal var fast förankrat inom såväl idrottsrörelsen som i statsmaktens förhållande till densamma. Dessutom kan man konstatera att det skapats en ömsesidig bundenhet mellan staten och idrottsrörelsen. Idrottsrörelsen hade utvecklat ett beroende av det statliga stödet, och var därmed tvingad att acceptera ett visst mått av statligt inflytande. Samtidigt var det inte längre politiskt

möjligt för statsmakten att sluta stödja den folkrörelse som erhållit statsanslag sedan 1913.

Man kan säga att statsmakten och idrottsrörelsen med början i 1930-talet skrev ett *implicit kontrakt*. Om bara idrottsrörelsen självmant visade upp en positiv utveckling kunde statsmakten acceptera förekomsten av ett omfattande ekonomiskt stöd med en bibehållen autonomi för idrottens egna organ. Eftersom idrottsrörelsen hölls samman i en gemensam riksorganisation, RF, fanns det förutsättningar att låta de frivilliga organisationerna självständigt hantera det statliga stödet. Detta skulle dock inte varit möjligt om inte statsmakten även hade *en tilltro till RF:s förmåga att påta sig ett samhällsansvar*. Just statsmaktens tilltro till idrottsrörelsens självpåtagna samhällsengagemang skapade en lösning på det grundläggande problemet med statlig styrning kontra organisatorisk autonomi. Med en folkrörelse som agerade i medborgarnas intresse blev det inte nödvändigt för staten att styra. Så länge idrottsrörelsen utvecklades i rätt riktning kunde således "det grundläggande problemet" lösas till båda parters belåtenhet.

2.6 Myndighetsfrågan – att styra eller inte styra

2.6.1 Idrott blir en samhällsangelägenhet

Efterkrigstidens första årtionden präglades i hög grad av socialdemokratins starka politiska ställning och av välfärdssamhällets framväxt. Med den socialdemokratiska folkhemsideologin och de sociala välfärdsreformerna ökade den offentliga politikens räckvidd. Frågor som inte tidigare varit primärt statliga ansvarsområden utvecklades till samhällspolitiska angelägenheter. Inte minst politiserades *fritiden och ungdomens villkor*. Indirekt kom detta att ge konsekvenser i statsmaktens inställning till idrott. Från offentligt håll uppfattades idrotten nu i större omfattning än tidigare som en samhällsnyttig företeelse. Framförallt betonades att idrott verkade befrämjande på det allmänna hälsoläget. Dessutom menade man att både den direkta verksamheten och det medföljande föreningslivet utgjorde en lämplig fritidssysselsättning för ungdomen. Med välfärdsstatens framväxt utvecklades därmed idrotten till en samhällspolitisk fråga och ett offentligt ansvarsområde. Idrotten blev en del i det socialdemokratiska folkhemsprojektet.

2.6.2 Myndighetsfrågan

Under perioden 1945-1955 skedde även vissa avgörande organisatoriska förändringar inom idrottsrörelsen. 1945 bildades *Svenska korporationsidrottsförbundet* (Korpen), 1955 *lämnade Skid- och friluftsfrämjandet* (Främjandet) RF-komplexet. Idrottsrörelsen bestod därmed av flera betydande riksorganisationer, och redan från början uppstod det konflikter och rivalitet mellan RF och dessa utomstående förbund.

En konfliktnivå låg på det ideologiska planet. Korpen och Främjandet ansåg att de bedrev en väsentligt annorlunda verksamhet än den som bedrevs inom RF:s regi. De ansåg att RF utgjorde huvudorganisation för den *tävlingsinriktade* idrotten, medan Korpen och Främjandet ansvarade för *motionsidrott* respektive mer *friluftsbetonad* verksamhet. Från RF:s håll förnekades dock detta kraftigt. Det framhölls att hela 90 procent av den egna verksamheten inom RF utgjordes av motionsidrott och ungdomsverksamhet.

Den kanske känsligaste frågan mellan förbunden rörde dock RF:s myndighetsutövning i fråga om idrottens anslag. Korpen och Främjandet menade att idrottsrörelsen bestod av tre klart åtskilda riksorganisationer. Att statsmakten lät *en* av idrottsrörelsens tre grenar, RF, utöva direkta myndighetsuppgifter i förhållande till de övriga uppfattades som ett direkt omyndigförklarande av de egna förbunden. Dessutom anklagade de RF för att i anslagsfrågor gynna sina egna tävlingsinriktade specialförbund på utomstående organisationers bekostnad. Man menade att detta dels berodde på att RF var alltför tävlingsinriktat och därmed inte hade den rätta förståelsen för motionsidrottens förutsättningar, dels att RF medvetet "svältfödde" utomstående organisationer för att på så sätt förmå dessa att inlemma sig i RF-komplexet.

Denna kritik av RF:s myndighetsutövning gjorde intryck på statsmakten. Parallellt med ett ökat intresse för större statligt engagemang inom idrottsområdet visade det sig således att den rådande ordningen – med RF "i myndighets ställe" – inte längre hade samma legitimitet inom den samlade idrottsrörelsen. Det blev uppenbart att något måste göras – frågan var bara vad?

2.6.3 1955 års idrotts- och friluftsutredning

Lösningen blev att tillsätta en ny statlig utredning – *1955 års idrotts- och friluftsutredning*. Uppdraget kan sammanfattas i två punkter:

1. *Att göra en översyn över idrottens och friluftslivets totala ekonomi*. Alla organisationer inom idrotts- och friluftslivet hade en sak gemensam – de menade att det statliga stödet var otillräckligt. Även

från offentligt håll kunde man tänka sig ett ökat anslag om detta var befogat. Därav behovet av en kartläggning av idrotts- och friluftslivets ekonomiska situation.

2. *Att utreda formerna för det ekonomiska stödet till idrotten och friluftslivet.* Denna fråga var direkt knuten till kritiken mot RF:s myndighetsroll. Uppdraget var att utreda "vilka organisationer som bör kunna tilldelas statligt stöd samt *ange i vilken mån någon eller några organisationer bör avge ansökningar om statsbidrag via andra organisationer* (min kursiv)". På friluftslivets område var det som sagt statens fritidsnämnd som yttrade sig över olika friluftsorganisationers anslagsäskanden medan RF hade denna myndighetsuppgift på idrottens område. Enligt direktiven vore det nu tänkbart att låta en gemensam statlig nämnd bereda *samtliga* ärenden om stöd till idrott och friluftsliv.

I september 1957 förelåg ett betänkande från utredningen – *Idrotten och samhället* – färdigt för remissbehandling. I betänkandet framhölls inledningsvis att man var mycket positiv till idrotts- och friluftsverksamhet, och att det fanns ett starkt allmänt intresse för att "ett sunt utnyttjande av fritiden underlättas genom lämpliga åtgärder från samhällets sida". Samtidigt betonades – i enlighet med de statliga direktiven – att statsanslaget inte fick komma att äventyra idrottens och friluftslivets "karaktär av fria folkrörelser", och att statens stöd skulle främst utgöra en hjälp till självhjälp.

Utredningen föreslog dessutom en väsentlig ökning av statens ekonomiska åtaganden. Samtidigt förordades en viss omprioritering. Framförallt borde statsmakten i mindre utsträckning ge stöd till organisationernas administrativa verksamhet, dels eftersom detta riskerade att komma i konflikt med deras självständighet, dels eftersom det ur statens synvinkel var svårt att bedöma hur organisationerna hushöll med sådana medel.

Utredningen föreslog även att de korporativa arrangemangen med RF som myndighet skulle avskaffas, och att det istället skulle inrättas en gemensam *statlig nämnd* för beredning och administrering av idrotts- och friluftsfrågor. Detta motiverades på flera sätt. Först och främst menade utredningen att den rådande ordningen – med RF "i myndighets ställe" – saknade legitimitet eftersom RF inte utgjorde ett samlande organ för hela idrottsrörelsen. Dessutom fann man att RF inte i samma utsträckning som en statlig nämnd kunde utgöra en opartisk rådgivare i anslagsfrågor – särskilt inte när det var fråga om lån och bidrag till kommuner eller stöd åt organisationer utanför förbundet. Slutligen var inrättandet av en nämnd det bästa sättet att säkerställa kontroll och effektivitet i anslagets användning.

Utredningen föreslog således en administrativ lösning som väsentligt stärkte statens förmåga att styra över idrottsanslaget. Dessutom

ville utredningen öka kontrollen och styrningen av idrottsrörelsens organisatoriska verksamhet – t.ex. borde statsmakten även fortsättningsvis behålla ett ombud i RF "med uppgift att verka för en lämplig användning av statens anslag och en sund utveckling av rörelsen". Sådana ombud borde även utses till Korpen och Främjandet. Även på regional nivå fann utredningen det önskvärt med "samhällsrepresentanter obundna av den ena eller andra specialidrottsgrenens intressen".

Utredningens förslag innebar de facto att det redan instiftade implicita kontraktet mellan idrottsrörelsen och staten omprövades. Detta bör dock bara delvis ses som ett resultat av idrottsrörelsens interna problem och kritiken mot RF:s myndighetsutövning. Det bör även kopplas till de politiska strömningar som präglade framförallt socialdemokratin under denna period – idéer som tydligt fångas *i Tage Erlanders* välkända formulering "det starka samhället". Det centrala i denna formulering är tanken att samhällsutveckling bäst garanteras genom *statens* direkta engagemang – att det enda effektiva kollektiva handlandet kan ske genom staten. Utredningens förslag ligger väl i linje med denna uppfattning om statsmaktens nya roll i samhället. Resultatet skulle bli ökad statlig styrning av idrotten på bekostnad av de frivilliga organisationernas autonomi.

Inom Korpen och Främjandet ställde man sig positiva till de föreslagna reformerna. Detta kan delvis förklaras ideologiskt. Både Korpen och Främjandet såg idrottslig verksamhet till viss del som ett *medel* – framförallt för att uppnå en förbättrad folkhälsa. Utifrån ett sådant perspektiv blev ökat statligt engagemang inte särskilt problematiskt. Men dessutom – om utredningens förslag realiserades skulle de egna organisationerna formellt bli jämställda med RF. Inte heller skulle RF längre kunna missgynna dessa utomstående organisationer i anslagsfrågor. Både Korpen och Främjandet såg med andra ord hur utredningens förslag kunde stärka deras positioner inom det svenska idrottslivet.

Mer negativa tongångar kom dock från RF. Förbundets invändningar kan sammanfattas i två punkter: 1. att utredningens förslag innebar en *icke önskvärd ökad statlig styrning* av idrotten som folkrörelse 2. att utredningens förslag riskerade *att underminera RF:s fortsatta existens*. Båda dessa invändningar förtjänar att utvecklas närmare.

I den offentliga debatten kom den generella invändningen mot ökad statlig styrning att dominera. Företrädare för RF menade att detta ytterst riskerade att hota idrottsrörelsens fundament – de många frivilliga och ideella insatserna på lokalplanet. Enligt denna kritik förelåg det en risk att de många lokala idrottsledarna skulle börja kräva arvoden och ersättning "in i det oändliga" om de började uppfatta idrotten som ett statligt åtagande. Dessutom framhölls att detta förslag gick emot utred-

ningens egna direktiv – att inte äventyra idrottens och friluftslivets karaktär av fria folkrörelser.

Det andra hotet rörde inte den frivilliga idrottsutövningens framtid utan *RF:s* överlevnad. För att förstå detta argument måste man ta hänsyn till RF:s organisatoriska struktur. Inom RF betraktades den egna organisationen framförallt som ett samarbetsorgan för idrottsrörelsens olika grenar. Det var i de många specialförbunden som den direkta idrottsverksamheten organiserades. Inom RF bedrevs ingen idrottslig verksamhet alls. Just detta gjorde RF lämpat som idrottsrörelsens centralorganisation. Nya förbund kunde smidigt inlemmas i den egna organisationen. Dessutom – eftersom ledamöterna i RF:s ledande organ var personligt valda och därmed företrädare för allas intressen var organisationen mycket lämpad som remissinstans direkt under Kungl. Maj:t.

Ur detta perspektiv menade RF att det var principiellt felaktigt att jämställa den egna organisationen med Korpen och Främjandet. Eftersom dessa utomstående organisationer bedrev idrott borde de istället jämställas med övriga specialförbund. Korpen och Främjandet var inget annat än två specialförbund vilka valt att stå utanför RF-komplexet.

Om utredningens förslag realiserades skulle dock Korpen och Främjandet legitimeras som självständiga folkrörelser. Dessutom skulle de, precis som RF, erhålla representation i den statliga nämnden och därmed ges möjlighet att utöva ett inflytande över idrottens statsanslag. Sammantaget skulle den rådande splittringen inom idrottsrörelsen befästas. För RF skulle det dessutom bli svårt att inlemma dessa utomstående organisationer i det egna organet. Slutligen fanns det en risk att även *andra* specialförbund valde att göra samma sak – att starka specialförbund skulle bryta sig ur RF för att i egenskap av egna "folkrörelser" nå representation i den statliga nämnden och därmed förbättra sina möjligheter till ökade anslag. RF:s kontroll över statsanslagen hade med andra ord utvecklats till en viktig maktresurs. Den utgjorde ett kitt som höll rörelsen samman. Med en statlig nämnd ovanför RF fanns det en risk att förbundets legitimitet som idrottens gemensamma organ underminerades.

Med RF i spetsen skapades det en betydande opinion mot utredningens förslag. Det är karaktäristiskt för situationen att flera betydande remissinstanser – bl.a. *överståthållarämbetet* och *länsstyrelsen i Stockholms län* – valde att avstyrka utredningens förslag *just därför* att dessa rönt ett sådant kraftigt motstånd inom idrottsrörelsen. Frågan hade med andra ord fått en starkt politisk laddning. Det var inte fördelningen av statens idrottsanslag som diskuterades utan idrottsrörelsens fortsatta existens i en sammanhållen folkrörelse.

Inför denna omfattande kritik valde regeringen att retirera. Utredningens förslag föranledde inte en proposition från regeringen.

2.6.4 Anslagsfrågan i Norge och Danmark

Det kan i detta sammanhang vara värt att nämna förhållandena i några av våra nordiska grannländer. Att man t.ex. valde att pröva idén om en statlig nämnd i Sverige beror delvis på att en sådan redan fanns i Norge.

Bakgrunden till den norska utvecklingen måste sökas i den tyska ockupationen av Norge under andra världskriget. Den norska idrottsrörelsen hade tidigt markerat sitt missnöje med den tyska ockupationsmaktens försök att öka det statliga inflytande över idrottslivet. Från idrottsrörelsens håll framhölls att man utgjorde en icke-statlig folkrörelse som vare sig mottog order eller direktiv från statliga myndigheter. Konkret manifesterades detta motstånd genom att all frivillig idrottsverksamhet lades ned i den s.k. "idrettsfronten". Under krigets slutfas spelade idrottsrörelsen dessutom en viktig roll i de norska hemmafrontsstyrkorna. Dessvärre medförde idrottsstrejken och den tyska ockupationen en omfattande ödeläggelse av de existerande idrottsanläggningarna. Vid krigsslutet fanns det ett stort behov av offentligt ekonomiskt stöd till det norska idrottslivet. Idrottsrörelsens patriotiska och självständiga agerande under ockupationen ökade legitimiteten i dessa krav.

Den norska statsmakten var villig att medverka till en offensiv finansiell satsning inom idrotten. Samtidigt var den ekonomiska situationen pressad p g a kriget. Lösningen blev, efter svensk modell, att inrätta en statlig tippningsverksamhet, där en andel av överskottet lagmässigt öronmärktes för idrottsliga ändamål. Vid sidan av de etablerade statsanslagen till idrotten skapades därmed en inkomstkälla vars omfattning snart översteg alla förväntningar. Frågor kvarstod dock: Vilken institution skulle ansvara för fördelningen av dessa nya medel? Vilka ändamål inom idrottslivet skulle prioriteras? I praktiken hade statsmakten att välja mellan ett korporativt samarbete med idrottens centralorganisation, *Norges Idrettsforbund*, NIF, eller inrättandet av en egen statlig idrottsbyråkrati.

Lösningen blev det senare. Parallellt med inrättandet av tippningsverksamheten 1946 bildades *Statens Idrettskontor* (sedan 1950, *Statens Ungdoms- och Idrettskontor*, STUI). Även om idrottsrörelsen således fick ökade statliga medel innebar den valda förvaltningslösningen samtidigt att statsmakten stärkte sitt inflytande över idrottspolitiken. Enligt de rutiner som utarbetades skulle alla ansökningar om anslag från tippningsöverskottet behandlas av STUI, som därefter utarbetade ett detaljerat fördelningsförslag vilket ingavs till statsmakten för beslut. NIF hade visserligen en möjlighet att uttala sig över STUI:s anslagsfördelning men i praktiken saknade förbundet en direkt kanal till den poli-

tiska makten. Inrättandet av en offentlig idrottsbyråkrati innebar med andra ord att den frivilligt organiserade idrottens positioner flyttades tillbaka. Kanske mindre förvånande uppstod snart även motsättningar mellan STUI och NIF. Resultatet blev en norsk "idrettsstrid" som kom att prägla idrottslivet under stor del av 1950- och 1960-talen.

Precis som i Sverige handlade den norska idrottsstriden om motsättningarna mellan statsmaktens styrning av idrottspolitiken och den icke-statliga rörelsens frihet att själv avgöra dessa frågor. STUI:s uttalade policy var att idrottens andel av tippningens överskott skulle användas till byggandet av idrottsanläggningar. Andra verksamhetsområden – såsom NIF:s administration och instruktörsarbeten – skulle däremot finansieras med statsanslag och egna medlemsavgifter. Inom NIF menade man dock att även tipsmedel borde användas till aktiv idrott och det egna förbundets administrativa apparat. Samtidigt önskade förbundet ett större inflytande över de medel som beviljades. I den rådande ordningen var anslagen reglerade över ett stort antal poster.

Det var NIF som slutligen avgick med segern. 1957 inrättades *Statens idrettsråd* med representanter från NIF och statsmakten. Avsikten var att skapa en buffert mellan STUI och NIF. I praktiken innebar det en väsentlig nyordning i beredningen av idrottens offentliga finansiering. Enligt de nya rutinerna blev STUI:s anslagsfördelning även behandlade av Statens idrettsråd innan de slutligen blev föremål för politiskt beslut. Resultatet blev helt i linje med NIF:s önskemål. Förbundet fick nu kontinuerligt större anslag än vad STUI rekommenderade och en större frihet att förfoga över de egna anslagens användning. I praktiken innebar nyordningen att den frivilliga organisationen gjordes överordnad den statliga myndigheten.

Medan den svenska och norska idrottsrörelsen uppvisar flera likheter avviker danska förhållanden på flera sätt. Först och främst har idrottslivet aldrig samlats i en sammanhållande riksorganisation. Medan tävlingsidrotten koncentrerats till städerna och organiserats i *Dansk Idræts-Forbund*, DIF, har en parallell och mindre tävlingsinriktad "folkidrott" organiserats ute på landsbygden. Denna pluralism har naturligtvis försvårat alla möjligheter till korporativa arrangemang mellan stat och idrottsrörelse. Dessutom har de danska idrottsförbunden generellt motsatt sig all form av statlig inblandning i vad som uppfattats som den egna verksamheten. Även från offentligt håll har denna autonomi markerats och uppmuntrats. Den offentliga idrottspolitiken har med andra ord varit och förblivit svagt utvecklad. Någon reell statlig byråkrati har inte inrättats. Idrotten har även sedan välfärdssamhällets framväxt förblivit fast förankrad i den civila sfären av samhällslivet.

Däremot har den danska statsmakten, precis som i övriga Norden, bidragit med ett omfattande finansiellt stöd till den idrottsliga verksam-

heten. Utformningen av detta stöd visar tydligt den danska idrottspolitikens särdrag. 1948 inrättades även i Danmark en statlig tippningsverksamhet där delar av överskottet öronmärktes för idrottens främjande. Till skillnad från i Norge kom dock merparten av dessa medel att oavkortat gå till idrottsförbunden som *rättighetsbelopp*. Från offentligt håll ställdes varken krav på hur medlen skulle utnyttjas eller någon form av redovisningsplikt. Det idrottsliga stödet blev med andra ord inte *fördelat* utan *lagfäst*. För idrottsförbunden skapade detta naturligtvis en stor handlingsfrihet. Den valda finansieringslösningen har snarast förstärkt idrottsförbundens autonomi i förhållande till den offentliga makten. Samtidigt bidrog finansieringslösningen till att cementera den rådande organisationsstrukturen. Eftersom organisationerna var medvetna om att omfattningen av det statliga stödet var givet, skapades vissa incitament för att inte utöka verksamheten. För t.ex. DIF innebar inlemmandet av varje nytt specialförbund att fler specialförbund skulle tvingas dela på ett redan givet anslag. Att vara restriktiv i fråga om nya specialförbund innebar i sin tur en konflikt med DIF:s uttalade policy att utgöra den danska idrottens samlingsorganisation.

Beklagligtvis kan inte finska förhållanden diskuteras i detta sammanhang. Även om det pågår en relativt omfattande finsk idrottshistorisk forskning har språksvårigheter gjort att komparativa ansatser inte kunnat göras i denna fråga.

2.6.5 1957 års idrottsutredning

Eftersom de förslag som 1955 års idrotts- och friluftsutredning presenterade inte ledde till en regeringsproposition, hade statsmakten fått problem. Frågan om idrottsanslagets beredning och administrering behövde lösas. Eftersom RF, p g a den tidigare kritiken, slutat yttra sig över utomstående organisationers anslagsäskanden fanns det inte längre någon instans på myndighetsnivå som gjorde en samlad bedömning av den frivilliga idrottens anslagsbehov. Detta var för närvarande en fråga för det berörda departementet. Samtidigt kan man tyda en förändring i den statliga idrottspolitiken. Myndighetsfrågan behövde visserligen lösas – det var dock inte längre aktuellt att föreslå reformer som kunde uppfattas som ökad statlig styrning.

En ny utredning tillsattes. Uppdraget blev denna gång att dels försöka åstadkomma en sammanslagning av RF och Korpen, dels pröva vissa ändringar i formerna för anslagsgivning. Det senare innebar i praktiken att Främjandet skulle distanseras från RF och Korpen genom att fortsättningsvis endast erhålla anslag ur friluftsfonden. Sammantaget skulle dessa två åtgärder återskapa en enad idrottsrörelse under en

ensam huvudorganisation. Fördelarna med en sådan lösning var två: dels skulle de interna konflikterna inom idrottsrörelsen biläggas, dels skulle detta ge legitimitet till den tidigare ordningen med RF som Kungl. Maj:ts centrala instans i anslagsfrågor. Utredningen hade således till uppgift att "återskapa" en enig och sammanhållen folkrörelse och därmed även förutsättningar för en korporativ förvaltningslösning inom idrottens område.

Utredningen – *1957 års idrottsutredning* – lyckades dock inte genomföra sitt uppdrag. Motsättningarna mellan RF och Korpen var under denna period för stora för att en sammanslagning skulle vara möjlig. I maj 1962 begärde utredningen att bli befriad från sitt uppdrag.

På försök tillsattes istället en delvis statlig *samarbetsnämnd* för frågor rörande idrottsanslaget. Nämnden kom visserligen att bestå av betydelsefulla representanter för statsmakten, RF och Korpen, men den fick aldrig ett nämnvärt inflytande över anslagsfrågor. Detta har flera förklaringar. Först och främst var det viktigt för statsmakten att nämnden inte skulle kunna uppfattas som ett nytt försök till statsdirigering. Detta medförde att nämnden endast kunde inneha en rådgivande funktion. Dessutom fanns det en förhoppning hos statsmakten att samarbetet mellan RF och Korpen skulle förbättras genom denna institutionaliserade form av samarbete. Frågor som riskerade att skapa konflikter skulle med andra ord undvikas.

2.6.6 1965 års idrottsutredning

I november 1965 tillsattes återigen en statlig idrottsutredning – den tredje i ordningen inom loppet av en tioårsperiod. Orsakerna bakom utredningens tillkomst är flera. Först och främst hade myndighetsfrågan ännu inte fått någon lösning. Detta var inte, utifrån statsmaktens synvinkel, någon önskvärd situation, och utredningen fick följaktligen i uppdrag att pröva "om ytterligare steg kan tas för att nå en samlad bedömning av frågorna om idrottens anslagstilldelning". Dessutom var ett ökat statligt stöd att vänta. Redan 1955 års idrotts- och friluftsutredning hade ju föreslagit ökade statliga medel till idrotten och friluftslivet, men eftersom inget tidigare utredningsförslag lett till en regeringsproposition hade denna sedan länge efterlängtade statliga offensiv låtit vänta på sig. Ett uppdrag för utredningen var därför att närmare utreda riktlinjerna för det allmännas stöd – bl.a. frågor rörande kommuners ansvar för nybyggandet av idrottsanläggningar, idrottens instruktörsverksamhet samt behovet av ökad forskning.

I myndighetsfrågan återupptog *1965 års idrottsutredning* inledningsvis de tidigare misslyckade försöken att åstadkomma en samman-

slagning mellan RF och Korpen. Även denna gång misslyckades försöken. Motsättningarna mellan förbunden var fortfarande allt för stora både på central nivå och i den lokala verksamheten.

I juni 1969 lade utredningen fram sitt betänkande – det välkända *Idrott åt alla*. Detta betänkande, som i den idrottshistoriska forskningen betraktats som "en milstolpe i idrottsrörelsens historia", innehöll inte bara förslag om en väsentlig höjning av statsanslaget till idrott. Det innehöll även förslag till ett antal omfattande reformer över hela idrottsfältet, däribland en rejäl satsning på ledarutbildning och idrottsforskning. Dessutom innehöll betänkandet ett förslag rörande statsanslagets förvaltning.

I myndighetsfrågan föreslog utredningen att de korporativa arrangemang som tidigare etablerats mellan staten och RF skulle befästas och i viss mån utvidgas. RF skulle med andra ord återigen bli Kungl. Maj:ts centrala organ i anslagsfrågor trots den tidigare kritiken från Korpen och Främjandet. Frågan är nu varför utredningen valde att föreslå ett befästande av just den förvaltningslösning som sedan början av 1950-talet rönt sådan kritik?

En förklaring är att utredningen hade *omdefinierat situationen* och därmed även problemet. 1955 års idrotts- och friluftsutredning hade framhållit hur den svenska idrottsrörelsen bestod av tre väsentligt olika – men jämställda – riksförbund. Detta perspektiv hade lett till uppfattningen att det inte längre var legitimt med RF som närmaste instans direkt under regeringen. I Idrott åt alla framhölls istället att RF hade en unik position inom idrottsrörelsen, och att förbundet sedan länge lyckats axla en myndighetsroll och ett samhällsansvar. Därmed var den tidigare jämställdheten inom idrottsrörelsen inte längre kvar. RF:s position hade bokstavligen utvecklats från centralorgan för "ett av huvudleden" (1957 års betänkande) till "idrottsrörelsens eget topporgan" (1969 års betänkande). I egenskap av det senare menade utredningen att förbundet var mycket väl lämpat att agera "i myndighets ställe".

En annan förklaring är att utredningen med detta förslag försökte *åstadkomma en sammanslagning mellan de olika idrottsförbunden*. Just det faktum att RF erhöll en myndighetsroll utgjorde i sig ett starkt incitament till de andra förbunden att ansluta sig. Till detta kommer att utredningen såg ett nära samband mellan statens ökade stöd och dessa utomstående organisationers beredvillighet att inlemmas i RF.

Utredningens förslag – som med stor majoritet kom att accepteras i riksdagen – måste ses som en seger för *idealet om den autonoma* folkrörelsen. Medan 1957 års betänkande framhöll ett ideal om "det starka samhället", utgick man 1969 från ett perspektiv där idrottsrörelsens autonomi var värdefull och följaktligen något som skulle bevaras och

stärkas. I detta perspektiv låg dessutom en stor tilltro till de fria organisationernas förmåga att agera samhällsmedvetet – för RF:s del manifesterat i en rätt att agera som offentlig myndighet åt den egna rörelsen. Det var ett förslag som med andra ord gav statsmakten liten möjlighet till styrning. Detta blev så att säga den förlust staten fick acceptera till förmån för idrottslig sammanhållning och effektivitet i anslagshanteringen. Sammantaget innebar utredningens förslag ett formaliserande och befästande av det implicita kontrakt som instiftats mellan staten och idrottsrörelsen redan under 1930-talet.

Regeringen accepterade dock inte utredningens förslag fullt ut. I vad som måste betraktas som en eftergift till de organisationer som stod utanför RF föreslog det ansvariga statsrådet, *Gunnar Lange*, i regeringspropositionen att dessa förbund även fortsättningsvis skulle få möjlighet att ansöka om anslag direkt hos Kungl. Maj:t. Deras äskanden skulle visserligen remissbehandlas av RF men beslut skulle därefter tas av regeringen. Han betonade även att regeringens ombud i RF skulle hålla en nära kontakt med dessa organisationer, och att statens ombud närmast var att betrakta som dessa organisationers egna representanter.

2.7 Från 1970 till idag – nya tider och gamla problem

1970 års stora idrottspolitiska beslut kan sägas ha utgjort grunden för utvecklingen fram till idag. Med de ökade statliga medel som tillfördes idrotten genom riksdagens beslut kunde rörelsen genomgå en stark såväl materiell som organisatorisk upprustning under 1970-talet. För RF:s del skapade beslutet bl.a. möjligheten till en utökad kansliorganisation lokaliserad till Idrottens Hus i Farsta. Dessutom bör det nämnas att Korpen trädde in i RF-komplexet 1975. Forskning får utvisa i vilken utsträckning myndighetsfrågan bidrog till denna utveckling.

I förhållande mellan staten och idrottsrörelsen har dock vissa förändringar genomförts sedan 1970. På förslag av *Riksdagens revisorer*, och genom beslut av riksdagen, avskaffades 1983 den dåvarande ordningen med statliga revisorer för granskning av RF:s verksamhet. Detta motiverades med att RF:s egen kontroll var av den arten att statlig sådan inte längre var nödvändig. Det bör dock nämnas att Riksdagens revisorer i en skrivelse till regeringen 1995 påpekat det unika i att RF inte längre är föremål för statlig revision. I enlighet med detta har revisorerna även föreslagit att det tidigare systemet skall återinföras.

RF har även givits ökade offentliga uppgifter. I enlighet med det idrottspolitiska beslutet 1970 fick *Naturvårdsverket* ansvaret för det s.k. anläggningsstödet till idrotten. Sedan 1982 har dessa uppgifter överförts till RF. Dessutom har RF sedan budgetåret 1990/91 övertagit fördelningen av det lokala aktivitetsstödet till idrottsföreningar från *Statens ungdomsråd*.

Den statliga representationen i RF:s centrala organ upphörde den 1 juli 1993. Detta motiverades med en önskan från offentligt håll att öka idrottsrörelsens autonomi i förhållande till staten. Samtidigt begränsades RF:s myndighetsutövning i fråga om anslag till utomstående organisationer.

Sammantaget bör de genomförda förändringarna i förhållandet mellan staten och idrottsrörelsen sedan 1970 framförallt tolkas som ett förstärkande av folkrörelseidealet och 1970 års idrottspolitiska riktlinjer. Förändringarna bör med andra ord ses som ett förstärkande av det implicita kontraktet. Nu har dock detta kontrakt – med tillsättandet av 1996 års idrottsutredning – ånyo blivit föremål för diskussion.

Utifrån direktiven skall tillkomsten av utredningen förstås som ett resultat av flera faktorer:

1. *Förändringar i den svenska samhällsstrukturen.* I uppdragets utgångspunkter påtalas bl.a. att den svenska befolkningssammansättningen har ändrats, och att många svenskar idag har en annan kulturell och etnisk bakgrund än den traditionellt svenska. Samtidigt har ungdomens fritidsvanor förändrats. Undersökningar har visat att data- och TV-spel har gjort ungdomen stillasittande, vilket i ett långsiktigt perspektiv kan resultera i en försämrad folkhälsa.

2. *Förändringar inom idrottslivet.* Nya idrotter har uppstått och etablerats. En tilltagande kommersialisering har gjort att vissa idrotter – sådana av medialt intresse – givits ekonomiskt bättre förutsättningar än andra idrotter. Samtidigt har även en tilltagande internationalisering förändrat idrottens villkor. Inte minst den svenska anslutningen till EU har medfört konsekvenser för svensk idrott.

3. *Förändringar i det statliga budgetarbetet.* Detta nämns mycket kortfattat i direktiven. Samtidigt är det svårt att inte låta bli att koppla utredningens uppdrag till de förändringar i statsmaktens styrning av den offentliga sektorn som genomförts sedan 1980-talet. Nyckelordet för dagen är *resultatorienterad styrning*. Grundtanken i denna styrningsfilosofi är att riksdag och regering inte enbart skall precisera tydliga *mål* för förvaltningens agerande – detta skall även kombineras med en noggrann uppföljning av de *resultat* som faktiskt uppnås. Det finns

onekligen en koppling mellan idrottsutredningens uppdrag och denna styrningsmodell.

Med utgångspunkt i dessa förändringsprocesser har utredningen fått till uppdrag att:

1. Formulera nya, tydligare mål för statens stöd till idrotten.

2. Skapa en modell för utvärdering och uppföljning av stödet i relation till de nya statliga målen.

3. Skapa ökad insyn och kontroll av bidragsfördelningen till idrotten – och i detta sammanhang även "pröva möjligheterna och lämpligheten för regering och riksdag att närmare styra anslagets inriktning".

Det är naturligtvis inte möjligt att sia om huruvida utredningens kommande förslag kommer att innebära ett brott med den nuvarande relationen mellan staten och idrottsrörelsen, dvs. i vilken utsträckning det nuvarande implicita kontraktet kommer att förändras. Man kan visserligen se en viss statlig ambition till ökad styrning och kontroll över idrottsrörelsens utveckling och framförallt över dess hantering av det statliga anslaget. Detta talar för en förändring. Samtidigt framhålls i direktiven värdet av idrottsrörelsens ideella karaktär, autonomi och folkrörelsetradition. Inte minst framgår detta i följande formulering:

> "En viktig utgångspunkt är alltjämt att statens stöd huvudsakligen bör inriktas på att bidra till att det skapas ett bestående intresse bland medborgare i alla åldrar för regelbunden fysisk aktivitet för att uppnå hälsa och välbefinnande. Detta inom ramen för den levande folkrörelse som den demokratiska idrottsrörelsen utgör".

Det senare talar för att förändringarna inte blir så stora. Kanske sammanfattas statsmaktens intentioner tydligast i ett pressmeddelande från Inrikesdepartementet (1996-10-24) där det sägs att ett "syfte är att stödet ska bidra till att *påskynda arbetet inom idrottsrörelsen* (min kursivering) för att uppnå jämställdhet, ökad integration och förbättrad folkhälsa". Problemet är således inte en diskrepans mellan idrottsrörelsens och statens olika mål, eller idrottsrörelsens *vilja* till förändring i takt med samhällsutvecklingen. I den mån utredningens tillkomst bör tolkas som en kritik av den rådande situationen, handlar det således om en kritik av idrottsrörelsens nuvarande förändringstakt och en otillfredsställelse av hitintills uppnådda resultat.

Det är även tydligt att utredningens tillkomst skapat en viss oro inom delar av idrottsrörelsen. Detta framgår inte minst av RF:s anslagsframställan för 1998, där det stadgas att "(det) är naturligt att staten vill

få en totaluppfattning om idrottens sätt att använda bidragen, men vi understryker att vi som fri och självständig folkrörelse själva formulerar våra mål och vår inriktning". En liknande ståndpunkt redovisar RF:s ordförande *Arne Ljungqvist* i en ledare i *Svensk Idrott* (nr 3/97) genom att betona att "idrottens innehåll och mål sätter vi själva, genom vår egen sakkunskap och våra egna demokratiskt fattade beslut. Sedan är det en annan sak att vi är öppna för en konstruktiv diskussion i olika frågor".

Situationen känns onekligen igen. Det är ett ständigt återkommande problem som diskuteras. Mot statsmaktens intresse av statlig styrning över offentliga medel står idrottsrörelsens – och däri framförallt RF:s – intresse av autonomi. Mot idealet om en demokratisk process står ett ideal om en autonom folkrörelse. En historisk genomgång har visat att det är ett gammalt problem i relationen mellan staten och idrottsrörelsen. Det är dock ett gammalt problem – i en ny tid.

3 Sammanfattning och diskussion

Inledningsvis skisserades vad som är att betrakta som ett grundläggande problem i förhållandet mellan statsmakten och idrottsrörelsen. Detta problem formulerades som ett *dilemma* för båda parter. Dilemmat för idrottsrörelsen är att förena ett behov av ekonomiskt stöd från staten med ett *intresse av autonomi* i förhållande till den offentliga makten. För statsmakten kan dilemmat ses som ett intresse av att både *styra* och *inte styra* över idrottsrörelsen och framförallt dess nyttjande av statliga medel.

Det grundläggande problemet kan på sätt och vis ses som ett *praktiskt* problem där två parter – staten och idrottsrörelsen – eftersträvar ett samarbete till ömsesidig nytta men där deras intressen till viss del är motsatta. I förlängningen bör det dock ses som ett genuint *demokratiproblem* eftersom både statlig styrning och föreningsfrihet är grundläggande värden som med nödvändighet måste finnas i alla demokratiska samhällen. Medan statlig styrning är naturligt utifrån ett ideal om en fungerande demokratisk process, är fria organisationers självständighet naturligt utifrån ett ideal om en autonom folkrörelse.

Efter en inledande renodling av det grundläggande problemet i förhållandet mellan staten och idrottsrörelsen följde en historisk skiss av dessa relationer. Centralt i denna historik var hur problemet mellan statlig styrning och organisatorisk autonomi blivit löst. Man kan i detta sammanhang tala om uppkomsten av ett *implicit kontrakt* mellan staten och idrottsrörelsen. Detta kontrakt fick följande utformning: om bara idrottsrörelsen kunde visa upp en för statsmakten positiv utveckling i takt med tiden och samhällsutvecklingen kunde statsmakten acceptera förekomsten av såväl omfattande ekonomiska medel som en relativt omfattande autonomi för de fria organisationerna. För statsmakten blev mer explicit styrning helt enkelt inte nödvändig så länge som idrottsrörelsen självmant kunde uppvisa en dynamisk förmåga och ett samhällsansvar. Det var således ett kontrakt vars fundament utgjordes av relativ samstämmighet i grundläggande värderingar och en ömsesidig tillit mellan parterna.

Det är viktigt att betona att det implicita kontraktet växte fram stegvis under en längre tidsperiod. En första central period inföll under 1930-talet. Eftersom idrottsrörelsen vid denna tid var samlad inom en

gemensam topporganisation, RF, fanns det förutsättningar för statsmakten att överlåta uppgifter av direkt myndighetskaraktär till idrottsrörelsens egna organ. Dessutom började idrottsanslaget under denna period på allvar att skjuta i höjden. Sammantaget var det under 1930-talet som det skapades ett ömsesidigt beroende mellan staten och idrottsrörelsen. Medan idrottsrörelsen blev beroende av statliga medel och därmed tvingad att acceptera ett visst mått av statligt inflytande, blev staten beroende av den sakkunskap och verksamhet som fanns inom de icke-statliga förbunden.

Nästa centrala period inföll med 1970 års stora idrottspolitiska beslut. Efter en längre tids utredning angående ansvarsfördelningen mellan staten och idrottsrörelsen kom det redan inrättade explicita kontraktet att befästas och i viss mån utvidgas. Riksdagsbeslutet innebar både en omfattande offentlig satsning på idrotten och en markering av rörelsens autonomi i förhållande till staten. Det ökade stödet kunde motiveras genom att idrottsrörelsen bedrev en verksamhet vilken kom hela samhället tillgodo. Autonomi kunde motiveras genom att rörelsen utgjorde en *folkrörelse* – och som i egenskap av detta hade rätt till självständighet i förhållande till staten – och att man sedan länge visat förmåga att axla ett samhällsansvar.

De förändringar i förhållandet mellan staten och idrottsrörelsen som genomförts sedan 1970 har alla gått i riktning mot en ökad autonomi för idrottens egna organisationer. Med tillsättandet av 1996 års idrottsutredning har dock det grundläggande problemet åter blivit föremål för utredning.

Utifrån direktiven till 1996 års idrottsutredning skall dess tillkomst förstås utifrån att mycket har hänt sedan 1970 års idrottspolitiska beslut. Det har skett förändringar i den svenska samhällsstrukturen, inom idrotten och inom det statliga budgetarbetet. Framtiden får utvisa huruvida utredningen på allvar kommer att föreslå förändringar i den nuvarande ordningen – huruvida det implicita kontraktet mellan staten och idrottsrörelsen kommer att ersättas med något nytt. Det finns dock tecken på att statsmaktens intentioner inte i första hand är att i grunden förändra ett gammalt samarbete. Snarare handlar uppdraget om en precisering av statens mål med idrottsstöd förenat med en modell för resultatredovisning. Tydligare mål och resultatuppföljning behöver inte nödvändigtvis likställas med ökad statlig styrning.

Referenser

Delar av denna rapport bygger på uppgifter diskuterade i:

Johan Norberg, *"I myndighets ställe". En analys av Sveriges riksidrottsförbunds utveckling till partiell myndighet 1955-1970* (1996), opublicerad uppsats, Historiska Institutionen, Stockholms Universitet

Johan Norberg, "A Mutual Dependency – the State and the Nordic Sports Organizations", kommande *i The International Journal of the History of Sports*

Johan Norberg, *"Att klargöra det grundläggande problemet" – utgångspunkter för en kommande avhandling rörande förhållandet mellan staten och idrottsrörelsen* (1997), opublicerad rapport, Historiska Institutionen, Stockholms Universitet

Centrala verk rörande staten och idrottsrörelsen är:

Hilding Johansson, "Idrottens väg till massrörelse" i *Svensk idrott 1903-1953 – En ekonomisk, historisk och sociologisk undersökning utförd på uppdrag av Sveriges riksidrottsförbund med anledning av dess femtioårsjubileum* (Malmö 1953)

Jan Lindroth, *Idrottens väg till folkrörelse – studier i svensk idrottsrörelse till 1915*, Studia historica upsaliensia 60 (Uppsala 1974)

Jan Lindroth, *Idrott mellan krigen. Organisationer, ledare och idéer i den svenska idrottsrörelsen 1919-39* (Stockholm 1987)

Jan Lindroth, "Idrottens fyra samhällsroller. Ett diskussionsunderlag", i *Fritidspolitiska studier 7*, Institutet för Fritidsvetenskapliga studier (Stockholm 1994)

Hans-Erik Olson, "Idrotts- och friluftslivets politiska ekonomi" i red. Johnny Andersson, *Turbulens i rörelsen, Sju perspektiv på idrottens framtid* (Ödeshög 1991)

Kartläggning av idrottsrelaterad forskning i Sverige

En studie genomförd på uppdrag
av Idrottsutredningen

Göran Patriksson
professor

Christian Augustsson
fil. kand.

Sten Eriksson
docent

Göteborgs universitet

Till Idrottsutredningen

Vid regeringssammanträde den 24 oktober 1996 beslutades att en parlamentariskt sammansatt kommitté skulle utvärdera det statliga stödet till idrotten. Enligt direktiven skulle utredningen bl.a. belysa verksamheten inom idrottsrelaterad forskning.

Mot denna bakgrund genomförde vi för idrottsutredningens räkning en kartläggning av idrottsforskning i landet.

Den kunskap som efterfrågades var framför allt förekomst och inriktning av forskning inom idrottsområdet vid universitet och högskolor. Av intresse var dessutom finansiering, uppdragsgivare, nätverk, forskargrupper och kopplingen till grundläggande utbildningsprogram för dylik forskning. Professor Göran Patriksson har varit huvudansvarig för uppdraget.

I och med överlämnandet av denna rapport är vårt uppdrag slutfört.

Göteborg den 23 oktober 1997

Christian Augustsson
Sten Eriksson
Göran Patriksson

Sammanfattning

Idrottsutredningen tillsattes, genom beslut vid regeringssammanträde den 24 oktober 1996 (Dir. 1996:84), att utvärdera det statliga stödet till idrotten. Det huvudsakliga syftet med det statliga stödet är att befrämja och uppnå en allmän god folkhälsa, och av särskild vikt är att stimulera ungdomsidrott bedriven på demokratisk grund. Enligt kommittédirektiven skall utredningen bl. a. belysa verksamheten inom idrottsrelaterad forskning. Vidare skall omfattningen och inriktningen på statens insatser också bedömas.

Mot denna bakgrund genomförde vi, på uppdrag av Idrottsutredningen, en kartläggning av idrottsrelaterad forskning i Sverige. Den kunskap som efterfrågades var i första hand förekomst och inriktning av idrottsforskning vid universitet och högskolor i landet samt finansieringsbilden av sådan forskning.

Arbetet förutsatte kontakter med relevanta institutioner och myndigheter för insamling av data. Dessutom genomfördes intervjuer med beslutsfattare som innehar centrala tjänster/positioner inom området och med flera etablerade idrottsforskare både inom och utom landet från olika discipliner. För en översiktlig genomgång av svensk idrottsforskning kom vi fram till att tidsperioden 1987 till 1996 var adekvat för uppdraget.

I Sverige finns totalt nio professurer inom idrottsområdet. De mest omfattande och permanenta resurserna för idrottsforskning är koncentrerade till stockholmsregionen där sex av tjänsterna är placerade. Beträffande finansiering utgör Centrum för idrottsforskning (CIF) – med anslag från Utbildningsdepartementet och Sveriges Riksidrottsförbund och med ett riksansvar för att initiera och stödja idrottsforskning – den huvudsakliga bidragsgivaren.

Ur ett internationellt perspektiv och med tonvikt på Norden kan konstateras att svensk idrottsrelaterad forskning har mindre fasta resurser och ett sämre direkt statligt stöd.

Centrum för idrottsforskning utför ett värdefullt arbete för idrottsforskningens utveckling. Till sitt förfogande har CIF ungefär 8 miljoner per år att dela ut till olika forskningsprojekt. Då söktrycket är mycket stort (ca 140 ansökningar/år) innebär detta att ett genomsnittligt forskningsanslag uppgår till endast 80 000 – 90 000 kr. Under så knappa ekonomiska villkor finns en allvarlig risk att idrottsforskningen i Sverige på sikt kommer att försvagas. Inom de olika forskningsområdena råder dessutom en viss snedfördelning av medel (humanistisk/samhällsvetenskaplig forskning får en mindre del), vilket

framgent borde rättas till för att idrottsvetenskapen som helhet kan utvecklas på ett bättre sätt. Mot bakgrund av hur den idrottsrelaterade forskningen i Sverige finansieras (CIF svarar för 72,1 % och där övriga forskningsråd endast står för en mycket liten del av den totala finansieringen) framträder tydligt behovet av ett brett och ansenligt ökat direkt statligt stöd.

Svensk idrottsforskning har i stort under den senaste tioårsperioden både breddats och fördjupats. Skall idrottsforskningen även fortsättningsvis kunna hänga med i en accelererande utveckling är det därför av stor vikt att ytterligare medel kan tillföras verksamheten. Detta är angeläget – inte bara för idrottsrörelsen – utan också för samhället i stort att forskning kring idrott och kroppskultur kan utvecklas. Inte minst hälsofrågor med kopplingar både till ekonomi, livskvalitet och fritid hos olika grupper av befolkningen framstår som centrala forskningsområden.

Sammanfattningsvis föreslår vi: att det statliga stödet till idrottsforskningen i vid bemärkelse ökar till minst det dubbla dvs. minst 20 miljoner årligen, att Centrum för idrottsforskning antingen inlemmas i Forskningsrådsnämnden alternativt HSFR som en självständig enhet med egen budget eller fortsätter med nuvarande organisation som i huvudsak fungerat bra.

Innehåll

1 Introduktion ... 107

1.1 Bakgrund ... 107
1.2 Uppdraget ... 108

2 Arbetets uppläggning ... 109

2.1 Förutsättningar ... 109
2.2 Begränsningar ... 110

3 Svensk idrottsrelaterad forskning - en bred översikt ... 112

3.1 Inledning – den svenska idrottsrörelsen ... 112
3.2 Lokalisering av resurser för idrottsforskning ... 113

4 En internationell utblick ... 117

4.1 Norden ... 117
4.2 Europa och Nordamerika ... 121

5 Finansiering av den idrottsrelaterade forskningen i Sverige - medel, anslag och bidragsgivare ... 122

5.1 Inledning ... 122
5.2 Riksidrottsförbundet (RF) ... 123
5.3 Olympisk Support ... 126
5.4 Centrum för idrottsforskning ... 127
5.4.1 Redovisning av medels- och anslagsfördelning från CIF 128
5.5 Övriga forskningsråd ... 135
5.6 Övriga bidragsgivare till idrottsrelaterad forskning ... 138
5.7 Det samlade finansiella stödet till idrottsforskningen i landet ... 143

6 Sammanfattande reflexioner ... 147

6.1 Slutsatser och förslag ... 150

1 Introduktion

1.1 Bakgrund

Genom beslut vid regeringssammanträde den 24 oktober 1996 (Dir. 1996:84), tillsattes en parlamentarisk kommitté – Idrottsutredningen – att utvärdera det statliga stödet till idrotten. Enligt kommittédirektiven skall utvärderingen ha utgångspunkt i de av staten uppställda målen för bidraget samt de samhällsförändringar som skett sedan 1970 då målen fastställdes. Betänkandet "Idrott åt alla" (SOU 1969:29) låg till grund för den proposition som riksdagens beslut byggde på angående statens samlade stöd till idrotten (prop. 1970:79, bet. 1970:SU 122, rskr. 1970:291).

Kommittén förväntas föreslå nya mål för det statliga stödet till idrotten utifrån utvärderingens slutliga resultat. Direktiven understryker vikten av att arbetet utgår från att statens stöd utformas så att det bland medborgarna skapas ett bestående intresse för fysisk aktivitet. Det statliga stödet syftar huvudsakligen till att uppnå en allmän god folkhälsa och av särskild vikt är att stimulera ungdomsidrott bedriven på demokratisk grund. Vidare skall omfattningen och inriktningen på statens insatser bedömas.

Enligt direktiven skall utredningen bl. a. belysa verksamheten inom idrottsrelaterad forskning. Denna verksamhet inbegriper flera sektorer i samhället. Den medicinska idrottsforskningen har t. ex. bidragit till att utveckla ny kunskap om människans fysiska förutsättningar som är till stort gagn för hela samhället. Även annan idrottsforskning (samhälls- och beteendevetenskap, humaniora och teknik) vid våra universitet och högskolor ser till att stärka och utveckla områden som är av stor vikt för samhället. Genom statens stöd till Centrum för idrottsforskning, som i sin verksamhet stödjer idrottsrelaterade forskningsprojekt i hela landet, befrämjas den fortsatta utvecklingen inom idrottsrörelsen. Staten stödjer dessutom via Riksidrottsförbundet (RF) och Sveriges Olympiska Kommitté (SOK) tillämpad forskning vid olika utvecklingscentra, vilka har ett nära samarbete med idrottsrörelsen och där fokus ligger på prestationsutveckling.

1.2 Uppdraget

Mot bakgrund av kommittédirektiven gällande utvärdering av statens stöd till idrotten genomfördes på uppdrag av Idrottsutredningen en kartläggning av idrottsrelaterad forskning i Sverige.

I uppdraget efterfrågades i första hand kunskap om:

– förekomst och inriktning av sådan forskning vid universitet och högskolor i landet och

– kartläggning av finansieringsbilden av idrottsrelaterad forskning.

Vidare efterlystes en deskriptiv analys av hur befintliga nätverk mellan forskare/forskargrupper nationellt såväl som internationellt ser ut och fungerar. Förekomst av samarbetspartners och uppdragsgivare inom den idrottsrelaterade forskningen var också av intresse samt olika kopplingar till grundläggande utbildningsprogram. Uppdraget förutsatte också kontakt med berörda myndigheter, institutioner och relevanta forskningsråd.

2 Arbetets uppläggning

2.1 Förutsättningar

Uppgiften krävde en närmare inblick i förekomst, inriktning och finansiering av idrottsrelaterad forskning vid universitet och högskolor. Kontakter har därför tagits med relevanta institutioner och myndigheter för insamling av data i form av förteckningar och rapporter med anknytning till svensk idrottsrelaterad forskning. Dessutom har intervjuer genomförts med beslutsfattare som innehar centrala tjänster/positioner inom området och med flera av landets mest etablerade idrottsforskare från olika discipliner. Dessa intervjuer har bidragit till att en nyanserad totalbild växt fram vad gäller idrottsforskningens utveckling, och nuvarande och framtida ställning i Sverige.

Relevant litteratur har sökts via universitetens databaser samt via Internet. Dessutom har flera tidigare rapporter och statliga utredningar givit uppslag till fördjupad läsning. Det samlade materialet har givit god inblick i de olika berörda verksamheternas bakgrund, omfattning, inriktning och finansiella resurser. Efter datainsamlingen har materialet sammanställts och analyserats.

I ett tidigt skede av arbetet besöktes ett antal strategiska institutioner. Detta för att direkt kunna intervjua initierade företrädare i ledande befattningar inom berörda myndigheter och institutioner. Genom att vara på plats kunde datainsamlingen underlättas samtidigt som materialet delvis kunde bearbetas och kompletteras redan vid insamlingen. Härigenom har värdefull information av olika slag inhämtats.

Alla större forskningsråd kontaktades – Medicinska forskningsrådet (MFR), Forskningsrådsnämnden (FRN), Humanistisk- och samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HSFR), Naturvetenskapliga forskningsrådet (NFR), och Socialvetenskapliga forskningsrådet (SFR). Ytterligare några fonder och myndigheter bidrog med material: Skolverket, Riksbankens Jubileumsfond (RJ) och försäkringsbolaget Folksam m.fl.

Centrum för idrottsforskning (CIF), Riksidrottsförbundet (RF) samt Olympisk Support är tre aktörer som med sina respektive verksamheter både direkt och indirekt initierar, bedriver och betjänar svensk idrotts-

forskning. Följaktligen fick dessa tre en framskjuten plats vad gäller mer ingående samtal kring förekomst, inriktning och resursfördelning av den idrottsrelaterade forskningen.

Beträffande val av tidsperiod för en översiktlig genomgång av svensk idrottsforskning kom vi fram till att åren från 1987 till dags datum kunde vara adekvat för uppdraget. Beslutet grundade sig delvis på att under 1987 utgavs rapporterna "Idrottens forskning och högre utbildning" (SOU 1987:70) och "Samhällsvetenskaplig och Humanistisk idrottsforskning" (Riksbankens Jubileumsfond 1987:2), vilka båda bidrog med dåtida lägesanalyser och framtida rekommendationer angående svensk idrottsforskning.

Vi vill understryka, även om det är en självklarhet, att de analyser, värderingar och rekommendationer som reflekteras i arbetet bär vi själva ansvaret för. De representerar vår samlade syn på den belysta verksamheten utifrån de givna ramarna.

2.2 Begränsningar

I föreliggande arbete har tidsfaktorn haft en viss betydelse och då i fråga om begränsningar för uppgiftens genomförande. Tiden för uppgiften (drygt 3 månader) har upplevts som något knapp för att på ett övergripande och fullständigt sätt kunna sammanställa och analytiskt beskriva alla aktörer, stora som små, inom fältet för idrottsforskning. Det är möjligt att vi missat något eller några mindre forskningsprojekt. Idrottsforskning med karaktär av uppdragsforskning kan vara svår att spåra. Det kan t. ex. röra sig om punktinsatser där avrapportering inte alltid blir lika allmänt förekommande och lättillgänglig.

Ytterligare en aspekt på tidsfaktorn är tidpunkten för arbetets genomförande. Då uppdraget var planerat att avrapporteras inför Idrottsutredningens ledamöter tidigt i september 1997 innebar det att det huvudsakliga arbetet blev förlagt till semestertid i Sverige. Detta har betytt att arbetet försvårats och fördröjts något. Stora delar av Sverige blir sommartid av förklarliga skäl mindre tillgängligt vad gäller öppettider och bemanning. Dessa faktorer har till viss del begränsat datainsamlingen.

Vad som delvis kan upplevas som en svaghet i materialet är att datainsamlingen huvudsakligen har skett via centrala instanser och inte genom direkt kontakt med de berörda dvs. forskarna själva. Genom en enkät till aktiva forskare hade säkerligen flera infallsvinklar kunnat diskuteras och på ett övergripande sätt analysera idrottsforskningens olika problemområden. Detta hade dessutom betytt att analysen av läget

hade kunnat göras djupare och genomgången hade också blivit ännu grundligare.

Vi är dock i stora drag nöjda med det bemötande vi erhållit under datainsamlingsperioden och med det källmaterial vi fått att bearbeta. En paradox i sammanhanget kan vara att p.g.a. tidsfaktorn så har flera informanter prioriterat våra förfrågningar och ställt upp med en omedelbarhet som vi är tacksamma för. De strama tidsramarna har begränsat arbetet till att inte bli så djuplodande som annars hade varit möjligt, men samtidigt har alla tillfrågade och berörda förstått allvaret i uppdraget vilket borgat för en hög kvalitet på det inlämnade materialet.

Det är möjligt att den initierade kan upptäcka enstaka brister i denna översikt av den idrottsrelaterade forskningen i Sverige. Trots dessa reservationer avseende mindre "luckor" i materialet och redovisade begränsningar bör kartläggningen av området i allt väsentligt ändå anses vara heltäckande.

3 Svensk idrottsrelaterad forskning - en bred översikt

3.1 Inledning – den svenska idrottsrörelsen

Idrottsrörelsen är landets största folkrörelse. Den har nära tre miljoner medlemmar i omkring 20 000 föreningar och 17 000 korpklubbar. Med sina 500 000 ideellt arbetande idrottsledare utgör kåren en ovärderlig tillgång i samhället. Denna frivilliga folkrörelse består av självständiga föreningar och förbund som är förenade i Riksidrottsförbundet (RF). Idrotten är indelad i olika målgrupper. "Barnidrott", avseende barn upp till tolv års ålder med inriktning mot att leka och lära sig idrott; "ungdomsidrott" respektive "vuxenidrott" som innefattar prestationsidrott, tävlingsidrott och hälsoinriktad bredd- och motionsidrott (Sveriges Riksidrottsförbund 1996).

Idrottsrörelsen med sin demokratiska uppbyggnad, vilande på medborgarnas frivilliga engagemang, bidrar till en positiv utveckling av samhället. Idrotten är en del av det svenska kulturarvet och man kan konstatera att idrott utgör en viktig del av Sverige. Idrott utgör dessutom ett brett forskningsområde som inbegriper en mängd olika sektorer i samhället. Den idrottsrelaterade forskningen bidrar till att utveckla samhället på flera fronter och är av stort värde för fler än avnämarna inom idrottsrörelsen.

Staten stödjer via Riksidrottsförbundet forskning inom barnidrott, tävlingsidrott och motionsidrott. RF:s uppgift är inte enbart att initiera utveckling av kunskap utan RF skall även se till att ny kunskap vidareförmedlas till idrottsrörelsens olika led framförallt via utbildning av ledare, SISU[1] idrottsböcker m.m.. Genom sin existens och sitt sätt att arbeta befrämjar idrottsrörelsen den allmänna folkhälsan samtidigt som idrottens sociala betydelse icke är att förringa. Idrott som samhällsföreteelse är och förblir ett intressant föremål för forskning (Eriksson, 1995).

[1] Idrottsrörelsens studieförbund.

3.2 Lokalisering av resurser för idrottsforskning

I Sverige är det i huvudsak näringslivet, universitet och högskolor som utför forskning och utvecklingsarbete. Företagssektorn är i stor utsträckning inriktad mot utvecklingsarbeten och skiljer sig därmed tydligt från universitets- och högskoleväsendet som har en mer uttalad forskningsprofil. Det är emellertid vanskligt att alltid kunna skilja mellan grundforskning, tillämpad forskning och utvecklingsarbete. Gränserna är flytande.

Det finns en huvudgrupp av universitet och högskolor i Sverige med fasta forskningsresurser. Den består av de sex universiteten, de tre tekniska högskolorna samt Karolinska Institutet, Lantbruksuniversitetet, Handelshögskolan och Lärarhögskolan i Stockholm. Denna huvudgrupp svarar för närvarande för 98 % av forskningen vid universitet och högskolor (SOU 1996:29).

Beträffande forskning relaterad till idrott finns ett flertal permanenta forskningsresurser utlokaliserade i universitets- och högskoleväsendet runt om i landet. I *Stockholm*, där de flesta forskningsresurserna finns, bedrivs idrottsrelaterad forskning på ett flertal institutioner. Vid Karolinska institutets (KI) institution för fysiologi III finns tre professurer med medicinskt/fysiologisk inriktad idrottsforskning. Ytterligare en professur med inriktning mot medicin (traumatologi) finns vid KI. Denna tjänst finansieras av Svenska Spel AB. Tidigare var även försäkringsbolaget Folksam delfinansiär av denna tjänst.

Vad gäller den samhällsvetenskapliga sektorn kan konstateras att fasta forskningsresurser inte är lika väl tillgodosedda. Vid Lärarhögskolan i Stockholm (LHS) finns en professur i beteendevetenskaplig idrottsforskning med särskild inriktning mot idrottspedagogik. Denna professur kunde inrättas genom att Idrottens forskningsråd (nuvarande Centrum för idrottsforskning) finansierade tjänsten varefter den togs över av HLS, som lärarhögskolan då benämndes. Genom riksdagens beslut 1988 inrättades fyra professurer för att stärka forskningen inom idrottsområdet varav en med inriktning mot historia, särskilt idrottshistoria, placerades i Stockholm. De övriga tre professurerna lokaliserades utanför stockholmsområdet. Av dessa inrättades en professur i pedagogik, särskilt idrottspedagogik i Umeå liksom en professur i idrottsmedicin. Till Linköpings universitet knöts ytterligare en professur i medicin.

Totalt sett är således antalet professurer i Sverige inom idrottsområdet nio stycken. Sex av dessa finns i Stockholm. Sammanfattningsvis kan sägas att de mest omfattande och permanenta resurserna för idrotts-

forskning finns koncentrerade till stockholmsregionen, men även Umeå är väl tillgodosett med två professurer.

Vid *Göteborgs* universitet förekommer forskning inom det idrottsliga fältet med både medicinsk och beteendevetenskaplig inriktning. Inom det idrottsmedicinska området bedrivs forskning främst vid de ortopedkirurgiska institutionerna I och II i anslutning till Sahlgrenska universitetssjukhuset samt vid den ortopedkirurgiska kliniken vid universitetssjukhusets enhet vid Östra sjukhuset. Det bedrivs även klinisk forskning inom förebyggande hälsoarbete vid institutionerna inom den medicinska fakulteten. Där forskas det bl. a. om fetma, fysisk aktivitet och geriatrik (läran om åldrandets sjukdomar). Dessutom har den medicinska rehabiliteringsforskningen en stark knytning till idrott/fysisk aktivitet.

I göteborgsområdet har idrottsforskning mot beteendevetenskap nästan helt koncentrerats till Institutionen för pedagogik. Vid institutionen har även flera specialkurser inom idrottsområdet givits på forskarutbildningsnivå bl.a. "Motorisk utveckling och inlärning", "Kvinnor och idrott – ett samhällsvetenskapligt perspektiv" och "Komparativ idrottspedagogik". Institutionen för pedagogik i Göteborg intar en särställning i Sverige beträffande antal personer som framlagt doktorsavhandlingar i pedagogik med idrottsinriktning. Överhuvudtaget är det anmärkningsvärt att man vid Göteborgs universitet – trots avsaknad av professurer och mindre resurser – varit så framgångsrik inom idrottsrelaterad forskning.

Inom Göteborgs universitet bedrivs också idrottsrelaterad forskning av hög kvalitet i flera ämnen som t. ex. kulturgeografi, socialt arbete, litteraturvetenskap, klinisk näringslära och historia. Idrottsforskning förekommer även inom handelshögskolan. Det finns dessutom ett samarbetsorgan över fakultetsgränserna inom det gemensamma programområdet idrottsforskning (Annerstedt, 1996).

Vid *Umeå* universitet, som marknadsför sig som idrottsuniversitetet, ligger tyngdpunkten i den idrottsrelaterade forskningen inom beteendevetenskap och medicin. Som tidigare nämnts finns två professurer inrättade sedan 1988, en i idrottsmedicin (traumatologi) och en i pedagogik, särskilt idrottspedagogik.

I Umeå är den idrottsmedicinska verksamheten väl utvecklad med omfattande forskning. Det bedrivs forskning inom institutionerna för ortopedi, neurologi, fysiologi, kirurgi, klinisk fysiologi, pediatrik samt inom enheten för näringslära. Inom det beteendevetenskapliga fältet förekommer forskning vid institutionerna för pedagogik, psykologi och sociologi.

Vidare kan nämnas att vid Umeå universitet har rektorsämbetet inrättat en arbetsgrupp som leder idrottsfrågorna. Samtliga fakulteter

har sina respektive företrädare. Därmed täcks alla ämnesområden som har relevans för idrottsforskning (Sv. idrottsforskning nr. 2 1997).

Vid *Lunds* universitet finns också forskning med idrottsanknytning, bl. a. vid institutionerna för psykologi och sociologi. Även idrottsmedicinsk/fysiologisk forskning förekommer. Det har också skapats ett Forum för Idrottsforskning vid Lund universitet (FIL) där arbetet sköt fart i april 1990. FIL är en forskarförening utan någon direkt officiell ställning vid universitetet. Denna sammanslutning anordnar seminarier och andra aktiviteter med tvärdisciplinärt innehåll. Värt att nämna är den doktorandkurs/överbryggande kurs (5 poäng) som givits i idrottsmedicin för samhällsvetare och humanister och en kurs på samma nivå för idrottsmedicinare i samhällsvetenskap och humaniora.

Efter en framställning från FIL:s styrelse och på initiativ av FIL:s dåvarande ordförande inrättades Idrottsvetenskapligt centrum vid Lunds universitet (ICLU) av rektor den 1 januari 1995. Vid centret skall finnas ett kollegium bestående av disputerade forskare och forskarstuderande inom idrottsvetenskap. ICLU:s verksamhet skall bidra till långsiktig kompetensuppbyggnad inom området samt att stödja enskilda discipliners kompetensutveckling inom det idrottsvetenskapliga området. ICLU skall också hålla kontakter med Centrum för idrottsforskning, idrottsorganisationer på det nationella och regionala planet samt med högskolorna inom regionen (Sv. Idrottsforskning nr.3 1995).

Vid *Uppsala* universitet har bedrivits viss idrottsforskning vid institutionerna för pedagogik och sociologi. Vid den sociologiska institutionen bedrevs under 1980-talet forskning kring barn- och ungdomsidrott och vid den pedagogiska institutionen har två idrottspedagogiska doktorsavhandlingar lagts fram.

I *Linköping* existerar ett omfattande samarbete mellan universitetet och landstinget inom verksamheten för det s.k. hälsouniversitet. Denna samverkan syftar till att utveckla forskning med anknytning till idrott. Det är flera institutioner som medverkar i arbetet; bl. a. medicinska fakulteten, tekniska högskolan och landstinget. Sedan 1988 finns en professur i idrottsmedicin inrättad vid Linköpings universitet. Det bedrivs forskning inom flera områden med klinisk fysiologi, socialmedicin, ortopedisk kirurgi och biomekanik som särskilt utmärkande.

Det förekommer också forskning vid en del högskolor om än i mindre omfattning. I dessa fall rör det sig ibland om lärartjänster där forskaren i fråga har erhållit reduktion i antal undervisningstimmar för att möjliggöra deltidsforskning inom tjänsten. Högskolor med god ekonomi kan ha en fördel av att kunna erbjuda denna typ av lösning då man vill utveckla verksamhetens forskningsprofil genom att knyta upp etablerade forskare.

Centrum för idrottsforskning (CIF) , med sitt säte i Stockholm, inrättades av regeringen den 1 juli 1988. Detta centrum har till uppgift att initiera, samordna och stödja forskning inom idrottens område. CIF skall också skapa förutsättningar för samarbete mellan forskare vid olika universitet och högskolor samt andra engagerade inom området. Med dessa uppgifter innebär detta i praktiken att CIF har ett riksansvar för idrottsforskningen vid universitet och högskolor.

Centrum för idrottsforskning leds av en styrelse bestående av en ordförande och elva andra ledamöter. Ordföranden utses av regeringen (nuvarande ordf. Eva Olofsson, Umeå universitet). De sex universiteten i landet utser en ledamot var. En ledamot kommer från Lärarhögskolan i Stockholm. Resterande tre ledamöter är knutna till Karolinska Institutet varav två utses på förslag från Riksidrottsförbundet. Samtliga ledamöter utses för en bestämd tid och för varje ledamot utom ordföranden finns en suppleant. Styrelsen utser inom sig en vice ordförande.

Till styrelsen är ett vetenskapligt råd knutet som består av kvalificerade forskare, som inte alltid själva har idrottsinriktning i sin egen forskning. Rådet har en ordförande och fyra andra ledamöter samt i likhet med styrelsen suppleanter till ledamöterna. Ordföranden får inte ingå i styrelsen men utses av den. Av de övriga ledamöterna utses två av Medicinska forskningsrådet, en av Forskningsrådsnämnden och en av Humanistisk- och Samhällsvetenskapliga forskningsrådet.

Det vetenskapliga rådet har till uppgift att inför styrelsen svara för den vetenskapliga bedömningen av ansökningar om forskningsstöd. CIF delar årligen ut forskningsmedel till projekt inom idrottsområdet. Därutöver anvisar man smärre medel för fristående kurser på framför allt forskarutbildningsnivå. CIF bedriver också egna fristående kurser med syfte att föra ut aktuella forskningsresultat och därvid beakta såväl nationella som regionala utbildningsbehov. Sedan 1995 ansvarar CIF dessutom för fördelning av medel till ett antal forskarassistenttjänster (disputerade forskare) och utbildningsbidrag till unga forskare (doktorander).

4 En internationell utblick

4.1 Norden

Denna genomgång syftar till att ge en ganska summarisk överblick. Den utsatta tiden för färdigställande av denna rapport har ej medgivit någon utförligare granskning. En grundlig analys av internationell forskning hade krävt en väl fungerande internationell informationskedja med flera kontakttillfällen för att göra en rättvis och fullständig täckning av området.

I de nordiska länderna varierar idrottsutbildningarna och forskningen något både vad gäller omfattning och organisation. Till en del är det ett uttryck för de skillnader som existerar i ländernas högskolesystem. Det kan också sägas vara en återspegling av idrottsämnets ställning i de respektive skolsystemen.

I *Danmark* förekommer utbildning i idrott vid Köpenhamns- och Odense universitet. Högskoleutbildning i idrott bedrivs också vid Danmarks Högskole for Legemsövelser (DHL) i Köpenhamn. DHL, som har saknat fasta forskningsresurser, har verkat för att integrera sin verksamhet med Köpenhamns universitet (August Kroghs institut). Ett sammangående mellan de två har skett under hösten 1997, där syftet är att utveckla utbildning och forskning inom idrottsområdet. Samarbetet mellan de två enheterna innebär bl. a. att August Krogh-institutet ansvarar för de humanbiologiska delarna i utbildningen av gymnasielärare i idrott, medan DHL – nu inlemmat i Köpenhamns universitet – svarar för humanistiska och samhällsvetenskapliga delar samt praktisk-metodiska kurser.

Institutet i Odense har en likartad verksamhet som den i Köpenhamn, men har en något mer utpräglad forskningsinriktning och då främst mot fysiologi, beteendevetenskap och idrottshistoria.

I Danmark har – sedan ett par år tillbaka – Danmarks Idraets-Forbund (DIF) och Danmarks Olympiska Kommitté (DOK) gått samman under det gemensamma namnet Danmarks Idraets-Forbund. Elitidrotten har sedan 1980-talet en specialorganisation "Team Danmark". Vad gäller idrottsforskningen har Danmark en likartad organisation

som Sverige. Tidigare fanns ett Idrottens forskningsråd med en stark koppling till dåvarande Danmarks idrottsförbund. För två år sedan startade ett nytt och omorganiserat Idrottens forskningsråd. Det delar för närvarande ut ungefär 7 miljoner danska kronor per år fördelade på 4 miljoner till elitidrottsinriktad forskning och 3 miljoner till övrig idrottsforskning.

Förutom Idrottens forskningsråd ger även de andra statliga forskningsråden (främst det naturvetenskapliga och det humanistiska) ganska betydande anslag till idrottsrelaterad forskning. Bland annat stöds just nu ett flerårigt tvärvetenskapligt projekt om elitidrottsungdomar med cirka en miljon danska kronor om året. Dessutom finns ett flertal privata fonder som också kan fördela pengar till idrottsinriktad forskning. Den största privata anslagsgivaren är utan tvekan Carlsbergsfonden som stött dansk idrottsforskning med stora belopp.

Totalt sett är anslagen till idrottsforskning i Danmark klart större än motsvarande anslag i Sverige. Detta trots att den danska idrottsrörelsen är mindre än den svenska både i absoluta och relativa tal. Tar man dessutom i beaktande att danska universitets- och högskolelärare på lektorsnivå (amanuensis) och uppåt har möjlighet att forska på ungefär halvtid inom ramen för sin tjänst, är i realiteten skillnaden gentemot Sverige mycket större.

I *Norge* finns sedan 1968 Norges Idrettshögskole (NIH). Vid NIH erbjuds ett flertal olika inriktningar av utbildning inom det tvärdisciplinära fältet idrott. Sedan 1987 kan man vid högskolan avlägga doktorsexamen i idrott. I NIH:s budget finns medel avsatta för forskning. Dessutom avlönar högskolan tio professurer inom idrottsområdet. Dessa tio tjänster har följande inriktning: anatomi, idrott (2), idrottsfysiologi (2), idrottsmedicin, idrottspedagogik, idrottspsykologi, samhällsvetenskap samt träningslära. Tjänsterna syftar till att utveckla den idrottsliga profilen ur ett vetenskapligt perspektiv och ge den en starkare förankring.

Även vid universitetet i Trondheim finns en idrottsvetenskaplig institution och vid ett flertal andra högskolor erbjuds idrottsutbildning upp till hovedfag (ungefär licentiatnivå).

Det norska "idrottsundret" har under senare år fascinerat många i omvärlden och en vanlig delförklaring till de norska (elit) idrottsframgångarna har varit en ökad och bättre satsning på olika former av idrottsforskning. I mitten av 1980-talet bestämde man sig inom Norges Idrettsforbund (NIF) att försöka satsa på toppidrott genom "Projekt 88" som 1989 – då Norge också fått sig tilldelat de Olympiska vinterspelen i Lillehammer 1994 – övergick i "Olympiatoppen"; en mycket kraftfull, inte minst ekonomiskt, satsning på de egna Olympiska spelen men även framåt i tiden.

I detta koncept ingick det s.k. Toppidrettssentret – vägg i vägg med Norges Idrettshögskole – där elitidrottare med sina tränare kunde/kan träna över grengränserna och få tillgång till den bästa forskningsbaserade kompetensen. Olympiatoppen, med sin blandning av statliga pengar och sponsormedel, har under sin nioåriga tillvaro investerat flera tiotals miljoner norska kronor i bl. a. höghöjdsforskning och teknisk materialforskning som "gliförsök" (vallaforskning) med inköpt vetenskaplig expertis från bl. a. Tekniska Högskolan i Trondheim.

År 1988 startade också ett tioårigt "Program för idrottsforskning", som inledningsvis sorterade under det medicinska forskningsrådet, men som senare kom att integreras i Norges Forskningsråd[2] , där det nu organisatoriskt finns under avdelningen "Medicin och hälsa". Idrottsforskningsprogrammet, som således kommer att avslutas vid årsskiftet 1997/98, har haft en tydlig fysiologisk – medicinsk inriktning. Programmet har till sitt förfogande haft ca 4 miljoner årligen. Medlen har dels använts till olika forskningsprojekt, dels till att finansiera ett antal doktorandtjänster (stipendiatstillinger) framför allt vid NIH.

Den 1 januari 1998 ersätts det gamla idrottsforskningsprogrammet med ett nytt tioårigt program som fått beteckningen "Idrett, samfunn og frivillig organisering". Det nya programmet har – som namnet antyder – en mycket tydlig fokusering mot samhällsvetenskaplig/humanistisk idrottsforskning; en medveten markering från Kulturdepartementet som finansierar programmet. Den ekonomiska ramen är till en början 6 miljoner norska kronor per år som sedan successivt skall höjas till 10 miljoner/år (Norges Forskningsråd, 1997).

Vid sidan av Program för idrottsforskning och dess efterföljare finns också ett "Idrettens forskningsråd" som finns inom Norges Idrettsforbund. Detta forskningsråd har under senare år haft ca 3 miljoner kronor per år. Medlen har huvudsakligen gått till mer tillämpade forskningsprojekt. I Norge finns det också möjligheter att söka medel till idrottsrelaterad forskning från andra departement och andra avdelningar inom Norges Forskningsråd. Någon systematisk översikt över hur mycket pengar som utgått från dessa organ existerar inte.

Det bör också tilläggas att i Norge, i likhet med Danmark, har personer med s.k. vetenskapliga tjänster (amanuensis och uppåt) vid universiteten och de vetenskapliga högskolorna (dit NIH räknas) rätt/plikt att bedriva forskning och/eller utvecklingsarbete på halvtid inom tjänsten. Detta innebär givetvis en stor ekonomisk resurs, då innehavaren av sådana tjänster endast i undantagsfall behöver ansöka om lönemedel – den ofta dyraste posten i ett forskningsprojekt i Sverige. Dessutom har

[2] Alla statliga forskningsråd i Norge är sedan några år tillbaka sammanslagna till Norges Forskningsråd.

även amanuensis (lektor) rätt till sabbatstermin för forskning, något som i Sverige endast är förbehållet professorer. Sammantaget kan situationen för idrottsforskning i Norge betecknas som utomordentligt gynnsam. På idrottsforskningsområdet har Norge resursmässigt gått förbi Sverige med bred marginal.

I *Finland* bedrivs sedan 1972 grundutbildning, forskarutbildning och forskning med idrottsinriktning vid Idrotts- och hälsovetenskapliga fakulteten vid Jyväskylä universitet. Fakulteten är organiserad i fyra institutioner:

- idrottspedagogik
- idrottsbiologi
- samhällskunskap och idrott
- hälsovetenskap

Vid fakulteten är det möjligt att avlägga samtliga akademiska examina i idrottsvetenskap. Fakulteten avlönar 12 professurer, 9 biträdande professurer, 13 docenter och 20 lektorer samt ett antal assistenter. Professorstjänsterna har inriktning mot idrottspedagogik, hälsopedagogik, idrottspsykologi, biomekanik, idrottsfysiologi, idrottssociologi, fysioterapi, folkhälsovetenskap och idrottsmedicin. Det statliga stödet uppgår till ca 15 miljoner FMK för forskning och utbildning. Den idrotts- och hälsovetenskapliga fakulteten intar en forskningsmässigt stark ställning inom både det humanbiologiska och beteendevetenskapliga som hälsovetenskapliga ämnesområdena.

Anslagen till både högre utbildning och forskning kommer i Finland från Utbildningsministeriet. Av de 15 miljonerna finska mark går ca 10 miljoner (närmare 15 miljoner svenska kr) till forskningen. Dessa pengar fördelas av ett Idrottens forskningsråd till olika forskningsprojekt. Dessutom ger Utbildningsministeriet årligen omkring fyra miljoner mark (nästan sex miljoner svenska kr) till de Olympiska idrottscentra som finns i Finland – bl. a. ett i Jyväskylä – för att användas till tillämpad idrottsforskning. Förutom detta ekonomiska stöd har Finlands Olympiska Kommitté (FOK) vissa ekonomiska medel avsatta till specifika idrottsforskningsprojekt. Näringslivssponsrat forsknings- och utvecklingsarbete inom idrotten beräknas uppgå till ungefär en miljon mark. Totalt sett innebär detta ett ekonomiskt stöd till idrottsforskning på över 20 miljoner svenska kronor, en summa som vida överstiger de svenska satsningarna på idrottsforskning.

Det kraftiga stödet till finsk idrottsforskning har resulterat i att den finska idrottsforskningen på senare tid nått hög standard sett i ett internationellt perspektiv. Speciellt framgångsrika har man varit inom biomekanisk forskning, men även den fysiologiska forskningen har rönt internationellt erkännande. Inom det samhällsvetenskapliga fältet ligger

man också väl framme i centrala områden som idrottspedagogik, idrottspsykologi och idrottssociologi. Områden där utvecklingen ännu inte kommit lika långt är idrottshistoria och idrottsfilosofi. Där saknas också högre tjänster (professurer).

4.2 Europa och Nordamerika

Forskning och utvecklingsarbete med inriktning mot idrott förekommer i alla industriländer och i jämförelse med Sverige oftast i större omfattning. Vid ett stort antal universitet och högskolor i Norden och i Europa existerar sedan flera år ett antal idrottsliga nätverk för utvecklade kontakter och utbyte av kunskap.

I de flesta länder runt om i Europa förs en mer eller mindre livlig debatt om ämnet idrott. Diskussionen kretsar ofta kring huruvida idrott skall betraktas som ett eget akademiskt ämne eller om det skall refereras till som ett tvärvetenskapligt begrepp med olika moderdiscipliner.

I Europa, och särskilt i Norden, bedrivs idrottsutbildning för att i huvudsak kunna tillgodose behovet av lärare i ämnet idrott. I USA, men också i övriga anglosaxiska länder, finns en väl uppbyggd verksamhet med kurser och program inom området för idrott och hälsa. Det pågår ett omfattande internationellt arbete, främst i Europa, med att utveckla ett samarbete kring kurser och program på olika nivåer i allt från grund- och magisternivå till rena forskarkurser. Det viktigaste nätverket är "European Network of Sport Sciences in Higher Education". Inom organisationen finns kommissioner vars huvudsakliga uppgift syftar till att utveckla en samverkan kring internationella utbildningsprogram för idrott- och hälsovetenskap.

Tyskland är förmodligen det land i Europa som kommit längst inom området för idrottsforskning och utbildning. Allt sedan tidigt 1960-tal har Tyskland successivt byggt upp och utvecklat verksamheten inom det tvärdisciplinära fältet för idrott. Idrottshögskolan i Köln har exempelvis status av ett eget universitet. I Tyskland finns dessutom möjligheter och rättigheter att slutföra studier ledande till doktorsexamen i idrottsvetenskap vid 41 andra universitet (Annerstedt, 1996).

På grund av tids- och resursskäl har ingen granskning kunnat göras hur idrottsforskning organiseras och finansieras i de olika länderna i Europa och i USA. En sådan uppgift är mycket intressant, men omfattningen på en sådan studie har snarast karaktären av ett eget forskningsprojekt.

5 Finansiering av den idrottsrelaterade forskningen i Sverige - medel, anslag och bidragsgivare

5.1 Inledning

Idrotten har en bred genomslagskraft i samhället och berör och engagerar människor i alla åldrar. Dessutom har idrotten utvecklats till att bli en inte helt obetydlig ekonomisk faktor. Fysisk aktivitet är hälsobefrämjande och genom idrottsrörelsen får medborgarna en möjlighet till ett aktivt liv. Relativt omfattande samhällsstöd utgår till idrotten. Idrottsforskningen ansvarar för en viktig del i idrottsrörelsens utveckling. Den är dessutom en förutsättning för att nå ett optimalt idrottande på alla fronter, vilket inbegriper forskning kring barn- och ungdomsidrott likväl som om motions- och elitidrott.

I figuren nedan presenteras de huvudsakliga finansiärerna till idrottsforskningen i Sverige. Dessa medels- och anslagsgivare representerar de institutioner och myndigheter som mer eller mindre kontinuerligt stödjer den idrottsrelaterade forskningen i landet.

Figur 1. Huvudsakliga aktörer som bidrar till finansieringen av idrottsforskning

För att på ett överskådligt sätt kunna klarlägga bilden över idrottsforskningens finansiering i Sverige valde vi att utgå från år 1987 och framåt. Under denna tidsperiod har en del avgörande beslut tagits vilka har varit av betydelse för den idrottsrelaterade forskningens utformning och finansiering. Som exempel på viktiga förändringar med ekonomiska konsekvenser kan nämnas nedläggning av Idrottens forskningsråd (IFR) och skapandet av Centrum för idrottsforskning, omorganisation av Lärarhögskolan i Stockholm samt inrättandet av fyra nya professurer med idrottsanknytning.

Under 1987 utkom flera betydande arbeten (RJ 1987:2 Samhällsvetenskaplig och humanistisk idrottsforskning, SOU 1987:70 Idrottens forskning och högre utbildning), vilka överblickade området för utbildning och forskning i Sverige. Detta var ytterligare ett skäl till varför vi valde 1987 som utgångspunkt i vår breda översikt av den idrottsrelaterade forskningen.

5.2 Riksidrottsförbundet (RF)

Enligt RF behövs idrottsforskningen för att kunna utveckla olika idrottsaktiviteter och idrottsrörelsen som helhet. Idrotten behöver kunskap om omvärlden, och förändringar i den, och andra förutsättningar som kan påverka verksamheten. Lika viktigt är att det omvända förhållandet råder dvs. att forskare vid universitet och högskolor är i behov av löpande och aktuell kunskap om idrottens utveckling. RF:s uppfattning är att statens skall sörja för den

grundläggande kompetensutvecklingen i samhället och därmed också kunskapen om idrotten och dess villkor.

Även om det mot den här bakgrunden är staten, enligt RF, som har det huvudsakliga ansvaret för forskning och långsiktig kompetensuppbyggnad i frågor som rör idrott och idrottsrörelsen i allmänhet, kan aldrig RF frånsäga sig sitt ansvar för utvecklingen av idrotten och dess medlemmar. RF har det övergripande ansvaret för en positiv utveckling av idrotten. Idrottsverksamhet är bra för samhället och samhällets stöd, av bl. a. idrottsforskning, gynnar både samhälle och idrott (RF:s Forsknings- och utvecklingspolicy, 1995).

Arne Ljungqvist, RF:s ordförande, skriver i en ledare i Svensk Idrott 3/97 att "med den omfattning idrottsrörelsen har, med de pengar som finns i omlopp inom vår rörelse och med det samhällsstöd vi får, är det självfallet ett vitalt samhällsintresse att verksamheten sköts på ett bra sätt". I samma artikel diskuterar Ljunqvist "Idrottsutredningen" där han understryker att utredningen helt i enlighet med direktiven skall "utvärdera det statliga stödet till idrotten". Han menar dock att det emellertid finns en risk att idrotten kan komma att utredas och inte det statliga stödet. Ljungqvist avslutar med att poängtera att idrottsrörelsens centrala uppgift i det interna arbetet är att bedriva och klarlägga hur bra idrott bedrivs. På det viset kan idrottsrörelsen även i fortsättningen hävda att idrottsrörelsen verksamhet bäst leds av idrottsrörelsen själv.

Även i Svensk Idrott 4/97 och 6/97 diskuteras "Idrottsutredningen" i ledarartiklar av Carl-Gustav Anderberg (ordförande SOK) och Rolf Carlson (SISU:s förbundsordförande). I artiklarna behandlas just värdet och inriktningen av idrotten och dess betydelse för samhället. Vidare diskuteras hur värdet av idrotten både kan mätas i pengar och i en väl fungerande idrott som en viktig del i ett samhälle. De båda ledarskribenterna påpekar vikten av Idrottsutredningens arbete samtidigt som de understryker nationens behov av en väl fungerande idrottsrörelse med det statliga stödet som en grundförutsättning för idrottens utveckling.

Statens samlade stöd till idrotten uppgick till 786 miljoner vid senaste räkenskapsåret (950701-961231, 18mån.). Inom RF diskuteras idrottsforskning i termer av forskning och utveckling (FoU). Enligt RF känns denna beteckning mer relevant för rörelsen då idrotten har ett mångvetenskapligt behov med vida tillämpningsområden. I FoU-begreppet omfattas både grund- och tillämpad forskning liksom kombinationen forskning och utvecklingsarbete. Forskningsbegreppet används i huvudsak av RF i sammanhang där stödet går ut till etablerade forskningsinstitutioner. Men det är hela tiden RF:s behov som styr fördelningen och benämningen av uppdragen. FoU-verksamhet i RF:s regi

kan lika gärna röra sig om ekonomiskt stöd till ett utvecklingsarbete långt ut i idrottsverksamhetens gräsrötter.

Vid senaste räkenskapsåret (18 mån.) avsattes RF 12,7 miljoner i forsknings- och utvecklingsbidrag. Av detta belopp användes ca 7.5 miljoner till stöd för "ren" idrottsforskning genom bidraget till Centrum för idrottsforskning. Utöver detta finansiella stöd till CIF har även mindre belopp fördelats till uppdragsforskning kring olika teman som bl. a. "kvinnor och idrott". Summorna för "temaforskning" rör sig normalt om en eller ett par månadslöner för forskaren som utför uppdraget.

Resten av "FoU-pengen" fördelas på olika för idrottsrörelsen relevanta utvecklingsprojekt ute på fältet. I vissa undantagsfall har RF stött större forskningsprojekt i form av uppdragsforskning kring väsentliga undersökningar rörande idrottsrörelsens utveckling. Exempel på detta är P. Nilssons arbete från 1994 "Den allvarsamma fritiden", där barns och ungdomars fritidsvanor och livsstil blev kartlagd. Ytterligare ett exempel på betydande projekt stött av RF är "Strategisk profilering och positionering av svensk idrott" (Berg m. fl., 1993), som behandlar svensk idrott ur ett resursperspektiv.

Sedan 1995 ligger prioriteringen av FoU inom följande områden:
- barn- och ungdomsidrott
- motion och folkhälsa
- jämställdhet
- prestationsutveckling (Utvecklingscentra, Olympisk Support)

Riksidrottsförbundet ser på idrottsforskningen som ett tvär- och mångvetenskapligt område. Då RF strävar efter att utveckla idrottsforskningen, ligger det självfallet i RF:s intresse att agera för att övriga forskningsråd och stiftelser som t. ex. Medicinska forskningsrådet, Humanistisk- och samhällsvetenskapliga forskningsrådet, Riksbankens Jubileumsfond m. fl. ökar sina satsningar på den idrottsrelaterade forskningen. För RF:s del utgör anslaget till CIF det huvudsakliga stödet till idrottsforskningen. Därutöver stöds punktinsatser genom uppdragsforskning och utvecklingsarbeten ute i rörelsen.

I sina utgångspunkter för FoU-verksamhet förtydligar RF att staten har det övergripande ansvaret för "att skapa ekonomiska och organisatoriska förutsättningar för en kvalificerad och långsiktig kunskapsutveckling/ uppbyggnad inom det högre utbildnings- och forskningsväsendet för idrottens utveckling" (RF:s FoU-policy 1995). En mycket central uppgift för RF är att hävda idrottens forskningsintressen genom att spela en aktiv roll i relationen till statsmakten. För att kunna fullgöra de intentioner som RF satt upp för sina satsningar på FoU-arbeten markeras i "policy-dokumentet" (1995) att RF bör avsätta 3-5 % av det

årliga anslaget för FoU varav hälften av denna satsning (ca 8-10 milj.) hämtas från SF:s tilldelning på ca 200 miljoner.

5.3 Olympisk Support

Riksidrottsstyrelsen (RS) och Sveriges Olympiska kommitté (SOK) startade 1992 ett gemensamt projekt för prestationsutveckling av svensk idrott. Projektet fick namnet Centrum för prestationsutveckling (CPU). Detta projekt skulle pågå under fyra år med en möjlighet till fortsatt satsning mot år 2000. Några av målsättningarna var att svenska idrottsmän och kvinnor skulle få möjlighet att maximalt utveckla sin prestationsförmåga med sikte på högsta internationella nivå. Svensk idrott skulle ta sikte på att inta positionen som världsledande när det gällde att tillämpa ny kunskap på alla områden av betydelse för prestationsförmågan. Dessutom skulle svenska tränare och ledare ges möjlighet att maximalt utveckla sin kompetens för att kunna svara upp mot kraven som ställs på tränare och ledare i yppersta eliten.

Under 1996 gjordes en utvärdering av projektet. I rapporten konstaterades att Specialförbunden (SF) i huvudsak varit nöjda med CPU:s verksamhet. RF och SOK förhandlade i slutet av 1996 om en fortsatt satsning, vilket utmynnade i ett 8-årigt samarbetsavtal. Satsningen sorterar numera (1997) under SOK med namnet "Olympisk Support" (OS). Målet är att uppnå en permanent verksamhet med inriktning mot optimal prestationsutveckling av svenska elitidrottare.

Olympisk Supports totala budget ligger på ca 9 miljoner (RF ca 5miljoner + SOK ca 2miljoner + Svenska spel AB ca 2 miljoner). Av den årliga budgeten avsätts ungefär 3-5 % till uppdragsforskning, kunskapsöversikter och tematiska utvecklingsarbeten. Ett undantag gjordes dock under startåret 1992/93, då drygt 2 miljoner avsattes till tränarinitierade projekt med forskare som stödpersoner. Det inkom 85 ansökningar varav 32 stycken beviljades. Vid granskningsarbetet och under den slutliga fördelningen av anslagen utgjorde Centrum för idrottsforskning huvudsaklig stödorganisation. Vid denna tidpunkt hördes flera kritiska röster som anmärkte på att en så stor summa pengar inte kom den "rena" idrottsforskningen till godo. Dessutom rådde det delade meningar om huruvida projekten var utvecklingsarbeten eller idrottsforskning. Det är möjligt att det så här i efterhand hade varit mer ändamålsenligt att benämna projekten för tillämpade idrottsspecifika utvecklings- och/eller forskningsprojekt.

Inom Olympisk Support kan behovet av specifik idrottsvetenskaplig kunskap premieras tack vare ett nära samarbete med Centrum för idrottsforskning. Syftet är att betona de behov som uppkommer inom

Olympisk Supports elitsatsning, vad gäller idrottsforskning, så att de uppmärksammas vid CIF:s fördelning av forskningsmedel. Undantagsvis skall Olympisk Support, liksom tidigare, stödja riktade forskningsinsatser som är av akut intresse. Det handlar då med fördel om elitidrottarens villkor och utveckling.

Olympisk Support har en klar linje i fråga om vad som är erforderlig idrottsforskning och har kritiserat densamma för att starkt ha försummat den praktiska tillämpade idrottsforskningen, framför allt den elitinriktade (DN 970920). Företrädare för organisationen är noggranna med att understryka att målsättningen för deras verksamhet grundar sig på utveckling av Sveriges elit. På ledarsidan driver Olympisk Support även en del tränar- och ledarinitierade projekt som syftar till att stärka kårens kompetens inom väsentliga områden för elitidrotten i Sverige.

5.4 Centrum för idrottsforskning

Från att ha fungerat sedan 1970 som Idrottens forskningsråd (IFR) med en startbudget på 300 000 kr (SOU 1969:29) bildades Centrum för idrottsforskning 1988. Under en övergångsperiod fanns CIF parallellt med IFR under fyra år fram till 1992 då den "gamla" organisationen lades ned definitivt. IFR:s budget hade emellertid ökat med tiden till 3,8 miljoner kr vid tidpunkten för nedläggningen. Syftet med den nystartade verksamheten (CIF) var att fungera som ett nationellt organ som verkar för idrottens utveckling och kunskapsuppbyggnad (forskning/utbildning). Utbildningsdepartementet har allt sedan starten 1988 tillskjutit medel för verksamheten. CIF har även sedan 1992 erhållit ett bidrag av RF på motsvarande 1 % av RF:s totala budget. I dag (1997) har CIF en budget på 10 miljoner varav 5 miljoner är från RF och en lika stor del på 5 miljoner kommer från Utbildningsdepartementet.

De senaste åren har CIF och dess vetenskapliga råd haft ca 140 ansökningar/år att behandla, vilket i pengar betyder ungefär ett äskande om stöd på ca 35 miljoner. CIF:s budget tillåter en fördelning av ca 8 miljoner/år dvs. knappt en fjärdedel av det totala söktrycket.

Det är alltså det vetenskapliga rådet, med sina fyra ledamöter och ordförande, som bedömer ansökningarna. Efter bedömningsarbetet lägger det vetenskapliga rådet fram ett förslag till styrelsen för varje enskild ansökan med antingen ett beviljande eller ett avslag beträffande ansökan i rekommendationen. I realiteten har det vetenskapliga rådet ett stort inflytande på beslut, då styrelsen inte har vare sig möjlighet eller tid att granska alla ansökningar. I princip följer styrelsen det vetenskapliga rådets förslag angående avslag eller beviljande av en pro-

jektansökan. I "beviljandet" ligger oftast också att justera de sökta summorna nedåt, dvs. minska de sökta forskningsbidragen.

En viktig del i CIF:s arbete är spridningen av resultat från slutförda projekt. CIF utnyttjar flera kanaler i arbetet med att nå ut med resultat. Den årliga sammanställningen av forskningsrapporter utgör dess kanske främsta medel i spridning av forskningsresultat. Tidskriften "Svensk idrottsforskning" utgör även den ett led i arbetet med att vidareförmedla intressanta forskningsresultat. Utöver dessa två kanaler redovisas även forskningsresultat via konferenser, utbildare och informella träffar forskare emellan.

Något av styrelsens, och kanske framför allt det vetenskapliga rådets, dilemma ligger i att göra en rättvis fördelning av pengar mellan olika forskningsområden. I grunden är det den vetenskapliga relevansen som skall vara avgörande, men i bedömningsarbetet ingår det organisatoriska och ekonomiska faktorer som är starka påverkansfaktorer. Det är sålunda flera motstridiga ståndpunkter som måste behandlas i diskussioner kring en "rättvis" fördelning. Som exempel kan nämnas de medicinska/fysiologiska forskningsprojektens behov av apparatur kontra humanisternas och samhällsvetarnas ringa omkostnader i sin forskning bortsett från lönedelen som oftast utgör den största posten. De medicinska/fysiologiska lärarna har dessutom oftast mindre undervisningsskyldigheter i sina tjänster (200 tim./termin) jämfört med övriga (400 tim./termin). Dessa regler gäller lektorstjänster och motsvarande, men inte professorerna som normalt inte söker lön då forskning ingår i tjänsten.

Detta innebär att de medicinska/fysiologiska tjänsterna har bättre förutsättningar för forskning inom tjänsten. Innehavare av lektorstjänster inom humaniora och samhällsvetenskap kräver däremot större lönebidrag för sin forskning då denna verksamhet inte ryms inom tjänsten. Dessa exempel på problematiken kring en rättvis fördelning av pengar ger bara en fingervisning om vad styrelsen och det vetenskapliga rådet har att brottas med i fördelningsfrågor. Ytterligare några problematiska bedömningsfaktorer diskuteras längre fram i rapporten.

Avslutningsvis kan nämnas att den huvudsakliga områdesuppdelningen som är gällande vid fördelning av medel består av: beteendevetenskap/humaniora, fysiologi/medicin/biomekanik/traumatologi och slutligen teknik.

5.4.1 Redovisning av medels- och anslagsfördelning från CIF

För att göra en övergripande genomgång av fördelade medel ansåg vi, med tanke på de förändringar som skett (inrättandet av 4 professurer 1988, tillskapandet av CIF, budgetökning i CIF:s verksamhet från 1993) att en tioårsperiod ger en god inblick i hur pengar har fördelats utifrån storlek och inriktning. I tabell 1 finns en sammanställning av CIF:s fördelade medel i förhållande till de sökta beloppen under den undersökta perioden. Tabellen redovisar också söktryck dvs. antal ansökningar i relation till antal beviljade projekt.

Tabell 1. Sammanställning av beviljade projekt och fördelade medel under åren 1987 till 1996.

År	Antal ansökningar	Beviljade projekt	Sökt totalt belopp (kr)	Fördelade Medel (kr)
1987	120	72	7 417 077	1 843 000
1988	158	88	10 710 000	2 118 500
1989	105	80	8 232 000	1 816 200
1990	122	81	10 673 117	2 426 000
1991	102	73	9 758 233	2 421 000
1992	103	69	13 161 859	2 860 000
1993	139	65	27 508 421	5 125 000
1994	111	86	18 034 981	7 422 000
1995	135	56	34 000 000	6 261 920
1996	128	66	35 044 153	* 8 960 000
TOTAL:	**1 223**	**736**	**174 539 841**	**41 253 620**

* 18 månader

Under denna period har det utöver redovisade medel i tabellen också fördelats pengar varje år i form av stöd till organisationer (ex. Svensk förening för beteendevetenskaplig idrottsforskning – SVEBI, Svensk förening för idrottshistorisk forskning – SVIF), temaprojekt (ex. Arbetsgruppen för jämlik idrott) och akutanslag. De samlade totalbeloppen genom åren till dylikt stöd har pendlat mellan 50 000 kr till maximalt 250 000 kr per år.

Vad som tidigare har nämnts är att CIF sedan 1995 även fördelar medel till utbildningsbidrag och forskarassistenttjänster. Ansökningshandlingar skickades ut hösten 1995 som ett cirkulärbrev till universitet och berörda institutioner och det vetenskapliga rådet ålades att bedöma vilka som var bäst lämpade för tjänsterna. Utbildningsbidraget var

tillgängligt att söka för doktorander och bidraget var på 139 000 kr per år. De nio utbildningsbidragen fördelades till fem doktorander med medicinsk inriktning och fyra med inriktning mot humaniora/beteendevetenskap. För behörighet till en forskarassistenttjänst krävdes att forskaren var disputerad. De fyra tjänsterna (160 000 – 200 000 kr/år per tjänst) erhölls av forskare som samtliga hade en medicinsk inriktning. Möjligheten att söka utbildningsbidrag och forskarassistenttjänster är något relativt nytt (hösten -95) och de ligger utanför budgeten för projektanslagen varför de inte har räknats in i redovisningen av CIF:s fördelning av medel.

De sökta beloppen har under de senaste åren ökat kraftigt. För att belysa differensen mellan äskade medel och fördelade medel illustreras förhållandet schematiskt i figur 2.

Figur 2. Sökt totalbelopp i förhållande till fördelade medel från 1987 till 1996.

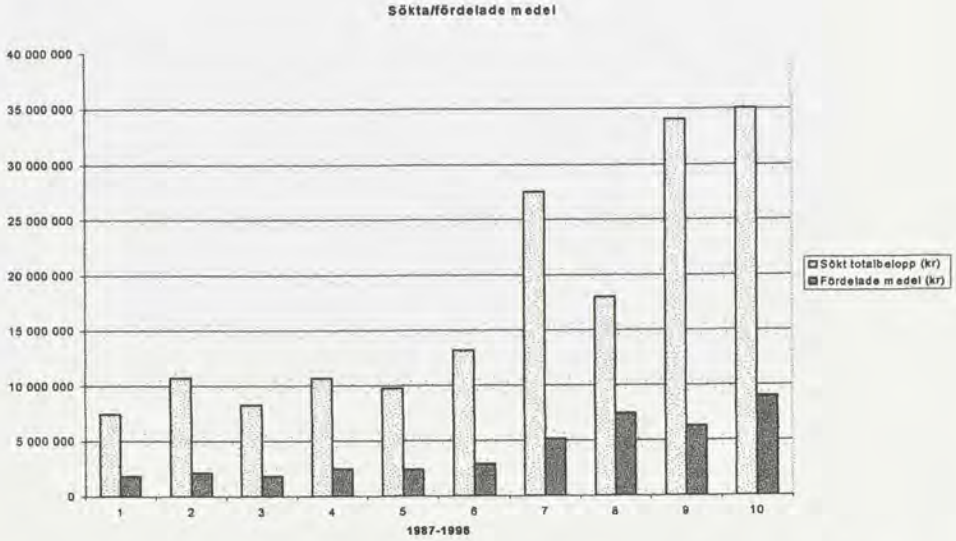

Söktrycket sköt i höjden under 1993 års budget. Det sökta totalbeloppet ökade från 13 miljoner till dryga 27 miljoner. Detta hade sin huvudsakliga orsak i omstruktureringar som skedde av CIF:s ansvarsområde under 1992 (fördela forskningsanslag på uppdrag av Riksidrottsstyrelsen) och som i förlängningen betydde att både RF och Utbildningsdepartementet ökade sina anslag till CIF. De senaste åren har söktrycket varit oförändrat högt med omkring 140 ansökningar och äskade medel på ca 35 miljoner kronor. Med en fördelning på 8

miljoner kronor motsvarar det som sagt ungefär en fjärdedel av det totala sökbeloppet.

En annan intressant aspekt angående fördelade medel är tilldelningen inom de respektive inriktningarna, beteendevetenskap/humaniora, fysiologi/medicin/biomekanik/traumatologi och teknik. CIF har av regeringen ålagts att ansvara för att stödja, samordna och initiera idrottsforskning i Sverige varför en rättvis fördelning av medel till de olika inriktningarna utgör ett viktigt åtagande. I tabell 2 redovisas en sammanställning över vilken tilldelning de olika områdena erhållit av CIF under den undersökta perioden.

Tabell 2. Fördelade medel inom de olika inriktningarna från 1987 till 1996.

ÅR	Beteendevetenskap/Humaniora			Fys./Med./Biomek./Traumatologi			Teknik		
	Antal (st)	% av total	Belopp (kr)	Antal (st)	% av total	Belopp (kr)	Antal (st)	% av total	Belopp (kr)
1987	19	26,4%	639000	51	70,8%	1124000	2	2,8%	80000
1988	20	25,6%	625000	55	70,5%	1403500	3	3,8%	90000
1989	21	26,3%	553200	55	68,8%	1203000	4	5,0%	60000
1990	20	24,7%	731000	60	74,1%	1645000	1	1,2%	50000
1991	12	16,4%	562000	59	80,8%	1759000	2	2,7%	100000
1992	22	31,9%	843000	47	68,1%	2017000			
1993	20	30,7%	1516000	45	69,3%	3609000			
1994	22	25,6%	2120000	64	74,4%	5302000			
1995	21	37,5%	1780000	35	62,5%	4481920			
1996*	26	39,4%	2878000	40	60,6%	6082000			
TOTAL:	203		12247200	511		28626420	12		380000
			29,7%			69,4%			0,9%

(*1996/18mån.)

Den medicinska inriktningen har haft ett markant övertag vad gäller fördelade medel under tioårsperioden. Ett intressant inlägg i sammanhanget kan vara att vid IFR:s (CIF:s företrädare) utdelning för budgetåret 1986/87 tilldelades det medicinska området 63 % av de anslagna medlen och den beteendevetenskapliga inriktningen 30 % och slutligen det tekniska området 7 % (RJ 1987:2). Inga stora förändringar har alltså skett vad gäller fördelningspolitiken. Den störste förloraren är den tekniska inriktningen.

Även om det har jämnats ut något de sista två åren har de medicinska anslagen legat på mellan 60 och 80 % av den totala tilldelningen under den undersökta perioden. Det skall vara den vetenskapliga relevansen som avgör bifall eller avslag för en projektansökan. Söktrycket

är en annan faktor som spelar in vid fördelningen av medel. Med dessa givna referensramar i grunden angående fördelning av medel kan man fråga sig ifall den beteendevetenskapliga grenen verkligen blivit tillgodosedd eller kanske rentav eftersatt. En tilldelning på i genomsnitt 30 % tyder på att inriktningen beteendevetenskap/humaniora blivit åsidosatt.

Den tekniska idrottsforskningen har intagit en något perifer ställning genom åren. Men vad förklarar de tekniskt inriktade projektens bortfall? En möjlig förklaring kan vara att de har inlemmats under de biomekaniska området. En annan tänkbar förklaring kan vara att den tekniska idrottsforskningen har blivit mer produktbaserad på senare år. Detta innebär att forskningen knyts till ett visst märke/företag. Därmed överförs också det huvudsakliga ansvaret på det enskilda företaget/märket vad gäller forskning och utveckling. Som följd av detta driver de flesta större producenter egenfinansierad forskning inom verksamheten. Dessa bakomliggande skäl har säkert påverkat bortfallet av ansökningar av tekniska idrottsleraterade forskningsprojekt.

För att på ett överskådligt sätt klargöra den totala fördelningen inom respektive inriktning kan man i figur 3 utläsa den genomsnittliga tilldelningen under hela undersökningsperioden.

Figur 3. Total fördelning av medel till de olika ämnesinriktningarna åren 1987-1996.

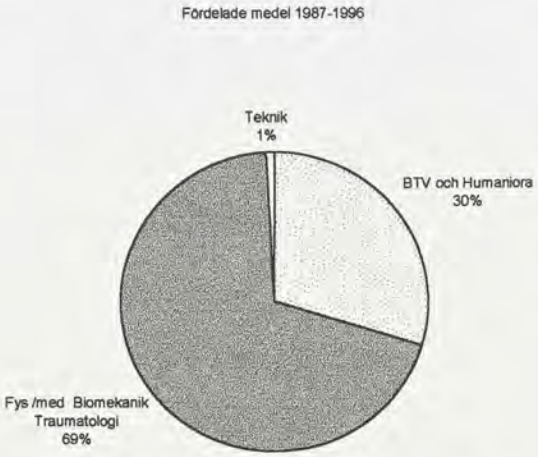

För att kunna ge ytterligare ett perspektiv på fördelningen av budgeterade medel hos CIF kan ett genomsnittligt projektanslag belysas. Beträffande projektanslag är det nödvändigt att understryka att i de flesta fall bör 25-30 % reduceras från de anslagna medlen då de ob-

ligatoriska lokal-, universitets- och institutionsavgifterna dras direkt från anslaget. Detta är viktigt att ha i åtanke i diskussionen som rör fördelningsproblematiken inom de olika ämnesinriktningarna. De medicinska/fysiologiska tjänsterna har som tidigare nämnts färre undervisningstimmar per termin jämfört med de beteendevetenskapliga- och humanistiska tjänsterna, vilket i realiteten innebär mer tid till forskning. Inom humanistiska- och samhällsvetenskapliga forskningsprojekt blir sålunda löneposten den mest betungande och därmed reduceras de anslagna medlen ytterligare av sociala avgifter (LKP), som för närvarande utgör ca 45%. Dessa redovisningstekniska åtgärder bör beaktas i diskussioner som rör faktiska kostnader för forskning.

Vi har valt att redovisa de genomsnittliga projektanslagen uppdelat i respektive område och under två femårsperioder (1987-1991 och 1992-1996). Detta för att kunna särskilja områdena samt att följa upp utvecklingen över tid.

Figur 4. Genomsnittligt projektanslag inom de respektive inriktningarna uppdelat i två tidsperioder (1987-1991 och 1992- 1996).

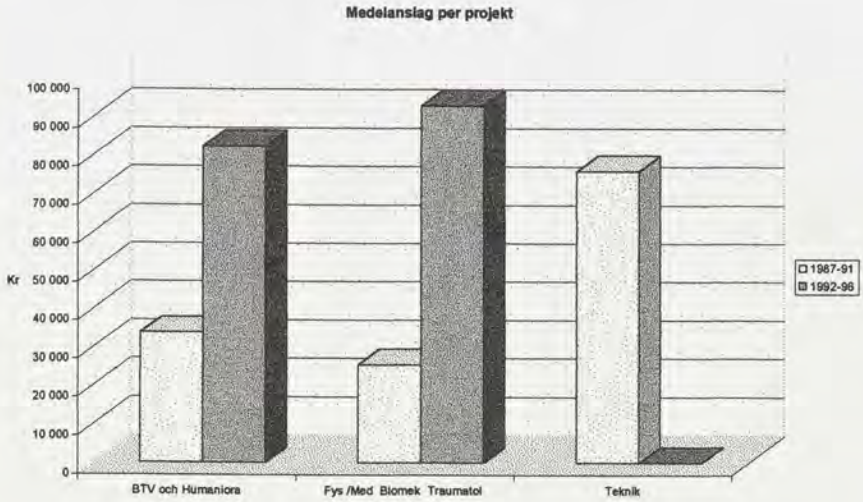

Stapeln som illustrerar den tekniska inriktningen ger ett högt genomsnittligt projektanslag under den första perioden (1987-1991). Detta har delvis sin förklaring i att det var få beviljade projekt (12 st.) varför satsningen på dessa renderade relativt stora belopp för den aktuella tidsperioden. Under den senare perioden (1992-1996) försvann de tekniska projekten helt vilket har diskuterats tidigare i denna rapport.

För de övriga två inriktningarna kan utläsas att de genomsnittliga projektanslagen har ökat rejält från ca 20 000 – 30 000 kr till det tredubbla dvs. ungefär 80 000 – 90 000 kr. Området beteendevetenskap/humaniora har ökat med 50 000 kr för ett genomsnittligt projektanslag. Störst ökning har området för fysiologi/medicin/biomekanik-/traumatologi erhållit med 70 000 kr/ projekt i genomsnitt. Förklaringen till de markanta ökningarna ligger förmodligen i CIF:s omorganisation (1992), vilket resulterade i ett ökat budgetanslag från Utbildningsdepartementet och RF. Sammanfattningsvis kan konstateras att även på denna punkt så har den medicinskt inriktade idrottsforskningen en ekonomisk mycket gynnad ställning.

Med tidigare diskuterade punkter kring kostnader för ett forskningsprojekts genomförande framstår de genomsnittliga anslagen som otillräckliga. I praktiken betyder en summa runt 80 000 till 90 000 kr att allt som blir över – efter obligatoriska avdrag på 25-30 % och driftskostnader – till lönekostnader för exempelvis en lektor på ett universitet är motsvarande en månadslön. Under den begränsade tiden är det dessutom tänkt att kvalitativ forskning skall bedrivas. De medicinska/fysiologiska tjänsterna har med andra ord ett klart gynnsammare läge då forskningsanslagen inte enbart måste nyttjas som lönemedel utan med fördel kan användas till t. ex. relevant forskningsapparatur.

Det kan nämnas att CIF:s genomsnittliga anslag för tio år sedan låg på runt 25 000 kr räknat i den tidens penningvärde (RJ 1987:2). Frågan är hur mycket ett genomsnittligt anslag på 80 000 till 90 000 kr egentligen har betytt i reell förbättring med tanke på penningvärdets förändring och alla avgifter som tillkommit de senaste åren. Erfarenheterna tyder snarast på en ganska avsevärd försämring för etablerade forskare med lektorstjänst och projektanslag. För de få forskare/doktorander som kunnat få forskarassistenttjänst/utbildningsbidrag på deltid är dock situationen betydligt bättre än tidigare.

I tabell 1 och 2 gavs en översiktlig bild över söktryck i förhållande till antal beviljade projekt och storleken på de tillgängliga medlen och hur dessa har fördelats. Vad som däremot inte går att tolka i materialet är alla de reservationer (vetenskapligt, storlek på anslag, mer eller mindre till en viss inriktning etc.) som föregått ett beslut om projektanslag. Fram till ett beslut är det flera avgörande frågor som måste diskuteras internt inom styrelsen och särskilt i det vetenskapliga rådet.

En viktig punkt som det vetenskapliga rådet har att ta hänsyn till är söktrycket inom respektive område. Exempel på problematik som kan uppstå kan vara om ett område med högst söktryck skall premieras eller om det skall vara en likvärdig fördelning. Ytterligare något att beakta är det sökta beloppet. Skall man satsa på ett fåtal större vetenskapliga

forskningsprojekt – långsiktiga och kostsamma – eller skall man prioritera ett större antal mindre projekt – mer kortsiktiga men billigare.

Beträffande de olika inriktningarna/områdena kan också diskuteras, vilket tidigare nämnts, hur området för fysiologi/medicin/traumatologi/biomekanik, som inte alltför sällan kräver kostsam apparatur, skall behandlas jämfört med forskning av beteendevetenskaplig/humanistisk karaktär. Skall projekt som kräver apparatur behandlas annorlunda? Bör beteendevet./humaniora-projekt tilldelas mindre anslag p.g.a. att de inte kräver kostsam apparatur eller skall det räknas som en fördel att ett projekt inte kräver apparatur?

Problematiken kring avslag/beviljande framstår som en komplex frågeställning med många infallsvinklar. I grunden är det naturligtvis den vetenskapliga kvalitén som bör bedömas, men vid de överväganden som görs innan beslut fattas spelar utan tvekan flera andra faktorer in.

Totalt sett verkar det vetenskapliga rådet i stor utsträckning följa principen om fördelning i förhållande till söktryck inom respektive område. Vid en närmare granskning av fördelning av beviljade anslag tycks dock en viss slagsida råda åt de idrottsmedicinska projekten. Vari förklaringen ligger kan man bara spekulera. Är det en fråga om kvalitet, behov eller är det delvis en avspegling av beslutsfattarnas intresseinriktning. En avslutande fundering kring den komplexa fördelningsproblematiken kan vara om inte "skutan" borde rätas upp och att man borde låta en jämnare vind få blåsa över idrottsforskningsfältet. Det skulle på sikt utan tvekan gynna idrottsvetenskapen i stort om alla delar fick någorlunda lika fördelning.

5.5 Övriga forskningsråd

Förutom basanslag till universitet och högskolor utnyttjar staten även andra finansieringsmodeller för att fördela medel till olika forskningsområden. Genom forskningsråden kan staten understödja forskning på områden med olika inriktning. Forskningsrådens huvudsakliga uppgift är att stödja inomvetenskaplig motiverad forskning samt i sin roll fungera som nationell instans för fördelning av bidrag för riktad forskning (SOU 1996:29).

Det är också delvis genom bidrag från forskningsråden som den idrottsrelaterade forskningen kan finansieras. Under datainsamlingsperioden kontaktades de stora forskningsråden (HSFR, MFR, NFR, SFR, FRN) för att kunna klarlägga om några av råden finansierat forskningsprojekt med inriktning mot idrottsområdet. Det visade sig dock att endast två forskningsråd (HSFR, MFR) stött ett fåtal projekt med idrottsanknytning under den gångna tioårsperioden.

Man kanske hade förväntat sig att finna några finansierade forskningsprojekt med inriktning mot handikappidrott hos antingen Forskningsrådsnämnden (FRN) eller det Socialvetenskapliga forskningsrådet (SFR). Under den undersökta tioårsperioden har dessa båda delat på ansvaret för att samordna och särskilt stödja handikappforskning (Stukát, 1997). Forskning kring handikappidrott är över huvudtaget ett starkt eftersatt område, vilket diskuteras i avsnittet om övriga bidragsgivare längre fram i rapporten.

Vid en genomgång av beviljade idrottsrelaterade forskningsprojekt hos Humanistisk- och Samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HSFR) under åren 1987 till 1996, finner man att det är fem projekt med idrottsanknytning som tilldelats medel.

– Kvinnorna och idrottsrörelsen
1987
180 000 = 180 000 kr

– Idrott och samhälle i Mindre Asien (projekt I)
1987 1988
135 000 + 135 000 = 270 000 kr

– Idrott och samhälle i Mindre Asien (projekt II)
1989
140 000 140 000 kr

– Sports for disable- research conference on current knowledge and future directions
1989
40 000 40 000 kr

– Barn- och ungdomsidrott: kulturellt innehåll och sociala relationer i ett nutidsfenomen
1991 1992
454 000 + 360 000 = 814 000 kr

TOTAL: 1 444 000 kr

Då HSFR:s syfte är att befrämja humanistisk- och samhällsvetenskaplig forskning över hela samhällsområdet kan idrottens tilldelning, med tanke på dess betydelse för samhället som helhet, upplevas som helt otillräcklig. Med en budget på 191 miljoner per år (1997) borde den idrottsrelaterade forskningen vara värd en mer framskjuten plats

bland de beviljade projekten. I HSFR:s totala budget ligger alltså anslagen till idrottsforskningen på promillenivå.

Hos Medicinska forskningsrådet, kunde under samma tidsperiod, 1987 till 1996, endast ett projekt knytas direkt till den idrottsrelaterade forskningen. MFR har likt HSFR en stor årlig budget för projektanslag (drygt 200 miljoner/1997) varför ett större ansvar för medicinsk idrottsrelaterad forskning borde ha varit möjlig. Endast nedanstående projekt fick medel.

– Knee joint changes in post traumatic osteoarthrites and methods for meniscus and artilage repair.
1994 TOTAL: 120 000 kr

Det är tveklöst en mycket klen tilldelning som idrottsområdet har erhållit hos MFR. Gränsdragningen till vad och vilka målgrupper som medicinska forskningsprojekt syftar kan vara något oklart, då resultat inom detta område kan appliceras på flera användningsområden. Det är också ett känt faktum att de medicinska idrottsforskarna i sina ansökningar till MFR ytterst sällan avgränsar sina projektansökningar till att enbart innefatta idrottsområdet. Den forskning de bedriver är ofta grundforskning vars resultat kan tillämpas på flera områden. Det har emellertid också påtalats bland idrottsforskare med medicinskt inriktning att det kan vara fördelaktigt av "taktiska" skäl att utelämna idrott som term i projektansökan.

Det är därför troligt att flera projekt inom den "vanliga" medicinska forskningen kan komma idrotten till godo. Man kan dock konstatera att projekt som direkt syftar till idrottens problemområden inte har uppmuntrats i någon större utsträckning utan har snarare kraftigt förbisetts.

Inställningen till idrottsforskning i allmänhet kan från stora delar av forskarvärlden tolkas som ignorant. Det är få projekt med idrottsanknytning som beviljas anslag från övriga forskningsråd. Delvis kan förklaringen ligga i inrättandet av Centrum för idrottsforskning (1988), men med tanke på de många hundratals miljoner som det medicinska och humanistisk-samhällsvetenskapliga råden förfogar över, jämfört med CIF:s budget på 8 miljoner, är det ändå anmärkningsvärt hur få idrottsrelaterade projekt som erhållit forskningsanslag. Dessutom, mot bakgrund av idrottens genomslagskraft och ställning i samhället, förefaller idrottsforskningens ringa tilldelning som något märklig. Kan det fortfarande vara så att forskningen som har med fysisk aktivitet och idrott att göra har lägre status i forskarsamhället än annan forskning?

5.6 Övriga bidragsgivare till idrottsrelaterad forskning

Det finns ett flertal andra finansiärer till den idrottsrelaterade forskningen, varav vi redan berört några. Vid en närmare granskning av privata donatorer och stiftelser är fältet något svårtillgängligt. Det är möjligt att vi får reservera oss något i vår genomgång av sådana bidragsgivare i brist på täckande information. För att kunna "ringa in" forskningsprojekt med stöd från denna sektor krävs förmodligen en direkt kontakt med forskaren själv.

För universitet och högskolor har privata fonder och stiftelser blivit viktiga finansiärer. Det finns ett flertal fonder, men det är egentligen bara de stora fonderna som har möjlighet att helt eller delvis finansiera forskning av betydande karaktär (SOU 1996:29). Exempel på en sådan är Riksbankens Jubileumsfond (RJ).

Denna stiftelse har en ansenlig budget (149 miljoner/1996) och ett årligt söktryck på omkring 500 miljoner. Stiftelsen har till ändamål att främja och understödja vetenskaplig forskning. Riksbankens Jubileumsfond är vid sidan av HSFR den främsta finansiären av forskningsprojekt med historiska -, samhällsvetenskapliga- och komparativa perspektiv.

Under den period (från 1987 och framåt) som vi huvudsakligen undersöker i detta arbete visar det sig vara tre projekt som tilldelats medel.

– Vad händer efter elitidrottskarriärens slut ?

1987	1989	1990	1991	
75 000 +	120 000 +	235 000 +	270 000 =	700 000 kr

– Svensk cykel- och skidsports beroende av den tekniska och ekonomiska utvecklingen under 1900-talet

1989	1990	1991	
320 000 +	300 000 +	300 000 =	920 000 kr

– Studier, fritid och kroppskultur

1993	1994	1995	1996	
70 000 +	575 000 +	575 000 +	550 000 =	1 770 000 kr

TOTAL: 3 390 000 kr

RJ:s utdelning av medel till idrottsrelaterade projekt i Sverige under den undersökta perioden är kanske inte så imponerande i antal projekt

räknat. Vad man däremot kan notera är att bidragen till de projekt som erhållit stöd i den hårda konkurrensen är ganska omfattande. Det är väsentligt att uppmärksamma att RJ beviljar ramanslag, vilket medför att lokala omkostnadsavgifter, mervärdesskatt och, i förekommande fall, lokalkostnader ingår i beviljade belopp.

Det ligger i RJ:s policy att stödja projekt av longitudinell karaktär. Stora forskningsråd och stiftelser med en stor budget liknande RJ:s kan, till skillnad från CIF, ge ett helt annat ekonomiskt stöd till idrottsforskningen. Det har visat sig att forskningsprojekt som kan stödjas på längre sikt ofta redovisar forskningsrapporter av hög klass. Etablerade forskare inom idrottsområdet har understrukit vikten av att kunna arbeta över en längre tid för att bättre kunna utveckla sina metoder och följa upp resultat. I denna fråga får man säga att RJ har varit föredömlig i sitt ekonomiska stöd till de enstaka idrottsrelaterade projekt man understött.

Skolverket (tidigare Skolöverstyrelsen) är ytterligare en aktör bland bidragsgivarna till den idrottsrelaterade forskningen. Beviljade idrottsprojekt har naturligtvis någon form av anknytning till ämnet idrott i skolan. Skolverkets satsningar på forskning har sin huvudsakliga tyngdpunkt på insatser kring skolan som utbildningsmiljö, utvecklingsmiljö och undervisning etc.

Under den undersökta tioårsperioden finns några beviljade projekt med idrottsanknytning. Den summa som lagts ned på forskning kring ämnet idrott i skolmiljö relaterat till storleken på de totala forskningsstödet (35 miljoner 1995/96), visar tydligt på idrottsämnets perifera roll i skolverksamheten.

– Idrottsgymnasiernas hemortsalternativ
1987 179 000 kr

– Flickornas socialisation till idrott och motion

1990		1991		1992		
100 000	+	100 000	+	100 000	=	300 000 kr

TOTAL: 479 000 kr

Det borde finnas betydligt större utrymme för fler idrottsrelaterade projekt inom Skolverkets anslagsramar, då miljön med barn i skolåldern bildar en bra plattform för undersökningar. Idrott utgör ett stort inslag i barns- och ungdomars liv varför forskning kring barn- och ungdomsidrott skulle kunna utnyttja skolmiljön som inrymmer barn som både står inom och utanför idrottsrörelsen. Ämnet Idrott och hälsa

borde också rimligen vara av stort intresse för Skolverket med tanke på de omstruktureringar som skett i läroplanen de senaste åren angående idrottsämnet (Lpo 94 och Lpf 94), som fått en kraftig reducering av timantalet och en vidgad målsättning.

Försäkringsbolaget Folksam har bidragit till idrottsforskningens finansiering genom att stödja specifika idrottsrelaterade forskningsprojekt. Ett sådant projekt var LIV 90. Detta forskningsprojekt var en brett upplagd undersökning av vuxnas livsstil, fysiska prestationsförmåga och hälsotillstånd. Den undersökta gruppen bestod av omkring 2 000 slumpmässigt utvalda kvinnor och män i åldrarna 20 till 65 år i åtta län. För genomförandet av detta projekt tillsköt Folksam ca 1,5 miljoner kr, vilket i dessa sammanhang bör räknas som en relativt stor summa.

Det finns flera stiftelser och organisationer som stött idrottsforskningen genom punktinsatser. Allmänna arvsfonden delade ut bidrag ("Westerberg- pengarna") under 1993. Dessa pengar var avsedda att stödja och utveckla handikappidrotten i Sverige. De flesta tilldelade projekten var av karaktären utvecklingsprojekt. Bidragen som delades ut sträckte sig över tre år och låg på mellan 200 000 kr till 800 000 kr. Ett fåtal projekt hade direkt forskningsanknytning inom området handikappidrott. Vid genomgång av projekten kom vi fram till att runt 250 000 kr har gått till idrottsforskning med specifik inriktning mot handikappidrott.

Sveriges Centralförening för Idrottens Främjande är ytterligare en i raden av "övriga bidragsgivare" till idrottsforskningen i Sverige. SCIF har under den undersökta perioden (1987-1996) delat ut forskarstipendier på mellan 30 000 kr och upp till 190 000. Projekten innefattar delvis utbyten forskare emellan på ett internationellt plan. En del stipendier har helt enkelt gjort det möjligt för forskare att "gästarbeta" på någon institution med relevant inriktning för forskaren i fråga. Antingen en utländsk forskare i Sverige eller en svensk forskare i något annat land.

Totalt sett har under perioden drygt 2 miljoner kr avsatts till 25 personer. Bland dessa personer har sju st varit utländska forskare som inbjudits att forska på någon svensk institution. Den medicinska inriktningen har varit den klart dominerande med dryga 1,4 miljoner av de utdelade medlen. Området beteendevetenskap/humaniora har fått 10 projekt beviljade med ca 600 000 kr att dela på. Det är således tydligt att den medicinska forskningen även här, liksom inom CIF, tilldelats den övervägande delen av anslagen.

SCIF har givit ett gott bidrag till att utveckla idrottsforskningen i Sverige. Fördelen med en organisation liknande denna är att stödet består av ett återkommande antal stipendier som delas ut årligen. Detta

ger en möjlighet att överblicka viss idrottsforskning och följa utvecklingen över tid. Dessutom ger SCIF ut en årsbok där de beviljade projekten redovisas populärvetenskapligt.

De olika Specialförbunden (SF) inom Riksidrottsförbundet har i enstaka fall på ett direkt sätt gått in och stött s.k. uppdragsforskning inom respektive idrottsgren/område. Dessa insatser har huvudsakligen bestått av mindre ekonomiska bidrag och det är långt ifrån alla SF (av totalt 68) som initierat och finansierat forskningsprojekt. De mest framträdande är Fotbollförbundet, Friidrottsförbundet, Gymnastikförbundet, Ishockeyförbundet, Orienteringsförbundet och Simförbundet, som har gett i uppdrag åt forskare att undersöka eller kartlägga delar av deras verksamhet. Vi vill återigen understryka att vad gäller specialförbundens verksamhet är en exakt gränsdragning svår att göra för att särskilja forskning och utvecklingsarbete. Uppställningen nedan ger en generell bild av stödet till den idrottsrelaterade forskningen, men den utger sig inte för att vara helt fullständig.

Som sig bör läggs tyngdpunkten på utbildning inom specialförbundens verksamhet. I de fall de rört sig om uppdragsforskning initierat av något förbund borde kanske projekten ha benämnts grenspecifik forskningsutveckling, då problemområdet normalt har en snävare inriktning. Inom förbund som Fotbollförbundet, Ishockeyförbundet och Gymnastikförbundet har de satsade pengarna gått till större forskningsprojekt och i utbildningssyfte. Dessa tre förbund lägger dessutom mycket kraft på att ta fram eget utbildningsmaterial för sina ledare vilket handlar om mycket större summor än vad som har redovisats för uppdragsforskning.

Friidrottsförbundet har också initierat några grenspecifika forskningsprojekt. Projekten har haft som huvudsakligt syfte att utvärdera friidrottens verksamhet under vissa givna förhållanden. Orienteringsförbundet kan sägas ha gått i bräschen för specialförbundens satsningar på grenspecifik idrottsforskning. Detta förbund har sedan flera år haft som målsättning att avsätta 1 % av sin budget (ca 100 000 – 120 000 kr) årligen till forskning. Orienteringsförbundet tillhör en skara bland förbunden liksom Ishockey- och Simförbunden, som har en styrgrupp (utvecklings- och forskningsråd) som tar emot ansökningar för projektanslag och ser över behovet av forskning inom området. Simförbundet har för övrigt helt nyligen inrättat stipendier på 50 000 kr som kan sökas för relevant forskning kring grenen simning.

Enskilda SF-bidrag till tillämpad grenspecifik forskning under perioden 1987-1996

– Svenska Orienteringsförbundet	1 100 000 kr
– Svenska Ishockeyförbundet	500 000 kr
– Svenska Fotbollsförbundet	350 000 kr
– Svenska Gymnastikförbundet	200 000 kr
– Svenska Friidrottsförbundet	73 325 kr
TOTAL:	2 223 325 kr

Under den undersökta tioårsperioden har dessa specialförbund avsatt drygt två miljoner till grenspecifik uppdragsforskning. Denna typ av bidrag är alltså pengar som går utanför RF:s årliga avsatta summor till den svenska idrottsrelaterade forskningen. Detta ger ett genomsnittligt bidrag på ungefär 200 000 kr/år under den undersökta perioden till idrottsforskningen i Sverige. I detta sammanhang kanske det inte är beloppet som är det viktiga utan bidraget visar snarare prov på de enskilda förbundens engagerade arbete för att utveckla sin egen idrottsgren.

För att avsluta avsnittet med "övriga bidragsgivare" bör ett antal finansieringskällor nämnas vilka dock är mindre vanligt förekommande. Det är genom våra kontakter med forskningsråd, förbund och initierade forskare inom området som vi har fått uppgifter på hur finansiering har gått till inom vissa projekt.

Vid en del mindre högskolor erbjuds tjänster med färre obligatoriska undervisningstimmar till förmån för egen forskning. Denna möjlighet har delvis använts som en bonus i syfte att locka till sig etablerade forskare till mindre orter med expanderande högskolor. Summorna är svåra att uppskatta då en viss procent av tjänsten (lönen) går till forskning. En annan finansieringskälla är de större företag/myndigheter (t.ex. NCC, SCB) som har anställt forskare i syfte att driva idrotts- och hälsoprojekt inom den egna verksamheten. Dessa projekt har huvudsakligen varit tidsbegränsade och har delvis inneburit åtaganden utöver forskning. Vidare har det även inom vissa landsting delats ut forskningsbidrag för att undersöka effekterna av t. ex. specifik fysisk aktivitet. Bidragen har i dessa fall administrerats och drivits av regionala

utvecklingscentra (Olympisk Support) i nära samarbete med idrottsföreningar.

Sammanfattningsvis vad gäller dessa mer ovanliga finansieringskällor kan konstateras att det i pengar oftast har rört sig om mindre forskningsbidrag. Beloppen har dessutom varit svåra att särskilja från övrig verksamhet. Det har också i flera fall handlat om engångsprojekt under en begränsad tidsperiod utan några permanenta syften.

5.7 Det samlade finansiella stödet till idrottsforskningen i landet

Genom en sammanslagning av de sammanräknade stödet till idrottsforskningen under den gångna perioden (1987 –1996) presenteras en totalbild av de finansiella resurserna.

Tabell 3. Totalt finansiellt stöd till idrottsforskningen under en tioårsperiod.

År	CIF	Olympisk Sup.	HSFR	MFR	RJ	Skolverket	Övriga	Total
1987	1 860 000		315 000		75 000	179 000	400 000	2 829 000
1988	2 115 000		135 000				1 900 000	4 150 000
1989	1 816 300		180 000		440 000		400 000	2 836 300
1990	2 426 000				535 000	100 000	400 000	3 461 000
1991	2 421 000		454 000		570 000	100 000	400 000	3 945 000
1992	2 860 000	*2 050 000	360 000			100 000	400 000	3 720 000
1993	5 125 000	250 000			70 000		650 000	6 095 000
1994	7 132 000	250 000		120 000	575 000		600 000	8 677 000
1995	6 261 920	250 000			575 000		623 325	7 710 245
1996	5 946 666	250 000			550 000		400 000	7 146 666
Total(kr):	37 963 886	3 050 000	1 444 000	120 000	3 390 000	479 000	6 173 325	52 620 211
%	72,1%	5,9%	2,7%	0,2%	6,5%	0,9%	11,7%	100,0%

(* tillämpade grenspecifika forskningsprojekt)

Vad som klart framgår är hur Centrum för idrottsforskning intar en särställning i fråga om stöd till idrottsforskningen i Sverige. Det är anmärkningsvärt att se hur lite stöd de övriga etablerade forskningsråden bistått idrottsforskningen med. Om en förändring skall ske så borde i första hand de övriga stora forskningsråden kunna göra mer för att tillgodose idrottsforskningens behov av stöd. Söktrycket hos CIF är uppe i ca 35 miljoner kr/år vilket vittnar om ett behov av ett kraftigt ökat stöd inom området idrottsforskning.

För att ytterligare tydliggöra den skeva fördelning som råder bland idrottsforskningens finansiärer illustreras förhållandet schematiskt i diagrammet nedan.

Figur 5. Idrottsforskningens finansiärer och fördelning av det samlade stödet (procent).

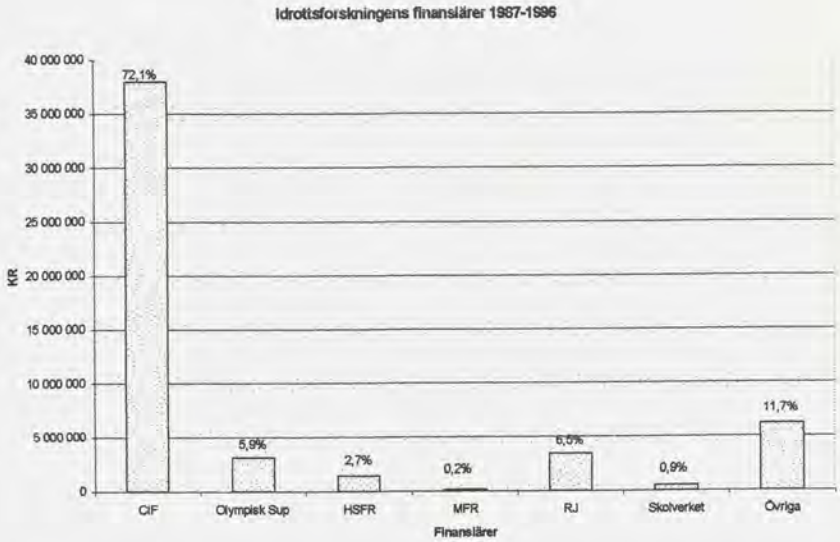

I tabell 3 redovisades hur de enskilda summorna har fördelats år för år av respektive finansiär. I figur 5 är summorna sammanslagna för att tydliggöra varje enskild finansiärs samlade stöd till idrottsforskningen under den undersökta perioden. CIF:s ställning som huvudsaklig bidragsgivare till idrottsforskningen i Sverige bekräftas med eftertryck i figuren ovan. Trots den ringa budget som CIF förfogar över jämfört med andra finansiärer har CIF:s bidrag nästan på egen hand sörjt för idrottsforskningens utveckling. Ur ett samhälleligt perspektiv är det svårt att förstå hur övriga etablerade forskningsråd har kunnat ignorera idrotten som påverkansfaktor i samhället och medföljande frågeställningar kring denna folkrörelse.

Skolverket borde också ta ett större ansvar och visa ett tydligare intresse för att utveckla idrottsforskningen i landet. Barns liv under uppväxtåren består till stor del av fysisk aktivitet. Verksamheten inom barn- och ungdomsidrotten genomsyras av inslag som gör barns fysiska och psykiska utveckling påtaglig. Att ungefär 2/3 av alla pojkar (8-12 år) i landet och hälften av alla flickor i samma ålder är aktiva inom

idrottsrörelsen (Engström 1990) borde sannolikt ha påverkande effekter på skollivet i stort.

Att Skolverket vill stå utanför detta forum som idrotten utgör är illavarslande. Man kan spekulera i om det hänger ihop med ämnet Idrott och hälsa starkt reducerade tid i Lpo 94 och Lpf 94? Ett sätt att förbättra skola och undervisning är att förstå barn och ungdomars liv både under och efter skoltid där idrotten har en given plats. Att forska kring idrottsämnet och dess betydelse för barn borde därmed vara en uppgift som Skolverket borde prioritera i betydligt högre grad.

Vad gäller Olympisk Support och deras stöd till idrottsforskningen kan konstateras att bidragen är i stort sett "tillräckliga" (tillämpade idrottsspecifika forskningsprojekt ca 10 % av budget) i förhållande till målet med deras verksamhet. Olympisk Support har som syfte att optimera elitidrotten i Sverige varför forskning blir en nödvändig ingrediens, men den utgör inte ett inslag som prioriteras inom den egna verksamheten. Däremot ser företrädare för organisationen gärna att elitifokuserad tillämpad idrottsforskning får ett större utrymme inom den idrottsrelaterade forskningen.

Ännu en relativt stark bidragsgivare till idrottsforskningen är Riksbankens Jubileumsfond som varit idrottsforskningens näst största enskilda finansiär de senaste tio åren. Stiftelsens stadgar inskränker stödet till att i huvudsak stötta den samhällsvetenskapliga forskningen. Det är inom dessa ramar som några idrottsrelaterade projekt har uppmärksammats och givits ett betydande stöd under några år. Inom RJ:s budget bör det dock finnas utrymme för stöd till fler projekt med inriktning mot idrott.

Övriga bidragsgivares punktinsatser (Folksam, SF) är svårare att utvärdera och jämföra. De har gjort värdefulla insatser för idrottsforskningen men att finna någon kontinuitet i punkt- och temainsatser är att hoppas på för mycket. Detta bör understrykas även om ett fåtal specialförbund har som målsättning att avsätta 1 % av budget till forskning. Det skall nog ses som exakt vad det är, nämligen ett extra stöd inom för idrottsgrenen angelägna områden. Undantaget är SCIF som kan uppvisa en kontinuitet i sin stödverksamhet. Stipendierna har säkert haft viss betydelse för idrottsforskningen, men totalt sett är deras bidragsverksamhet alldeles för liten för att tillskrivas någon större roll totalt sett.

Denna genomgång av det samlade finansiella stödet till idrottsforskningen har gjort det möjligt att peka på några väsentliga argument angående det skrala stöd som t. ex. övriga forskningsråd bidragit med. Sammanfattningsvis kan konstateras att flera finansiärers bidrag borde varit avsevärt större under den undersökta perioden och då i synnerhet

med tanke på de ansenliga budgetar som flera forskningsråd förfogar över.

Det har bedömts som omöjligt att göra en sammanställning som innebär en fullständig täckning av området. Som vi redogjort för tidigare kan en del mindre projekt vara svåra att spåra och då i synnerhet i de fall där avrapportering inte offentliggörs av uppdragsgivaren. De reservationer som finns kan t. ex. vara bland Specialförbunden (SF) där några mindre belopp till uppdragsforskning kan ha försummats, då en gråzon existerar i fråga om vad som är forskning eller utvecklingsarbete. Även vad gäller andra bidragsgivare i gruppen för "övriga" är en fullständig inblick svår att uppnå då mindre privata donationer kan ha bidragit med pengar till idrottsforskning men vars redovisning är svår att finna. Sammanställningen torde ändå ge en god översikt av de medel som stött idrottsforskningen under perioden.

6 Sammanfattande reflexioner

De huvudsakliga producenterna av kunskapsuppbyggnad och forskning inom idrottsområdet är knutna till högskolor och universitet. I stockholmsområdet finns de flesta permanenta forskningsresurserna placerade med fyra professurer inom den medicinska/fysiologiska inriktningen och en i beteendevetenskap/ pedagogik samt en professorstjänst i idrottshistoria. Sex professurer av totalt nio i landet är alltså placerade i Stockholm och av de övriga tre finns två i Umeå (traumatologi, pedagogik) och en i Linköping (medicin). Den idrottsforskning som bedrivs på institutionsnivå i andra delar av landet (ex. Göteborg, Lund, Uppsala) får således göras utan den stabilitet som en specialinriktad professur innebär av kontinuitet och basresurser.

Centrum för idrottsforskning, med ett riksansvar för idrottsforskningen i landet, skall initiera, samordna och stödja forskningsprojekt vid högskolor och universitet. CIF:s placering i Stockholm har diskuterats med anledning av den maktkoncentration som uppstår (sex professurer) samt banden till Karolinska Institutet med ett gemensamt budgetkonto som exempel. Flera av landets frontfigurer inom den idrottsrelaterade forskningen har tidigare och även nu framfört synpunkter vad gäller CIF och då med önskan om tillhörighet till ett nationellt forskningsråd (ex. FRN, HSFR). Man menar att idrotten inte bör föra en isolerad tillvaro från övriga råd i forskarsamhället.

Dessa synpunkter har tagits upp vid ett antal tillfällen de senaste åren utan att vinna gehör på regeringsnivå. Flertalet aktörer och beslutsfattare är trots allt överens om att CIF i praktiken fungerar väl. För en förstärkning och utveckling av idrottsforskningen i landet krävs dock ett större direkt statligt stöd då stödet från övriga forskningsråd är näst intill obefintligt (2,9 % av det totala stödet under den undersökta perioden). Med CIF:s ringa budget (8 miljoner kr/år i projektanslag) – jämfört med övriga forskningsråd – blir en trygg utveckling av idrottsforskningen i landet en orealistiskt målsättning.

Vad som ytterligare har diskuterats angående CIF:s verksamhet är det vetenskapliga rådets utseende och funktion. Rådet utför ett viktigt och betungande arbete med att granska alla projektansökningar och gör ett gediget arbete. Men en fråga i sammanhanget är om inte rådet, likt CIF:s styrelse, bör sitta under en begränsad mandatperiod. Genom tids-

begränsade förordnanden för ledamöterna gynnas forskningsklimatet och utvecklingen inom området. En annan fråga rörande behandling av projektansökningar är om styrelsen egentligen har möjlighet att gå emot det vetenskapliga rådet. Hur skall styrelsen kunna ha en avvikande åsikt om så var fallet. Den har inte vare sig tid eller möjlighet att seriöst kunna jämföra och bedöma de inkomna ansökningarna. I praktiken har det vetenskapliga rådet den egentliga makten vad gäller utveckling och inriktning av den idrottsrelaterade forskningen i landet. Kritiska röster bland erfarna forskare på området har ifrågasatt styrelsens roll just vad gäller möjlighet till påverkan på "förslagen" beträffande fördelning av forskningsanslagen.

Det är komplicerade frågor som varit under livlig debatt ända sedan 1992 då CIF:s organisation blev mer konkret. Det bestående intrycket av CIF som organisation och det arbete som utförts de senaste åren är ändå att idrottsforskningen i stort i Sverige har utvecklats i positiv riktning. I takt med att söktrycket har ökat har likaledes antal beviljade anslag ökat samt beloppet för ett genomsnittligt anslag. Huruvida det reellt har ökat har tidigare diskuterats och då konstaterades att vad gäller projektanslag – speciellt inom samhällsvetenskap och humaniora – kan detta ifrågasättas.

Beträffande CIF:s budget och RF:s bidrag till den (5 miljoner), ter det sig självklart att idrottsrörelsen vill ha ett starkt inflytande i CIF som organisation. RF har två representanter i styrelsen och lämnar dessutom förslag på två ledamöter som är knutna till Karolinska Institutet. En relevant fråga i sammanhanget är om idrottsrörelsen skall stå bakom all idrottsforskning i landet? Fysisk aktivitet och folkhälsa är viktigt för hela samhället och inte enbart inom ramen för föreningslivet. Det kanske borde anslås ett bredare statligt stöd knutet till ett forskningsråd (ex. CIF) med inriktning mot fysisk aktivitet och hälsa. Detta skulle fungera som en markering från samhällets sida och understryka behovet av att det forskas mer kring medborgarnas fysiska aktivitet och hälsorelaterade problem.

Från RF har det poängterats att det är staten som har det slutliga ansvaret för kunskapsutvecklingen inom landet rörande medborgarnas fysiska hälsa. Kroppsövningsområdet är en av de viktigaste byggstenarna i ett väl fungerande samhälle. Hälsofrågor, vilka till viss del ligger inom ramen för RF:s verksamhet, är i behov av ett starkt stöd av statliga medel för att tillgodose samhällets behov av fysiskt aktiva människor i framtiden.

Den geografiska utlokaliseringen av svensk idrottsforskning verkar i stort fungera väl. Den har dock några svaga punkter då maktkoncentrationen är allt för stark i stockholmsområdet. Sverige är ett för stort land för att bygga upp större delen av sina fasta forskningsresurser kring

huvudstaden. Umeå i norr har förvisso tilldelats en del resurser (två professurer) och Linköping (en professur) men universitetsstäderna Göteborg, Lund och Uppsala har blivit utan.

Vad gäller organisation av idrottsforskning i Norden kan konstateras att exempelvis Norges lösning på organisation med stark koncentration av idrottsutbildning och idrottsforskning till Oslo kan fungera i ett mindre land som Norge med sin speciella geografiska/topografiska struktur. För Sveriges del skulle en sådan lösning emellertid betyda att vi inte tog tillvara på all den kompetens som är utbredd över landet i anknytning till universitet och högskolor. Dessutom bör Sverige utnyttja de utvecklingscentra som byggts upp sedan 1992 (under Olympisk Support) med regional anknytning.

I Danmark (Köpenhamns universitet, August Krogh institutet) och Finland (Jyväskylä universitet, idrotts- och hälsovetenskapliga fakulteten) har det idrottsvetenskapliga ämnet en stark anknytning till vissa centrala institutioner inom universitets och högskoleväsendet. Det kanske vore en god framtida lösning för Sverige med en något större spridning av idrottsrelaterade forskningsresurser genom en etablering av "idrottsinstitutioner" (idrottsenheter) på universitet och högskolor runt om i landet. I både Danmark och Finland erhåller de permanenta forskningsresurserna ett mer direkt stöd av staten med fasta anslag till institutioner och fakultet med idrottsinriktning. Inom det svenska universitets- och högskoleväsendet borde idrott i större utsträckning kunna etablera egna enheter på de större institutionerna och kunna utvecklas i samklang med övrig forskning.

Mot bakgrund av hur finansieringen av den idrottsrelaterade forskningen i Sverige ser ut (CIF står för 72,1%), verkar ett ökat direkt statligt stöd vara nödvändigt. Ett mer aktivt visat intresse/stöd från övriga forskningsråd (FRN, SFR, HSFR, MFR) hade varit att föredra. Detta hade samtidigt bekräftat att idrotten inte är en isolerad företeelse i samhället. Dessvärre verkar den lösningen inte utgöra ett möjligt alternativ utifrån vad vi presenterat i avsnittet med analys av resultat, där de övriga forskningsrådens ringa stöd till idrottsforskningen belystes.

CIF har gjort ett värdefullt arbete för idrottsforskningens utveckling i landet. Men återigen med en budget på omkring 8 miljoner (projektanslag) och ett söktryck på runt 140 ansökningar/år blir det svårt att stödja långsiktiga projekt. Ett medelanslag på mellan 80 000 till 90 000 kr/projekt lär inte kunna utveckla forskningen på lång sikt. De få projekt som har beviljats medel hos exempelvis HSFR och Riksbankens Jubileumsfond – med flera hundra tusen kr i stöd per år under ett antal år – har också kunnat visa på stabilitet och utveckling samtidigt som resultaten har bidragit till en stark utveckling av det specifika området. Idrotten som är ett tvärvetenskapligt område och som enga-

gerar och berör miljontals människor i vårt samhälle är i behov av ett brett och ansenligt stöd för att kunna utveckla kunskapsuppbyggnaden på området.

CIF:s styrelse och det vetenskapliga rådet brottas inte enbart med dilemman av typen vetenskaplig relevans eller ej och hur mycket medel som kan fördelas. En övergripande fråga är dessutom hur man utför en rättvis fördelning mellan de olika inriktningarna inom idrottsområdet. I huvudsak grundar sig beslut om fördelning på grad av vetenskaplig kvalitet i projektansökan samt söktryck inom de olika områdena.

Under den undersökta tioårsperioden intar området fysiologi/medicin/ biomekanik/traumatologi en överlägsen plats vad gäller antal beviljade projekt och medelstilldelning. Från år 1987 till 1996 har 69 % av de beviljade medlen tillfallit projekt med denna inriktning. Dessa ojämlika förutsättningar bör uppmärksammas i problematiken kring fördelning av medel. Nyckeln till en rättvis/jämbördig fördelning av medel kan delvis ligga i ett utpekande av de skilda förutsättningar som råder inom de olika områdena. Mot denna bakgrund förtydligas behovet av jämnare fördelning av antal beviljade projekt och medelstilldelning. Det beteendevetenskapliga/humanistiska inriktningen har under perioden varit tydligt eftersatt varför en förändring mot en förstärkning av dessa områden bör ske.

I samtalen med ledande forskare och beslutsfattare i landet har idrottsforskningens åsidosatta tillvaro bland övriga finansiärer poängterats. Ett diskuterat förslag om ett eget forskningsråd (CIF eller liknande organ) med 20-25 miljoner kr i statliga medel för stöd av forskning kring fysisk aktivitet, folkhälsa och organiserad idrott (barn- och ungdom, bredd och elit) framstår som en rimlig lösning då den idrottsrelaterade forskningens acceptans uppenbarligen är marginell bland övriga aktörer inom forskarsamhället. Det är uppenbart att ett ganska kraftigt ekonomiskt nytillskott behövs för att svensk idrottsforskning skall få någorlunda likvärdiga ekonomiska förutsättningar som i de övriga nordiska länderna. Annars är det risk att Sverige hamnar på efterkälken. Detta drabbar i slutändan den svenska idrottens utveckling.

6.1 Slutsatser och förslag

Svensk idrottsforskning har i stort under den senaste tioårsperioden både breddats och fördjupats. De nytillkomna fyra professurerna har varit viktiga drivkrafter i denna utveckling. Därför bör fler idrottsrelaterade professurer inrättas vid de universitet som bedrivit framgångsrik forskning under en lång följd av år. De ekonomiska förstärkningar som

CIF erhållit från 1993 har varit värdefulla och ytterligare påverkat utvecklingen av den idrottsvetenskapliga forskningen.

Under den studerade tidsperioden har samarbetet mellan olika forskargrupper i landet ökat. Här har de tre olika intresseorganisationerna (IMF, SVEBI, SVIF) haft en stor betydelse genom sina arrangemang (konferenser och dyl.) och kanaler (bl. a. tidskrifter och årsböcker) som underlättat kommunikation idrottsforskare emellan. Det finns dock fortfarande utrymme för långt mer intensifierade kontakter till idrottsforskningens gagn.

Även på det internationella planet har utbytet mellan svenska idrottsforskare och kollegor i utlandet ökat markant. De flesta universitet och högskolor med idrottsrelaterad utbildning och forskning har numera både studerandeutbyte med utländska läroanstalter och upparbetade kontakter med forskare/forskargrupper i andra länder. Dessutom har svenska idrottsforskare i betydligt högre grad än tidigare medverkat i internationella idrottsvetenskapliga kongresser. Samtidigt kan man se att svenska forskare i större utsträckning publicerar sina vetenskapliga alster i internationella facktidskrifter. Detta gäller i första hand forskare inom fysiologi/ medicin, men även bland idrottsforskare inom humaniora/samhällsvetenskap syns denna tendens. Förhoppningsvis kan svenska idrottsforskare även i fortsättningen få minst lika goda ekonomiska förutsättningar att delta i den internationella kunskapsutvecklingen inom idrottsområdet.

Hur är då nivån på den svenska idrottsforskningen – i mycket grova drag – i ett internationellt perspektiv? Den svenska idrottsfysiologiska forskningen låg tidigare i den främsta internationella frontlinjen. Den tycks dock på senare tid ha tappat en del terräng. Svenska idrottsfysiologiska forskare intar inte längre de absoluta tätpositionerna internationellt. Inom det medicinska området är det snarast inom traumatologin/ortopedin som Sverige ligger bäst till i en internationell jämförelse. Inom den samhällsvetenskapliga sfären har idrottspedagogiken länge dominerat den svenska scenen och även visat sig hålla god internationell klass. Speciellt inom socialisations–, barn och ungdomsidrottsforskning samt vad gäller longitudinella studier av fysisk aktivitet ligger svenska forskare mycket väl framme. Däremot har det hittills utförts lite svensk forskning inom områden som motorisk inlärning och även den idrottsdidaktiska forskningen släpar efter.

Den idrottspsykologiska forskningen har länge varit sparsamt förekommande i Sverige. Nu tycks livaktiga forskargrupper ha kommit igång på flera ställen i landet vilket ser lovande ut för framtiden. Fler doktorsavhandlingar har producerats under de senaste åren och några forskare har erhållit professorskompetens. Samtidigt arbetar fler doktorander än tidigare med idrottspsykologiska frågeställningar.

Den humanistiska forskningen inom idrottsområdet (främst historia) bedrevs länge av starkt intresserade personer. Dessa hade ringa fotfäste i universiteten – även om en del disputerade för doktorsexamen – och därför hade den humanistiska forskningen svårt att göra sig gällande. När professuren i historia, särskilt idrottshistoria, fick en fast innehavare skedde en kraftig uppsving och svensk idrottshistorisk forskning har på kort tid börjat att uppmärksammas både nationellt och internationellt.

Skall den svenska idrottsforskningen även fortsättningsvis kunna hänga med i en accelererande utveckling är det viktigt att ytterligare medel kan tillföras verksamheten. Det är av stor vikt – inte bara för idrottsrörelsen – utan också för samhället i stort att forskning kring idrott och kroppskultur kan utvecklas. Kunskap om den mångfacetterade idrotten är viktig för att förstå och komma tillrätta med många av de basala förändringar som nu försiggår inom politik, ekonomi, näringsstruktur och arbetsliv. Inte minst hälsofrågor med kopplingar till ekonomi, livskvalité och fritid hos olika grupper av befolkningen framstår som centrala forskningsområden. Även genusperspektiv inom svensk idrottsforskning behöver utvecklas för att man skall få en ökad insikt i flickors/kvinnors situation och förhållande inom idrotten. Studier av idrott, kroppskultur och fritid ger inte bara kunskap om fenomenen i sig, utan dessutom en ökad generell förståelse för hur samhället och dess kultur produceras och reproduceras.

Sammanfattningsvis föreslår vi:

att det statliga stödet till idrottsforskning i vid bemärkelse ökar till minst det dubbla dvs. minst 20 miljoner årligen,

att Centrum för idrottsforskning antingen inlemmas i Forskningsrådsnämnden alternativt HSFR som en självständig enhet med egen budget och personal, men där gemensam service etc. kan utnyttjas rationellt, eller fortsätta med nuvarande organisation som huvudsakligen fungerat bra

att ledamöterna i CIF:s vetenskapliga råd får tidsbegränsade förordnanden och att de representerar en mer jämn fördelning mellan olika ämnen/discipliner. Styrelsen och det vetenskapliga rådet bör aktivt eftersträva att få en jämnare medelsfördelning till huvudområdena samhällsvetenskap/humaniora respektive fysiologi/medicin/biomekanik/traumatologi.

att fler idrottsinriktade professurer inrättas, företrädesvis på de orter där högklassig idrottsforskning bedrivs men där ännu inga professurer finns.

Referenser

Annerstedt, C. (1996). *En idrottshögskola vid Göteborgs universitet.* Göteborg: Göteborgs universitet.

Berg, P.O m. fl. (1993). *Strategisk profilering och positionering av svensk idrott.* Farsta: Riksidrottsförbundet.

Bet. 1970: SU 122.

Dagens Nyheter. (970920). "Svensk idrottsforskning en katastrof"

Dir. 1996: 84.

Engström, L-M. m. fl. (1993). *LIV 90.* Livsstil, prestation, hälsa. Stockholm: Folksam, Idrottshögskolan m. fl..

Eriksson, S. (1995). *Idrottsrörelsen som ideell kraft.* Farsta: Riksidrottsförbundet.

Forskningsrapporter nr 13. (1987). Centrum för idrottsforskning. Farsta: Riksidrottsförbundet.

Forskningsrapporter nr 14. (1988). Centrum för idrottsforskning. Farsta: Riksidrottsförbundet.

Forskningsrapporter nr 16. (1991). Centrum för idrottsforskning. Farsta: Riksidrottsförbundet.

Forskningsrapporter nr 17. (1993). Centrum för idrottsforskning. Farsta: Riksidrottsförbundet.

Forskningsrapporter nr 18. (1995). Centrum för idrottsforskning. Farsta: Riksidrottsförbundet.

Forskningsrapporter nr 19. (1996). Centrum för idrottsforskning. Farsta: Riksidrottsförbundet.

Nilsson, P. (1994). *Den allvarsamma fritiden*. Stockholm: Statens ungdomsråd.

Norges Forskningsråd (1997). *Idrett, samfunn og frivillig organisering*. Programnotat. Oslo: Kulturdepartementet.

Prop. 1970: 79.

Riksbankens Jubileumsfond. 1987:2. *Samhällsvetenskaplig och humanistisk idrottsforskning*. Helsingborg: Schmidts Boktryckeri AB.

Riksbankens Jubileumsfond. *Årsredovisning*. (1993). Stockholm: Layout Montage AB.

Riksbankens Jubileumsfond. *Årsredovisning*. (1994). Stockholm: Layout Montage AB.

Riksbankens Jubileumsfond. *Årsredovisning*. (1995). Stockholm: Layout Montage AB.

Riksbankens Jubileumsfond. *Årsredovisning*. (1996). Stockholm: Layout Montage AB.

Rskr. 1970: 291

Riksidrottsförbundets Forsknings- och utvecklingspolicy. FoU. Riksidrottsstyrelsen (1995). Farsta: Riksidrottsförbundet.

SOU. 1969:29. Handelsdepartementet. *Idrott åt alla*. Stockholm: Allmänna förlaget.

SOU 1987:70. *Idrottens forskning och högre utbildning*.

SOU 1990:3. Utbildningsdepartementet. *En idrottshögskola i Stockholm*. Stockholm: Allmänna förlaget.

SOU 1996:29. Utbildningsdepartementet. *Forskning och pengar*. Stockholm: Norstedts tryckeri AB.

Stukát, K-G. (1997). Svensk skolforskning. *Pedagogisk forskning nr1/1997*. Göteborg: Göteborgs universitet. Institutionen för pedagogik.

Svensk idrott nr 3/1997, s 3.

Svensk idrott nr 4/1997, s 3.

Svensk idrott nr 5/1997, s 19-49.

Svensk idrott nr 6/1997, s 3.

Svensk Idrottsforskning nr 1/1992, s 4-6.

Svensk Idrottsforskning nr 1/1993, s 4-6.

Svensk Idrottsforskning nr 3/1995, s 2-5

Svensk Idrottsforskning nr 2/1997, s 4-6.

Svensk utbildningsforskning. 87: 39 (1987). Skolöverstyrelsen. Stockholm: Distributionscentralen.

Svensk utbildningsforskning. 88: 28 (1988). Skolöverstyrelsen. Stockholm: Distributionscentralen.

Svensk utbildningsforskning. 92/93 (1993). Skolverket. Forskningsenheten. Stockholm: Norstedts Tryckeri AB.

Sveriges Riksidrottsförbund. (1996). *Idrotten vill*. Farsta: Riksidrottsförbundet.

Intervjuer med:

Professor Lars-Magnus Engström, Lärarhögskolan i Stockholm (LHS).
Artur Forsberg, föreståndare för Centrum för idrottsforskning.
Fil.dr. Eva Olofsson, ordförande i CIF, Umeå universitet.
Peter Reinebo, projektledare Olympisk Support.
Professor Bengt Saltin, August Krogh institutet, Köpenhamns universitet.
Marianne Söderberg, chef för Riksidrottsförbundets idrottsenhet.
Expeditionschef Hans B. Skaset Norges Kulturdepartement.
Professor Risto Telema, Jyväskylä universitet.

Finansieringen av idrottsrörelsen

En kartläggning av idrottsrörelsens intäkter m.m.

Åsa Annerstedt

Anders Björkman

Jonas Persson

IEC in sports

Innehåll

1 Statens stöd till idrotten ... 163

1.1 Enligt regleringsbrevet ... 163
1.2 Lönebidrag ... 163
1.3 Bidrag till beredskapsarbete ... 164
1.4 Anslag till idrottens studieförbund ... 164

2 Landstingens bidrag ... 165

2.1 Översikt över landstingens bidrag till idrotten ... 165

3 Det kommunala kontantstödet ... 167

3.1 Syfte ... 167
3.2 Metod ... 168
3.3 Resultat ... 168

4 Djupstudie: Tio kommuner ... 171

4.1 Syfte ... 171
4.2 Metod ... 171
4.3 Sammanfattning av resultaten från djupstudien ... 173

5 Lotteri- och spelmarknaden i Sverige ... 180

5.1 Idrotten och spelmarknaden ... 180
5.2 Penningströmmarna till idrotten från spelmarknaden 1996 ... 181
5.3 Spelbolagen ... 183
5.4 Spel och lotterier inom folkrörelserna ... 187
5.5 Kasinospel ... 193
5.6 Tillståndsmyndigheter för lotterier ... 193

6 Sponsring ... 194

6.1 Sponsormarknaden i Sverige ... 194
6.2 Trender i sponsringen ... 196
6.3 Idrottssponsring ... 197

7 TV-rättigheter ... 200

7.1 Bakgrund ... 200

7.2 Vem äger rättigheterna? ... 200
7.3 Förhållandena i Sverige ... 201

8 Publik- och medlemsintäkter ... 204

8.1 Publikintäkter ... 204
8.2 Medlemsintäkter ... 205

9 Statens indirekta stöd till idrotten ... 207

9.1 Arbetsmarknadspolitiska åtgärder ... 207
9.2 Statliga subventioner av fortbildningsverksamhet inom idrotten ... 208
9.3 Idrottsföreningar som kommersiella bolag – inkomstskatt ... 209
9.4 Undersökningen ... 211

10 Riksidrottsförbundet (RF) ... 213

10.1 Syftet med RF-bidraget ... 213
10.2 RF:s olika bidragsformer och medel ... 214
10.3 RF:s ekonomi ... 215

11 Sveriges Olympiska Kommitté (SOK) ... 216

11.1 SOK:s finansiering ... 216
11.2 SOK-bidrag till SF 1993-96 ... 217

12 Specialidrottsförbundens finansiering ... 219

12.1 Syftet med undersökningen ... 219
12.2 Redovisning av den metod som använts ... 219

13 Den ekonomiska analysen ... 222

13.1 Omsättning ... 222
13.2 Resultat ... 223
13.3 Självfinansieringsgrad ... 224
13.4 RF-beroendet ... 226
13.5 Sponsring och affärsuppgörelser ... 226
13.6 TV ... 227
13.7 Transfereringar till SDF ... 227
13.8 Central administration ... 228

13.9 Finansiella intäkter 228
13.10 Eget kapital 228

14 Distriktsidrottsförbundens finansiering 231

14.1 Syftet med undersökningen 231
14.2 Redovisning av den metod som använts 232
14.3 Klassificeringen 232
14.4 Nyckeltalen 233

15 Analysen av distriktsidrotts-förbundens ekonomi 235

15.1 Totala intäkter 235
15.2 RF:s totala ordinarie och projektstöd till DF 236
15.3 Landstingets totala transfereringar till DF 237
15.4 Självfinansieringsgraden-/bidragsberoendet 238
15.5 DF:ns samlade egna kapital 238
15.6 Finansiella intäkter 239
15.7 Personalkostnaderna i relation till de totala kostnaderna 239
15.8 SDF-anslaget i relation till de totala kostnaderna 240

16 Föreningarnas finansiering 241

16.1 Syftet med undersökningen av idrottsföreningarna 241
16.2 Urvalsmetod 241
16.3 Intäktskällornas sammansättning och betydelse 243
16.4 Balansräkningen 246
16.5 Jämförelser och generella slutsatser 246

17 Elitföreningarnas finansiering 250

17.1 Elitserien i ishockey 250
17.2 Allsvenskan i fotboll 252
17.3 Sammanfattning elitföreningarnas finansiering 256

Bilaga 1 Idrotter grupperade efter storlek

1 Statens stöd till idrotten

1.1 Enligt regleringsbrevet

För budgetåret 1997 utbetalade staten 480,2 miljoner kronor i anslag till idrotten. 13 av dessa miljoner tillföll organisationer som står utanför Riksidrottsförbundet.

1.2 Lönebidrag

Förbund och föreningar inom idrottsrörelsen mottog under 1996 1 256,9 miljoner kronor från länsarbetsnämnderna i form av lönebidrag. Det är en ökning med 51 procent sedan 1993.

Sammanlagt 3 347 idrottsförbund och idrottsföreningar mottog lönebidrag under 1996. 152 av dessa föreningar eller förbund mottog över en miljon kronor i lönebidrag.

Lönebidrag har under 1996 utbetalats till samtliga nivåer inom idrottsrörelsen:
- idrottsföreningar
- distriktsförbund
- specialidrottsförbund
- specialidrottsdistriktsförbund

Metod

Länsarbetsnämnderna och AMS sammanställer information kring de lönebidrag som utbetalas till folkrörelsen på årsbasis. Sammanlagt 9 365 ideella organisationer mottog lönebidrag under 1996. Utredningen har efter datakörningar gått igenom samtliga 9 365 föreningar och sorterat ut idrottsförbund och idrottsföreningar. Därefter har de bidragsbelopp som utbetalats till de olika idrottsförbunden och idrottsföreningarna summerats.

1.3 Bidrag till beredskapsarbete

Förbund och föreningar inom idrottsrörelsen mottog under 1996 9,4 miljoner kronor från länsarbetsnämnderna i form av bidrag till personer i beredskapsarbeten.

Sammanlagt 281 idrottsförbund och idrottsföreningar mottog den här typen av bidrag under 1996.

1.4 Anslag till idrottens studieförbund

Idrottens studieförbund SISU erhöll för verksamhetsperioden 95/96 42 miljoner kronor i bidrag från staten.

2 Landstingens bidrag

De 22 distriktsidrottsförbunden erhåller årligen organisationsstöd i form av bidrag från 24 landsting och tre så kallade landstingskommuner – Malmö, Göteborg och Gotland.

1997 har landstingen och kommunerna budgeterat att betala ut 87,7 mkr till distriktsförbunden, vilket är en minskning med 0,8 procent jämfört med totalt utbetalat belopp under 1996. Beloppet i kronor för år 1996 var 88,4 mkr.

Stockholms läns landsting är det landsting som betalat ut mest bidrag, vilket för 1996 och 1997 uppgick till 17,8 mkr respektive 17,7 mkr.

Utvecklingen för landstingsbidraget har varit positivt för idrotten under 1990-talet. 1992 erhöll distriktsförbunden 75,7 mkr i bidrag från landstingen och de tre kommunerna. Ökningen fram till 1997 har i procent varit 15,8 procent.

Ökningen är jämt fördelad mellan de olika landstingen och kommunerna.

2.1 Översikt över landstingens bidrag till idrotten

Landstingens bidrag till organisationer inom idrotten– distriktsförbund, ridsportsförbund och handikappsförbund framgår av följande tabell.

Landsting	1996	1997	Förändr.
Blekinge	1 260 000	1 330 000	6%
Bohuslän	1 346 055	1 346 055	0%
Bohuslän	1 445 642	1 445 642	0%
Dalarna	2 943 000	2 893 000	-1,7%
Gotland	820 000	820 000	0%
Gävleborg	1 889 000	1 927 000	2%
Göteborg	5 234 052	5 234 052	0%
Halland	2 502 200	2 523 000	1%
Jämtland	1 675 000	1 808 500	8%
Jönköping	2 940 000	2 790 000	-5%
Kalmar	1 392 000	1 485 200	7%
Kristianstad	2 318 000	2 248 000	-3%
Kronoberg	1 512 900	1 612 000	7%
Malmö stad	800 000	800 000	0%
Malmöhus	4 388 000	4 313 000	-2%
Norrbotten	2 680 590	2 840 975	6%
Skaraborg	2 320 689	2 310 305	-0,4%
Stockholm	17 927 000	17 751 000	-1%
Sörmland	4 357 000	4 270 000	-2%
Uppsala	2 780 000	2 780 000	0%
Värmland	2 980 200	2 946 000	-1%
Västerbotten	3 366 000	3 366 000	0%
Västernorrland	1 709 000	1 709 000	0%
Västmanland	2 645 000	2 705 000	2%
Älvsborg	4 581 184	3 704 558	-19%
Örebro	6 261 600	6 261 000	0%
Östergötland	4 365 000	4 513 000	3%
Totalt	**88 439 112**	**87 732 287**	**-0,8%**

TABELL: Landstingsbidrag till idrottsorganisationer

3 Det kommunala kontantstödet

Samtliga Sveriges kommuner betalar regelbundet ut bidrag till landets idrottsföreningar.

Det finns ett flertal olika bidragsformer, varav de vanligaste är:
- kommunalt aktivitetsstöd,
- administrationsbidrag,
- lokalkostnadsbidrag,
- arrangemangsbidrag,
- utbildningsbidrag,
- ungdomsledarbidrag,
- lägerbidrag.

Det är upp till varje enskild kommun att utforma det kontanta stödet till idrottsföreningarna, varför skillnader i bidragssystem förekommer mellan olika kommuner.

3.1 Syfte

Detta kapitel baseras på en enkät som har gått ut till samtliga kommuner i Sverige för att ge en bild av hur förhållandena ser ut i hela landet. Bland annat redovisas de penningströmmar som gick från kommunerna till idrottslivet under 1996.

De anläggningssubventioner som idrotten kommer i åtnjutande av kommer endast att behandlas i korthet. Värdet av dessa subventioner är svåra att beräkna eftersom kommunerna använder sig av olika redovisningsprinciper. Dessutom är det svårt att exakt fastslå idrottens nyttjandegrad av befintliga anläggningar.

För att förstå utveckling och trender när det gäller det kommunala kontantstödet samt få en uppfattning om skillnaden mellan olika kommuner, ingår även en djupstudie av tio kommuner i Idrottsutredningen. Det är en utförlig genomgång av förutsättningarna för föreningslivet i dessa kommuner.

3.2 Metod

I syfte att erhålla en bild av storleken på det totala kommunala kontantstödet som utbetalas till idrotten har en enkätundersökning genomförts bland Sveriges samtliga 288 kommuner. Enkäten, som finns med i en bilaga, har skickats ut till fritidschefer eller motsvarande i kommunerna under april-maj 1997 samt ett uppföljningsutskick i juli till de kommuner som inte svarade den första omgången.

Under framtagandet av enkäten har Hugo Blom, Svenska Kommunförbundets kultur- och fritidssektion, Michael Kramers, Idrottsutredningen, och Rolf Sandahl, RRV, fått möjlighet att komma med synpunkter på enkätens utformning.

De kommuner, vars uppgifter kraftigt har avvikit från genomsnittet i landet, har kontaktats och getts möjlighet att kontrollera de lämnade uppgifterna.

3.3 Resultat

Utifrån svaren av kommunenkäten kan det totala kommunala kontantstödet till idrotten år 1996 beräknas till 944 mkr, varav uppdragsersättningar, för till exempel anläggningsdrift, 313,9 mkr.

I avsnittet nedan redovisas resultatet från enkäten och beräkningarna mer i detalj.

Svarsfrekvens

Resultaten som följer bygger på en hög svarsfrekvens. Av 288 tillfrågade kommuner har 226 kommuner inkommit med svar på den enkät som sänts ut. Svarsfrekvensen har alltså varit 78 procent.

De kommuner som har svarat på enkäten har tillsammans betalat ut kontanta bidrag till 15 396 idrottsföreningar.

Det kommunala kontantstödet år 1996

I genomsnitt betalade kommunerna ut 45 754 kronor per förening i olika kontanta bidragsformer under 1996.

För att räkna ut det totala kontantstödet från samtliga kommuner gjordes en beräkning av det genomsnittliga stödet per invånare i respektive kommun. Genomsnittet för alla kommuner som deltog i en-

käten var 107 kr per invånare i kontantstöd respektive 71 kr per invånare i kontantstöd exklusive uppdragsersättningar.

Detta ger resultatet 944,4 mkr i kontantstöd till idrottsföreningarna i Sverige från samtliga kommuner. Av denna summa utgjorde 630 mkr kontantstöd till idrottsföreningarnas verksamhet som till exempel administrationsbidrag, ledarutbildningsbidrag, startbidrag och aktivitetsstöd. Återstående 314 mkr utbetalades ut i uppdragsersättningar som till exempel driftsbidrag.

Nolltaxa

De flesta kommuner i Sverige har inte nolltaxa i sina lokaler. Varken för vuxna eller ungdomar.

31 procent av kommunerna som deltog i enkäten tillämpar nolltaxa för ungdomsverksamhet i kommunens lokaler. 68 procent tillämpar däremot inte nolltaxa för ungdomsverksamhet.

Endast 12 procent av kommunerna har nolltaxa för vuxenverksamhet.

Ökning respektive minskning av stödet de senaste/kommande fem åren

De tillfrågade föreningsansvariga på kommuner fick i enkäten även göra en bedömning av utvecklingen av det kommunala kontantstödet i kommunen de senaste åren och de kommande fem åren. 96 procent av de deltagande kommunerna svarade på frågan om kontantstödets utveckling.

Enligt enkätsvaren har 51 procent av kommunerna minskat det kommunala kontantstödet de senaste fem åren. 13 procent har ökat stödet och i 35 procent av kommunerna har det varit oförändrat.

51 procent av kommunerna bedömer att kontantstödet kommer att minska de kommande fem åren. 5 procent kommer förmodligen att öka stödet och i 41 procent av kommunerna kommer det att vara oförändrat.

I endast 4 procent av kommunerna har kontantstödet ökat och kommer att fortsätta att ökas. I 22 procent av kommunerna har kontantstödet varit oförändrat de senaste fem åren och kommer att fortsätta att vara oförändrat de kommande fem åren. I 35 procent av kommunerna har kontantstödet minskat och kommer att minska ytterligare, enligt den föreningsansvariges bedömning (se tabellen nedan).

Där utvecklingen de senaste 5 åren har...	**...och där utvecklingen de kommande 5 åren bedöms komma att...**	**Andel kommuner (%)**
Ökat	Öka	**4%**
Ökat	Oförändrat	5%
Ökat	Minska	4%
Oförändrat	Öka	0%
Oförändrat	Oförändrat	**22%**
Oförändrat	Minska	12%
Minskat	Öka	1%
Minskat	Oförändrat	14%
Minskat	Minska	**35%**

TABELL: Kommunernas egen bedömning av utvecklingen av det kommunala kontantstödet de senaste fem åren och de kommande fem åren

4 Djupstudie: Tio kommuner

För att få fram en komplett bild av det kommunala kontantstödet till idrotten har den del av utredningen som tar upp kommunerna delats upp i två steg:

1) En enkät om kontantstödet till samtliga kommuner för att ge en övergripande bild av storleken och inriktningen på samtliga svenska kommuners kontantstöd.
2) En djupstudie av stödformerna i tio kommuner.

Den här delen av kommunstudien – del 2 – börjar med en genomgång av syftet, metoden (bland annat vid urvalet av kommuner) samt arbetssätt. Därefter sammanfattas resultatet av djupstudien i avsnitt 4.3.

Därefter följer ett kapitel för varje kommun, där det går att fördjupa sig i varje kommuns bidragsbestämmelser och föreningsliv, med tyngdpunkt på de förhållanden som gäller för idrottsföreningarna. Av texterna om kommunerna framgår även resonemangen och faktauppgifterna bakom sammanfattningen i avsnitt 4.3.

4.1 Syfte

Syftet med den här djupstudien av tio kommuner är att bättre förstå utvecklingen och trenderna som påverkar det kommunala kontantstödet samt ge svar på frågor såsom:

- Kan idrottsföreningarna i Sverige idag förlita sig på kontantstödet från kommunerna?
- Hur kommer det kommunala kontantstödet att utvecklas de närmaste fem åren?

4.2 Metod

De tio kommunerna valdes ut enligt den metod som beskrivs i avsnittet nedan.

Valet av kommuner

Vid valet av de tio kommunerna gjordes kultur- och näringsgeografiska överväganden.

Tio kommuner, som ger exempel på olika ekonomiska förutsättningar för föreningslivet, valdes ut, bland annat för att ge en uppfattning om skillnader landsbygd – storstadskommun.

Dessa tio kommuner var samtidigt föremål för en studie av föreningslivet då finansieringen av 200 slumpmässigt utvalda idrottsföreningar granskades.

De tio kommunerna

De tio kommunerna som valdes ut var:

Borås större traditionell industristad i närheten av storstad med erfarenhet av elitidrott i fotboll och friidrott och med socialdemokratisk majoritet i kommunfullmäktige.

Botkyrka invandrartät förortskommun med relativt ung befolkning och som har vuxit mycket under senare år.

Eksjö större borgerlig kommun i glesbygd med relativt stor offentlig sektor och med omfattande föreningsliv, med en liten elitidrott men med stor bredd på övriga föreningar utanför idrotten.

Falkenberg medelstor kommun på västkusten med borgerlig majoritet i kommunfullmäktige.

Forshaga mindre värmlandskommun i glesbygd som haft elitidrott i innebandy, ishockey och volleyboll, och som har socialdemokratisk majoritet i kommunfullmäktige.

Sandviken industrikommun som har socialdemokratisk majoritet i kommunfullmäktige och ett föreningsbidragssystem som baseras på skrivna avtal med de bidragsberättigade föreningarna.

Simrishamn landsbygdskommun i Skåne med relativt jämnstora politiska block i kommunfullmäktige.

Skellefteå socialdemokratisk norrlandskommun i glesbygd som satsat mycket på fritid och som har haft en traditionellt stark fritids- och ungdomsverksamhet. Skellefteå kan också anses vara en föregångskommun vad avser framväxt av speciella idrottsrörelser och som nyskapare på fritidssidan.

Vilhelmina socialdemokratisk glesbygdskommun med elitidrott i en liten omfattning, men med ett stort föreningsutbud.

4.3 Sammanfattning av resultaten från djupstudien

Inriktningen på fritidspolitiken i de tio kommunerna som valts ut skiljer sig något. I Botkyrka är integreringen av den stora procentuella andelen invandrare en viktig fråga och i Skellefteå handlar fritidspolitiken mycket om att få ungdomarna att stanna i kommunen.

Men trots detta och trots att dessa tio kommuner särskilt valdes ut för att förutsättningarna för föreningslivet i respektive kommun varierar, är inställningen till fritids- och föreningsfrågor förvånansvärt likartad. De kommunalanställda har också många gemensamma åsikter och tankar om det kontanta föreningsstödet.

I sammanfattningen nedan tas några av beröringspunkterna mellan kommunerna upp.

Fortsatt strävan att förenkla bidragen

I flera kommuner har den senaste utvecklingen av bidragsbestämmelserna lett till att reglerna för bidragen har förenklats och att bidragstyperna minskat i antal. Bidrag har slagits ihop och tagits bort då det visat sig att få föreningar har utnyttjat dem eller de har varit administrativt krångliga.

Falkenberg är den kommun, av de som ingår i undersökningen, som har flest bidragstyper för tillfället (13 olika typer av bidrag). En ny

kultur- och fritidsplan antogs i juli månad av kommunfullmäktige och i oktober kommer beslut om vissa ändringar, då bland annat några bidrag ska slås ihop.

Sandvikens kommun har gått längst i kommunernas stävan att förenkla bidragen och har helt gått ifrån bidragssystemet med olika bidragstyper. Istället skriver kommunen ett avtal med de bidragsberättigade föreningarna om storleken på bidragen.

Viss kritik mot reglerna för det statliga aktivitetsstödet finns.

Göteborgs kommun arbetar för att förenkla och förändra de nuvarande reglerna för aktivitetsbidraget som – inte bara av Göteborgs kommun – upplevs som administrativt krångliga, både för föreningar och kommun. Eftersom aktivitetsstödet redovisas av föreningarna i efterhand upplever också kommunerna att bidraget är svårt att kontrollera och i viss utsträckning inbjuder till fusk.

Enligt de statliga, normgivande reglerna för aktivitetsstödet betalas aktivitetsbidraget ut per sammankomst, inte per deltagare, vilket kan leda till att föreningar i redovisningen delar in deltagarna i flera grupper för att få större bidrag. Flera kommuner, som till exempel Botkyrka, vill förekomma fusk med smågrupper av ekonomiska skäl och betalar därför istället ut bidrag per deltagarbesök. Göteborg och Vilhelmina kommun förespråkar också bidrag per deltagarbesök för att premiera antalet deltagare.

Nolltaxan försvinner

Majoriteten (sju stycken) av kommunerna som ingår i det här urvalet tillämpar inte nolltaxa i kommunens lokaler. Tre kommuner – Simrishamn, Skellefteå och Vilhelmina – har fortfarande nolltaxa. Detta är enligt kommunenkäten, som nämndes i början av det här kapitlet, representativt för samtliga kommuner i Sverige, där 31 procent av kommunerna har nolltaxa för ungdomsverksamheten och 68 procent inte har det (för vuxenverksamheten är siffrorna 12 procent 'ja' respektive 88 procent 'nej').

I Simrishamn kommer nolltaxan inte tas bort de närmaste åren och i Vilhelmina finns inga planer på att ta bort nolltaxan som praktiseras för både ungdoms- och vuxenverksamhet. I Skellefteå däremot bedömer fritidschefen att kommunen är på väg bort från nolltaxa.

Bidragen krymper för föreningarna

När det gäller storleken på bidragen till föreningarna tror fler kommuner att bidragen i stort sett kommer att ligga på samma nivå som tidigare. Möjligtvis kommer bidragen att minska en aning.

Flera kommuner, som inte har nolltaxa, tror också att lokalavgifterna kommer att ökas successivt medan bidragsnivån har frysts. Detta leder till att det kommunala kontantstödet äts upp av lokalhyror och andra avgifter, särskilt hos de aktiva föreningarna som bedriver sin verksamhet i kommunens lokaler.

Kommunerna kommer i fortsättningen även att se över fördelningen av bidragen. Trenden är en förskjutning från generella till selektiva bidrag. Det kommunala stödet innebär, enligt flera kommuner, alltmer riktade insatser mot specifika problem.

Barn- och ungdomsverksamhet prioriteras

Samtliga kommuner, som deltar i den här delen av utredningen, är överens om att barn- och ungdomsverksamheten ska prioriteras, med en liten reservation mot barndelen. Främsta redskapet för att främja en åldersrelaterad verksamhet är aktivitetsbidraget, som styr pengarna till den åldersgrupp som kommunerna anser lämpligast.

Som exempel kan nämnas Eksjö kommun där ungdomsverksamhet, framför allt aktiviteter för tonåringar mellan 12-18 år, prioriteras eftersom kommunen inte vill uppmuntra barnidrott med för tidig specialisering och i värsta fall utslagning som följd. I Forshaga har den nedre åldersgränsen för aktivitetsbidrag höjts till 10 år av samma skäl.

Eftersom kommunerna på grund av krympande resurser tvingats välja mellan ungdoms- och vuxenverksamhet sviktar det kommunala kontantstödet särskilt till föreningar med enbart vuxenverksamhet (se avsnittet om nolltaxa ovan). Vuxna över 18-20 år måste vara beredda att, i princip, betala sina egna föreningsverksamheter.

Färre kommunägda anläggningar

En gemensam strävan hos de flesta av kommunerna är och har varit att överföra mer ägande och drift av idrottsanläggningarna i kommunen till föreningarna.

I Eksjö kommun äger och driver kommunen egentligen bara simhallen och ishallen helt i egen regi. Anläggningar som det har funnits en privat marknad för har sålts ut, bland annat kaffestugor och tre campingplatser. I Falkenberg har kommunen endast hand om anläggningar som används av många olika föreningar. I Forshaga kommun är samtliga anläggningar föreningsägda. Även i Göteborg är andelen föreningsägda anläggningar högt. I Simrishamn ägs och drivs de flesta anläggningar av föreningarna själva av tradition. I Skellefteå och Vilhelmina, som båda är geografiskt stora kommuner, garanterar många föreningsägda anläggningar att invånarna har möjlighet att utöva sin idrott på hemmaplan.

Färre kommunala anläggningar innebär mindre driftskostnader för kommunen, vilka är svåra att påverka och som finns kvar även under mindre generösa budgetperioder. Därför är kommunerna mycket sparsamma med satsningarna på nya idrottsanläggningar och kräver ett större föreningsengagemang än tidigare om kommunen ska satsa på nya anläggningar framöver.

När det gäller att överlåta driftsuppgifter till föreningslivet vill de flesta kommunerna göra gällande att det har varit en försiktig balansgång i överlämnandet av ansvar. Flera av dem har haft dåliga erfarenheter av att lämna över driften av mer tekniskt komplicerade anläggningar, som till exempel ishallar och ridhus.

Skellefteå kommun lägger, trots många föreningsägda anläggningar, inte ut några driftsuppdrag på föreningslivet av politiska skäl. Kommunen vill tillhandahålla åtminstone en anläggning på varje ort, oftast i anslutning till skolorna, och då garantera en viss nivå på driften.

I övrigt

I övrigt uppger alla tio kommuner att de är nöjda med samarbetet med politikerna i den nämnd som hanterar föreningsfrågor. Arbetet präglas av delegering, samförstånd och en uttalad ansvarsfördelning mellan tjänstemän och politiker.

Dock efterlyser en av kommunerna en uttalad statlig fritidspolitik. Som det är för tillfället anses idrotten inte ha någon som driver idrottsfrågor på central nivå.

Respektive kommun om bidragen och fritidsverksamheten i framtiden

Citaten nedan är tagna från intervjuerna med fritidscheferna (eller motsvarande) i de tio kommunerna då de redogör för vad de tror om bidragen och fritidsverksamheten i deras egen kommun och generellt i framtiden.

Borås: Jag tror att föreningsavgiften för utnyttjandet av lokaler kommer att ökas. När väl nolltaxan har slopats och vi har börjat ta ut en avgift är det lätt att höja avgiften. Vi hoppas att vårt budgetförslag antas så att vi kan öka aktivitetsbidraget ytterligare.

Botkyrka: Jag tror att utvecklingen av formerna för bidragsbestämmelser går från normerade bidrag till att skriva avtal med föreningarna. Det skulle vara skönt att få ner på papper exakt vad man har kommit överens om... Men det blir genast en stor apparat när kommunen har 150 bidragsberättigade föreningar.

I Botkyrka kommer vi att få jobba mer med integration framöver... Invandrarna och deras festivaler, dansuppvisningar och liknande är inte längre pittoreska inslag i livet här utan blir mer och mer en del av vår vardag. Det är viktigt att invandrarna känner sig välkomna och att de är Botkyrka-bor. Där spelar föreningarna en viktig roll.

Eksjö: I stället för nedskärningar borde vi ge föreningslivet bättre förutsättningar. De frysta bidragen kommer framöver att ätas upp av de höga hyrorna i anläggningarna...

Bidrag kommer inte att ges till nya anläggningar. Stödet kommer att läggas på att bevara anläggningar med ungdomsverksamhet. Föreningarna kommer att få se sig om efter andra parter än kommunen för att kunna bygga nytt. Företag, som insett att de tjänar på att ha en frisk, fräsch personal, kan vara intresserade av att köpa tider, subventionera personalens motionsverksamhet eller nya anläggningar.

Falkenberg: Visserligen ser vi över bidragsbestämmelserna och planerar att slå ihop en del bidrag, men det kommer inte att innebära några drastiska förändringar.

Ett orosmoln, som jag brukar varna föreningar för, är BingoLotto-ersättningen. Våra bidrag har varit frysta och inte ändrats i takt med inflationen. Detta har föreningarna kompenserat med intäkterna från BingoLotto, vilket i sin tur har invaggat dem och oss i en falsk tilltro till deras ekonomiska situation. Därför råder jag föreningarna att inte använda BingoLotto-pengar i driften utan istället till investeringar och att betala av lån och andra skulder.

Forshaga: Storleken på föreningsbidragen har varit på väg neråt de senaste åren och de vänder inte uppåt igen. De totala resurserna från kommunen kommer inte att minskas, men de kommer att omfördelas.

Föreningar har alltid stått för verksamheten. Min uppfattning är att de i framtiden även kommer att få stå för hela kostnaden för verksamheten. Kommunens bidrag kommer att begränsa sig till att hålla lokaler tillgängliga. Det är en allmän trend, ingen svår gissning.

Göteborg: Jag tror att resurserna kommer att förbli oförändrade framöver vad föreningsstödet beträffar. Politikerna hyser en stor tilltro till att föreningslivet kan minska drog-, vålds- och integrationsrelaterade problem framför allt bland ungdomar.

För tillfället arbetar vi med en förändring av det kommunala aktivitetsbidraget som ska gälla från och med 1998. Som det ser ut nu är aktivitetsstödet administrativt krångligt och svårt att kontrollera i efterhand. I höst avser vi att träffa Stockholm och Malmö för att diskutera föreningsbidrag, bland annat ett aktivitetsstöd som föreningarna söker en gång per år för pågående och planerad verksamhet. Förhoppningsvis kan vi då kontrollera verksamheten och minska administrationen av bidragen.

Sandviken: Jag kommer precis från ett möte om budgeten '98 och det blir tuffa tider. Lokaltaxan kommer att öka och storleken på bidragen kommer troligen att minska.

Vi funderar på att räkna fram det totala stödet till föreningarna i avtalen, som vi skriver med föreningarna, genom att värdera subventionerna av lokalerna i pengar. Det är lättare att jämföra satsningarna på olika idrotter om man har tillgång till faktiska siffror.

Simrishamn: För vår del finns det ingen strävan att öka bidragen till föreningslivet. Snarare gäller det att hålla dem på samma nivå. Eventuellt är bidragen till vuxna idrottsutövare illa ute och tas kanske bort framöver och antalet bidragstyper kan minska för att göra administrationen både för kommun och föreningar enklare. Men vi kommer att klara ekonomin utan att ta ut avgifter på nyttjandet av lokaler.

Skellefteå: Ekonomiskt kommer föreningsstödet i Skellefteå att ligga kvar på den här nivån. Det kommer inte att rasa ökade resurser över oss. Men vi kommer att tvingas titta över fördelningen av resurserna. Sannolikt kommer vi också att börja ta betalt för användningen av lokalerna framöver.

Vårt dilemma i Skellefteå – och där fritid måste spela en aktiv roll i framtiden – är att ungdomarna lämnar kommunen för att utbilda sig någon annanstans och sedan aldrig dyker upp igen. Vi måste få ungdomarna att stanna i kommunen.

Vilhelmina: Jag tycker att trenderna pekar mot ett komplement med en enklare och spontanare idrotts- och fritidsverksamhet. Det behövs

inte fler välutrustade anläggningar just nu när det handlar om street basket, beach volleyboll, skateboard, snowboard och turåkning. Notan blir därmed inte så dyr för kommunen.

5 Lotteri- och spelmarknaden i Sverige

Verksamhetsperiod: 1996

5.1 Idrotten och spelmarknaden

I huvudsak har idrotten fyra olika intäktsmöjligheter från spelmarknaden. Dessa är:

1. Idrottsföreningar och förbund tar aktiv del i försäljningen av lottsedlar. Exempel på detta är BingoLotto samt mindre lotterier där länsstyrelser (för försäljning i flera kommuner) eller kommunkanslier/fritidsnämnder beviljar idrottsföreningar tillstånd att sälja lotter.

2. Idrotten fungerar som spelobjekt och erhåller för detta viss kompensation från det spelbolag som arrangerar spelet. Exempel på detta är Svenska Spel som ersätter Fotbollförbundet för att matcherna, som det spelas på, ska förläggas på ett för Svenska Spels del fördelaktigt sätt.

3. Idrottsföreningar och förbund (landslag) utgör sponsorobjekt för spelbolag som via idrotten önskar att profilera och marknadsföra sina spel eller det egna varumärket. Tipstjänst (nuvarande Svenska Spel) var till exempel en av arrangörerna till en särskild Viking Lotto Cup i bandy 1996.

4. Specialprojekt mellan idrotten och ett spelbolag. Ett exempel på detta är Svenska Spel som tillsammans med Svenska Fotbollförbundet driver Tipselit 2 000. Varje år satsar spelbolaget cirka tio miljoner kronor på svensk elitfotboll i syfte att höja kvalitén på svensk fotboll och på så sätt trygga ett högt värde på de matcher som används i spelbolagets olika spelformer, som till exempel Oddset, Stryktipset eller Måltipset. Ett annat exempel på ett specialprojekt mellan idrotten och ett spelbolag är Olympiatravet, där ATG låter en del av sin behållning från V75 gå till Sveriges Olympiska Kommitté och Handikappidrottsförbundet.

För att kartlägga lotteri- och spelmarknadens bidrag till idrotten har vi fått material från Lotteriinspektionen, Svenska Spel, ATG, SCB, Svensk TV-Bingo och Folkrörelsernas Samarbetsorgan för Lotterifrågor (FSL). Intervjuer har gjorts med Camilla Andersson, statistiker på Lotteriinspektionen, Jonas Bergström, sponsoransvarig, AB Svenska Spel, Elisabeth Normelli, marknad och reklamavdelningen ATG, Krister Fredricson från bingoarrangörernas branschorganisation Svebico, Leif Flatow från Svensk TV-Bingo samt Stig Kroon, FSL.

5.2 Penningströmmarna till idrotten från spelmarknaden 1996

Olika former av spel utgör en viktig finansieringskälla för idrotten. Penningströmmarna till idrotten från spelmarknaden 1996 kan sammanfattas i tabellen nedan. Omsättningssiffror för bingospel, restaurangkasino och föreningslotterier 1996 är tillgängliga först senare under 1997. För dessa spelformer återges Lotteriinspektionens prognos baserad på 1995 års definitiva uppgifter samt kontakter med de största lotterierna respektive kasinobolagen. Siffrorna inom parentes är från 1995.

Tabell. Penningströmmarna till idrotten från spelmarknaden samt total omsättning år 1996

	Till idrotten (Mkr)	*Total omsättning*	*Omsättning i jmf m. '95*
Spelbolagen			
ATG	5,2[1]	9 049 (8 770)	+ 3 %
Svenska Spel:			
– f d Tipstjänst	160,7[2]	7 177 (7 202)	- 0,4 %
– f d Penninglotteriet	3,5[3]	3 419 (3 790)	- 7 %[4]
Folkrörelsernas spel och lotterier:			
BingoLotto	1 200	3 108 (2 997)	+ 4 %
– varav BingoLotto-netto	39,4		
– varav ersättning för distribution och kontroll	25,6[5]		
Bingospel	317	2 010* (2 100)	- 4%
Rikslotterier	4	600* (617)	- 3%
Lokala lotterier	41	220* (220)	0
Regionala lotterier	5	35* (35)	0
Fria Lotterier	**	**	**
– "Lyckohjulet"	83 **	100 **	-
Övrigt			
Restaurangkasino	-	1 100* (1 156)	- 5%
Summa	*1 819,4*	*26 918 (26 887)*	

* = uppskattade siffror
** = inga uppskattningar gjorda av Lotteriinspektionen

[1] 4,7 mkr går till Sveriges Olympiska Kommitté (SOK). ATG stöder även Svenska Ishockeyligan och Ridsportförbundet, men siffrorna är inte officiella och ingår inte i beloppet ovan.
[2] 70,7 mkr (44 procent) går direkt till Fotbollförbundet.
[3] 2,5 mkr går till Sveriges Olympiska Kommitté (SOK).
[4] Förändring beror till stor del på en förskjutning av redovisningsperioden
[5] Uppskattning av ersättning till idrottsföreningar och distriktsförbund som fungerar som servicecentraler till BingoLotto samt för kontroll av redovisningen av lotterna.

Idrottens andel av spelmarknaden år 1996 var cirka 7 procent (preliminära siffror).

5.3 Spelbolagen

Med undantag av restaurangkasinospel som drivs kommersiellt har staten och folkrörelserna ensamrätt till spelmarknaden i Sverige. Spelbolagen sorterar under Finansdepartementet och tillstånd ges av regeringen medan kontrollen och tillsynen sköts av Lotteriinspektionen. Tillstånd och tillsyn för folkrörelsernas spel och lotterier samt restaurangkasino sköts av Lotteriinspektionen, länsstyrelser och kommuner.

Utvecklingen på den svenska spelmarknaden 1996 har enligt Lotteriinspektionens siffror inte varit lika stark som under föregående år. Omsättningen på spelmarknaden under 1996 var cirka 27 miljarder kronor, vilket motsvarar ungefär samma omsättning som under 1995.

De tre stora spelbolagen samt BingoLotto omsatte under 1996 23 miljarder kronor, vilket motsvarar 85 procent av den totala spelmarknaden. Den största aktören 1996 var AB Trav och Galopp (ATG) som omsatte 9 049 miljoner kronor. Den placeringen beräknas tas över av Svenska Spel under 1997 efter sammanslagningen mellan Tipstjänst och Penninglotteriet.

Aktiebolaget Trav och Galopp (ATG)

ATG ägs till 90 procent av Svenska Travsportens Centralförbund och till 10 procent av Svenska Galoppsportens Centralförbund. 1996 ökade ATG sin marknadsandel från 33,1 till 34,6 procent, mest tack vare fortsatta framgångar för V75 där försäljningen steg med över 10 procent. ATG omsatte drygt 9 049 miljarder kronor 1996.

Sedan 1979, med något års uppehåll, har ATG arrangerat Olympiatravet tillsammans med Sveriges Olympiska Kommitté (SOK) och låter en del av sin behållning från V75 gå till SOK. Fram till och med 1996 har 61,5 mkr kommit idrotten till del genom Olympiatravet.

1996 lämnade Olympiatravet 4,7 mkr i bidrag till Sveriges Olympiska Kommitté. Därutöver erhöll Svenska Handikappidrottsförbundet genom SOK-avtalet 471 000 kronor till förberedelser för Paralympics i Atlanta 1996. Sedan 1995 får Svenska Handikappidrottsförbundet 10 procent av summan som går till SOK.

ATG stöder även Svenska Hockeyligan och V75-hoppet i Ridsportsallsvenskan. Siffrorna är inte officiella.

AB Svenska spel

Beslut fattades i Riksdagen i maj 1996 om en sammanslagning av de två statliga spelbolagen Svenska Penninglotteriet AB och AB Tipstjänst. I december 1996 fick det nya bolaget namnet AB Svenska Spel. Målsättningen är att begreppen Tipstjänst och Penninglotteriet helt ska ha ersatts med samlingsnamnet Svenska Spel vid årsskiftet 1997-98 och att Svenska Spel till inriktning och omfattning ska vara känt av 65 procent av svenska folket 1999.

Svenska Spels affärsidé är att "inom givna regler och tillstånd tillfredsställa allmänhet och ägare genom att på ett effektivt, säkert och förtroendefullt sätt arrangera spel och lotterier".

Svenska Spel har fått ett treårigt tillstånd, som löper från och med den 1 januari 1997, att anordna vadhållning på all idrott utom hästtävlingar och på nummerdragningar, att sköta traditionella lotterier samt att anordna det slags vadhållning på idrott där bolaget sätter oddsen. Under samma tidsperiod har Svenska Spel också koncession att anordna spel på värdeautomater.

Omsättningen för de spelformer som numera omfattas av Svenska Spel minskade med sammanlagt cirka tre procent 1996.

Omsättning (mkr)	'92	'93	'94	'95	'96
Tipstjänst	6 694	6 990	6 835	7 202	7 177
Penninglotteriet	4 082	3 800	4 022	3 790	3 519[6]

F.d. Tipstjänst

Omsättningen för de spelformer som tidigare ingick i Tipstjänst minskade med 25,8 mkr (-0,4 procent) och motsvarande minskning för spelformerna i före detta Penninglotteriet var 271,5 mkr (-7,2 procent) under 1996, men den senare minskningen beror mest på en förändring av redovisningsperioden för Triss.

Tipstjänst (nuvarande Svenska Spel) hade flera olika samarbetsprojekt och sponsoravtal med idrotten och betalade cirka 90-100 mkr varje år till olika idrottsorganisationer. I väntan på en ny sponsorstrategi till följd av Tipstjänsts sammanslagning med Penninglotteriet inledde

[6] Förändring beror till stor del på en förskjutning av redovisningsperioden för Triss.

Svenska Spel inga nya samarbeten med idrottsförbunden 1996 utan konsoliderade de avtal som redan hade tecknats.

Svenska Spels relation med idrottsrörelsen har enligt 1996 års förvaltningsberättelse i första hand gällt olika sponsorarrangemang. Svenska Spel fortsätter Tipstjänsts engagemang som huvudsponsor för Svenska Fotbollförbundet och de svenska fotbollslandslagen samt kommer även att stödja ungdomsfotbollen och klubbar på olika nivåer genom till exempel talangutvecklingsprojektet Tipselit 2 000 och hattricktävlingar.

Tabell. Tipstjänsts (nuvarande Svenska Spel) utbetalningar till idrotten år 1996

	Miljoner kronor
Riksidrottsförbundet	55,0
Fotbollförbundet	70,7
- varav sponsring	14,7
- SEF-klubbarna	46,0
- Tipselit 2000	10,0
Sponsring och övriga affärsuppgörelser	36,0
Summa	*cirka 160,7*

Dessutom reserverade Tipstjänst (nuvarande Svenska Spel) 34,8 mkr för bidrag till byggnation av fullstora inomhushallar för fotboll 1996. Hallfonden finns inte inkluderad i tabellen ovan, eftersom det ännu inte är bestämt till vem och när pengarna ska betalas ut.

År 1990 fattade riksdagen beslut om att en viss del av Tipstjänsts överskott skulle överföras direkt till idrotten. 1996 betalade Tipstjänst 55 mkr till Riksidrottsförbundet, en summa som även Svenska Spel kommer att betala 1997. Hur det blir 1998 är ännu inte bestämt. Tidigare var det meningen att överskottet från värdeautomatspelen oavkortat skulle stödja ungdomsidrott och ungdomsrörelser i Sverige. Istället kommer folkrörelserna få en viss andel av vinsten i Svenska Spel, men hur stor andel det blir är ännu inte bestämt.

Tipstjänst har hittills ersatt Fotbollförbundet för att förbundet skall arrangera matcher på ett för Tipstjänst lämpligt sätt. Under 1996 betalade Tipstjänst ut 46 mkr som spelkompensation till Fotbollförbundet för att fördelas vidare till SEF-klubbarna (Svensk Elitfotboll). Svenska Spel kommer att fortsätta med detta stöd.

Tipselit 2 000. För att trygga kvaliteten på sina olika spelformer inledde Tipstjänst ett elitprojekt tillsammans med Fotbollförbundet. Hittills har Tipstjänst betalat ut cirka 10 mkr per år till fotbollen i samband med Tipselit 2 000. Svenska Spel kommer att fortsätta med projektet.

Tipstjänst har även haft större marknadsföringsavtal med Fotbollförbundet och Ishockeyförbundet, avtal som har övertagits av Svenska Spel. Svenska Spel är svensk fotbolls största samarbetspartner och ishockeyförbundets huvudsponsor. Svenska Spel sponsrar även sex andra specialidrottsförbund: förbunden i bandy, bordtennis, brottning, handboll, innebandy och simning.

Exempel på övriga insatser från Svenska Spel till idrotten är:

Mr och Miss Hat Trick. Svenska Spel betalar till de spelare (3 000 kr till damerna och 5 000 kr till herrarna) som gör minst tre mål i en och samma match i Allsvenskan eller division I i fotboll. Sedan starten 1983 har cirka 3,6 mkr utbetalats, det vill säga cirka 250 000 kr om året.

Svenska Spel kommer att under sex år framöver bekosta en idrottsskadeklinik för elit- och breddidrotter vid Karolinska Institutet och St Görans sjukhus. En professor skall tillsättas under våren 1997.

Svenska Spel stödjer även kampanjen för OS i Stockholm år 2004.

F d Penninglotteriet

Troligtvis kommer Svenska Spel också att förnya Penninglotteriets avtal med Sveriges Olympiska Kommitté (SOK). Under 1996 stödde Penninglotteriet SOK med 2,5 mkr.

Tabell. Penninglotteriets (nuvarande Svenska Spel) utbetalningar till idrotten år 1996

	Miljoner kronor
Sveriges Olympiska Kommitté (SOK)	2,5
Övrig idrottssponsring	1
Summa	3,5

Värdeautomatspelen (VLT)

I maj 1996 påbörjade Tipstjänst (nuvarande Svenska Spel) lanseringen av de nya värdeautomatspelen under namnet Jack Vegas. Vid årets slut fanns drygt 400 apparater utställda på cirka 160 platser, i miljöer med 18-årsgräns. Målsättningen för 1997 är 2 500 utplacerade apparater. Koncessionen löper till och med den 30 juni 2000.

Från början var det meningen att överskottet från spel på värdeautomater skulle fördelas till den lokala barn- och ungdomsverksamheten bland såväl idrotts- som barn- och ungdomsföreningar. I sambandet med sammanslagningen av Penninglotteriet och Tipstjänst ändrades beslutet. Tanken är istället att folkrörelserna ska få en viss andel i

vinsten från det nya spelbolaget AB Svenska Spel. Förhandlingar om andelens storlek och fördelningen mellan de olika folkrörelseorganisationerna är ännu inte klara. Andelens storlek kommer att bero på utvecklingen av värdeautomatspelens omsättning.

Riksdagsbeslutet om en introduktion av värdeautomater har inte hittills gett folkrörelsen det överskott som många hoppades på. På grund av de stora initiala investeringarna 1996 fanns inget överskott att betala ut.

5.4 Spel och lotterier inom folkrörelserna

BingoLotto redovisade en omsättningsökning på cirka fyra procent och en årsomsättning på 3 109 mkr 1996. Spelet har sedan starten haft en mycket stark utveckling som nu ser ut att avstanna något. Antalet sålda lotter minskade under hösten 1996. Omsättningsökningen under året beror på ett ökat lottpris.

Övriga folkrörelsedrivna spel omsätter cirka 2 865 miljoner kronor. Spelen har under ett antal år minskat sin omsättning och den trenden tycks fortsätta. En förklaring till den stora minskningen av omsättningen kan vara att BingoLotto introducerades på riksplanet 1991. Totalt sett har folkrörelserna ökat sin andel av spelmarknaden i och med BingoLottos framgångar.

BingoLotto

Bakgrund

BingoLotto startades i lokal-TV i Göteborg. Efter en trög start växte programmet i popularitet och genererade 10 mkr i intäkter till idrotten i Göteborg 1990. Under 1991 började initiativtagarna bakom BingoLotto att intressera sig för att expandera programmet till riksplanet. Efter klartecken från Lotterinämnden öppnades möjligheten att sända BingoLotto via satellit över hela Sverige. I september 1991 övertog aktiebolaget Kanal Göteborg idén till BingoLotto från Göteborgs Distrikts- och Idrottsförbund.

Kanal Göteborg producerar programmet som sänds i TV4 på uppdrag av Svensk TV-Bingo AB, vilket ägs av Folkrörelsernas Samarbetsorgan för Lotterifrågor (FSL). Arrangör för lotteriet är FSL, som består av 62 riksorganisationer med 6 454 000 medlemmar. Alla ideella

föreningar som är anslutna till en riksorganisation som är medlem i FSL har möjlighet att sälja bingolotter. Riksidrottsförbundet är störst med 2 700 000 medlemmar.

Sedan introduktionen på riksplanet 1991 har BingoLotto haft en mycket snabb ökning av omsättningen. Ökningen av omsättningen 1994-95 var cirka 17 procent. Den snabba tillväxten tycks ha bromsats upp nu då ökningen mellan 1995-96 var cirka fyra procent i löpande priser.

Antalet tävlingsdagar för BingoLotto, det vill säga antalet dagar som programmet visades i TV4, under 1996 var 37 dagar. Försäljningen per tävlingsdag var i genomsnitt 2 800 000 sålda lotter. Som störst var omsättningen vecka 51 då 176 000 000 kr omsattes. Tittarrekordet 1996 sattes kvällen före julafton då 3 090 000 personer tittade.

Aktörerna

Kanal Göteborg:
- äger programformatet till BingoLotto
- producerar programmet BingoLotto åt TV4
- sändningarna finansieras av programmets sponsorer som även skänker priser till deltagarna i dragningen

TV4
- sänder programmet BingoLotto
- finansieras med TV-reklam

Folkrörelsernas Samarbetsorgan för Lotterifrågor (FSL)
- har via Lotteriinspektionen regeringens tillstånd att anordna Bingo Lotto

Svensk TV-Bingo AB (helägt av FSL)
- avtalsslutande part gentemot Kanal Göteborg

Service- och distributionscentraler
Sammanlagt finns det 30 servicecentraler för BingoLotto i Sverige, varav 18 har anknytning till idrotten. Inledningsvis fick samtliga distriktsförbund inom idrotten möjlighet att fungera som servicecentraler för BingoLotto. Endast sju distriktsförbund valde då att upprätta en servicecentral, en siffra som är oförändrad 1997.

Av de 18 servicecentraler som har anknytning till idrotten är sju distriktsförbund, nämligen förbunden i Göteborg, Stockholm, Värmland, Gotland, Örebro, Blekinge och Småland. De resterande tio är

idrottsallianser, enskilda föreningar och distriktsförbund i samarbete med andra organisationer såsom IOGT-NTO och Blå Bandet.

Föreningar
I december 1996 var 12 500 föreningar anslutna till BingoLotto som försäljare av bingolotter. Av dessa var 9 900 idrottsföreningar, det vill säga 79 procent.

Återförsäljare
Tobakister, kiosker med flera säljer bingolotter på egen hand eller i vissa fall på uppdrag av idrottsföreningar. Antalet auktoriserade återförsäljare är 6 100.

Fördelning av BingoLottos pengar

Lottpriset för en bingolott är 30 kr (hösten 1996).

BingoLottos intäkter fördelade sig enligt följande 1995, en uppdelning som enligt FSL inte kommer att förändras särskilt mycket 1996 (siffrorna från 1996 är ännu inte sammanställda):

	Procent
Vinstmedel till spelarna	43
Distributionskostnader, återförsäljare	8
Tryckkostnader	3
Administration	1,5
Marknadsföring	2,5
Ersättning till föreningarna	41
Övrigt	1
Summa	*100*

'Distributionskostnader, återförsäljare' är den del som tillfaller kommersiella ombud och återförsäljare. Säljande föreningars provision benämns 'ersättning till föreningarna'.

Eftersom 18 av BingoLottos 30 servicecentraler har anknytning till idrotten tillfaller en del av återförsäljarnas åtta procent, som nämns ovan, idrottsrörelsen utöver ersättningen till föreningarna. Denna summa ska enligt FSL täcka servicecentralernas kostnader.

Lokala skattemyndigheter på flera håll i landet anser att de idrottsorganisationer som fungerar som servicecentraler för BingoLotto bedriver kommersiell näringsverksamhet och därför ska betala inkomstskatt och moms. Idrottsföreningar är normalt skattebefriade för

lottförsäljning som sker av ideella skäl. De första fallen kommer att avgöras på länsrätts nivå under hösten 1997.

Samtliga 22 distriktsförbund får dessutom en viss ersättning av Svensk TV-Bingo för kontroll av redovisningen av pengarna från försäljningen av bingolotter.

Den sammanlagda ersättningen till idrottsföreningar och distriktsförbund för deras arbete som servicecentraler samt kontrollinstanser av bingolottförsäljningen uppgick till uppskattningsvis 25,6 mkr under 1996.

BingoLottos omsättning 1996

BingoLotto har befäst sin ledning i spelligan och har varit den mest populära spelformen under 1996 räknat efter försäljningsintäkter (3 109 mkr). V75 ligger på andra plats (3 017 mkr) och Lotto har hamnat på tredje plats (2 628 mkr).

Bingolottförsäljningen minskade med 6,3 miljoner lotter 1996 jämfört med 1995, men eftersom lottpriset höjdes med 5 kronor från och med höstomgången 1996 ökade försäljningsintäkterna med 112 mkr jämfört med 1995. Enligt SCB hade BingoLottos omsättning den största procentuella ökningen (4 procent) jämfört med de övriga tre dominerande bolagen på den svenska spelmarknaden (ATG, Tipstjänst och Penninglotteriet).

1996 omsatte BingoLotto 3 109 mkr, varav cirka 1 265 mkr tillföll föreningslivet. Sammanlagt 1 135 mkr får 9 900 idrottsföreningar, som sålde cirka 80 miljoner lotter, att dryga ut klubbkassorna med. 23 miljoner lotter såldes av butiker och kiosker och 11 miljoner av övriga folkrörelser.

Bingolotto	'92	'93	'94	'95	'96
Omsättning	854	2 360	2 498	2 997	3 109
Netto till föreningslivet	260	948	1 045	1 245	1 278
varav till idrotten	230	840	930	1 120	1 125

Huvudparten av BingoLottos omsättning går direkt till idrottsföreningarna (1 135 mkr är prognosen för 1996). Cirka 3 procent av BingoLottos totala omsättning behålls dock inom FSL för att täcka centrala kostnader för spelutveckling och eventuella oförutsedda utgifter. Överskottet fördelas sedan bland medlemsorganisationerna centralt. Cirka 60 procent av det centrala BingoLotto-nettot går till RF.

Utbetalning av BingoLotto-netto (mkr)

OBS! Beloppet baseras på resultatet året innan

	'92	'93	'94	'95	'96
Riksidrottsförbundet	–	6,4	8,3	45	39,4

I Riksidrottsförbundets årsredovisning från 95/96 uppges att 60,4 mkr erhållits i bidrag från FSL. Det som avses är en del av BingoLotto-nettot från 1994 som betalades ut 1995 (20,9 mkr) och beloppet från 1995 som betalades ut 1996 (39,4 mkr). Anledningen är att RF:s årsredovisning från 95/96 gäller 18 månader eftersom RF övergick från brutet räkenskapsår till kalenderår 1995.

Folkrörelserna anordnar fem typer av lotterier förutom BingoLotto:

1. Rikslotterier, där lotter säljs i mer än ett län. Tillstånd för att arrangera rikslotterier tilldelas folkrörelsernas riksorganisationer. Politiska partier och IOGT-NTO är de stora aktörerna på marknaden. Cirka 25 procent av rikslotterierna 1996 drevs av idrotten inklusive BingoLotto som är idrottens största rikslotteri, men som i övrigt skiljer sig väsentligt från övriga rikslotterier. 1996 omsatta rikslotterierna cirka 600 mkr enligt Lotteriinspektionen.

Under 1995 beviljades tillstånd för idrottslotterier på cirka 2 procent av rikslotteriomsättningen, det vill säga cirka 12 mkr. Nettobehållningen i ett rikslotteri var 1995 34 procent. Idrotten kan uppskattas till att ha fått cirka 4 mkr från olika rikslotterier 1996, förutsatt att procentsatserna är ungefär desamma som 1995.

2. Regionala lotterier, det vill säga ej rikstäckande lotterier där lotter säljs i flera kommuner. Den redovisade försäljningen av regionala lotterier uppgick 1996 till 35 mkr enligt Lotteriinspektionen, en försvinnande liten del av den totala marknaden. Tillstånden för regionala lotterier fördelas av länsstyrelserna som även svarar för kontroll.

Bland de regionala lotterierna stod idrotten för 41 procent av ansökningarna 1995. Nettobehållningen för regionala lotterier uppskattas till 35 procent eller 12 mkr. Förutsatt att dessa procentsatser förblev någorlunda oförändrade 1996 kan det antas att 41 procent av nettobehållningen, det vill säga 5 mkr, har tillfallit idrotten.

3. Lokala lotterier, är lotterier vars lotter säljs inom en enda kommun. Tillstånd beviljas av kommunerna. Den redovisade försäljningen av

tillstånds- och registreringslotterier uppgick enligt Lotteriinspektionen till 220 mkr under 1996.

1995 tilldelades 43 procent av tillstånden idrottsföreningarna. Således kan idrottens del av nettobehållningen från de lokala lotterierna antas vara cirka 43 procent. Nettobehållningen var totalt 95 mkr under 1995. Förutsatt att dessa procentsatser förblev någorlunda oförändrade 1996 kan 41 mkr antas ha tillfallit idrotten från olika lokala lotterier under 1996.

4. Bingo. Bingospel bedrivs i huvudsak som så kallad variantbingo, det vill säga spel i hallar där spelarna deltar i spelet alltifrån tio minuter till flera timmar. Automatbingo, där insats görs i myntinkast och spel bedrivs på fasta brickor, förekommer i en liten omfattning på ett fåtal orter. Bingospel förekommer också i form av tillställningar som pågår i cirka två timmar oftast på kvällstid, som till exempel storbingo, läggbingo, ritbingo, Drive-In-Bingo med mera. Bingospel med varuvinster förekommer inte längre.

Bingospelets omsättning ökade i början av 1990-talet för att de senaste åren minska realt sett. Bingoverksamheten domineras av idrottsföreningarna som 1995 stod för hela 83 procent av ansökningarna.

1996 omsatte bingospelandet enligt Lotteriinspektionens prognos 2 010 mkr. Nettobehållningen till föreningarna blev 1995 19 procent. Förutsatt att dessa procentsatser förblev någorlunda oförändrade 1996, blev nettobehållningen 382 mkr, varav 317 mkr kan antas ha tillfallit idrotten.

5. Fria lotterier. För lotterier som anordnas inom ramen för den fria sektorn krävs varken tillstånd eller registrering hos kommunen. Lotteriet måste uppfylla vissa villkor, som till exempel att det säljs vid en offentlig tillställning till förmån för ett allmängiltigt ändamål och att högsta vinsten understiger ett fastställt belopp eller att det är ett bingospel.

Under rubriken 'fria lotterier' ingår även bingohallarnas sidolotterier i form av spelautomater. 1996 bidrog det så kallade "Lyckohjulet" med drygt 100 mkr till föreningslivet och enligt bingohallarnas branschorganisation Svebico tillföll 83 procent av summan idrottsrörelsen. På grund av likheterna med enarmade banditer förbjöds "Lyckohjulet" vid årsskiftet 96/97. "Lyckohjulet" har nu ersatts av ett annat spel "Guldchansen", men liknande kritik har riktats även mot detta spel. Än så länge är "Guldchansen" tillåtet.

Enligt Lotteriinspektionen är det mycket svårt att uppskatta de fria lotteriernas totala omsättning.

I samband med Idrottsutredningen gjordes en föreningsstudie, där 200 idrottsföreningars årsredovisningar granskades. Cirka nio procent av idrottsföreningarnas totala intäkter kom från lotterier och bingo, i nominella termer cirka 90 tkr per förening. Om samma genomsnitt gäller för samtliga idrottsföreningar skulle de 22 072 idrottsföreningarna, som enligt RF finns i Sverige, få sammanlagt 2 miljarder kronor från lotterier och bingo exklusive intäkterna från BingoLotto. Eftersom detta är en uppskattning gjord på grundval av ett litet urval av idrottsföreningar bör summan hanteras med försiktighet.

5.5 Kasinospel

Kasinoverksamheten innefattar spel som Black Jack, Roulette och tärning. Black Jack står för cirka 70 procent av den totala omsättningen.

Antalet tillståndsinnehavare var 240 stycken under 1995, varav de flesta företag är förhållandevis små. De tjugo största företagen står för cirka 80 procent av den totala omsättningen. Företagen drivs kommersiellt och bidrar troligtvis inte i någon större skala till idrottsrörelsen. Lönsamheten inom branschen är, enligt branschens egna uppgifter, låg.

5.6 Tillståndsmyndigheter för lotterier

Följande instanser beviljar tillstånd för lotterier:

1. Lotteriinspektionen beviljar tillstånd för rikslotterier inklusive BingoLotto

2. Länsstyrelserna för respektive län beviljar tillstånd till regionala lotterier samt till bingospel

3. Fritidsnämnder eller eventuellt kommunkanslier beviljar tillstånd för lotterier som bedrivs inom en och samma kommun, det vill säga lokala lotterier

4. Finansdepartementet beviljar tillstånd för AB Svenska Spel och ATG.

6 Sponsring

Detta kapitel syftar till att beskriva den svenska sponsormarknadens omfattning, trender inom sponsring och idrottssponsringens utveckling. Vi ser endast till den del av sponsringen som kommer i rena pengar, inte i varor och tjänster.

Observera att den befintliga statistiken om sponsormarknaden i Sverige är ytterst bristfällig. Det rör sig om uppskattningar, eftersom det inte finns några säkra mätmetoder, vare sig på effekten av eller hur mycket pengar som spenderas på sponsring.

6.1 Sponsormarknaden i Sverige

Det är framför allt fyra källor som brukar åberopas vid bedömningen av den totala sponsormarknaden i Sverige:

1. Annonsörföreningen
2. Svenska SponsringsFöreningen
3. Institutet för Reklam och Mediestatistik (IRM)
4. Sponsorstrategi

De både förstnämnda källorna är tätt sammankopplade och använder sig av varandras statistik.

I detta kapitel har vi även med uppgifter från Föreningen Kultur och Näringsliv, som årligen undersöker omfattningen och inriktningen av kultursponsringen i Sverige.

Totala reklaminvesteringar

Enligt IRM ser hela reklammarknaden i Sverige år 1996 ut som följer:

	1996	*+/- sen 1995*
Dagspress	8 109	-2,3%
Direktreklam	2 720	1,0%
Mässor	2 577	1,9%
TV	2 415	1,8%
Vägledande media	2 057	10,1%
Butikspromotion	2 005	-1,0%
Presentreklam	1 800	5,9%
Sponsring	*1 300*	*30,0%*
Gratistidningar	1 169	31,3%
Fackpress	1 135	5,1%
Utomhus	577	0,7%
Veckopress	491	2,3%
Radio	310	32,5%
Bio	96	18,5%
In-flight-media	96	2,6%
Text-TV	67	19,6%
Viedoreklam	13	-23,5%

TABELL: Reklaminvesteringarna i traditionella och övriga medier i Sverige år 1996 samt den procentuella förändringen sen 1995

Enligt IRM uppgick den totala summan som satsades på sponsring 1996 till 1 300 mkr. Sponsringen stod för fyra procent av den totala reklamkakan i Sverige 1996.

Svenska SponsringsFöreningen vill inte uttala sig med exakta siffror, men säger att det handlar om cirka en miljard kronor per år, troligen mer. Största delen, 70-80 procent, går till idrotten enligt Svenska SponsringsFöreningen.

Sponsorstrategi och dess dotterbolag Sponsorstatistik har sedan slutet av 80-talet gjort kontinuerliga utvärderingar av idrottssponsringen i Sverige. VD Magnus Roos uppskattar den totala sponsringen i Sverige till cirka två miljarder per år, varav cirka 1,5 miljarder investeras i idrottsrelaterade projekt. Sponsorstrategi uppskattar företagens sponsorinvesteringar till 5-10 procent av de totala marknadsinvesteringarna, vilket är något mer än IRM och SponsringsFöreningen.

Att Sponsorstrategis siffror avviker från SponsringsFöreningen kan delvis förklaras av att många internationella svenska företag valt att sponsra idrottsevenemang och lag utanför Sverige. Företag som Ericsson och Volvo arbetar ofta direkt med internationella idrottsförbund.

Fördelningen av sponsringen

	Ungefärlig fördelning (%)
Idrottssponsring	70
Kultursponsring	15
Humansponsring	5
Sponsring av forskning och utbildning	5
Miljösponsring	3
Övrigt	2
Summa	*100*

TABELL: Fördelningen av sponsringen i Sverige 1996

6.2 Trender i sponsringen

Sponsringen har blivit en allt viktigare del i företagens marknadsföring. Idag har sponsring som en del av marknadsföringen blivit mer accepterat och uppfattas alltmer som ett naturligt redskap för att ge positiva associationer till företaget och nå nya målgrupper.

Kultursponsring har blivit en trend bland företagen de senaste åren. Föreningen Kultur och Näringsliv, ett samarbetsforum för kultursponsring, har ett 90-tal medlemsföretag, varav 69 redovisade sina sponsoravtal 1996. En grov uppskattning visar att företagens samlade sponsring av kulturen nu ligger på mellan 175 och 200 mkr. Idrotten tilldelas ännu fyra till fem gånger så mycket, cirka 1 000 mkr, men gapet krymper något.

Största kultursponsringen i landet görs av Astra med fem mkr per år (1996-97) till Kungliga Filharmoniska orkestern. Telia, som var huvudsponsor för friidrotts-VM i Göteborg 1995 – ett avtal som var värt 7 mkr, gav tidigare större andelen av sponsorstödet till idrotten, Numera är sponsorbudgeten mer balanserad och Dramaten får 4-5 mkr om året fram till 1999 av Telias sponsorpengar. Volvo som sponsrar Whitbread-seglingen och europatouren i golf, ger dessutom 2,6 mkr varje år 1994-99 till Göteborgs Symfoniker. Andra stora företag som sponsrar kulturen med belopp i miljonklassen är: Ericsson, Svenska Spel, Pharmacia & Upjohn, SAS, Svenska Shell och Vattenfall.

Kultursponsring skiljer sig från idrottssponsring genom att avtalen nästan aldrig omfattar mindre än tre år. Bidragande faktorer till att kultursponsringen kan antas öka på idrottssponsringens bekostnad är att Stockholm blir Europas kulturhuvudstad 1998 och att idrotten har förlorat en del av sin attraktionskraft på grund av doping och läktarvåld.

Humansponsringen har idag en relativt blygsam omfattning i Sverige. I USA, där många företag ser affärsmässiga fördelar med att engagera sig för en god sak, ökar den. De kommande åren får utvisa om trenden även kommer till Sverige.

6.3 Idrottssponsring

Total sponsring och idrottssponsring över tiden

Av siffrorna nedan framgår att investeringar i sponsring ökar igen efter nedgången 1990-93. För idrottssponsringens del börjar det likna siffrorna från det glada 80-talet. Däremot har sponsorernas krav på 'value for money' ökat radikalt sedan 80-talet då idrottsevenemang fick stora sponsorstöd utan att sponsorerna preciserade målgrupper, kommunikationsmål eller marknadseffekter. Numera finns klarare skatteregler som går ut på att icke specificerade prestationer från mottagarna kan innebära att avdrag i deklarationerna inte medges.

Total sponsring i Sverige över tiden:

1984	500 mkr	varav idrottssponsring 450 mkr
1985	600 mkr	varav idrottssponsring 550 mkr
1986	700 mkr	varav idrottssponsring 600 mkr
1987	750 mkr	varav idrottssponsring 650 mkr
1988	1 000 mkr	varav idrottssponsring 800 mkr
1989	1 150 mkr	varav idrottssponsring 900 mkr
1990	1 050 mkr	varav idrottssponsring 875 mkr
1991	950 mkr	varav idrottssponsring 750 mkr
1992	850 mkr	
1993	750 mkr	
1994	850 mkr	
1995	1 000 mkr	
1996	1 300 mkr	varav idrottssponsring 910 mkr

TABELL: Total sponsring och idrottssponsring i Sverige över tiden (Källor: Svenska Sponsorers Förening, IRM)

Sponsring mellan olika sporter och olika nivåer

Sponsringens storlek och betydelse skiftar mellan olika sporter och olika nivåer inom idrottsrörelsen.

Sponsringen av elitföreningar, specialidrottsförbunden och 200 slumpmässigt utvalda idrottsföreningar har undersökts.

Elitföreningarna

Elitidrotten i Sverige är mycket beroende av sponsring. Elitishockeyklubbarnas största intäktskälla är sponsorer. Sponsringen av ishockeyklubbarna i Elitserien uppgick till 116,1 mkr, vilket motsvarar 30 procent av de totala intäkterna år 1996. Hockeyligans arbete med gemensam sponsor- och TV-försäljning har ökat omsättningen i Elitserien dramatiskt.

I Allsvenskans sponsorintäkter uppgick under samma period till 64,8 mkr, vilket är 19 procent av de totala intäkterna. Något större intäktskällor var försäljningen av spelare – 80,0 mkr (24 procent av de totala intäkterna) – och försäljning av biljetter – 76,5 mkr (23 procent). De allsvenska klubbarnas kommersiella intäkter kommer att öka de närmaste åren. Detta efter att fotbollen ingått ett centralt avtal med det tyska agentbolaget ISPR avseende TV- och reklamrättigheter. Pengarna fördelas från Fotbollförbundet via Svensk Elitfotboll till de enskilda klubbarna. Framför allt de mindre klubbarna kan räkna med ökade och stabilare intäktsflöden.

Specialidrottsförbunden

Specialidrottsförbunden redovisade i sina senaste årsredovisningar sponsor- och affärsintäkter på 124,8 miljoner kronor. Svenska Ishockeyförbundet och Fotbollförbundet låg i topp med 39,5 miljoner respektive 28,7 miljoner. 14 specialidrottsförbund redovisade inte några sponsorintäkter över huvud taget. För 19 förbund översteg sponsorintäkterna en miljon kronor.

Distriktsförbunden

Redovisar överhuvudtaget inte några sponsorintäkter.

Idrottsföreningar

Intäkterna från försäljning av sponsring och reklam uppgick till 15,6 miljoner kronor bland de 200 undersökta föreningarna. Det motsvarade 7,6 procent av de totala intäkterna. Många föreningar saknar helt intäkter från sponsring.

De stora intäkterna kan hänföras till föreningar med elitlag i attraktiva arenasporter. Mest attraktiva av fotbolls- och ishockeylag.

Noterbart är att en hel del sponsring bedrivs i form av så kallade barteruppgörelser där föreningarna erhåller produkter och tjänster i stället för pengar. Dessa transaktioner syns inte i föreningarnas redovisningar.

7 TV-rättigheter

Det finns inte någon TV-programvara som regelbundet kan attrahera sådana tittarsiffror som idrottsevenemang, vilket under de senaste tio åren fått handeln med sändningsrättigheter till idrottsevenemang att blomstra. Hanteringen av sändningsrättigheter påverkar i högsta grad värdet för idrottens sponsorer och är därför en viktig del i evenemangens mediastrategier.

Efter en i jämförelse med övriga Europa trög start har Sverige utvecklat en tämligen omfattande marknad för sport och television.

Detta kapitel syftar till att ge en kort beskrivning av företeelsen TV-rättigheter och belysa de aktörer som arbetar i branschen och hur dessa interagerar med idrotten.

7.1 Bakgrund

Den europeiska TV-marknaden var länge en av de mest reglerade sektorerna i den industrialiserade världen. Ett land med ett enda TV-bolag var ännu så sent som på 80-talet den rådande situationen i de flesta europeiska länder. Det innebar att monopolföretag kunde planera, utforma och sända program utan att ta någon egentlig hänsyn till marknadens efterfrågan. De senaste tio åren har konkurrensen i form av fler markbundna kanaler i kombination med dussintals kabel- och satellitkanaler ökat markant på TV-marknaden.

Sedan de statliga TV-bolagen tvingats in i en konkurrenssituation är det många idrotter som kunnat tjäna stora pengar på försäljning av sändningsrättigheter. Konkurrensen har drivit upp rättighetspriserna för de stora idrotterna, men för många mindre idrotter har det varken blivit TV-sändningar eller TV-pengar. För mer visionära och anpassningsbara idrotter har emellertid den ökade konkurrensen på TV-marknaden öppnat nya möjligheter.

7.2 Vem äger rättigheterna?

En antal olika aktörer kan vara i besittning av sändningsrättigheterna till idrottsevenemang:
- ett internationellt idrottsförbund, som till exempel FIFA, IAAF,
- ett europeiskt idrottsförbund, som till exempel UEFA,
- ett svenskt specialidrottsförbund,
- en idrottsförening,
- ett TV-bolag,
- ett TV-produktionsbolag,
- en sponsor,
- en TV-agent, som jobbar på uppdrag åt någon av ovanstående.

Sändningsrättigheterna delas in i olika delrättigheter såsom:
- rättigheter till direktsändning,
- efterhandssändningar,
- highlights,
- nyhetsbilder,
- videorättigheter.

Rättigheterna styckas och paketeras i lämpliga format och säljs till olika TV-stationer, som köper exklusivt eller icke-exklusivt för olika territorier eller distributionssystem. Exklusiviteten kan omfatta hela världen eller bara ett visst distributionssystem på den nationella marknaden. Det är också möjligt att sälja både markbundna rättigheter och kabelrättigheter på samma marknad. Ett aktuellt exempel är det svenska fotbollslandslaget, vars matcher under 1997 direktsänds via pay-per-view och efterhandssänds i Sveriges Television.
Flera olika faktorer påverkar värdet av en sändningsrättighet:
- produktionskvalitet,
- idrottsevenemangets status,
- tidpunkten för evenemanget,
- idrottens position på den aktuella marknaden.

7.3 Förhållandena i Sverige

1996 var ett mycket gynnsamt år för TV-sport i Sverige. Två nya renodlade sportstationer i form av FilmNet SuperSports och Sportkanalen startade sin verksamhet och flera sporter bereddes plats i TV. Inte bara de stora TV-sporterna ishockey och fotboll.

För idrotten var det därför olyckligt att båda stationerna tämligen omgående upphörde med sin verksamhet. FilmNet köptes upp av det franska TV-bolaget Canal+ och Sportkanalen gick upp i en systerkanal inom Kinnevikskoncernen.

Canal+ har annonserat att de kraftigt kommer att minska antalet sportsändningar och koncentrerar sig på de stora sporterna, framför allt fotboll och ishockey.

För arrangörer av idrottsevenemang i Sverige finns det i huvudsak två intäktsflöden från TV-marknaden:
– nationella TV-rättigheter
– internationella TV-rättigheter

Det är långt ifrån givet att en svensk arrangör av ett internationellt idrottsevenemang kommer i åtnjutande av de internationella TV-rättigheterna. Vid evenemang som VM i friidrott i Göteborg 1995 och EM i fotboll 1992 tillhörde de internationella TV-rättigheterna det internationella fridrottsförbundet respektive det europeiska fotbollförbundet. Den svenska arrangören måste i flera fall garantera att en svensk TV-station tar på sig produktionskostnaderna för evenemanget. Tendensen under senare år är emellertid att produktionsfakturan allt oftare hamnar hos arrangören och inte hos någon TV-station. I utbyte erhåller arrangören TV-reklam och TV-sponsring, som arrangören själv får sälja.

Var TV-rättigheterna vid internationella evenemang hamnar är många gånger en förhandling mellan det internationella specialförbundet och de nationella förbund som konkurrerar om att få ett arrangemang.

Intäkter till svensk idrott från TV-rättigheter

Dyrgriparna bland de svenska TV-sportprodukterna är fotboll och ishockey. I början av 1997 sålde både Svenska Fotbollförbundet och Svenska Ishockeyförbundet sina nationella och internationella TV-rättigheter till det tyska agentbolaget ISPR.

För de exklusiva rättigheterna till alla landskamper, Allsvenskan, division I, damfotboll samt svenska lag i europeiska cuper betalade ISPR 400 miljoner för fyra år. I avtalet ingick även reklamrättigheter till Allsvenskan.

Ishockeyn rapporteras ha erhållit 200 miljoner kronor för motsvarande avtal för elitserien i ishockey. ISPR säljer i sin tur TV-rättigheterna vidare till både svenska och internationella TV-stationer.

TV-rättigheternas andel från ISPR-pengarna kan per år uppskattas till:

– Fotboll	60 miljoner
– Ishockey	40 miljoner

Övriga svenska arrangörer (icke förbund) som regelbundet erhåller TV-rättighetspengar är:
– Stockholm Open i tennis,
– Swedish Open i tennis,
– Scandinavian Masters i golf,
– Haninge Ladies Open i golf,
– DN-galan i friidrott (inomhus och utomhus).

Specialidrottsförbundens TV-intäkter är i hög grad beroende av hur deras landslag spelar i VM-kval, EM-kval, internationella turneringar och vilka evenemang som förbundet arrangerar.

Ett landslag som tillhör Svenska Basketförbundet kan ett år möta två attraktiva lag på hemmaplan och därigenom erhålla en rejäl ersättning från olika TV-stationer. Ett annat år kanske motståndet innebär att det in blir några TV-intäkter över huvud taget.

Samma resonemang gäller för idrottsföreningar som deltar i internationellt cupspel. Eftersom motståndarna lottas är det omöjligt att göra några exakta kalkyler för klubbarna.

Följande delar av den svenska idrottsrörelsen erhåller intäkter från sändningsrättigheter:
– specialidrottsförbund med avtal med internationella agenter, till exempel fotboll och ishockey,
– specialidrottsförbund som har egna internationella arrangemang,
– specialidrottsförbund med nyhetsrättsavtal med Sveriges Television och/eller TV4,
– evenemangsarrangörer som inte är specialidrottsförbund eller idrottsföreningar,
– idrottsföreningar med internationellt utbyte, som till exempel europeiska cupmatcher i basket, handboll etc.

Resultat

I genomsnitt erhåller svensk idrott cirka 150 miljoner kronor i ersättning för sändningsrättigheter per år från nationella och internationella TV-stationer och TV-agenter.

8 Publik- och medlemsintäkter

Syftet med detta kapitel är att redovisa publik- och medlemsintäkternas betydelse för idrottsföreningar på elit- och breddnivå.

Bakgrundsmaterialet har varit fakta om de 26 klubbarna i Elitserien i ishockey och Fotbollsallsvenskan, insamlade årsredovisningar från 200 slumpmässigt utvalda idrottsföreningar i tio kommuner samt tidigare undersökningar och uppgifter från SCB.

8.1 Publikintäkter

Intäkter från betalande åskådare är en mycket viktig intäktskälla för elitföreningarna. För ishockeyns del utgör publikintäkterna 26 procent av de totala intäkterna och för fotbollen utgör publik- och matchintäkterna 23 procent av samtliga intäkter.

Publik- och matchintäkterna för de tolv elitserielagen i ishockey säsongen 1995/96 uppgick till 102,9 mkr. För de 14 allsvenska klubbarna i fotboll var motsvarande belopp cirka 76,5 mkr.

De 200 föreningar som ingått i föreningsstudien uppvisade 3,9 miljoner kronor i totala publikintäkter, vilket visar på att publikintäkter till största delen är att hänföra till större klubbar med elitlag. För andra föreningar kan vissa år med större evenemang innehålla ökade publikintäkter.

De sammanlagda publikintäkterna för svensk idrott påverkas i hög grad av vilka evenemang som förläggs till Sverige. Vid stora internationella evenemang såsom VM i ishockey, VM i friidrott, EM i fotboll ökar de totala publikintäkterna. Flera specialidrottsförbund, såsom fotboll, ishockey, handboll, basket, friidrott, golf och tennis har betydande publikintäkter från landskamper och internationella evenemang på hemmaplan. I sina senaste årsredovisningar redovisar specialidrottsförbunden 111,9 miljoner kr i publikintäkter. Fotboll och ishockey ligger i topp med 35,1 miljoner respektive 33,5 miljoner kr i publikintäkter.

Flera stora idrottsevenemang drivs inte av specialidrottsförbunden eller av idrottsföreningar. Det gäller årligen återkommande evenemang såsom Stockholm Open, Swedish Open, Falsterbo Horse Show, Scandinavian Masters, DN-Galan (inne och ute) etc. Publikintäkterna för de

här evenemangen uppgår till cirka 35 miljoner per år. Idrotten kompenseras i avtal med de företag som fått i uppdrag att driva evenemangen.

Förutom ovannämnda evenemang erhåller idrottsföreningar med representationslag i handbollens och basketens högsta ligor betydande publikintäkter. Det gäller i viss mån även för vissa klubbar i volleyboll, bordtennis, innebandy och bandy. Även i fotbollens och ishockeyns seriesystem kan publikintäkterna utgöra en viktig finansieringskälla längre ned i divisionerna.

Publikintäkterna i den här delen av idrottsrörelsen kan lågt beräknas uppgå till 250 miljoner kronor.

Elitserien i ishockey	102,9
Allsvenskan i fotboll	76,5
Specialidrottsförbund	111,9
Årliga internationella evenemang	35,0
Övrigt	250,0
Totalt:	*576,3*

TABELL: Sammanfattning publikintäkter (mkr)

Hushållens utgifter

SCB har i en undersökning kallad "Utgiftsbarometern" beräknat hushållens utgifter för idrottsutövande och idrottsevenemang 1995. Totalt 1 289 hushåll ingick i undersökningen och resultatet räknades sedan upp på riksnivå. Nedan återges preliminära siffror.

Enligt SCB uppgick hushållens utgifter för 'idrottsevenemang' år 1995 till 281,3 mkr, men siffran är osäker eftersom endast 75 hushåll av 1 289 uppgav att de hade den utgiften.

8.2 Medlemsintäkter

I föreningsstudien har den ekonomiska situationen för 200 idrottsföreningar analyserats. De 200 föreningarna är representerade i tio olika kommuner, som i sin tur representerar ett urval av olika typkommuner i Sverige. För en närmare beskrivning av kommunerna hänvisas till avsitt 4.2.

Tio föreningar från varje kommun har valts ut samt ytterligare föreningar från varje kommun beroende på invånarantalet i varje kommun. Till exempel finns det fler föreningar i studien från Göteborg än från

Vilhelmina. Den exakta metoden redovisas i kapitlet om föreningarnas finansiering.

Medlemsintäkter på aggregerad nivå

De 200 föreningarna redovisar sammanlagda medlemsintäkter på 13 860 026 kr, vilket innebär 69 300 kr i genomsnitt per förening.

69 300 kr multiplicerat med det totala antalet idrottsföreningar i Sverige (22 072) ger en totalsumma på 1 529 000 000 i medlemsintäkter till svensk idrott per år. Summan överensstämmer med motsvarande notering i Ds 1993:58 "Idrott åt alla?" ESO-rapporten från 1993. Medlemsintäkterna ligger kvar på samma nivå som i den tidigare undersökningen.

Hushållens utgifter

Enligt SCB:s undersökning "Utgiftsbarometern" uppgick hushållens utgifter för 'avgifter för idrottsutövande' år 1995 till sammanlagt 3 149,1 mkr. I dessa avgifter ingår utgifter för inträde, biljetter, anmälningsavgifter, badavgifter, fiskekort etc.

9 Statens indirekta stöd till idrotten

Detta kapitel syftar till att visa på olika indirekta stödformer till idrottsrörelsen från den offentliga sektorn.

Kapitlet pekar på indirekta stödformer till idrottsrörelsen såsom:
- arbetsmarknadspolitiska stödåtgärder
- statliga subventioner av fortbildningsverksamhet inom idrotten
- vissa fördelar för idrotten i det nuvarande skattesystemet. Antaganden om andra juridiska organisationsformer än den ideella föreningen.

9.1 Arbetsmarknadspolitiska åtgärder

Lönebidrag

Vi har genom Arbetsmarknadsstyrelsen och länsarbetsnämnderna fått fram ekonomiska data som beskriver hur mycket lönebidrag och bidrag till beredskapsarbete som utbetalats under 1996 till idrottsförbund och idrottsföreningar.

Den totala summan lönebidrag som utbetalats till idrottsföreningar under 1996 uppgick till 1 256,9 miljoner kronor. Detta visar på en ökning jämfört med 1992 års undersökning genomförd i ESO-rapporten från 1993. I undersökningen från 1992 uppgick utbetalningar till idrotten i form av lönebidrag till 848 miljoner kronor. Pengar till idrotten utbetalade i form av lönebidrag har från 1992 till 1996 ökat med 48,2 procent.

Totalt sett fanns det 3 347 idrottsföreningar som mottog lönebidrag 1996 vilket motsvarar ett genomsnitt på 375 530 kronor per förening.

Beredskapsarbeten

Vi har även granskat hur stora bidrag som utbetalats till beredskapsarbeten under 1996.

Totalsumman uppgick till 9,4 miljoner kronor.

9.2 Statliga subventioner av fortbildningsverksamhet inom idrotten

SISU är idrottens formella studieförbund.

Utbildningsdepartementet fördelar årligen ut bidrag till studieförbunden. Fördelningen av bidragspengar sker via ett fortbildningsråd som består av representanter från olika studieförbund.

En fördelning sker i första ledet till de centrala studieförbunden som i sin tur fördelar bidrag till de 22 SISU distrikten. SISU centralt använder olika fördelningskriterier som till exempel:
- grundbidrag,
- pryo-bidrag,
- glesbygdsbidrag,
- utvecklingsbidrag.

SISU:s 22 distrikt omsatte totalt 108,7 miljoner kronor under verksamhetsåret 95/96. SISU:s omsättning centralt uppgick till 34,8 miljoner kronor. Total omsatte koncernen SISU 143,5 miljoner kronor.

Enligt Bengt Karlsson, ekonomichef SISU centralt, uppgick statsbidraget till 42,0 miljoner. Hela beloppet utbetalades vidare till de 22 SISU-distrikten.

SISU:s alla distrikt erhöll 16,3 miljoner kronor i kommunbidrag under samma period. Samma period erhöll SISU-distrikten totalt 10,1 miljoner kronor från landstingen för verksamhetsåret 95/96.

SISU:s distrikt har ett samlat eget kapital på ca 36,6 miljoner kronor. Motsvarande eget kapital för SISU centralt är 8 Mkr. Total eget kapital i SISU-koncernen är 44 miljoner kronor.

Enligt AMS uppgick de totala utbetalningarna i form av lönebidrag till sju miljoner kronor.

Staten	42,0 mkr
– lönebidrag	7,0 mkr
– SIDA	1,7 mkr
– RF	8,8 mkr
– ytterligare AMS	3,1 mkr
Landsting	10,1 mkr
Kommuner	16,3 mkr
TOTALT:	*89,0 mkr*

TABELL: Sammanställning över bidrag till SISU-koncernen

9.3 Idrottsföreningar som kommersiella bolag – inkomstskatt

Vårt uppdrag har varit att belysa skattekonsekvenserna för delar av den undersökta idrottssektorn om deras rörelse hade definierats som kommersiell och varit föremål för beskattning.

Inkomstskatt

Om en idrottsorganisation är skatteskyldig eller ej, och i så fall för vilka inkomster, beror på omständigheter som hänför sig till själva föreningen, till dess ändamål och verksamhet. Det handlar också om frågeställningen om en viss intäkt är skattepliktig eller ej. Detta beror på vilken typ av intäkt det handlar om. Medlemsavgifter är ej skattepliktiga. Även medel som anslag, bidrag och gåvor från offentlig myndighet är skattebefriade om de ej avser att täcka kostnader i en verksamhet som är skattepliktig.

En idrottsförening är endast skatteskyldig för inkomst av näringsverksamhet som kommer från fastighet eller rörelse. En skatteskyldig idrottsförening betalar 30 procent proportionell inkomstskatt till staten för sådan inkomst som är skattepliktig. Från denna inkomst medger skattemyndigheten ett grundavdrag på 15 000.

Enligt Skatteförvaltningen i Malmö styrs beslutet om skattebefrielsen avseende ideella föreningar av den bedömning som görs av om intäkten av hävd kan anses ha inkommit till idrottsföreningen. Detta kan innebära att till exempel en förening som bedrivit loppmarknad på det lokala planet i många år också av "hävd" kan anses ha detta som en naturlig finansieringskälla för sin verksamhet. I en annan förening kan det vara precis tvärtom: En roddförening som startar upp en likartad verksamhet för att finansiera sin verksamhet (den ideella verksamheten) kan mycket väl anses ha onaturlig koppling mellan inkomsten och den ideella verksamheten.

Det är således en tolkningsfråga som normalt startar med att skatteförvaltningen utreder situationen. Om negativt beslut kommer så blir det en juridisk tolkning av om föreningen skall vara skattebefriad eller ej. Situationen är ej statisk utan allt prövas successivt.

Enligt RF:s tolkning av begreppet allmännyttig förening skall ett antal kriterier uppfyllas för att befrielse från inkomstskatt skall medges för den ideella föreningen:

– idrottsliga ändamålet skall framgå av stadgarna,
– bedriva idrottslig verksamhet,

– föreningen skall vara öppen,
– naturlig anknytning till föreningens ändamål. En princip är att 70-80 procent av föreningens inkomster måste komma från verksamhet som ligger inom det ideella ändamålet,
– fullföljdkravet, för att uppfylla kravet bör föreningen under den senaste femårsperioden ha i genomsnitt använt minst 80 procent av summan av föreningens fastighetsinkomster, kapitalinkomster och skattefria rörelseinkomster i den ideella verksamheten. Till detta läggs inkomster såsom medlemsintäkter, bidrag från stat och kommun.

Ytterligare aspekter

För föreningar som har bedrivit en verksamhet som håller på att "dö ut" dvs. föreningar vars verksamhet inte fungerar längre men där inkomsterna strömmar in kontinuerligt kan skattemyndigheten hävda att skattebefrielse ej skall gälla längre. Enligt skatteförvaltningen i Malmö finns det få exempel från idrottssektorn på detta. Det har dock funnits exempel på Lions verksamhet där man tagit in pengar under tidigare år men aldrig delat ut dessa fonderade pengar (på fem år). Skatteförvaltningen har då dragit tillbaka skattebefrielsen på främst räntor som stått på bankonton. Alternativt är också att man har ett antal fonderade medel som över åren legat stilla och ej använts i verksamheten.

Om föreningen under något enstaka år inte når upp till dessa 80 procent innebär detta inte att föreningen automatiskt förlorar sin begränsade skattskyldighet. Det är genomsnittet över fem år som räknas. En sådan förening som uppfyller kraven ovan är enligt lagens mening begränsat skattskyldig.

Lagtexten säger att en idrottsförening endast kan vara skattskyldig till inkomstskatt om man äger en fastighet eller bedriver en verksamhet som kan betraktas som rörelseverksamhet. Om så är fallet är ränteinkomster, utdelningar, reavinster, fastighetsförsäljningar etc. helt skattefria.

Arbetsgivaravgifter

De idrottsorganisationer som utbetalat arvode eller löner under ett halvt basbelopp till fysiska personer behöver inte betala några sociala avgifter. Om arvodena ligger över halva basbeloppet beskattas hela beloppet med arbetsgivaravgifter.

Fastigheter

Om en idrottsförening äger en fastighet och bedriver ideell verksamhet till 51 procent kan resterande 49 procent hyras ut skattefritt. Likaså påförs fastigheten inte ett taxeringsvärde, vilket innebär att det aldrig blir aktuellt med fastighetsskatt.

Exempel: Förvärvad fastighet av Svenska Ishockeyförbundet 1996 enligt uppgifter i årsredovisningen. Ack. anskaffningsvärde 960501: 9 949 tkr. UppskattatEstimerat taxeringsvärde: 75 procent av anskaffningsvärdet. 75 procent * 9 949 tkr * 0,015 = 111 926 kr skulle kunna räknas som en utebliven fastighetsskatt.

Gåvor

Alla gåvor går oavkortat in i verksamheten om denna är skattebefriad. Industrimannen Rune Andersson skänkte inför säsongen 1997 en gåva till Trelleborgs FF på tolv miljoner kronor. Pengarna skulle användas för att köpa spelare i syfte att nå en topposition. Detta går helt inom definitionen ideell förening.

9.4 Undersökningen

Vi har i vår undersökning antagit att alla undersökta SF och DF definierats som skattepliktiga objekt. Vårt antagande är att alla undersökta SF och DF ses som vanliga företag och således som normalt skattepliktiga. Vi har även undersökt 200 föreningars årsredovisningar för att få en bild av det finansiella läget. Dessa 200 föreningars genomsnittliga redovisade årsresultat har sedan räknats upp på riksnivå.

Under antagandet att dessa föreningar redovisar ett genomsnitt i "överskott" så uppgår detta till 25 906 kr per förening. Om man antar att detta motsvarar ett genomsnitt av alla 22 072 föreningars redovisade resultat så är statens uteblivna skatteinkomster: 22 072 * 25 906 kronor * 28 procent (bolagsskatt). 571,8 mkr * 0,28 = 160,1 mkr i utebliven skatt.

Överskotten bland de 66 specialidrottsförbunden som gick med vinst uppgick till 43,4 miljoner kronor: 43,4 * 0,28 = 12,2 mkr.

Överskotten bland de 22 distriktsförbunden som gick med vinst uppgick till 5,7 miljoner kronor: 5,7 * 0,28 = 1,6 mkr.

Idrottsföreningar	160,1 mkr
Specialidrottsförbund	12,2 mkr
Distriktsförbund	1,6 mkr
Summa:	*173,9 mkr*

TABELL: "Utebliven inkomstskatt" från idrottsrörelsen enligt hypotes

10 Riksidrottsförbundet (RF)

10.1 Syftet med RF-bidraget

Syftet med RF-bidraget till de 66 specialidrottsförbunden är att ge SF:n möjlighet att uppnå en organisatorisk stadga och skapa förutsättningar att med anställd personal bedriva sin verksamhet.

Tidigare fördelades RF-bidraget enligt en matematisk modell med äskanden från respektive SF varje år. Mot bakgrund i SF:ns olika karaktär tillsattes 1981 en utredning (IDEA) för att hitta en mer rättvis fördelningsmodell. Det nuvarande fördelningssystemet bygger på basäskanden för SF:ns normala verksamhet och på tilläggsäskanden för avvikelser från den normala verksamheten varje år. Basäskanden görs vart tredje år.

Avvikelser från den normala verksamheten kan vara:

- beslut fattade av regering och riksdag och berörda utskott,
- av RS fattade idrottspolitiska beslut,
- speciella tidsbegränsade projekt,
- åtgärder som SF ämnar vidtaga på grund av beslut fattade av RIM.

Budgetprocessen

- basäskanden görs från SF vart tredje år,
- medel äskas i tre olika program – tävling, motion och administration,
- tillägg görs varje år,
- utgångsläget är vad de olika SF:n haft för RF-bidrag under föregående period,
- en rad faktorer (redovisas nedan) rörande volymen på respektive SF:s verksamhet.

Följande faktorer spelar in vid fördelning av RF-bidraget:

- föreningsantalet inom respektive SF,
- antal aktiva inom respektive SF,
- LOK-aktiviteter,
- utbildningsinsatser,
- volym på landslagsverksamheten.

Ovanstående statistik skall insamlas över tiden och fungerar som ett stöd vid bedömningen av förbundets utveckling och ligger därmed som grund till bidragsfördelningen. Det är emellertid viktigt att påpeka att stödet inte är direkt kopplat till budgetprocessen. Detta betyder att det slutliga fastställandet av RF:s bidragsfördelning till SF görs utifrån subjektiva bedömningar. För att dessa bedömningar ska bli så rättvisa som möjligt strävar RF efter att hålla en kontinuerlig dialog med respektive SF.

10.2 RF:s olika bidragsformer och medel

1. Anslag till förbund och SOK

– Specialförbund basbidrag	229,7 mkr
– DF och Gotland/Nordkalott	25,1 mkr
– Bidrag SF internationell verksamhet	3,9 mkr
– Bidrag SF jämställd idrott	1,3 mkr
– Bidrag för centrala ledarkurser SF och SISU	2,6 mkr
– SOK/SISU ordinarie bidrag	11,1 mkr
– Bidrag olympiska spel	14,0 mkr
– Bidrag till utanför RF stående organisationer	18,1 mkr

2. Övriga anslag

– Driftsbidrag till idrottsanläggningar	8,5 mkr
– Riksidrottsgymnasierna	12,0 mkr
– Stöd till föreningsanläggningarna	6,0 mkr
– Bosöns utbyggnad	27,3 mkr
– Elitidrottsstipendier	1,1 mkr
– Forsknings och utvecklingsbidrag	8,4 mkr
– Övriga bidrag	2,8 mkr

3. Anlag till lokalt aktivitetsstöd (LOK) 211,5 mkr

Det lokala aktivitetsstödet är avsett för föreningarna, men betalas ut via distriktsförbunden (DF). Utbetalningarna sker vid två tillfällen per år, 1 juli och 1 januari. Som grund för LOK-stödet ligger antalet sammankomster och antalet deltagare per sammankomst i respektive förening. För närvarande utbetalas 12 kr per sammankomst och 2,30 kr per deltagare i statligt aktivitetsstöd.

Räntan på de bidragspengar som ännu inte utbetalats fungerar som marginal för att täcka de skillnader som uppstår mellan budgeterade utbetalningar och det verkliga utfall, som bestäms i form av antal sammankomster och antalet deltagare per sammankomst på föreningsnivån.

10.3 RF:s ekonomi

RF har nyligen lagt om sin räkenskapsperiod och från och med 1 januari 1997 gäller helår som räkenskapsperiod. På grund av omläggningen redovisar RF ett 18-månadersbokslut 950701-961231. Under denna period erhöll RF 868,9 mkr i organisationsstöd, varav 82,5 mkr från Tipstjänst. Det råder oklarhet huruvida RF i framtiden kommer att erhålla några medel från Svenska Spel.

Från FSL (Folkrörelsernas Samarbetsorgan för Lotterifrågor) erhöll RF under perioden 60,4 mkr, vilket avser avkastning från BingoLotto. Dessutom erhöll RF bidrag från AMS på tolv mkr och övriga bidrag på 5,6 mkr.

Bland övriga intäkter fanns hyresintäkter, kontorsservice, prenumerationer/annonsering Svensk Idrott, IT-service och övrigt. Posten övriga intäkter uppgick till 30 mkr. Ränteintäkterna uppgick till 22 mkr.

Resultatet blev 9,9 mkr efter att RF lämnat bidrag på 875,6 mkr och haft övriga kostnader på 116,8 mkr. Kostnaderna för RF-kansliet uppgick till 44,2 mkr.

11 Sveriges Olympiska Kommitté (SOK)

Sveriges Olympiska Kommitté bekostar helt eller delvis specialidrottsförbundens OS-förberedelser. För detta ändamål delar SOK varje år ut bidrag till de olika SF:n. Detta kapitel syftar till att beskriva hur SOK finansierar sin verksamhet samt att kartlägga penningflödena från SOK till de olika SF:n under de senaste fyra åren 1993-1996.

11.1 SOK:s finansiering

Perioden 950701-960630 erhöll SOK följande statsbidrag:

Statsbidrag, administration	2 336 000
Statsbidrag EYOD-Bath	490 000

Statsbidraget för administration har tilldelats SOK från RF:s ordinarie statsmedel och i SOK:s årsredovisning för 95/96 redovisas statsmedel och bland annat kontors- och personalkostnader i en separat resultat- och balansräkning, skild från den mer kommersiella delen av verksamheten.

Under samma period hade SOK följande kommersiella intäkter:

Olympiatravet (enligt avtal med ATG)	4 701 000
Licensavtal, varumärket (netto)	14 880 881

Exempel på några av SOK:s andra intäktsbringande aktiviteter:

Olympiafonden, ett samarbete med Nordbankens Kapitalförvaltning	5 095 212
Enligt ett avtal med Penninglotteriet	2 500 000

Som jämförelse kan nämnas att 1992 var intäkterna från Olympiatravet 2,4 mkr, licenspengarna för varumärket 13,0 mkr och Olympiafonden 1,8 mkr.

Vid sidan om dessa aktiviteter erhåller SOK pengar från den internationella olympiska kommitténs (IOK:s) internationella marknadsföringsprogram, kallat TOP. 1995/96 gav detta en intäkt på 1 972 038 kr. Varje nationell olympisk kommitté får ta del av TOP-programmens sponsorpengar, eftersom IOK:s sponsorförsäljning försämrar möjligheterna för de enskilda nationella olympiska kommittéerna att sälja sina egna sponsorprogram. SOK ersätts från IOK efter förhandlingar med den olympiska marknadskonsulten ISL.

Vid bokslutet 960630 hade SOK ett eget kapital på 33 859 tkr.

Inför vinter och sommar-OS erhåller SOK extra statsbidrag. I övrigt betalar RF varje år ut ett administrationsbidrag till SOK. SOK är till största delen självfinansierat via egna och externa sponsor- och projektintäkter.

11.2 SOK-bidrag till SF 1993-96

Under perioden 1993-1996 betalade SOK ut sammanlagt 42 780 000 kr till 35 olika SF för OS-förberedelser. Motsvarande belopp för perioden 1989-1992 var 30 130 000 kr. Det har alltså skett en ökning med 42 procent. Under åren 1993-1996 har SOK haft ett samverkansprojekt med RF, "Olympisk Support", som har drivits operativt av Centrum för prestationsutveckling (CPU). Projektet har enligt SOK:s årsredovisning opererat nära SOK:s direkta stöd till SF:n.

SOK-bidrag skall ses helt fritt från det RF-bidrag som varje SF erhåller. Vissa SF har emellertid redovisat RF- och SOK-bidragen i klump.

Ekonomiska bidrag till SF för OS-förberedelser 1993-1996 (tkr)

SF	1993	1994	1995	1996	Totalt
Badminton	200	350	590	620	760
Baseboll/Softboll	150	250	250	100	750
Basket	300	350	300	200	1 150
Bobsleigh/rodel	150	200	150	250	750
Bordtennis	250	300	420	420	1 390
Boxning	200	250	290	300	1 040
Brottning	250	350	540	600	1 740
Bågskytte	200	250	230	400	1 080
Curling	-	-	225	400	625
Cykel	250	300	350	370	1 270
Fotboll	300	400	450	280	1 630
Friidrott	300	400	380	600	1 680
Fäktning	200	300	470	340	1 310
Gymnastik	75	100	190	100	465
Gång	150	175	170	120	615
Handboll	350	450	700	680	2 180
Ishockey	300	350	350	650	1 650
Judo	200	250	260	200	910
Kanot	350	450	530	620	1 950
Konståkning	75	75	75	150	375
Landhockey	150	250	200	100	700
Modern femkamp	200	300	270	280	1 050
Ridsport	300	400	520	620	1 840
Rodd	250	300	300	520	1 370
Segling	350	450	540	650	1 990
Simning	350	450	610	700	2 110
Skidor	525	625	450	850	2 450
Skidskytte	350	400	300	350	1 400
Skridsko	250	300	225	225	1 000
Sportskytte	250	350	360	300	1 260
Taekwonddo	-	-	-	150	150
Tynglyftning	200	250	220	170	840
Volleyboll	300	350	300	250	1 200
Summa:	7 925	10 225	11 515	13 115	42 780

12 Specialidrottsförbundens finansiering

Det finns 66 specialidrottsförbund i Sverige med uppgift att organisera idrottslig verksamhet på ett sådant sätt att den står i överenskommelse med idrottens mål och inriktning. Följande kriterier måste uppfyllas av ett SF:

1. SF skall vara en ideell förening.
2. SF skall bedriva/administrera idrott.
3. Verksamheten skall stå i samklang med idrottens mål och ideologi som folkrörelse.
4. Idrotten bör inte vara nära besläktad med idrott till RF redan anslutet SF.
5. SF bör ha minst 50 medlemsföreningar med minst 3 000 medlemmar och finnas representerat inom minst tio RF-distrikt.

12.1 Syftet med undersökningen

Det övergripande syftet med undersökningen har varit att kartlägga ingående och utgående penningströmmar till de 66 specialidrottsförbunden. Jämförelser görs också med ESO-rapporten "Idrott åt alla?" som publicerades 1993 med siffror från 1991 och 1992.

12.2 Redovisning av den metod som använts

Undersökningen av penningströmmarna på SF-nivån har primärt genomförts med de olika specialidrottsförbundens årsredovisningar som bakgrundsmaterial. Årsredovisningarna har erhållits från Riksidrottsförbundet och direkt från SF:n.

Insamlandet av årsredovisningar har i första hand ägt rum i tidsintervallet april-maj 1997. Det betyder att till övervägande del är det SF:ns årsredovisningar från verksamhetsperioderna 1995/96 och 1996 (kalenderår) som använts i undersökningar. Vissa SF:s årsredovisningar är från 1996/97.

I flera fall har det varit nödvändigt att komplettera informationen i årsredovisningarna med hjälp av intervjuer med den ekonomiskt ansvarige. Den klassificeringsmall som använts och sammanställningarna över de enskilda SF:ns ekonomi återfinns i Idrottsutredningens arkiv.

Nyckeltalen

Utgångspunkten för analysen är det enskilda SF:et där alla redovisade intäktsposter har ställts i relation till totala intäkter och kostnader. Syftet med nyckeltalen är att bedöma de olika intäktskällornas betydelse för SF:ets verksamhet. Av nyckeltalen framgår den finansiella strukturen i alla SF samt de olika intäktskällornas betydelse för överlevnaden.

Nyckeltalen, som beskrivs nedan, har summerats upp på helhetsnivå. Resultaten av analysen redogörs för i kapitel 12 Den ekonomiska analysen av specialidrottsförbundens ekonomi.

Omsättning
Summa intäkter med avdrag för extraordinära intäkter och finansiella intäkter

Redovisat resultat
Summa intäkter – summa kostnader

Överskottsgrad
Redovisat resultat + finansiella kostnader)/omsättning

RF-bidrag/omsättning
Ordinarie samt extra RF-bidrag/omsättning

Självfinansieringsgrad
(Avgifter, licenser, försäkringar + information, utbildning, förlag + övriga intäkter + evenemang + sponsring och affärsuppgörelser + försäljning + TV och radio + spel, lotterier + finansiella intäkter)/omsättning

Sponsring och affärsuppgörelser/omsättning

TV och radio/omsättning

SDF-anslag/omsättning

SDF-anslag/RF-bidrag

Central administration/omsättning

(Central administration + styrelser och kommittéer)/omsättning

Tävling och träning/omsättning

Finansiella kostnader/omsättning

Finansiella intäkter/omsättning

Eget kapital

Till det egna kapitalet har förts olika typer av fonderade medel samt balanserade vinstmedel och redovisat resultat.

Soliditet

Eget kapital/summa skulder och eget kapital

Skuldsättningsgrad

Skulder/summa skulder och eget kapital

Kassalikviditet

Omsättningstillgångar (exklusive varulager)/kortfristiga skulder

13 Analysen av specialidrottsförbundens ekonomi

Syftet med den ekonomiska analysen nedan är att sammanfatta hur SF:ns ekonomi ser ut med hjälp av nyckeltalen som ingående har beskrivits i tidigare avsnitt.

Inledningsvis presenteras hela SF-nivåns finansiering, som till 24,9 procent består av bidrag. Självfinansieringsgraden är således 75,1 procent. Motsvarande siffra i ESO-rapporten var 74,1 procent, vilket visar på en svagt ökande självfinansieringsgrad för specialidrottsförbunden.

	Mkr	*Procent av oms.*
RF-bidrag	235	22,4 %
Övriga bidrag	26	2,5 %
Sponsring och affärsuppgörelser	125	11,9 %
Övriga intäkter	664	63,2 %
Totalt omsättning	1 050	100,0 %

TABELL: Specialidrottsförbundens finansiering 1995/96

	Mkr	*Procent av oms.*
RF-bidrag	156	22,8 %
Övriga bidrag	21	3,1 %
Sponsring och affärsuppgörelser	165	24,2 %
Övriga intäkter	341	49,9 %
Totalt omsätting	683	100,0 %

TABELL: Specialidrottsförbundens finansiering 1991/92

13.1 Omsättning

Den totala omsättningen för de 66 specialidrottsförbund som ingått i undersökningen uppgår till 1 050 mkr. Med omsättning avses totala intäkter med avdrag för extraordinära intäkter och finansiella intäkter. De totala intäkterna uppgick till 1 076 miljoner kr. I ESO-rapporten

Ds 1993:58 "Idrott åt alla?" var motsvarande siffra 683 miljoner kronor. Alltså en ökning med 54 procent under de en fyraårsperiod.

Fotbollförbundet är det enskilda SF som har den största omsättningen. För kalenderåret 1996 uppgick omsättningen till 249 mkr. Fotbollförbundet svarar för 24 procent av omsättningen på SF-nivån.

Jämte Fotbollförbundet är Golfförbundet (118 mkr), Ishockeyförbundet (84 mkr) och Ridsportförbundet (57 mkr) de SF som omsätter mest pengar. Golfförbundet och Ishockeyförbundet tillhörde redan 1993 de förbund som hade den största omsättningen bland SF:n.

Fotboll	249 mkr
Golf	118 mkr
Ishockey	84 mkr
Ridsport	57 mkr
Skidor	41 mkr

TABELL: De SF som visar störst omsättning under 1996

Fotboll	127 mkr
Golf	80 mkr
Ishockey	60 mkr
Skidor	33 mkr
Korpen	31 mkr

TABELL: De SF som visade störst omsättning under 1992

Ridsportförbundet är det förbund som procentuellt vuxit mest i ekonomiska termer sedan 1991/92. Då hade förbundet en omsättning på 23 milj. Fyra år senare var den summan uppe i 57 miljoner.

13.2 Resultat

De undersökta SF:n uppvisar ett gemensamt resultat på 30,0 mkr, vilket ger överskottsgraden med de finansiella kostnaderna exkluderade 3,2 procent. 44 av SF:n redovisar ett positivt resultat och 22 av SF:n redovisar ett negativt resultat i undersökningen. Det är en liten försämring jämfört med 1992 då 46 av 63 specialidrottsförbund redovisade ett positivt resultat.

De SF som drivit sin verksamhet med störst vinst under den aktuella perioden var:

Fotboll	13 988 000
Ishockey	6 811 000
Golf	2 738 198
Innebandy	2 635 817
Orientering	2 544 000

TABELL: De SF som visar störst vinst under den aktuella tidsperioden 1995/96

Ishockey	9 002 000
Motorcykel	3 213 180
Orientering	1 595 400
Golf	1 555 000
Fotboll	1 223 000

TABELL: De SF som visar störst vinst under den aktuella tidsperioden 1991/92

De SF som drivit sin verksamhet med störst förlust under den aktuella perioden var:

Tennis	846 000
Gymnastik	904 000
Brottning	943 954
Bordtennis	1 475 000
Friidrott	7 109 000

TABELL: De SF som visar störst förlust under 95/96

Skridsko	263 449
Tennis	997 000
Handikapp	1 690 195
Friidrott	2 757 508
Skidor	4 180 000

TABELL: De SF som visar störst förlust under 91/92

13.3 Självfinansieringsgrad

SF-nivåns totala självfinansieringsgrad uppgår till 75,1 procent. I kronor är beloppet 815 mkr, vilket erhållits genom att multiplicera respektive SF:s självfinansieringsgrad med dess totala omsättning.

I SF:ns självfinansieringsgrad har inkluderats de avgifter som uttaxerats från underliggande organisationer, i de flesta fall från före-

ningarna. Huruvida detta är att betrakta som självfinansiering kan diskuteras.

SF:n uppvisar stora olikheter i fråga om graden av självfinansiering. SF:n med högst självfinansiering är:

Golf	98 %
Ishockey	98 %
Klättring	93 %
Fotboll	93 %
Flygsport	88 %

TABELL: SF med högst självfinansieringsgrad 1995/96

Golf	97%
Fotboll	94%
Ishockey	87%
Ridsport	87%
Bilsport	86%

TABELL: SF med högst självfinansieringsgrad 1991/92

SF:n med lägst självfinansieringsgrad är:

Issegling	8 %
Casting	12 %
Militär och mångkamp	14 %
Rodd	17 %
Vattenskidor	21 %

TABELL: SF med lägst självfinansieringsgrad 1995/96

Casting	6%
Kanotsegling	20%
Bob och Rodel	22%
Skridsko	22%
Akademisk idrott	23%

TABELL: SF med lägst självfinansieringsgrad 1991/92

Generellt uppvisar arenaidrotter som fotboll, ishockey, handboll, bandy, tennis med flera en högre grad av självfinansiering än andra idrotter. Förklaringen till det är att arenaidrotterna har större möjlighet att finansiera sin verksamhet via sponsorer och andra affärsuppgörelser

än andra idrotter. Dessutom står respektive arenaidrotts SF ofta som arrangörer av publikdragande evenemang såsom landskamper och internationella turneringar.

Tack vare en intensiv massmediabevakning har arenaidrotterna ett försprång gentemot de flesta andra idrotter. Intresset från massmedia påverkar i de flesta fall både de kommersiella intäkterna och medlemsrekryteringen i positiv riktning. Inte minst för de redan kommersiellt starka förbunden fotboll och ishockey ser framtiden ljus ut på de kommersiella marknaderna. Det tyska agentbolaget ISPR köpte under våren 1997 TV- och reklamrättigheter från Fotbollförbundet för 400 miljoner över fyra år och för 200 miljoner från Ishockeyförbundet. Avtalen är de största som någonsin tecknats av svenska idrottsorganisationer och innebär att självfinansieringsgraden för samtliga SF ökar med tre procent.

13.4 RF-beroendet

För ett flertal SF är bidraget från RF av underordnad betydelse sett till den finansiella strukturen. I flera stora SF såsom Golfförbundet, Fotbollförbundet och Ishockeyförbundet står RF-bidraget för mindre än tio procent av omsättningen.

För flera mindre SF är situationen den omvända. Utan RF-stödet förefaller dessa SF inte ha någon möjlighet att bedriva sin verksamhet. Exempel på sådana SF är Kanotseglarförbundet, Vattenskidförbundet, Castingförbundet och Isseglarförbundet.

Sammanlagt redovisar de 66 SF:n bidragsintäkter från RF på 235 mkr, vilket betyder att det totala RF-beroendet på SF-nivå är 22,4 procent. I ESO-rapporten var motsvarande siffra 22,8 procent, vilket betyder att RF-bidragen justerats upp i samma takt som de kommersiella intäkterna under de senaste fyra åren.

13.5 Sponsring och affärsuppgörelser

Intäkterna från sponsring och affärsuppgörelser svarade för 124 miljoner bland de 66 specialidrottsförbunden. Läggs Fotbollförbundets samtliga avtal med Tipstjänst till blir summan över 200 miljoner kronor. Fotbollförbundet har ett antal avtal med Tipstjänst (numera Svenska Spel) som reglerar alltifrån tillgänglighet av tipsmatcher till mer renodlade sponsoråtaganden.

Det är de stora mediasporterna fotboll och ishockey som uppvisar störst intäkter från sponsring och andra affärsuppgörelser, men även

Innebandy, Tennis och Ridsport har betydande sponsorintäkter. Fotbollens sponsring och affärsuppgörelser uppgår till 99 468 000 kr (40 procent av omsättningen), varav 70,7 mkr från Svenska Spel. Summan kommer att öka ytterligare under 1997 då det kommersiella avtalet med ISPR träder ikraft.

De flesta SF har någon form av sponsor eller affärsavtal, men det finns även de som inte har några sponsoravtal överhuvudtaget. 52 SF redovisar sponsorintäkter och 14 redovisar inte några sponsorintäkter över huvud taget.

13.6 TV

Det är framför allt Fotboll- och Ishockeyförbunden som kan räkna med intäkter från försäljning av TV-rättigheter. Se ovannämnda kommentar angående avtal med det tyska bolaget ISPR.

Specialidrottsförbundens TV-intäkter är i hög grad beroende av hur deras landslag spelar i VM-kval, EM-kval, internationella turneringar och vilka evenemang som förbundet arrangerar.

Ett landslag som tillhör Svenska Basketförbundet kan ett år möta två attraktiva lag på hemmaplan och därigenom erhålla en rejäl ersättning från olika TV-stationer. Ett annat år kanske motståndet innebär att det inte blir några TV-intäkter över huvud taget.

De flesta SF:n har avtal med Sveriges Television som ger SVT rätten att nyhetsbevaka evenemang som sanktionerats av respektive specialidrottsförbund. De belopp som betalas för dessa rättigheter är i sammanhanget ringa.

För de stora förbunden har intäkterna från TV ökat jämfört med situationen för fyra år sedan.

13.7 Transfereringar till SDF

Långt ifrån alla SF slussar pengar vidare till underliggande nivåer i idrottens organisation. Ungefär hälften, 38 SF, uppgav att de vidarebefordrat pengar till SDF, specialdistriktsförbunden. Undersökningen visar att SF-nivån distribuerade 29,5 mkr till SDF.

Det är en minskning med 17 miljoner jämfört med situationen fyra år tidigare. Framför allt var det Ishockeyförbundet som med 14 miljoner i SDF-bidrag drog upp totalsumman. Motsvarande siffra för Ishockeyförbundet 95/96 var 3,7 miljoner kr.

Fotbollförbundet är det förbund som slussar mest medel vidare till underliggande organisationer. 1996 uppgick beloppet till 4,4 mkr. Ishockeyförbundet slussade 3,7 mkr vidare och Ridsportsförbundet 3,5 mkr.

13.8 Central administration

Den centrala administrationen svarar för 22,5 procent av kostnaderna i SF:ns ekonomi. Motsvarande siffra i ESO-rapporten var 23 procent, vilket tyder på att de administrativa utgifterna för SF-nivån inte ökat.

Det är framför allt i de mindre SF:n som den centrala administrationen spelar en dominerande roll på kostnadssidan.

De SF som uppvisar den högsta graden av central administration är Budoförbundet (88 procent), Racerbåtsförbundet (60 procent) och Bangolfförbundet (59 procent).

De SF med största administrativa kostnader i ESO-rapporten var Bangolf (67 procent), Flygsport (65 procent) och Dans (55 procent).

Den centrala administrationen uppgår totalt till 236,4 mkr, vilket i stort sett motsvarar storleken på RF:s organisationsstöd till SF:n. Läggs även styrelse och kommittéarbete till uppgår summan till 270,2 mkr.

13.9 Finansiella intäkter

Den övervägande majoriteten av SF:n har redovisat de finansiella intäkterna i årsredovisning. I de fall då nettoredovisning förekommit har kontakt tagits med förbundet ifråga.

Under den aktuella perioden har SF:ns finansiella intäkter uppgått till 26,0 mkr.

13.10 Eget kapital

Det sammanlagda egna kapitalet på SF-nivån uppgår till 250,6 mkr. Ställt mot RF-bidragsberoendet på 22,4 procent kan det betyda att 56,1 mkr i bidragspengar från RF finns ackumulerat på SF-nivån. I ESO-rapporten från 1993 var motsvarande belopp 158 miljoner kronor. Det egna kapitalet på SF-nivån har ökat med 58,6 procent

Det överlägset rikaste SF:t är Ishockeyförbundet, som redovisar ett eget kapital på 74,3 mkr. Ishockeyförbundet har grundlagt en stor del av sin förmögenhet i samband med de VM-turneringar som avgjorts i

Sverige 1989 och 1995. Förbundets nettobehållning blev cirka 30 mkr vid båda tillfällena. Åtta SF har tio miljoner kr eller mer i eget kapital.

Ishockey	74 333 000,00
Fotboll	53 134 000,00
Golf	22 638 926,00
Segling	12 713 451,00
Orientering	12 296 000,00

TABELL: Rikast – SF med mest eget kapital 1995/96

Ishockey	58 472 000,00
Fotboll	15 120 000,00
Segel	9 545 000,00
Golf	9 201 000,00
Orientering	8 897 100,00

TABELL: Rikast – SF med mest eget kapital 1995/96

Av 66 SF:n redovisar åtta ett negativt eget kapital, vilket betyder att allt kapital i förbundet förbrukats. I ESO-rapporten från 1993 saknade elva SF helt kapital.

Störst kapitalunderskott 1995/96 uppvisar Friidrottsförbundet med 36,3 mkr. Grunden till den förlusten lades också vid ett evenemang – Friidrotts-VM i Göteborg 1995.

Amerikansk fotboll	257 342,00
Basket	298 586,00
Boxning	314 233,00
Biljard	441 399,00
Friidrott	36 332 000,00

TABELL: Fattigast – SF med minst eget kapital 1995/96

Friidrott	303 506,00
Skridsko	314 763,00
Landhockey	318 812,00
Biljard	524 699,00
Volleyboll	1 399 131,00

TABELL: Fattigast – SF med minst eget kapital 1991/92

Soliditet är ett mått på en organisations betalningsförmåga på lång sikt. De SF som uppvisar högst soliditet är Isseglarförbundet, Kanot-

seglarförbundet och Militäridrotts- och mångkampförbund. Samtliga har 90 till 100 procent i soliditet.

Isseglar	100%
Kanotsegling	94%
Militär- o mångkamp	90%
Segling	88%
Konståkning	87%

TABELL: SF med högst soliditet 1995/96

Isseglar	100%
Kanotsegling	92%
Konståkning	92%
Segling	92%
Frisbee	84%

TABELL: SF med högst soliditet 1991/92

14 Distriktsidrottsförbundens finansiering

Det finns 22 distriktsförbund (DF) i Sverige. DF:n är Riksidrottsförbundets regionala kontor, vars huvudsyfte är att stödja idrottsföreningar och förbund. Varje DF ansvarar för sitt distrikt.

DF:ts tre viktigaste uppgifter gentemot idrottsorganisationerna i distriktet är: information, service och att företräda idrotten i samarbete med myndigheter och organisationer.

Att bistå föreningslivet med service kan innebära administrativt stöd och service som till exempel att erbjuda tjänster som dataservice, bokföring, medlemsredovisning, löneadministration, avtalsförsäkringar, tryckeritjänster samt samordning av inköp av kontors- och förbrukningsmaterial till fördelaktiga priser.

Att företräda idrotten kan innebära att tillvarata och bevaka idrottens intressen gentemot kommuner och landsting.

Övriga uppgifter som DF:t är ålagda att utföra i enlighet med RF:s definition är:

– att främja, utveckla och samordna den idrottsliga verksamheten inom respektive RF-distrikt samt arbeta i enlighet med RIM:s och Riksidrottsstyrelsens beslut;

– att stimulera ungdoms-, motions- och utbildningsverksamhet inom distriktet;

– att fördela idrottsmedel på ett rättvist och ändamålsenligt sätt.

14.1 Syftet med undersökningen

Det övergripande syftet med undersökningen har varit att kartlägga ingående och utgående penningströmmar till de 22 distriktsförbunden.

Av kartläggningen framgår även DF:ns finansiella struktur. Syftet har varit att undersöka ekonomiska realiteter, som till exempel distriktens olika bidragsberoende och självfinansieringsgrad samt deras ekonomiska ställning.

Vidare har en klassificering gjorts i syfte att belysa penningströmmarna till och från distriktsförbundet.

14.2 Redovisning av den metod som använts

Undersökningen av penningströmmarna på DF-nivån har primärt genomförts med distriktsförbundens årsredovisningar som bakgrundsmaterial. De penningsummor som redovisas i rapporten är officiellt godkända av styrelsen och antagna på årsmötet. Räkenskaperna har således granskats och godkänts av förbundets revisorer.

De ekonomiska data som ligger till grund för analysen är hämtade från verksamhetsåret 1996. I materialet ingår även ekonomiska fakta från 1995. Diverse kompletteringar har skett genom intervjuer.

14.3 Klassificeringen

För att erhålla jämförbara data mellan DF:ns årsredovisningar har en klassificeringsmall tillämpats på samtliga årsredovisningar. Den mall som tillämpats på ett DF avviker till viss del från den som använts på SF- och föreningsnivån. Orsaken är att den ekonomiska redovisningen inte möjliggör samma klassificeringsprinciper när det gäller kostnader och intäkter. DF:ns verksamhet kan till sin art anses vara mer administrativ och serviceinriktad än vad fallet är med SF:n och föreningarna.

Vid analysen av DF:n har tekniker för normal räkenskapsanalys använts. Redovisningen medger inte alltid säkra klassificeringsgränser, det vill säga att det kan finnas intäkt- och kostnadsposter som överlappar varandra och som är svåra att hänföra till en bestämd post. Dessa fel torde vara marginella.

Några begrepp

Totala intäkter

I våra analyser har vi valt att exkludera det lokala aktivitetsstödet från DF:ns årsredovisning i vår analys. Skälet till detta är att dessa summor inte stannar inom DF:ns verksamhet utan fördelas vidare till idrottsföreningarna utifrån fastställda prestationsnycklar inom respektive distrikt. Dessa penningströmmar bör således inte påverka resultatet i DF:ns ordinära verksamhet.

Ett par DF har börjat ta bort LOK-stödet från resultatredovisningen och väljer att lägga det på ett balanskonto i avvaktan på utbetalning. Vi kommer att utgå ifrån detta synsätt i våra kostnads-/intäktsanalyser av DF:n.

Lönebidrag till föreningar

Huruvida lönebidrag från länsarbetsnämnderna till underliggande idrottsorganisationer, som specialidrottsdistriktsförbund (SDF) och lokala föreningar, som DF:n sköter löneadministrationen åt, skall inräknas i DF:ns resultatredovisning är en komplicerad fråga. Vi har valt att inte ta med dessa finansiella flöden i våra ekonomiska beräkningar eftersom de, på ungefär samma sätt som LOK-stödet, passerar igenom DF:ns ekonomi.

Avvikelser

Under utredningens gång har framkommit att vissa DF har en så pass dominerande ekonomisk situation att de väsentligt påverkar genomsnittet. Ett exempel på detta är Göteborgs Distrikts Idrottsförbunds goda ekonomiska situation. GDIF:s framgångar på den kommersiella marknaden slår kraftigt igenom på de flesta ekonomiska nyckeltalen. Detta är viktigt att beakta vid en analys av genomsnittsvärdena för alla DF.

Trots att dessa siffror i vissa fall riskerar att förvränga helhetsbilden av DF:ns ekonomiska situation har vi valt att ta med GDIF. I avsnittet om DF:ns självfinansieringsgrad har vi dock bortsett från Göteborgs distrikt vilket klart påverkar analysens slutresultat. I övrigt finns det en bilaga som med hjälp av de framtagna nyckeltalen beskriver varje DF:s ekonomiska situation. (se Idrottsutredningens arkiv)

Redovisningsstandarden generellt

Standarden på DF:ns årsredovisningar varierar, men ger ändå en fullt acceptabel bild av de olika DF:ns ekonomiska struktur och resultat. I de fall som tveksamheter har förekommit har noter satts ut för att göra läsaren uppmärksam på de problem som förelegat.

Nyckeltalen

Utgångspunkten för analysen är det enskilda DF:t där alla redovisade intäktsposter har ställts i relation till totala intäkter och kostnader. Syftet med nyckeltalen är att bedöma de olika intäktskällornas betydelse för DF:ts verksamhet. Av nyckeltalen framgår den finansiella strukturen i alla DF samt de olika intäktskällornas betydelse för överlevnaden.

Nyckeltalen, som beskrivs nedan, har summerats upp på helhetsnivå. Resultaten av analysen redogörs för i kapitel 15.

Justerade totala intäkter

De totala intäkterna definieras som alla i resultaträkningen upptagna intäktsposter. De totala intäkterna har justerats med hänsyn till eventuella bokslutsdispositioner.

LOK-stödet

Det lokala aktivitetsstödet redovisas separat och är sedan exkluderat från alla nyckeltalen nedan.

Totala intäkter exkl. LOK och bokslutsdispositioner

RF-bidrag, ordinarie samt projektstöd

Ordinarie samt extra RF-bidrag

RF-bidrag/totala intäkter

Totala bidrag från RF/justerade totala intäkter exkl. LOK-stöd

Landstingsbidrag

Ordinarie samt projektbidrag från landstinget

Landstingsbidrag/totala intäkter

Totala landstingsbidrag/justerade totala intäkter exkl. LOK-stöd

Totala bidrag exkl. LOK

Alla bidrag som betalts ut till DF:t förutom LOK-stödet

Subventioneringsgrad

Totala bidrag/justerade totala intäkter (exkl. LOK-stödet)

Idrottsinterna intäkter

Självfinansieringsgrad

(Idrottsinterna intäkter + sponsring och affärsuppgörelser + Bingo-Lotto + övriga intäkter + finansiella intäkter)/omsättning

Eget kapital

Till det egna kapitalet har förts olika typer av fonderade och reserverade medel samt balanserade vinstmedel och redovisat resultat.

Justerat resultat

Det justerade resultatet är redovisat resultat (summa intäkter – summa kostnader) som justerats med hänsyn till eventuella bokslutsdispositioner.

Finansiella intäkter

Totala kostnader exkl. LOK och bokslutsdispositioner

Personalkostnader/totala kostnader

SDF-anslag

SDF-anslag/totala kostnader

15 Analysen av distriktsidrottsförbundens ekonomi

15.1 Totala intäkter

De totala intäkterna för de 22 DF:ns uppgår till 211,5 mkr. Med totala intäkter avses totala intäkter med avdrag för det lokala aktivitetsstödet (LOK) och bokslutsdispositioner. LOK-stödet har exkluderats från alla nyckeltal då det enligt vår definition inte skall medräknas i DF:ns ordinära redovisning. Observera att endast BingoLottonetto finns med.

Spännvidden mellan det DF som redovisar lägst intäkter (Hälsingland) och det DF som redovisar störst totala intäkter (Göteborg) ligger i intervallet 3,2 mkr – 24,9 mkr.

De DF som redovisar störst totala intäkter är följande (kr):

Göteborg	24 872 079,00
Stockholm	22 450 000,00
Småland	20 304 797,04
Örebro	16 653 699,00
Skåne	14 854 253,00

TABELL: DF som har störst totala intäkter exkl. LOK-stödet och bokslutsdispositioner

Blekinge	4 714 698,00
Gästrikland	4 332 697,18
Gotland	3 573 949,55
Bohuslän-Dal	3 470 693,81
Hälsingland	3 190 970,45

TABELL: DF som har lägst totala intäkter exkl. LOK-stödet och bokslutsdispositioner

I 1992 års undersökning av DF:ns ekonomiska situation (ESO-rapporten) uppgår DF:ns totala intäkter till 277 mkr. 1996 är de totala intäkterna 211,5 mkr, men skillnaden ligger bland annat i att den här analysen bortser ifrån lönebidrag, som tillkommer andra organisationer

vars löneadministration sköts av DF:t, och att endast nettoresultatet av BingoLotto ingår. Därför kan dessa summor bara jämföras med stor försiktighet.

Analysen uppvisar trots detta likartade tendenser där Göteborgs distriktsförbund redovisar störst intäkter. Även Stockholm och Småland behåller sin tätposition. Låga värden redovisar fortfarande DF som Hälsingland och Gästrikland. Värt att notera är att Blekinge vid eliminering av lönebidrag tillhörande andra föreningar hamnar långt ner på intäktslistan.

15.2 RF:s totala ordinarie och projektstöd till DF

RF:s totala ordinarie och projektstöd till DF:n framgår av sammanställningen. RF:s totala stöd till DF uppgick till 24,2 mkr under 1996.

Spännvidden mellan det DF som redovisar lägst totala RF-bidrag (Gotland) och det DF som redovisar störst RF-bidrag (Stockholm) ligger i intervallet 0,6 mkr – 2,3 mkr.

Vid analysen av DF:ns årsredovisningar framgår att det totala RF-stödet utgör cirka 11 procent av DF:ns totala intäkter. Vid analys av DF:n framgår att det totala RF-stödet svarar för varierande andel av intäktsstrukturen.

Stödets andel av de totala intäkterna inom DF:n varierar mellan cirka 3 – 22 procent av redovisade totalintäkter. Höga värden visar bland annat Västergötland, Hälsingland och Västernorrland. Låga värden visar till exempel Örebro och Göteborg. Bidragets procentuella andel avgörs av stoleken på resterande intäktskällor. Respektive distrikt bör analyseras separat för att få en exakt bild av den ekonomiska situationen.

Västergötland	22%
Hälsingland	21%
Västernorrland	21%
Bohuslän-Dal	19%
Gotland	18%
Västerbotten	17%

TABELL: DF som har högst värden på RF-bidragets andel av de totala intäkterna

Östergötland	10%
Stockholm	10%
Småland	10%
Södermanland	10%
Halland	9%
Örebro	5%
Göteborg	3%

TABELL: DF som har lägst värden på RF-bidragets andel av de totala intäkterna

RF:s projekt- och organisationsstöd har i princip varit oförändrat över åren. Fortfarande ligger spännvidden mellan lägsta och högsta värden mellan 0,6 och 2,3 mkr. Höga värden har fortfarande Stockholm och Småland och låga värden hade Hälsingland, Gästrikland, Bohus-läns-Dal och Göteborg redan 1992.

När det gäller andelen RF-bidrag av de totala intäkterna var spännvidden i ESO-rapporten 1992 mellan 3-31 procent. Höga värden visade Hälsingland och Västernorrland. Dessa har även en hög andel under 1996. Göteborg och Örebro har även 1996 den lägsta andelen.

15.3 Landstingets totala transfereringar till DF

I vår undersökning har vi använt oss av två metoder för att kartlägga landstingets stöd till DF:n. Följande metoder har använts.

Metod 1

Via landstingen har de totala utbetalningarna till DF:n kartlagts. Landstingets totala utbetalningar under 1996 uppgår till 88,4 mkr.

Av detta mått framgår att landstingets totala utbetalningar över åren har ökat från 75 mkr 1992 till 88,4 mkr 1996.

Metod 2

Landstinget finansierar även andra aktiviteter som friskvård och hälsokampanjer och betalade enligt DF:ns årsredovisningar ut 79,1 mkr till dem 1996. Motsvarande summa för 1992 var 83,1 mkr, vilket (i motsats till metod 1) pekar på en minskning av landstingsbidragen. Skillnaden kan beror på att landstingen 1996 oftare begär en motprestation av DF:n vad gäller insatser för friskvård och DF:n inte i samma utsträckning redovisar friskvårdsbidragen från landstingen som rena bidrag.

Vid analysen av alla distriktsförbund konstateras att landstingen i genomsnitt 1996 står för cirka 37 procent av DF:ns totala intäkter. Variationerna mellan distrikten är stor. Spännvidden mellan landstingens finansieringsandel av distriktens totala intäkter varierar i intervallet 8-58 procent. Höga värden redovisar till exempel Södermanland, Bohusläns-Dals och Stockholm medan till exempel Göteborg visar på lägre värde. Återigen påverkar Göteborgs Idrottsförbunds höga omsättning och låga landstingsandel resultatet på detta nyckeltal. Andelen övriga bidrag samt lönebidrag stod för 22% av DF:ns intäkter.

Landstingbidragens andel av de totala intäkterna år 1992 var 30 procent. Även här ska beaktas att i 1992 års analys ingick lönebidrag till andra föreningar än DF:t samt bruttointäkter för BingoLotto i de totala intäkterna i analysen.

15.4 Självfinansieringsgraden-/bidragsberoendet

Den genomsnittliga självfinansieringsgraden för DF:n ligger kring cirka 40 procent. I kronor räknat: 84,0 mkr. Beloppet har erhållits genom att multiplicera respektive DF:s självfinansieringsgrad med dess totala omsättning. Exempel på DF som visar på mycket låg självfinansieringsgrad är Jämtland/Härjedalen, Bohusläns-Dals och Stockholm.

Genom att exkludera Göteborgs Idrottsförbund i analysen blir mönstret lite annorlunda. Självfinansieringsgraden sjunker till 30 procent och i kronor räknat: 62,4 mkr. Detta indikerar de nya finansiella intäktskällornas genomslagskraft i Göteborgsregionen.

Självfinansieringsgraden jämfört med år 1992 ligger relativt konstant omkring 40 procent. Låg självfinansieringsgrad 1992 hade Bohusläns-Dal, Gotland och Västernorrland. Göteborg hade redan 1992 en mycket hög självfinansieringsgrad.

15.5 DF:ns samlade egna kapital

DF:ns samlade egna kapital ligger på cirka 70,4 mkr.

Vid en analys av det egna kapitalet framgår att två DF (Skåne och Göteborg) står för cirka 54 procent av det egna kapitalet som finns ackumulerat i DF:n. Skillnaden mellan Skåne och Göteborg är att det sistnämnda har en självfinansieringsgrad på cirka 89 procent medan det förstnämnda ligger kring 35 procent.

Ställs det samlade kapitalet mot det genomsnittliga bidragsberoendet på 59 procent betyder det att 28,5 mkr i bidragspengar finns ackumulerade på DF-nivå.

Bortsett från Göteborgs DF uppgår det samlade egna kapitalet till 42,4 mkr. Bidragsberoendet ökar till 69 procent och de samlade ackumulerade bidragspengarna som finns på DF-nivån hamnar på 29,4 mkr.

Jämfört med 1992 kan konstateras att Göteborg har ökat sitt egna kapital 3,5 gånger från 8,1 mkr till 28,0 mkr. Med hänsyn till Göteborgs höga självfinansieringsgrad är detta pengar från marknaden via bland annat BingoLotto. Andra som också redovisar stort kapital gentemot 1992 är Småland, Södermanland, Dalarna och Värmland. Generellt sett kan noteras att DF:n har blivit avsevärt rikare över åren. Majoriteten av DF:n har ökat sitt egna kapital. Endast Gotland, Hälsingland och Stockholm har minskat det egna kapitalet sedan 1992.

15.6 Finansiella intäkter

På grund av några fall av nettoredovisning har det inte varit möjligt att få fram den exakta summan över de finansiella intäkterna på DF-nivån. Majoriteten av DF:n har redovisat de finansiella intäkterna i sin helhet.

I förekommande fall finansnetto och finansiella intäkter har under 1996 uppgått till 6,1 mkr.

15.7 Personalkostnaderna i relation till de totala kostnaderna

I redovisningen har det inte varit fullt möjligt att särredovisa de anställda som har lönebidrag. Detta innebär att de personalkostnader som finansieras via länsarbetsnämnderna ingår i redovisningen av personalersättningar.

Analysen av outputsidan har koncentrerats på två kostnadsslag, personal och SDF-bidraget. Den totala summa som redovisas för personalersättningar (enligt definitionen i inledningen) och som utbetalts är cirka 64,2 mkr. Detta motsvarar 30 procent av de totala kostnaderna för DF:n.

15.8 SDF-anslaget i relation till de totala kostnaderna

SDF-anslaget utgör enligt redovisningen 42,0 mkr. Totalt utgör bidraget cirka 20 procent av de totala kostnaderna för DF:n.

16 Föreningarnas finansiering

I samband med djupstudien av tio kommuner i Sverige gjordes en stickprovsundersökning av 200 svenska idrottsföreningar i kommunerna med tyngdpunkt på föreningarnas finansieringsstruktur.

Nedan redogörs för metoden för urvalet av de 200 föreningarna samt slutsatser om intäktskällornas sammansättning och betydelse för finansieringen.

Enligt RF finns 22 072 idrottsföreningar samt ett antal lokalavdelningar av Korpen inom idrottsrörelsen. Ansträngningar har gjorts för att de 200 föreningarna ska utgöra ett så representativt urval som möjligt, men observera att föreningarna representerar knappt en procent av alla idrottsföreningar i Sverige och att det här underlaget kan vara för litet för att dra bestämda slutsatser om övriga idrottsföreningars ekonomiska förhållanden. I det sista avsnittet har det gjorts några försiktiga uppskattningar av hur det kan se ut på riksnivån.

16.1 Syftet med undersökningen av idrottsföreningarna

Syftet med att undersöka den ekonomiska situationen för 200 idrottsföreningar är att få en uppfattning om:

- hur intäktskällorna kan se ut för olika typer av idrottsföreningar, framför allt förhållandet bidragsberoende kontra självfinansiering?
- vilken typ av idrottsföreningar är mest och minst bidragsberoende?

16.2 Urvalsmetod

Här följer en beskrivning av tillvägagångssättet vid urvalet av de 200 idrottsföreningarna. I Idrottsutredningens arkiverade material redovisas namnen på alla föreningar som deltagit i undersökningen.

Med hänsyn till syftet med undersökningen är det viktigt med representativitet i urvalet av undersökta idrottsföreningar samtidigt som det gäller att ge en så fullständig bild av olika stödformer som möjligt.

Valet av de 200 idrottsföreningarna

Valet av de 200 idrottsföreningarna skedde i två steg:

1) Kultur- och näringsgeografiska överväganden

Tio kommuner, som ger exempel på olika ekonomiska förutsättningar för föreningslivet, valdes ut, bland annat för att ge en uppfattning om skillnader landsbygd – storstadskommun. Dessa tio kommuner var samtidigt föremål för en djupstudie för att ge en grundligare inblick i föreningsstödet. Resultatet av djupstudien finns med som en del av utredningen. För en närmare beskrivning av kommunerna hänvisas till kapitel 4.2.

2) Övervägande kring typer av idrottsutövning och idrottsföreningar

De 200 idrottsföreningarna valdes ut för att ge en rimlig representativ bild av:
– de olika typer av sporter som representeras av de 66 specialidrottsförbunden (sporter med skillnader i lagidrott/individuell idrott etc.),
– idrottsföreningars storlek i jämförelse med riksgenomsnittet inom varje sport,
– idrottsföreningars geografiska spridning.

För att uppnå detta delades sporterna/förbunden in i tre grupper – stora, mellanstora och små sportgrupper – med hänsyn till bland annat andelen föreningar av det totala antalet idrottsföreningar i Sverige. Idrottsföreningarna valdes sedan från föreningslistorna som skickats av kommunerna. En viss hänsyn togs till att den utvalda föreningens medlemsantal någorlunda motsvarade det riksgenomsnittliga medlemsantalet för en förening inom den sporten.

Mot kraven på representativitet vid urvalet av idrottsföreningar måste vägas kravet på fullständighet och analys av olika typer av idrottsföreningar. Kommuner med ett större antal föreningar gavs också ett något större utrymme i undersökningen, eftersom de innehåller ett större spektrum av idrottsföreningar. Varje kommun bidrog med minst tio idrottsföreningar (10 kommuner * 10 föreningar) och med resterande 100 föreningar proportionerligt till det totala antalet idrottsföreningar i respektive kommun.

16.3 Intäktskällornas sammansättning och betydelse

Den ekonomiska analysen av de 200 idrottsföreningarna gjordes på ett liknande sett som analyserna av special- och distriktsidrottsförbunden. Tyngdpunkten har lagts vid intäktssidan, det vill säga vid föreningarnas olika typer av intäktskällor samt deras inbördes betydelse för finansieringen.

Nedan följer en detaljerad beskrivning av föreningarnas bidragsberoende respektive självfinansiering, intäkter från lotteri, bingo och BingoLotto, medlemsintäkter, publikintäkter, reklam och sponsring samt idrottsföreningarnas soliditet, eget kapital, redovisat resultat och överskottsgrad. Föreningarna har delats in i stora, mellanstora och små. Vilka idrotter som tillhör respektive kategori redovisas i bilaga 1.

Bidragsberoende respektive självfinansiering

52 procent av de undersökta idrottsföreningarna har ett bidragsberoende på upp till 20 procent av de totala intäkterna. Motsvarande siffra i ESO-rapporten 1993 var 57 procent.

De stora sporterna är mindre bidragsberoende än mellanstora och små sporter:

Stora	17 procent
Mellan	32 procent
Små	22 procent

TABELL: Bidragens andel av de totala intäkterna inom de olika sportgrupperna

Trenden som man kan se är att klubbar i stora sporter är mindre bidragsberoende än i mindre sporter, något som inte har förändrats sedan den förra rapporten.

Klubbar som bedriver arenaidrott genererar mer kommersiella intäkter än klubbar utan möjlighet att visa upp ett elitlag inför publik och i massmedia. Det handlar om publik, sponsring, men även andra typer av kommersiella intäkter i form av försäljning.

Bland kommunerna är bidragsberoendet störst i Skellefteå med 34 procent och minst i Göteborg och Simrishamn med 14 procent.

Skellefteå	34 procent
Sandviken	27 procent
Botkyrka	26 procent

Forshaga	23 procent
Borås	22 procent
Vilhelmina	22 procent
Eksjö	21 procent
Falkenberg	21 procent
Simrishamn	14 procent
Göteborg	14 procent

TABELL: Bidragens andel av de totala intäkterna uppdelat på kommunerna

Lotterier, bingo och BingoLotto

17 procent av de totala intäkterna bland de 200 föreningarna utgörs av intäkter från spelmarknaden i form av lotterier, bingo och BingoLotto. Vissa föreningar redovisar alla spelintäkter i en samlad post, andra specificerar de olika spelformerna.

Alla spelformerna sammantaget visar att 99 föreningar får 20 procent eller mer av sina intäkter från olika spel. Spridningen är 20 till 73 procent. Resultatet är liktydigt med det i ESO-rapporten, vilket indikerar att BingoLotto delvis ersatt andra spelformer.

Spelintäkterna är ungefär lika stora i procent för alla typer av föreningar:

Stora	17 procent
Mellan	16 procent
Små	23 procent

TABELL: Lotteri-, bingo och BingoLottos andel av de totala intäkterna inom de olika sportgrupperna

Medlemsintäkter

Medlemsintäkterna svarar för sju procent av intäkterna bland de 200 föreningarna. Fördelningen mellan sportgrupperna är:

Stora	7 procent
Mellan	5 procent
Små	8 procent

TABELL: Medlemsavgifternas andel av de totala intäkterna inom de olika sportgrupperna

Även denna siffra stämmer väl överens med vad som redovisades i ESO-rapporten.

Framför allt i golfklubbar svarar medlemsintäkterna för en väsentlig del av de totala intäkterna. En reflektion är också att många föreningar i högre utsträckning finansierar en stor del av sin verksamhet med trännings- och tävlingsavgifter. De föreningsmedlemmar som verkligen deltar i föreningens aktiviteter betalar mer till föreningskassan.

Publikintäkter

Endast 24 procent av de 200 föreningarna redovisade några publikintäkter och de är nästan uteslutande verksamma inom de stora idrotterna. För endast nio av föreningarna betydde publikintäkterna mer än tio procent av de totala intäkterna.

Här är skillnaden mellan elit- och breddidrott särskilt tydlig. För ishockeyklubbarna i elitserien utgör publikintäkterna i genomsnitt 26 procent av de totala intäkterna och för fotbollens del i allsvenskan utgör publik- och matchintäkterna 23 procent av de sammanlagda intäkterna.

Reklam och sponsring

Reklam- och sponsringsverksamheten ligger tämligen lågt. För 78 procent av de undersökta idrottsföreningarna utgör sponsring och reklam endast 0-10 procent av de totala intäkterna. Hälften av föreningarna redovisade ingen intäkt från reklam och sponsring alls.

De föreningar som redovisade en reklam- och sponsringandel av de totala intäkterna på över tio procent tillhörde nästan uteslutande de stora sporterna. En liten sport som vattenskidor visade dock en reklam- och sponsringandel på 19 procent. I mindre föreningar är sponsorintäkterna ofta relaterade till personliga kontakter.

De stora intäkterna kan hänföras till föreningar med elitlag i attraktiva arenasporter. Mest attraktiva är fotbolls- och ishockeylag.

Noterbart är att en hel del sponsring bedrivs i form av så kallade barteruppgörelser där föreningarna erhåller produkter och tjänster i stället för pengar. Dessa transaktioner syns inte i föreningarnas redovisningar.

16.4 Balansräkningen

Eget kapital

Golf-, bilsport- och ridklubbar visar i undersökningen stort eget kapital. Ofta behövs ett stort eget kapital för att kunna finansiera de dyra anläggningarna som behövs för att utöva sporterna. Golf- och ridklubbar äger också i mycket stor utsträckning anläggningarna själva.

Den golfklubb som toppade listan finns i Göteborg och har ett eget kapital på 7,3 mkr.

Det sammanlagda egna kapitalet bland de undersökta föreningarna uppgick till 49 mkr. Inte överraskande är det idrottsföreningarna i de stora sporterna som har det mesta egna kapitalet. För elitklubbarna är det ofta stora svängningar i resultaten, vilket beror på att intäkterna är väldigt avhängiga den sportsliga utgången. Ett spelmässigt bra år ökar publikintäkterna och intäkterna från internationellt spel och eventuellt också påföljande spelarförsäljningar.

Soliditet

Soliditeten, det vill säga det egna kapitalets andel av de totala tillgångarna, är imponerande högt bland idrottsföreningarna. 57 procent (i ESO-rapporten 50 procent) har en soliditet på mellan 80-100 procent, det vill säga en mycket låg skuldsättningsgrad. Balansomslutningen varierar dock mycket mellan föreningarna. De under 90-talet vanligt förekommande rubrikerna om idrottsföreningar med dålig ekonomi är en skev bild av hur den ekonomiska situationen ser ut för det stora flertalet. De föreningar som har dålig ekonomi återfinns oftast inom de stora arenaidrotterna och oftast är det misslyckade spelaraffärer som ligger bakom det dåliga ekonomiska resultat.

16.5 Jämförelser och generella slutsatser

Den ekonomiska situationen för det stora flertalet idrottsföreningar är stabil. De allra flesta föreningar uppvisar en sund ekonomisk situation, vilket många gånger kan förklaras i idrottsföreningarnas förmåga att attrahera intäkter från flera olika marknader:

- spel,
- sponsring och kommersiella avtal,
- medlemmar i form av medlems- och träningsavgifter,
- publik,
- försäljning,
- bidrag.

En tydlig tendens är emellertid att många idrottsföreningar kraftsamlar alltför hårt på en eller två intäktsströmmar. Förmodligen är det så att en idrottsförening utvecklar ett framgångsrikt arbetssätt för att attrahera en viss typ av intäkt och bygger sedan upp en stor del av sin verksamhet utifrån denna. De föreningar som har den bästa ekonomin har emellertid varit duktiga på att fördela sina ansträngningar på flera olika typer av intäktskällor.

Många föreningar varnar också för att bli alltför beroende av en typ av intäkter, till exempel från spel och lotterier, en dominerande sponsor eller en stor tävling. Liknande varningar utfärdar flera fritidschefer, bland andra fritidschefen i Falkenberg, som menar att de kommunala bidragen varit frysta och inte ändrats i takt med inflationen. Detta har föreningarna kompenserat med intäkterna från BingoLotto, vilket i sin tur invaggat dem i en falsk tilltro till den ekonomiska situationen.

Tydligt är också att många idrottsföreningar har betydande intäkter från de egna medlemmarna och andra utövare av sin sport. Olika former av deltagar-, tränings- och tävlingsavgifter utgör en mycket viktig intäktskälla för många idrottsföreningar. Knappt två tredjedelar av föreningarna redovisar sådana intäkter. Där de redovisas står de för cirka 20% av intäkterna. Detta tyder på att en större del av finansieringen läggs över på de direkta användarna av idrottsföreningens produkter, vilket är ett mönster som känns igen från privata träningsanläggningar.

De ideella idrottsföreningarna kommer säkerligen att få en hårdare konkurrens från de privata träningsmarknaden, vilket redan idag ställer större krav på service och kvalité. Konkurrensen med den privata sektorn har redan väckt många frågor om snedvriden konkurrens då idrottsföreningarna erhåller olika former av kommunala och statliga bidrag.

Jämförelser mellan sportgrupper

De stora sporterna är mindre beroende av bidrag än de mellanstora och små sporterna. Bidragen i de stora sporterna motsvarar 17 procent av intäkterna mot 32 procent i den mellanstora gruppen. För de små sporterna är motsvarande siffra 22 procent.

Vad gäller sponsorintäkter uppvisar de större sporterna åtta procent, de mellanstora två procent och de små fyra procent.

Medlemsintäkterna är i det närmaste lika betydelsefulla för de olika typerna av föreningar, 5-8 procent. Spelintäkterna är viktigast för de allra minsta sporterna med 23 procent av de totala intäkterna. Motsvarande siffra i de båda andra grupperna är 17 procent.

De redovisade resultaten är bäst bland de mindre sporterna. Den totala vinstmarginalen i gruppen är elva procent mot två och tre procent för den stora respektive mellanstora gruppen. Även soliditeten är högst bland de minsta sporterna. I den gruppen ligger soliditeten på 52 procent. Lägst soliditet har idrottsföreningarna i den mellanstora gruppen med 26 procent. Bland de stora sporterna är siffran 40 procent.

Om det gick att dra slutsatser om förhållanden på riksnivå...

Enligt Riksidrottsförbundets senaste årsredovisning fanns i Sverige 22 072 idrottsföreningar 1995/96.

I avsnitten nedan har vi genom att multiplicera genomsnittet för de 200 idrottsföreningarna med det totala antalet idrottsföreningar i Sverige fått fram en ungefärlig siffra för hur det kan se ut på riksnivå. Observera att 200 föreningar är en för liten bas för att statistiskt kunna dra några bestämda slutsatser om verkliga förhållanden, men siffrorna kan ge en fingervisning om hur det kan se ut.

Lotteri-, bingo- och BingoLottointäkter

För den genomsnittliga idrottsföreningen, som ingår i utredningens 200 föreningar, kommer nio procent av de totala intäkterna från lotterier och bingo, i nominella termer cirka 90 tkr per förening. Om samma genomsnitt gäller för samtliga idrottsföreningar i Sverige får de 22 072 idrottsföreningarna, som enligt RF finns i Sverige, sammanlagt 2 miljarder kronor från lotterier och bingo exklusive BingoLotto.

BingoLotto genererar i genomsnitt 75 tkr per förening till de 200 föreningarna som omfattas av utredningen. Skulle detta vara riksgenomsnittet bidrar BingoLotto med 1,7 miljarder kronor till idrottsföreningarna i Sverige.

Från spelmarknaden skulle Sveriges idrottsföreningar alltså få sammanlagt 3,7 miljarder kronor.

Enligt BingoLotto (Svensk TV-Bingo och FSL – Folkrörelsernas Samarbetsorgan för Lotterifrågor) uppgår BingoLottos stöd till idrotten

endast till 1,2 miljarder, vilket visar på att de idrottsföreningar som deltagit i utredningen är bättre än genomsnittet i Sverige på att sälja bingolotter.

Medlemsintäkter

De 200 föreningarna redovisar sammanlagda medlemsintäkter på 13,8 mkr, vilket innebär 69 tkr i genomsnitt per förening.

69 tkr multiplicerat med det totala antalet idrottsföreningar i Sverige (22 072) ger en totalsumma på 1,5 miljarder kronor i medlemsintäkter till svensk idrott per år. Summan överensstämmer med motsvarande notering i Ds 1993:58 "Idrott åt alla". Medlemsintäkterna ligger kvar på samma nivå som i den tidigare undersökningen.

Publikintäkter

Som nämndes ovan redovisade endast en liten andel av de 200 klubbarna några publikintäkter, vilket visar på att publikintäkter till största delen är att hänföra till större klubbar med elitlag. För andra föreningar kan vissa år med större evenemang innehålla ökade publikintäkter.

Reklam och sponsring

Intäkterna från försäljning av sponsring och reklam motsvarade 7,6 procent av de totala intäkterna bland de 200 undersökta föreningarna. Många föreningar saknar helt intäkter från sponsring.

Om reklam- och sponsringsintäkterna skulle räknas upp på riksnivå skulle sponsringen till idrottsföreningar i Sverige uppgå till cirka 1,4 miljarder kronor per år. Detta är betydligt mer än de 910 mkr som bedömare av sponsormarknaden uppskattar idrottssponsringen till.

17 Elitföreningarnas finansiering

Syftet med detta kapitel är att redovisa hur elitklubbarna i fotboll och ishockey finansierar sin verksamhet. Särskild tonvikt kommer att läggas på andelen publikintäkter och andelen bidragspengar.

Faktauppgifter från och om de 26 elitklubbarna har använts. Till grund för de ekonomiska beräkningarna i följande framställning har legat de senaste årsredovisningarna från de tolv elitserieklubbarna i ishockey som inledde elitseriesäsongen 1996/97 och de 14 allsvenska fotbollsklubbar som inledde säsongen 1997.

17.1 Elitserien i ishockey

Elitserien i ishockey är den stora kassakossan i svensk idrott. Tillsammans hade de tolv elitserielagen 390,2 mkr i intäkter säsongen 1996/97, vilket är en ökning med 11 procent jämfört med närmast föregående period.

Huvudparten av intäkterna kommer från sponsorer – 116,1 mkr – vilket motsvarar 30 procent av de totala intäkterna. 26 procent av elitserieklubbarnas verksamhet, motsvarande 102,9 mkr, finansierades av försäljning av biljetter.

På två år har omsättningen i Elitserien ökat med nästan 100 mkr. Det positiva utvecklingen hänger samman med ökad försäljning av spelare till både NHL och klubbar i Europa, ökad souvenirförsäljning och hockeyligans arbete med gemensam sponsor- och TV-försäljning.

Rikast i Elitserien är HV71 som 1995/96 gjorde en vinst på 1,8 mkr och förfogar över 11,4 mkr i eget kapital. Västra Frölunda ökade sin omsättning med 70 procent och gick om Djurgården som Sveriges största ishockeyförening mätt i ekonomiska termer. De totala intäkterna för klubbarna i Elitserien varierar mellan 46,3 mkr för Västra Frölunda och 17,2 mkr för Södertälje.

Fördelningen av Elitseriens totala intäkter

Av tabellen nedan framgår fördelningen av elitserieklubbarnas totala intäkter. Intäkterna för spelarförsäljningar, bingointäkter och bidrag särredovisades av hälften av klubbarna och en uppskattning av de totala intäkterna har därför gjorts.

	Belopp	*Procent*
Sponsorintkter	116 127 969..	30
Publik- och matchintäkter	102 883 480..	26
Spelarförsäljningar	32 555 614..	8
Bingointäkter	16 650 742*	4
Bidragsintäkter	15 728 453*	4
Finansiella intäkter	2 941 042*	1
Övriga intäkter	103 310 701..	26
Summa	*390 198 000..*	*100*

* = justerade siffror

TABELL: Elitserieklubbarnas intäktsfördelning från säsongen 1996/97 i nominella termer och i procent av de totala intäkterna

Elitseriens totala intäkter lag för lag

	Totala intäkter (kr)
Västra Frölunda	46 276 326
Djurgårdens IF	44 735 949
Luleå	39 883 601
Malmö	38 256 892
HV 71	34 743 724
Leksands IF	34 317 988
MoDo	31 385 000
Färjestads BK	30 326 640
Brynäs IF	25 599 155
AIK	24 200 000
Västerås	23 302 000
Södertälje	17 170 725
Summa	*390 198 000*

TABELL: Elitserieklubbarnas totala intäkter lag för lag

Elitserieklubbarnas publikintäkter

Av de 390,2 mkr som de tolv klubbarna totalt hade i intäkter under 1995/96 utgjorde publik- och matchintäkterna 102,9 mkr, vilket motsvarar 26 procent av de totala intäkterna.

	Publikintäkter (kr)	*Andel*
AIK	13 794 000	57 %
Djurgårdens IF	19 531 000	44 %
Färjestads BK	11 751 455	39 %
Brynäs iF	9 642 872	38 %
Luleå	12 748 515	32 %
HV 71	10 148 685	29 %
Leksands iF	8 917 145	26 %
MoDo	7 998 000	25 %
Södertälje	3 764 808	22 %
Västerås	4 587 000	20 %
Summa	*102 883 480*	*26 %*

TABELL: Elitserieklubbarnas publikandel av de totala intäkterna i nominella termer och i procent av de totala intäkter

Malmö och Västra Frölunda särredovisar inte publik- och matchintäkter.

Elitseriens bidragsintäkter

Endast en elitserieklubb, Djurgårdens IF, särredovisar de statliga och kommunala bidragen i sin årsredovisning från 1995/96. I Djurgårdens fall uppgick dessa bidrag till 239 000 kr, motsvarande en procent av klubbens totala intäkter.

Uppgifter om totala bidragsintäkter, inklusive bidrag från stat och kommun, har lämnats av fem elitserieklubbar och uppgår till 6,6 mkr. Om samtliga elitserieklubbar erhåller i genomsnitt 1,3 mkr i bidrag, kan den totala summan bidrag uppskattas till 15,7 mkr, vilket motsvarar fyra procent av klubbarnas totala intäkter. Av detta kan dras slutsatsen att klubbarna endast till en ytterst begränsad del är beroende av statliga och kommunala bidrag.

17.2 Allsvenskan i fotboll

De 14 lag som inledde Allsvenskan 1997 redovisade tillsammans intäkter som uppgick till sammanlagt 335,3 mkr under 1996. Tre av de lag som finns med i beräkningen – IF Elfsborg, Panos Ljungskile och Västerås SK – spelade under 1996 division 1-fotboll.

De totala intäkterna i Allsvenskan ökade med 24 procent från 1995 till 1996. Den positiva utvecklingen beror på det ökade utbytet med allt rikare fotbollsklubbar i Europa. Både i form av framgångsrikt deltagande i olika cuper och spelarförsäljningar.

Sju av klubbarna redovisar en förlust i sitt senaste årsbokslut. Året innan var det bara en av klubbarna i Allsvenskan som visade upp ett förlustresultat.

För att åskådliggöra de enorma skillnaderna i klubbarnas ekonomiska förutsättningar kan nämnas att IFK Göteborgs ränteintäkter motsvarar Ljungskiles totala intäkter.

Fördelningen av Allsvenskans totala intäkter

Av tabellen nedan framgår fördelningen av de allsvenska klubbarnas totala intäkter.

Huvudparten av intäkterna kommer från försäljning av spelare – 80,0 mkr – vilket motsvarar 24 procent av de totala intäkterna. 23 procent av elitfotbollsklubbarnas verksamhet, motsvarande 76,5 mkr, finansierades av försäljning av biljetter.

	Belopp (kr)	*Procent*
Spelarförsäljningar	80 039 616	24
Publik- och matchintäkter	76 480 208	23
Sponsorintäkter	64 764 748	19
Bidrag SEF/SvFF/Sv. Spel	20 337 949	6
Bingointäkter	11 986 436	4
Finansiella intäkter	6 481 085	2
Bidrag stat o kommun	6 308 157	2
Medlemsintäkter	3 164 210	1
Övriga intäkter	65 702 201	20
Summa	*335 264 610*	*100*

TABELL: De allsvenska klubbarnas intäktsfördelning från säsongen 1996/97 i nominella termer och i procent av de totala intäkterna

De allsvenska klubbarnas totala intäkter lag för lag

IFK Göteborg står ensamt för 29 procent av intäkterna i Allsvenskan tack vare klubbens deltagande i Champions League och lönsamma spelarförsäljningar.

	Totala intäkter (kr)
IFK Göteborg	98 284 924
Helsingborgs I	41 564 000
Malmö FF	30 897 000
AIK	25 773 000
Halmstad BK	24 903 050
Örebro SK	19 224 000
Örgryte	17 664 724
Degerfors	15 250 000
Östers IF	13 998 968
IFK Norrköping	12 581 000
Trelleborg FF	12 543 692
Elfsborg	9 657 107
Västerås SK	7 904 021
Panos/Ljungskile	5 018 124
Summa	*335 263 610*

TABELL: De allsvenska klubbarnas totala intäkter under 1996

IF Elfsborg, Panos/Ljungskile och Västerås SK, som redovisade de lägsta totala intäkterna 1996 i jämförelse med de andra allsvenska klubbarna, spelade i division I 1996.

Allsvenskans publikintäkter

Av de 335,3 mkr som de 14 klubbarna totalt hade i intäkter under 1996 utgjorde publik- och matchintäkterna 76,5 mkr, vilket motsvarar 23 procent av de totala intäkterna.

I matchintäkterna har i vissa fall intäkter från försäljning och TV-intäkter från försäljning av internationella TV-rättigheter lagts in. Dessa belopp uppskattas till *3* mkr.

	Publik- o match intäkter (kr)	*Procent av totala intäkter*	
Malmö FF	20 446 000	66%	Inkl. bidrag och sponsring
Helsingborgs IF	15 527 000	37%	
AIK	7 093 000	28%	
IFK Norrköping	3 181 000	25%	Inkl. 188 tkr i intäkter från cupspel
Degerfors IF	3 675 000	24%	
Västerås SK	1 895 121	24%	Div I
Halmstad BK	5 677 428	23%	
IF Elfsborg	2 148 902	22%	Div I
Örgryte	3 845 685	22%	
Örebro SK	3 957 000	21%	
Trelleborgs FF	1 991 653	16%	
Östers IF	2 060 193	15%	
Panos/Ljungskile	683 593	14%	Div I
IFK Göteborg	4 298 633	4%	
Summa	76 480 208	23%	

TABELL: De allsvenska klubbarnas matchintäkter under 1996 i nominella termer och i procent av de totala intäkterna

Observera att Malmö FF har redovisat publik- och matchintäkter tillsammans med bidrag och sponsring och ligger därför på listans första plats.

Allsvenskans bidragsintäkter

Det har endast varit möjligt att få fram de statliga och kommunala bidragens andel av de totala intäkterna för 11 av de 14 klubbarna i Allsvenskan. Detta beror på att klubbarna har slagit ihop bidragen från stat och kommun med det bidrag som utbetalas till klubbarna från branschorganisationen Svensk Elitfotboll.

Nedanstående sammanställning visar att de allsvenska klubbarna till mycket ringa del är beroende av det kontantstöd som utbetalas till dem från stat och kommun.

Värdet på den service som kommunerna tillhandahåller åt elitföreningarna har inte behandlats i detta kapitel.

	Bidragsintäkter stat och kommun (kr)	*Andel*
Västerås SK	1 043 943	13 %
Panos/Ljungskile	533 228	11 %
IF Elfsborg	808 899	8 %
Degerfors IF	848 000	6 %
IFK Norrköping	632 000	5 %
AIK	1 030 000	4 %
Trelleborgs FF	386 606	3 %
Östers IF	304 559	2 %
Örgryte	146 359	1 %
Helsingborgs IF	324 000	1 %
IFK Göteborg	250 563	0 %
Summa	*6 308 157*	*2 %*

TABELL: De allsvenska klubbarnas bidragsintäkter från stat och kommun under 1996 i nominella termer och i procent av de totala intäkterna

Halmstad BK, Malmö FF och Örebro SK särredovisar inte bidragsintäkterna från stat och kommun.

För 8 av de 11 undersökta klubbarna svarar de kommunala och statliga bidragen för mellan 0 och 6 procent av de totala intäkterna. Bara för tre klubbar, Västerås SK, Panos/Ljungskile och IF Elfsborg, överstiger bidragsdelen det intervallet. Dessa tre klubbar spelade under räkenskapsåret, som ligger till grund för de här beräkningarna, i division I, vilket förklarar det något högre bidragsberoendet.

17.3 Sammanfattning elitföreningarnas finansiering

Intäkterna från betalande åskådare är en mycket viktig intäktskälla för elitföreningarna i fotboll och ishockey. För ishockeyns del utgör publikintäkterna 26 procent av de totala intäkterna och för fotbollens del utgör publik- och matchintäkterna 23 procent av de sammanlagda intäkterna.

För både elitishockeyn och elitfotbollen kan antas gälla att en ytterst begränsad del av de totala intäkterna kommer från kommunala och statliga bidrag. Bland elitserieklubbarna är bidragsberoendet fyra procent utslaget på samtliga klubbar. De allsvenska fotbollsklubbarna uppvisar ett bidragsberoende på 0-6 procent i normalfallen. Endast klubbarna, vilkas ekonomiska uppgifter härstammar från tiden i division I, avviker från den gängse bilden.

Bilaga 1

Sportgrupp

Stora	**Mellan**	**Små**
Bandy	Badminton	Amerikansk fotboll
Basket	Bilsport	Bangolf
Bordtennis	Bowling	Baseboll/softboll
Fotboll	Boxning	Biljard
Friidrott	Brottning	Boule
Golf	Budo	Bågskytte
Gymnastik	Cykel	Casting
Handboll	Danssport	Curling
Innebandy	Draghundsport	Flygsport
Ishockey	Gång	Fäktning
Orientering	Handikapp	Kanotsegling
Ridsport	Judo	Klättring
Segling	Kanot	Konståkning
Simning	Motorcykel	Landhockey
Skidor	Skytte	Racerbåt
Sportskytte	Sportdykning	Rodd
Tennis	Tyngdlyftning	Rugby
Volleyboll		Skidskytte
		Skridsko
		Triathlon
		Varpa
		Vattenskidor

KUNGL. BIBLIOTEKET STOCKHOLM

Statens offentliga utredningar 1998

Kronologisk förteckning

1. Omstruktureringar och beskattning. Fi.
2. Tänder hela livet
   – nytt ersättningssystem för vuxentandvård. S.
3. Välfärdens genusansikte. A.
4. Män passar alltid? Nivå- och organisationsspecifika processer med exempel från handeln. A.
5. Vårt liv som kön. Kärlek, ekonomiska resurser och maktdiskurser. A.
6. Ty makten är din ... Myten om det rationella arbetslivet och det jämställda Sverige. A.
7. Översyn av rörelse- och tillsynsregler för kollektiva försäkringar. Fi
8. Alkoholreklam. Marknadsföring av alkoholdrycker och Systembolagets produkturval. S.
9. Integritet – Effektivitet – Skattebrott. Fi.
10. Campus för konst. U.
11. Fristående utbildningar med statlig tillsyn inom olika områden. U.
12. Självdeklaration och kontrolluppgifter
    – förenklade förfaranden. Fi.
13. Säkrare kemikaliehantering. Fö
14. E-pengar – näringsrättsliga frågor. Fi.
15. Gröna nyckeltal – Indikatorer för ett ekologiskt hållbart samhälle. M.
16. När åsikter blir handling. En kunskapsöversikt om bemötande av personer med funktionshinder. S.
17. Samordning av digital marksänd TV. Ku.
18. En gräns – en myndighet? Fi.
19. IT och regional utveckling.
    120 exempel från Sveriges län. K.
20. IT-kommisionens hearing om infrastrukturen för digitala medier. Andrakammarsalen, Riksdagen 1997-10-24. K.
21. Problem med inbäddade system inför 2000-skiftet. Hearing anordnad av IT kommissionen i samverkan med Industriförbundet och Statskontoret 1997-11-14. K.
22. Försäkringsgaranti.
    Ett garantisystem för försäkringsersättningar. Fi.
23. Staten och exportfinansieringen. N.
24. Fiskeriadministrationen i ett EU-perspektiv. Översyn av fiskeriadministrationen m.m. Jo.
25. Tre städer. En storstadspolitik för hela landet
    + 4 st bilagor. S.
26. Från hembränt till Mariakliniken.
    – fakta om ungdomar och svartsprit S.
27. Nya ledningsregler för bankaktiebolag och försäkringsbolag. Fi.
28. Läkemedel i vård och handel. Om en säker, flexibel och samordnad läkemedelsförsörjning. S.
29. 1976 års lag om immunitet och privilegier i vissa fall – en översyn. UD.
30. Utlandsstyrkan. Fö.
31. Det gäller livet. Stöd och vård till barn och ungdomar med psykiska problem. S.
32. Rättssäkerhet, vårdbehov och samhällsskydd vid psykiatrisk tvångsvård. S.
33. Historia, ekonomi och forskning.
    Fem rapporter om idrott. In.

Statens offentliga utredningar 1998

Systematisk förteckning

Utrikesdepartementet
1976 års lag om immunitet och privilegier i vissa fall
– en översyn. [29]

Försvarsdepartementet
Säkrare kemikaliehantering. [13]
Utlandsstyrkan. [30]

Socialdepartementet
Tänder hela livet
– nytt ersättningssystem för vuxentandvård. [2]
Alkoholreklam. Marknadsföring av alkoholdrycker och Systembolagets produkturval. [8]
När åsikter blir handling. En kunskapsöversikt om bemötande av personer med funktionshinder. [16]
Tre städer. En storstadspolitik för hela landet.
+ 4 st bilagor. [25]
Från hembränt till Mariakliniken.
– fakta om ungdomar och svartsprit. [26]
Läkemedel i vård och handel. Om en säker, flexibel och samordnad läkemedelsförsörjning. [28]
Det gäller livet. Stöd och vård till barn och ungdomar med psykiska problem. [31]
Rättssäkerhet, vårdbehov och samhällsskydd vid psykiatrisk tvångsvård. [32]

Kommunikationsdepartementet
IT och regional utveckling.
120 exempel från Sveriges län. [19]
IT-kommisionens hearing om infrastrukturen för digitala medier. Andrakammarsalen, Riksdagen 1997-10-24. [20]
Problem med inbäddade system inför 2000-skiftet
Hearing anordnad av IT kommissionen i samverkan med Industriförbundet och Statskontoret 1997-11-14. [21]

Finansdepartementet
Omstruktureringar och beskattning. [1]
Översyn av rörelse- och tillsynsregler för kollektiva försäkringar. [7]
Integritet – Effektivitet – Skattebrott. [9]
Självdeklaration och kontrolluppgifter
– förenklade förfaranden. [12]
E-pengar – näringsrättsliga frågor. [14]
En gräns – en myndighet? [18]
Försäkringsgaranti.
Ett garantisystem för försäkringsersättningar. [22]
Nya ledningsregler för bankaktiebolag och försäkringsbolag. [27]

Utbildningsdepartementet
Campus för konst [10]
Fristående utbildningar med statlig tillsyn inom olika områden. [11]

Jordbruksdepartementet
Fiskeriadministrationen i ett EU-perspektiv. Översyn av fiskeriadministrationen m.m. [24]

Arbetsmarknadsdepartementet
Välfärdens genusansikte. [3]
Män passar alltid? Nivå- och organisationsspecifika processer med exempel från handeln. [4]
Vårt liv som kön. Kärlek, ekonomiska resurser och maktdiskurser. [5]
Ty makten är din ... Myten om det rationella arbetslivet och det jämställda Sverige. [6]

Kulturdepartementet
Samordning av digital marksänd TV. [17]

Närings- och handelsdepartementet
Staten och exportfinansieringen. [23]

Inrikesdepartementet
Historia, ekonomi och forskning.
Fem rapporter om idrott. In. [33]

Miljödepartementet
Gröna nyckeltal – Indikatorer för ett ekologiskt hållbart samhälle. [15]

FRITZES

Telefon 08-690 91 90
Fax 08-690 91 91

ISBN 91-38-20867-9
ISSN 0375-250X